

Il Manifesto

Teser och analyser av den radikala vänstern i Italien

redigerade av Rossana Rossanda

Publicerad 1971

Innehåll

Rossana Rossanda: Inledning	1
Luciana Castellina: Delegatrörelsen.....	19
Lucio Magri och Filippo Maone: Analys av PCI.....	29
Rossana Rossanda: Om partiet. 1. Från Marx till Marx.....	44
Om partiet 2: Massor, spontanitet, parti	54
Parlament eller råd	64
Teser för kommunismen.....	78
Bokslut över två år	127

Organisationsförkortningar Inledning

CGIL — det kommunistiskt dominerade, största fackförbundet

CGT — det kommunistiskt dominerade franska fackförbundet

CISL — det katolskt dominerade fackförbundet

DC — det kristligt demokratiska partiet

FGCI — kommunistpartiets ungdomsförbund

FIM — CISL:s metallförbund

FIOM — CGIL:s metallförbund

PCF — det franska kommunistpartiet

PCI — det italienska kommunistpartiet

PRI — det republikanska partiet

PSDI — det socialdemokratiska partiet

PSI — det socialistiska partiet

PSIUP — det vänstersocialistiska partiet

PSU — socialdemokratiskt parti, se s 247, not 2

UIL — socialdemokratiskt dominerat fackförbund

UILM — UIL:s metallförbund

Rossana Rossanda: Inledning

1. *Il Manifestos* historia är historien om en kommunistisk meningsskiljaktighet. Fakta är kända. För första gången sedan 1929 har en kris utbrutit i centralkommittén hos det största kommunistpartiet i Europa, PCI. På våren 1969 beslöt tre medlemmar av centralkommittén – Aldo Natoli, Luigi Pintor, Rossana Rossanda – och en ung teoretiker norrifrån, Lucio Magri, att publicera en politisk och teoretisk tidning för att utveckla de ståndpunkter och analyser som de hade framlagt inför XII:e partikongressen och som hade motiverat att de avstod från att rösta på den avslutande motionen. Efter en omfattande diskussion och tre möten med centralkommittén (slutet av juli, mitten av oktober och slutet av november) uteslöts de ur partiet genom att strykas ur listan över dess medlemmar.

Tidningen, som omedelbart trycktes ut i 50-60 000 exemplar, skapade en bred uppslutning kring de fyra oppositionella. I den centrala apparaten och i de olika städerna ströks, uteslöts eller avgick andra militanter eller medlemmar av ledande förbundscommitteer. Det är inte fråga om en splittring, utan om ett oupphörligt avflöde. Med undantag av två fall (förbundet i Bergamo och arbetskammaren i Novara) anslöt sig inte majoriteten av de ledande grupperna, men överallt var en minoritet berörd: det är som en feber som sprider sig i organisationen. I november 1970 konstaterade centralkommittén detta när den bestämde *Il Manifesto* som den enda av den yttersta vänsterns grupper med vilken partiet avsäger sig allt samröre, ty dess handlande skulle vara 'förstörande och upplösande'.

Ett år efter uteslutningen skapade *Il Manifesto*-gruppen nämligen sina 'centra' i flera städer, däribland Rom, Neapel, Florens, Pisa, Bologna, Turin, Milano, Venedig, Padua, Bergamo, Genua; dessa centra samlar kommunister, militanter som kommer från studentrörelsen eller PSIUP, aktivister från andra formeringar inom den

utomparlamentariska vänstern. De bildar öppna organiserade grupper; de deltar i de politiska och fackliga kamperna i fabriker, ifrågasätter fackföreningarna, framför allt bland metallarbetarna i FIOM; i de antiimperialistiska manifestationerna upprättar de former av aktionsenhet med andra 'vänstergupper' (*Potere Operaio*, *Lotta Continua*, *Avanguardia Operaia*, osv.). Under manifestationerna i december 1970 var mobiliseringen i denna yttersta vänster trots sammandrabbningarna med polisen t. o. m. numerärt starkare än i arbetarrörelsens traditionella organisationer. Tidningen har behållit sin upplaga och håller en försäljning av i genomsnitt 40 000 exemplar — tio gånger genomsnittsupplagan för PCI:s politiska månadstidskrifter. I september 1970 framlade *Il Manifesto* '200 teser för kommunismen' som en diskussionsbasis för en ny gruppering av de revolutionära krafterna. I skrivande stund är debatten ännu i gång. *Il Manifesto* förbereder också utgivandet av en fyrsidig politisk dagstidning, som ska spridas i hela landet och finansieras av basen.¹ Och så uppstår problemet om en mindre informell strukturering av rörelsen.

För första gången i den italienska kommunismens historia har en meningsskiljaktighet inte blivit utarmad eller kvävd: den tråkklar ihop en rörelse i långsam men ständig tillväxt. Varför är detta möjligt? Man kan varken få ett grepp om orsakerna till eller förstå den verkliga betydelsen av *Il Manifestos* motiv utan att se till det italienska sammanhanget på sextioalet och till PCI:s natur. Men det är också sant att denna meningsskiljaktighet, som alltid i den kommunistiska rörelsen, är nära förbunden med rörelsens övernationella sammanbindningspunkter, med dess historia, med dess ideologi, med dess språk. När nu ett urval texter och teser av *Il Manifesto* kommer ut i Frankrike, är det viktigt att placera in dem ordentligt: försöket att applicera samma ord på annorlunda situationer skulle riskera att försvåra förståelsen, liksom varje möjligt militant utnyttjande, av dem.

2. *Il Manifesto* är en meningsskiljaktighet inom vänstern. Även om den, som vi ska se, hade mognat under hela sextioalet, exploderade den och nådde brytningspunkten under arbetarnas och studenternas rörelser 1968-69. Är det då en regeringskris eller en kris i systemet?

En kris i systemet, hävdar *Il Manifestos* förespråkare: revolutionen har åter kommit på dagordningen i Västerlandet. Återigen drar ett spöke kring i Europa. Om partiet vill undvika rörelsens undergång och sitt eget nederlag måste det påskynda byggandet av ett revolutionärt block, anpassa sin strategi till de behov som varje 'het punkt' i de sociala striderna är uttryck för, befrämja de sociala förtruppsstyrkornas tillväxt som kampens företrädare, ifrågasätta inte bara sin egen linje, utan sig själv som institution: partiet är i behov av en 'kulturrevolution'.

En regeringskris, svarar kommunistpartiet: den pågående sociala sammandrabbningen ifrågasätter endast ett sätt att vara hos kapitalismen, dess enda utväg är en mera 'avancerad' demokratisk lösning, grundad på 'reformerna' och en förskjutning av tyngdpunkten i regeringen. Rörelsen förstås som en stöttrupp som gynnar ett rent 'politiskt' handlingsätt mellan partier som kan sättas samman på nytt i olika allianser och jämviktstillstånd, som nödvändigheten av ett påskyndande av och inte en förändring av PCI:s traditionella strategi.

Samma avstånd manifesterar sig på det internationella planet. Warszawapaktens arméers invasion i Tjeckoslovakien bevisar enligt *Il Manifesto* att den kommunistiska rörelsens eftersläpning i världsmåttstock har sin källa i det europeiska socialistiska blockets kris. Det är den logiska konsekvensen av den återvändsgränd som detta system nu råkat in i och som det kan komma ut ur endast genom en ändrad strategi, ett revolutionärt massuppsving, en omstöpning av sina strukturer, av sina målsättningar, av sina maktformer. 'Nej, — säger

¹ Den började utges i slutet av april 1971 (Red.).

tvärtom PCI — denna invasion är ett tragiskt misstag, men inom ramen för en rad politiska erövringar och avgöranden som vi ännu är solidariska med.'

Meningsskiljaktigheten är alltså av djupgående art: man bör inte förvåna sig över att den sprängde denna enhet, vilken grundade sig på den vida toleransmarginal som hade karaktäriserat det italienska kommunistpartiet efter kriget. Vissa oppositioner bland de utländska kommunisterna och vänsterpartierna

beklagade denna spricka, som om lite mera demokrati från den ledande gruppen i PCI, eller lite mindre oförsonlighet från *Il Manifesto* skulle ha kunnat undvika den. Vad *Il Manifesto* i själva verket anklagade partiet för vid det här tillfället var inte så mycket intolerans, utan att det ändrade karaktär genom att från sina led utestänga en opposition som hade djupa rötter i partiets egen historia. När allt kommer omkring var det inte en fråga om metoden: de italienska kommunisterna fann sig plötsligt tvungna att skingra den från och med nu outhärdliga otydligheten i sina positioner, ridande grensle på reformismen och revolutionen.

Det är därför fördömandet och uteslutandet av *Il Manifesto* har försänkt partiet i en så djup kris. Det vore fel att tro att de månader av diskussion som föregick åtgärden vittnade om en ledningens eftergift till sin traditionella politiska samtalspartner, en omsorg om att bevara sitt goda demokratiska samvete. Som man senare fick se hade socialisterna och den katolska vänstern lätt att förlika sig med att en såpass generande inre opposition ströks, något som förr eller senare skulle gynna kommunisternas deltagande i regeringen. Däremot kan man säga, att hela partiet drogs med i och delade sig på de beslut som skulle fattas: *Il Manifesto* hade kommit att i sin radikalaste form uttrycka en process som alltsedan 1967 hade fått fäste i basen och bland mellankadrerna, som för första gången såg sig passerad på vänster sida av en mycket omfattande rörelse — studenternas aktion, arbetarkamper som undandrar sig all kontroll — och tvangs att ifrågasätta sig själva, att ifrågasätta sin dittills obestridda förmåga att utöva en ledande roll. Ehuru mindre hastiga och våldsamma än de franska majhändelserna gav de två röda åren 1967-69 i Italien på ett djupgående sätt sina verkningar till känna inom fackföreningarna och partiet. *Il Manifesto* framträdde som ett försök i riktning mot att förena den italienska kommunismens historiska och ideologiska innehåll och det nya betraktelsesätt på politiken och den militanta aktionen som hade kommit till uttryck 1968. Det var därför ett betydande antal kommunister för en tid igenkände uttrycket för sina problem, sina förhoppningar och sina behov i *Il Manifesto*.

Därav också skillnaden mellan *Il Manifesto*-affären och andra spänningsmoment i det italienska kommunistpartiet: ty endast ett kritiskt moment för den politiska enheten har till sitt innehåll varit jämförbart med detta, nämligen den debatt som fördes omedelbart före och efter grundandet av Italiens kommunistiska parti 1921. På samma sätt får man gå tillbaka till 1929 för att hitta den sista spricka som kan likställas med den i fallet *Il Manifesto*. Avlägsnandet eller förlusten av den ena eller andra gruppen av militanter efter kriget hade varit en annan sak, ty de hade aldrig i sin specifika italienska situation ifrågasatt PCI:s förhållande till arbetarklassen. Det var spänningar som hade sin grund i den internationella kommunistiska rörelsens skiftande öden: 1948 Prag, 1949 den jugoslaviska frågan, 1956 den 'hemliga rapporten' på XX:e kongressen, oktoberhändelserna i Polen, och Ungernupproret. Till sist, men mindre iögonenfallande, avflödet i början av sextioalet i samband med konflikten mellan Sovjetunionen och Kina.

I alla dessa fall fick partiet ofta betala dyrt, men lyckades alltid klart skilja sina nackdelar — det faktum att det var förbundet med den internationella kommunistiska rörelsens misstag, tårar och blod — och sina fördelar: det faktum att det på gott och ont var det enda instrument i vilket arbetarklassen och nära nog själva idén om den italienska revolutionen

kunde finna sig till rätta. Visserligen minskades förlusterna av stalinismen och dess efterspel av Togliattis skickliga manövrer: Sovjetunionens misstag fördömdes och avfärdades som en från sitt historiska sammanhang oskiljbar verklighet, som inte berörde den italienska kommunismen. För denna kvarstod existensen av ett socialistiskt läger som objektivt faktum, styrkan hos ett internationellt system ur vilket PCI i namn av samma historicism alltid vägrade att utesluta Kina. På det sättet mildrades alla utifrån kommande chocker.

Men när man verkligen tar itu med historien om förhållandet mellan arbetarklasser och partier och fackföreningar i Europa — närmare bestämt i Italien och Frankrike — kommer man att bli varse att detta förhållande varken högerifrån eller vänsterifrån kan ifrågasättas genom en *ideologisk* kris. Dessa strukturer, i vilka arbetarklassen lägger in såväl sina möjligheter som sitt tvivel, kan endast omstörtas genom en annorlunda *faktisk praktik*, en rörelse som ger arbetarklassen själv erfarenheter och som får den att tänka över sina mål och sina medel. Ett sådant fenomen uppträdde först 1967-69 i någon större omfattning: vid det tillfället svarade *Il Manifestos* kritik mot en plötslig och utbredd medvetandegörelse. Genom att utesluta den uteslöt partiet inte som förr en bisak, som lämnade detta i grunden oförändrat. Det måste för första gången på ett mera djupgående sätt ta itu med sig själv, och alltså förändras.

För att placera in denna italienska splittring kan det också vara värt att understryka vad som skiljer den från de kriser som vid samma tid uppstod i andra partier, särskilt de franska och österrikiska partierna. För det österrikiska partiet, som inte ansattes av en samhällskris av samma natur, blev invasionen i Tjeckoslovakien i långt större utsträckning en upprepning av 1956: en ledande grupp av den gamla stammen, och som omfattade utmärkande personligheter som Ernst Fischer eller Franz Marek, utkristalliserades på ett 'yttre' ideologiskt val — Sovjetunionens politik, försvaret av den tjeckoslovakiska erfarenheten med Dubcek. Detta blev, bortsett från affären med det spanska kommunistpartiet, den sista våldsamma kris som framkallades av stalinismen.

PCF å sin sida utsattes för två chocker, majrevolten och augustihändelserna 1968. Men händelsernas snabba förlopp i maj och motgången i juni besparade partiet brottet med dess byråkratiska stomme: en grundläggande diskussion om partiet och dess förhållande till massorna som den PCI drogs med i mellan våren 1968 och våren 1969 såg inte ens dagen. Missämjan ledde till en viss nedgång i antalet basmedlemmar, vilket emellertid inte gav några större genljud, eftersom det är ganska vanligt i PCF (i PCI har 'utträdarna' alltid varit sällsynta, ty militanternas förhållande till organisationen är tack vare en tolerant inställning på en gång smidigare och bättre 'integrerat'). Det är därför debatten två månader senare, när invasionen av Tjeckoslovakien åter ställde frågan om 'stalinismen' på dagordningen, genast i oupplösliga termer rörde sig kring den franska ledande gruppens auktoritarism. I Roger Garaudys ursprungliga ståndpunkter var problemet om förhållandet mellan partiet och arbetarklassen i Frankrike 1968 fortfarande på sätt och vis ställt inom parentes, inte bara — som han förklarade i sitt ställningstagande till Teserna — därför att man inte borde inregistrera den skarpaste meningsmotsättningen i frågan om PCF:s inre politik, utan därför att PCF:s sätt att vara återigen nästan naturligt drog diskussionen mot frågan om 'modellen', nu som partimodell, i morgon som statsmodell.

I Italien, där kommunistpartiets inre livsstil var mera tillfredsställande och där man redan påbörjat en viss avskärmning gentemot Sovjetunionens politik, försköts diskussionsfronten under åren från metoden till innehållet såväl på det inrikespolitiska som på den internationella kommunistiska rörelsens plan. Enigheten eller brytningen kunde endast uppstå i de grundläggande frågorna. På det sättet kom *Il Manifesto*affären — 1968 — att markera sammanfattningen av tio års politisk kamp, som föregripits av massrörelsens våldsamma utveckling och 'det socialistiska lägrets' kris.

3. Den centrala punkten i denna politiska kamp blev åter den italienska revolutionens möjlighet — för första gången sedan tjugotalet och Lyonteserna.

Ty vad man än må säga i vissa vänsteristiska grupper, enligt vilkas helgonförklaringar alla kommunistpartier var revolutionära fram till 1956 och blev revisionistiska därefter, och vad man än må säga i den kommunistiska helgonförklaringen, enligt vilken partiet fortfarande skulle vara revolutionärt, trots de 'objektiva betingelser' som skulle hindra det från att förverkliga sin föresats, råder det inget tvivel om, att problemet om revolutionen i verkligheten endast har ställts vid två tillfällen i det italienska kommunistpartiets historia. Först efter det första världskriget och revolutionen 1917 i Ryssland, och sedan mot slutet av femtiotalet i samband med omstörtningen av landets traditionella politiska och sociala jämvikt. Det är inte en slump att det är fråga om de två perioder under vilka den italienska kommunismen var på starkast frammarsch och forskningen om revolutionen i Västerlandet var som mest djupgående: under tjugotalet Gramscis insats, mellan 1958 och 1959 utvecklandet av en reflexion och en inre politisk kamp, som på nytt ställde frågan om revolutionens betingelser i Italien.

Och det kunde inte vara annorlunda. 1926 hade den segerrika fascismen och undantagslagarna redan upphävt varje möjlighet för arbetarklassen att inleda vad Gramsci kallade 'ett rörelsekrig'. Efter revolutionernas sammanbrott i Europa och den Tredje Internationalens ödesdigra operationer återstod endast att göra motstånd: först inom den inskränkta ramen för teorin om 'socialfascismen' och kampen 'klass mot klass', sedan inom ramen för den revidering av analysen och strategin som låg till grund för Folkfronterna. I själva verket var det under denna sista erfarenhet som de europeiska kommunistpartierna utbildades till vad de är än idag, med den fysionomi, den struktur, det medvetande och det minne av sig själva som karaktäriserar dem.

Men folkfrontspolitiken kunde inte ha maktövertagandet till syfte: den blev en defensiv, antifascistisk linje, vars reducerande av de uttryckliga revolutionära målen till slut paradoxalt nog förskaffade kommunisterna ett ofantligt mått av prestige och hegemoni. Deras organisationsförmåga, deras beslutsamhet, deras offeranda, alla dessa egenskaper som varken hade kunnat få dem att korrekt tolka efterkrigstidens sociala kris eller att möta den genom att utbreda den ryska revolutionen till det övriga Europa, visade sig vara oersättliga vid byggandet av en antifascistisk nationell front, för vilken det klassmässiga tolkningsschemat gav ett solitt stöd: man drog alltför snabbt slutsatsen att det var bourgeoisie som hade hegemonin inom folkfronten under den sista perioden. Det blev snarare motsatsen.

Detta förklarar för övrigt varför allt flera anslöt sig till partiet. Det franska kommunistpartiet, som i slutet av tjugotalet hade knappt 30 000 medlemmar, överskred när folkfronten stod på höjden av sitt anseende en halv miljon. I Italien började partiet under byggandet av de antifascistiska näten och i motståndskampens stora folkvåg att rekonstruera sig självt utifrån den inre kärnans finmaskiga nät. Formandet av dessa partier, som skulle bli de två största europeiska kommunistpartierna, vilade alltså redan på en ambivalens: å ena sidan ett radikalt klassbetonat och antagonistiskt självmedvetande, byggt på en rigid ideologi och på en lika rigid organisation, å den andra en praktik med tyngdpunkten lagd på målsättningar och allianser som varken på kort eller på lång sikt kunde vara antikapitalistiska.

Denna tvetydighet var länge kännetecknande för PCI. Och man måste ta den som utgångspunkt om man vill rekapitulera dess ställningstaganden utan att hamna i mytologin. Denna dubbelsidighet — som Togliatti senare skulle kalla 'duplicitet' — fick de italienska kommunisterna erfara på ett ännu mera bistert och förvirrande sätt än någon annanstans.

Partiet föddes beväpnat med en stor erfarenhet av partisankrig, med ett stort arbetarinslag,

som i norr hade varit bestämmande och kanske mer än i något annat land i Europa bidragit till att utforma dess natur. Arbetarna hade inte bara gjort motstånd i frihetsrörelserna och genom väpnade aktioner i städerna, utan också i fabrikena — ända till den strejk som i mars 1944 paralyserade ett norra Italien under full tysk ockupation. Befrielsekommittéerna, som bildades på toppnivå av de förfascistiska politiska formeringarnas ledare, var faktiskt på basnivå organ för en ny demokrati. Och kommunisternas auktoritet härrörde sig inte enbart från deras organisatoriska förmåga och stridsvilja, utan från deras klassmässiga syn på det tragiska italienska äventyret. Genom det faktum att man i Italien inte bara kämpade mot tyskarna, utan också mot fascisterna, blev motståndskampen inte bara ett nationellt befrielsekrig, utan också en revolution som angrep de sociala rötterna till fascismen som specifik produkt av den italienska kapitalismen.

Vid fascismens nederlag och det andra världskrigets slut stod kommunistpartiet som representant för en ofantlig massa av arbetare, intellektuella och bönder. Med det färskva minnet av frihetsrörelsen och bilden av Stalingrad i huvudet och med *SUKP(b):s historia* i fickan utgjorde det den överlägset mest robusta och dynamiska politiska kraften på hela den politiska scenen. Och även den mest kompakta: fascismen hade så att säga skyddat den för de stora sprickor från trettioalet som satte sin prägel på de andra, av illegaliteten ej drabbade partierna, och som knappast nådde det begränsade och hårt ansatta nät av kommunister som blivit kvar i Italien. Togliatti insåg betydelsen av denna typ av massfostran, och satsade snarare på dess nyhet än på en verklig historisk kontinuitet. En ideal snarare än en historiskt exakt utvecklingslinje drogs sålunda upp mellan Gramsci, 'partiets grundare', det heroiska motståndet mot det fascistiska förtrycket, det spanska inbördeskriget och den nationella befrielsekampen: i denna tradition kände det unga partiet igen sig och satte en annan historia inom parentes — ty den upplevdes bara i toppen — nämligen brytningen mellan leninismen och stalinismen, svårigheterna med Internationalen och den trotskistiska sprickan, som hade bekymrat Gramsci så mycket ända fram till hans arrestering. Till höger fann PCI 1945 ett enhetligt socialistiskt parti, mycket märkt av aktionsenheten (så påtagligt att skilsmässan togs ut först efter 1956); till vänster, ingen. Trotskisternas till en början osäkra, sedan svagare ställning under motståndskampen gav dem varken tyngd eller trovärdighet bland militanterna, som hade upptäckt sig vara kommunister med geväret i handen.

Detta parti ställde sig inte problemet om revolutionen. Kriget hade slutat med en stadig uppdelning av världen i inflytelsesfärer, som accepterats av eller påtvingats Sovjetunionen i Teheran och i Jalta: endast Jugoslavien lyckades undkomma denna överenskommelse. Liksom PCF utvecklade PCI efter fascismen samma schema som hade väglett den antifascistiska kampen: det 'nationella', det 'demokratiska återuppbyggets' schema. Det dröjde inte länge förrän en första spänning uppkom, framför allt i norr, mellan den naturligt vänsterorienterade, arbetar-dominerade partisanbasen, som hade vägrat att överlämna vapnen och som 1948 än en gång visade sig i ockupationen av Milano, och en politisk praktik helt inom ramen för de demokratiska spelreglerna. En ännu allvarligare spänning uppstod i och med sprängningen av den antifascistiska enheten. Partiet stod plötsligt mitt uppe i en mycket hård klassdrabbning — inom landet den kapitalistiska återgången och återuppbyggnaden, utomlands det kalla kriget — utan att reellt kunna visa fram mot en radikaliserings av sin kamp och en revolutionär utgång, med mindre än att (som Grekland visade) bryta med den stalinska strategin.

Inget allvarligt bevis talar för att detta val hade förutsetts av PCI:s ledning. Ingen i den ledande gruppen ifrågasatte front- och nationshorisonten, ingen ställde problemet om revolutionen på dagordningen. Ända till 1948 satte man allt hopp till en framgång i fronttaktiken, en blandning av valchouvism och maximalism. Efter nederlaget 1948 fann diskussionen i toppen och debatten vid basen en avledare i problemet om partiets natur.

Skulle det, som Togliatti ville, vara ett 'parti av ny typ', ett massparti, uppbyggt med sikte på en öppen omfattande politisk praktik bland arbetarklassen och dess bundsförvanter, eller skulle man framför allt tänka sig ett parti av en handfull militanter med sin egen lag, vilket nästan naturligt skulle leda till en dubbel organisation, öppen och hemlig, legal och illegal, väpnad och obehäpnad? Medan partiet genom förtrycket och arbetarkampernas hårdhet i praktiken tenderade att sluta sig i sig självt och på en gång eftertraktade sin särställning och slutet på sin isolering, underlät diskussionen inte att återverka på toppen. Den sista episoden i denna politiska kamp blev förmodligen försöket att eliminera Togliatti 1951, när nästan hela ledningen röstade för att han skulle lösas från sitt uppdrag hos Kominform. Endast han själv motsatte sig detta. Om han då, nästan ensam, hemförde segern, var det i realiteten, även om de båda hypoteserna — klassiskt parti eller 'parti av ny typ' — existerade sida vid sida under hela det kalla kriget, därför att Togliattis hypotes var den klart mest realistiska.

I själva verket tycks varken militanterna eller de utomstående kommentatorerna ha upptäckt att dessa båda partityper, trots sin skenbara olikhet, ville fungera inom ramen för en och samma strategi: inte byggandet av en revolutionär process, utan ett 'maktövertagande' anförtrott parlamentsvalen och(eller det internationella läget. Däri låg 'vänsterns' svaghet att den valde den rigida, i anden om än inte i praktiken militariserade organisationsformen. Dess parallella organisationsidé svarade aldrig mot en parallell strategi: och denna strategi var i själva verket otänkbar i form av en statskupp och oförmögen att ge uttryck för en totalt ny syn på den sociala revolutionen i Italien — som Mao hade gjort för Kinas del. När denna 'dubbelhet' 1956 fördömdes i namn av ett parti som helt och reservationslöst fann sitt uttryck i de allmänna valen och det öppna och uttalade politiska handlandet, blev det i realiteten ingen vändning: den parallella organisationen hade redan utsläckts, och de högar av vapen som grävdes ner 1945 i stället för att överlämnas till de allierade återsåg dagen under den nordliga stadsexpansionens schaktmaskiner, lika rostiga som den hypotes för vars skull de hade blivit gömda.

Segern gick till den enda faktiska, historiskt verksamma realiteten för det italienska kommunistpartiet: återuppbyggandet av landets materiella tillgångar och politiska fysiologi från grunden. Det råder inget tvivel om att PCI:s agerande förändrade hela den italienska politiska situationen, omstörtade grupperingarna från före kriget och fascismen och gjorde det möjligt för partiet att slå djupa rötter hos massorna, något som bevisas av dess styrka, som inte var enbart valmässig. Men så länge efterkrigskonjunkturen varade, var det dömt att förbli en stor oppositionskraft i stånd att framkalla chocker av ytterlig slagkraft, men blottad på revolutionärt program och följaktligen utsatt för de första undermineringsarbetena.

Denna motsägelsefulla karaktär skulle avslöja sig först när den internationella och nationella politiska ram inom vilken PCI agerade förändrades och ett strategiskt val inte bara blev möjligt, utan närmast nödvändigt. När kommunisternas internationalistiska funktion, i och med avspänningen i det kalla kriget, Stalins död, det fredliga samlevnadsperspektivet och till slut krisen 1956, inte längre kunde sammanfalla med det obetingade försvaret av Sovjetunionen och det socialistiska läget. När man under det dubbla trycket av produktivitetsutvecklingen och klassrörelsen såg sprickor uppträda i det centrala block i Italien — arbetsköparna och de kyrkliga — som hade stått i det främsta ledet i den kapitalistiska restaurationen efter den anti-fascistiska enhetens regeringskris. När alltså i massornas ögon motsättningen inte längre stod mellan fred och krig, demokrati och högerstyre, utan mellan arbetarklass och storkapital i dess 'demokratiska' och 'samlevnadsmässiga' uttryck. Detta framträdde klart i Italien mot slutet av femtiotalet.

4. De två sektorer som först fick vidkännas chocken av denna nya verklighet och behovet av en förändring blev arbetarklassen och ungdomen. Den process som utvecklade sig inom

arbetarorganisationerna var den överlägset mest komplexa och den pågår än idag. Eftersom klassdrabbningen var och fortfarande är en sak för fackföreningen — eller rättare sagt för några fackföreningar — tvingade den CGIL och den katolska organisationen, CISL, till djupgående förändringar.

CGIL hade alltid varit kommunisternas handlingsfält, i union med den socialistiska strömningen (som hade förlorat sin högerfalang 1948). Det hade aldrig funnits, och det finns inte heller idag, någon partiorganisation i fabriken som inte hade en uteslutande propagandistisk funktion. 'Transmissionsremmen' hade i realiteten blivit till en sannskyldig identifikation. Och det var inom fackföreningens ram som kommunisterna från 1948 till femtioalets första år hade fört en ytterligt hård kamp mot den kapitalistiska restaurationen.

Från dessa år av våldsam kamp kom kommunisterna givetvis som förlorare, med stympade krafter — och det gällde ibland t. o. m. deras organiserade närvaro i vissa berörda arbetarbastioner, som Fiat, Breda eller Innocenti. Efter kamperna i fabriken hade det varit gatumanifestationerna mot Ridgway: eftersom de unga inte känner till det, och kommunistpartierna inte gärna vill bli påmindas om det, förbleknar minnet av arbetarkampens dimensioner under dessa år. På sina ställen var kampen väpnad, inte som guerillakrig, utan verkligt stadskrig. Man kan inte förvåna sig över att en stor tystnad lade sig över detta. De tusentals industriarbetare som hemförlovats vid krigsslutet gavs nya anställningar i den snabbt påbörjade industriella 'boomen'. De stora upprorsförhoppningarna från de första åren efter kriget var döda, en ytterligt hård regim hade åter inrättats i fabriken och splittringen härskade bland arbetarna: det enda arbetarna besparades — dock inte på Fiat — var skapandet av en fackförening skött av arbetsköparna. För övrigt var början av 'boomen' en tid av stagnation i kampen och i rörelsen. Först 1957, när 'boomen' nått sin höjdpunkt — och trots alla krishypoteser hos kommunisterna till följd av händelserna 1956 och Stalinmytens sammanbrott — började i Italien en ny våg av allt mäktigare arbetarkamper som inte stod att hejda.

Denna våg blev inte utan effekt på den fackliga organisationen och partiet. För det senare blev den ursprunget till det stora valuppsvinget och till rekonstruktionen 1963. I den fackliga organisationen gav den upphov till en mindre spektakulär process av ifrågasättande av 'transmissionsremmen'. Tvärtemot vad man skulle kunna tro var detta slut på identifikationen med arbetarpartierna uttryck för ett moment av radikaliserings: en självständig arbetarorganisation med sina egna utmärkande drag frigjordes och undslapp kontrollen av ett politiskt parti, som hade underkastat den sin egen linje utan att föreslå den en revolutionär utväg, och vars stöd när allt kom omkring ledde till alltför stora begränsningar. Processen bar alltså — om än inte uttryckligen — 'vänstermärke'; den skapade genast en ständig svängning mellan en anarko-syndikalistisk frestelse, som framträdde i skilda nyanser i den kommunistiska fackliga vänstern och senare i PSIUP, och dess bihang, 'tradeunionismen'. Vi kan inte här redogöra för alla utvecklingarna i en facklig historia som dock är av stort intresse och som förklarar den italienska fackföreningsrörelsens smidighet, dess faktiska förmåga att ändra sig, att samla upp och betinga de antikapitalistiska framstötarna från 1967 till 1968: det kan emellertid vara viktigt att notera, att denna erfarenhet i slutet av femtioalet och i början av sextioalet i PCI gav upphov till ett försiktigt, men dock utkast till en ändrad strategi. Detta var bakgrunden till 'ingraismen': försöket att förskjuta tyngdpunkten i alternativet 'val-uppror' och lägga den inte bara på *sammandrabbningen*, utan på den *permanent organisationen*, vars innehåll skulle utgöra ett val i motsättning till systemet.

Denna förändring av perspektivet påverkade också det kommunistiska ungdomsförbundet. Under de besvärliga åren 1950-55 konstaterade ungdomarna, som varken hade upplevt partisankriget eller den efterföljande sociala sammandrabbningen, att deras organisationer

var begränsade till propaganda och organiserande på fritiden. Efterhand som den sociala jäsning som följde av produktivitetens utvecklingen och landsbygdens kris föryngrade arbetarkrafterna och ökade studenternas led, efterhand som de unga bröt sig loss från gamla seder och vanor, avslöjade FGCI sina brister: kommunisternas oförmåga att ge denna ungdom en politisk röst. Framför allt hade den en obestämd känsla av att partiet inte skulle samla dessa ungdomar när det, vid utgången av denna svåra men ändå 'heroiska' period av det kalla kriget, framhävde sin legalistiska, traditionellt demokratiska fysiologi. Oförstörda av stalinismen, som de inte hade upplevt, blev militanterna i FGCI de första som intuitivt kände att en rent liberal kritik av stalinismen skulle kunna medföra en försvagning av partiets klasskaraktär. Medan de 'italieniserande' ungdomarna i de andra partierna slogs på den 'chruštjevskas' fronten, engagerade sig FGCI i att forska efter en tredje väg mellan stalinismen och socialdemokratien: en revolutionär väg.

Den stod först isolerad i partiet ända tills julhändelserna 1960 – som innebar centrismens slutgiltiga kris – gav den tillfället: det var den ungdomen som man kallade 'avpolitiserad', det var dessa pojkar 'i T-shirt' som man aldrig såg i partiavdelningarna, som lanserade gatugerillan, som kastade sina första Molotovcocktails i Genua, Reggio, Milano, Palermo. En antifascistisk ungdom? Eller en ungdom som ansåg att problemet om en djupare omgestaltning av samhället måste ställas här och nu? FGCI satsade på den sistnämnda hypotesen. Det var Togliattis sista år; på centralkommitténs möte om ungdomen tog den gamle ledaren dem plötsligt i försvar, antog deras teser. Ja, ungdomarna från juli 1960 hade ställt problemet om en förändring av samhällets natur. Men var partiet i stånd att uttrycka detta behov?

FGCI radikaliserades snabbt. Dess djärvaste företag daterar sig till åren 1963-66 – den tidrymd som förflöt från X:e till XI:e partikongressen. Till skillnad från den fackliga vänstern uttryckte den denna radikalisering i ideologiska och politiska termer som ibland försyndade sig genom sin överdrivna abstraktion: hänvisningen till de revolutionära krafterna på det internationella planet, Vietnam, Kuba, befrielseörelserna, genom vilka polemiken med samexistenslinjen tycktes mindre brännande än om man tagit parti för Kinas sak; och på det inrikespolitiska planet utvecklandet av en frågeställning som svarade mot arbetarkampanjernas praktik, dvs. ett närmande till frågan om klassens *politiska* självständighet, och dess *direkta* styrelse. FGCI återupptäckte på denna punkt en 'annorlunda' Gramsci än den på vilken partiet i allmänhet åberopade sig: 'rådstankens' Gramsci i *Ordine Nuovo*, på vilken man stödde sig för att bygga upp en politisk plattform i motsättning till partilinjens. Togliatti var död, den inre politiska kampen var – som vi ska se – öppen. När FGCI framlade denna plattform som *Teser* för sin kongress som skulle hållas i början av 1966, några månader före den XI:e partikongressen, blev sammanstötningen oundviklig. Dess Teser undertrycktes, dess kongress uppsköts först, och inskränktes sedan till en mindre äventyrlig debatt. Genast därefter började förberedelserna inför den XI:e partikongressen: FGCI anlände dit försvagat; tvisten med ledningen hade varit hård, och man hade inte fått något ordentligt stöd av ingraisterna. (Man ställde sig i gengäld inte på ingraisternas sida på XI:e kongressen.) Efter nederlaget ändrade förbundet plötsligt kurs och övergick till en fas av tillbakadragenhet som hindrade det från att förstå betydelsen av de första studentörelserna 1967. Det blev t. o. m. repressivt, oppositionsvågen isolerades och praktiskt taget krossades. Ett sista försök till politiskt avskiljande, till antikapitalistisk radikalisering, företaget av ledningen på hösten 1968, undertrycktes i sin tur snabbt. FGCI hade fullbordat sin politiska parabel.

Affären är mera sammansatt för 'Ingraovänstern'. I den återfinns man — med sina fel och sina förtjänster — den mest sammanhängande kritiska reflexion som partiet någonsin hade gjort över sig självt, det mest fullgångna och samtidigt mest dramatiska försöket till förmån för en förändring av strategin — eftersom det direkt inbegrep den ledande gruppen

genom en av dess mest ansedda medlemmar, och säkerligen den mest lyhörde för arbetarbasen och ungdomen, Pietro Ingrao.

Och just av detta skäl blev det den erfarenhet som var mest beroende av omständigheterna: det är inte en slump att den kunde utvecklas med störst eftertryck i början av sextioalet, när Togliatti lämnade större utrymme för den interna debatten och samtidigt — ensam av alla i Internationalen — påbörjade en kritisk forskning i PCI:s och den internationella kommunistiska rörelsens historia under tiden 1920-30. Helt i strid med den bild som de utländska kommunistpartierna vanligen gör sig, och tvärtemot de nya revolutionära krafternas uppfattning, som gör 'togliattismen' till symbol för den revisionistiska 'omsvängningen', hade Togliatti varit den smidigaste och mest sammanhängande produkten av den stalinska frontpolitiken. Ända in i det sista behöll han intelligensen och konkretionen samt hade en fördomsfri inställning till realpolitiken. Det ideologiska stödet till denna var av relativ art. Togliatti hade gjort frontstrategin till ett effektivt instrument för att förändra efterkrigstidens italienska politiska scen. Men hans realism lät honom ana dess begränsningar när själva grundvalarna för frontpolitiken förvandlades på det internationella och inrikespolitiska planet, när partiet under den sociala sammanstötningens nya förhållanden tvingades ompröva sitt program, sina syften — var de demokratiska eller socialistiska? — och följaktligen själva sin natur. Och när oenigheten mellan Kina och Sovjetunionen uppträdde vägrade Togliatti att hålla den hemlig (han till och med förklarade den en hetsig dag på den X:e kongressens estrad) och att godta bannlysningen av Kina. Förvisso inte så att han var det minsta benägen att instämma i de kinesiska teserna (det var inte så mycket hans 'liberalism' som hindrade honom från det som hans stalinska utbildning) Men han var djupt medveten om den sovjetiska hegemonins kris, liksom om den kinesiska revolutionens outplånliga realitet och oenighetens verkliga historiska rötter.

Togliattis kluvna hållning lämnade alltså utrymme i partiet för en dialektik som, för övrigt rätt godtyckligt, personifierade sig i sina båda ytterpoler. Å ena sidan Amendola, dvs. frontpolitikens mest logiska utveckling under dessa förhållanden, alltså ett mycket klart radikaldemokratiskt val av enhet mellan de traditionella vänsterkrafterna. Å andra sidan med Ingrao försöket att bygga ett antikapitalistiskt block, att utarbeta en socialistisk strategi. Debatten kunde äga rum just i den mån Togliattis medling garanterade den: denna medling såg i alla händelser till att det inte kom till slitningar som hotade partiets enhet. När Togliatti dog, och ingen kunde göra anspråk på att besitta hans auktoritet som medlare, upphörde debatten att vara en idékonfrontation och blev en kamp för den politiska linjen och makten inom partiet. Alla mystifierande element försvann och den inre 'vänstern', vars immunitet föll, måste visa prov på sin förmåga att uppträda som verklig stöt- och brytningsstyrka. Problemet för 'ingraismen' var inte längre att 'uttrycka sig', utan att segra eller bli slagen.

Den blev slagen, och av flera skäl Metodskäl: det var aldrig en organiserad strömning, utan snarare ett block av ståndpunkter som hade utvecklats på olika nivåer bland kamrater utan egentlig åsiktsenhet vilka i Ingraos förslag snarare såg en sorts riktmärke. Vanan vid en viss intern tolerans och den heliga skräcken för 'fraktionismen' uteslöt genast idén om en närmare förbindelse, om ett organiskt arbete kring en plattform och än mera om en aktion i syfte att värva kamrater och kadrer. Hur moralistisk och föga effektiv denna stil kunde förefalla för en yttre iakttagare, får man förstå dess orsaker. Ett kommunistparti känner starkt sitt främlingskap i förhållande till den samhällskropp som det verkar i; det fortsätter att känna det även när dess revolutionära mål dämpats. Och det fruktar varje upplösningsprocess, som i allmänhet uppbärs av en hemlig fraktionism. En annan sak vore ett institutionellt förordnande av fraktionerna eller strömningarna, som i de leninistiska partiernas historia. Men även om PCI var mycket nära att gå in på problemet under diskussionerna om det 'enda partiet' 1965, tog det aldrig ställning till det.

I själva verket undvek den 'ingraoska vänstern' själv frågan. Tvärtom var en av ledarens utmärkande egenskaper — ty på honom vilade länge dess 'grepp' om partiets bas — hans lojalitet, som också var uttryck för behovet av att betrakta den egna avvikande meningen som en angelägenhet 'inom' den ledande gruppen, den illusoriska förhoppningen om att inte lägga den till grund för en brytning, utan för en gemensam omvandling och en gemensam tillväxt. Denna ståndpunkt underskattade varaktigheten av den klassammanstötning som nu trängde in i partiet, en sammanstötning som skulle lägga hinder i vägen för all enhetlig och smärtfri utveckling. Men den stödde sig på ett andra övervägande: ingraismen tvekade att splittra en så väldig apparat som PCI, vars integritet ju var nödvändig för att en ändrad inriktning skulle bli omedelbart verkande, och inte bara vittna om förekomsten av en opposition. Detta var av betydelse för 'ingraismens' splittring, omöjligheten att ta mått på sig själv genom en verklig politisk praktik, ett fragmentariskt och av olika sorters individualiteter präglad utarbetande — alla dessa brister, som i den politiska sammandrabbningens ögonblick dömde den till nederlag.

Men det är inte allt. Den djupaste svagheten hos vad vi kommer att kalla 'den ingraoska vänstern' var politisk. Oppositionen framträdde nämligen i samband med två stora företeelser: centrismens kris i Italien och slutet på den internationella kommunistiska rörelsens enhet. 1960 blev ett avgörande år på bägge dessa plan. I Italien sprängdes blocket mellan klerikalerna, liberalerna och socialdemokraterna och avlöstes av ett nytt block, denna gång mellan socialisterna, socialdemokraterna och katolikerna och utan den liberala högern, under trycket av en våldsamt kapitalistisk utveckling, som omstörtade den italienska kapitalismens föråldrade utseende, och av en lika våldsamt proletarisering-process: män och kvinnor som drivits från landsbygden, främst i södern, strömmade i miljontal till storstadsområdena i norr. Denna brutala jäsning i samhället, de mycket låga löner på vilka det ekonomiska 'undret' grundade sig, tillsammans med ett folkligt medvetande som aldrig hade försvagats från motståndskampen till kamperna för jord och för sysselsättning, gav processen en explosiv karaktär: centrismen föll, inte på grund av en fredlig modernisering av strukturerna och av staten, utan genom en kris. Det borgerliga blocket splittrades, frigjorde högerkrafterna, som kastade sig in i ett vanvettigt äventyr — regeringen Tambroni — och nedkämpades på några månader av en folkresning.

Den debatt som då inleddes i partiet (och, som vi har sett, omedelbart återspeglade sig i det kommunistiska ungdomsförbundet) rörde en fundamental punkt: skulle man ta ställning för en fortlöpande förskjutning av regeringen åt vänster på grundval av en linje för reformer och för en demokratisk modernisering av statens strukturer, garanterad av socialistisk majoritetsställning, och med likvideringen av högern som grundläggande syfte? Eller skulle man fördjupa sammandrabbningens klassmässiga och antagonistiska karaktär, och göra centrismens kris till början, inte på ett nytt politiskt jämviktsläge, utan på en fas av accentuerade jämviktsrubbnings, i vilka en revolutionär process skulle kunna ta form och utvecklas?

De två motstridiga hypoteserna vilar på två olika analyser av den italienska kapitalismen: i partiets 'högerflygel' var man övertygad om att de 'historiska' elementen av underutveckling ännu krävde en evolution mot en ännu ofullbordad 'borgerligt demokratisk revolution'. Bakom 'vänsterns' hypotes låg framför allt värderingen av den italienska kapitalismens aktiva element, dess förmåga att omstrukturera sig och neutralisera sina mest efterblivna sidor, och att för första gången presentera ett någorlunda modernt och acceptabelt samhälle för Italiens tillbakasatta massor. Som följd härav fruktade partihögern inte att låta socialisterna ingå i regeringen: den betraktade dem nästan som PCI:s trojanska häst i regeringen. Den var övertygad om att socialisterna, trogna ett avancerat reformprogram, skulle vara upphov till en ständig spänning i regeringen, som skulle skapa betingelser för en ytterligare förskjutning åt vänster, dvs. kommunisternas inträde i majoritetsblocket.

'Vänstern', däremot, fruktade att kapitalets handlingsmarginaler skulle spärra inne såväl det socialistiska partiet som massorna och integrera dem, samt att partiet genom att stödja företaget skulle avvärja massorna och i praktiken påtvinga dem en lång social stabiliseringsfas.

När man några år efteråt blickar tillbaka på debatten, ser man klart att de båda tendenserna hade fel. Fel i analysen av den italienska kapitalismen: högern misstog sig genom att antaga att de sektorer som sedan länge tillbaka präglats av underutveckling var bestämmande, vänstern genom att inte förstå att den kapitalistiska expansionen långt ifrån att utgöra en rationalisering, skulle skapa nya zoner av underutveckling och parasitism och skärpa konflikterna. Fel i uppfattningen av center-vänsterblockets öde: högern misstog sig genom att tro att PCI kunde påverka det socialistiska partiet, vänstern genom att tro att regeringen kunde förverkliga ett effektivt reformprogram. Slutligen misstog sig högern genom att anse att PCI vad som än hände ensamt skulle förmå dra fördel av den nya majoritetens framgångar och motgångar, vänstern misstog sig — och det var dess allvarligaste misstag — genom att tvärtom tro att den skulle räcka till för att integrera rörelsen.

Detta resulterade i att ingraismen framför allt blev en försvarskamp i syfte att förhindra en glidning åt höger inom partiet: en desperat kamp mot den reformistiska faran. Och slutligen avgränsade den sig tydligare i sina negeranden än i sina positiva förslag. Man förstod att fronthypotesen nu hade blivit den verkliga vägen till en likvidering av partiets natur och revolutionära mål, eftersom en 'enad vänsterfront' inte hade mer att sätta emot kapitalets offensiv än det gamla antifascistiska blocket. Man förstod att huvudpersonen åter skulle bli proletariatet, inte som 'nationell kraft', utan som oppositionskraft, och att hela 'alliansteorin' följaktligen måste förändras. Djupare sett kände man att den historiska fas var över då byggandet av en process i motsättning till systemet kunde grunda sig uteslutande på de politiska krafterna och en mer eller mindre våldsam förskjutning av deras inbördes jämvikt. Frågan gällde nu inte längre ett demokratiskt eller ett leninistiskt bruk av institutionerna, utan byggandet av oppositionsmoment i samhället som skulle öppna vägen för en dialektik mellan partierna och 'mass'-situationerna, mellan det 'politiska samhället' och det 'civila samhället'. Det blev Ingraos teori om 'kasematterna', 'fästen med en annorlunda maktbalans' i den ena eller andra samhällssektorn, vilkas politiska projektion inte längre skulle vara 'vänsterfronten', utan en antikapitalistisk front.

Men i själva verket innehöll alla dessa formuleringar — i vilka man lätt konstaterar frändskaperna med den fackliga vänstern, Foa och Trentien — en hel del tvetydigheter: i huvudsak ville man se dem som en 'utveckling' av de linjer på vilka partiet hade byggts upp efter kriget, snarare än i skarp motsättning till dem. Problemen kring 'struktur-reformerna', partiet inte bara som institutionell kraft, utan som masskraft, var visserligen ett radikalare sätt att uppfatta 'den italienska vägen till socialismen'. Men varför såg man däri ytterligare ett problem i raden av andra, och inte en lösning präglad av diskontinuitet? Inte bara på grund av fruktan för en direkt konfrontation med partiet, utan därför att varje anslutning till den tidigare strategin — fruktade man — riskerade att medföra en utarmning, ett återvändande till den fruktlösa linjen 'klass mot klass', en reduktion av ingraismen till en enkel verbal trohetsförklaring till revolutionen. Ingraismen förstod alltså att den italienska revolutionen implicerade en djupgående strategisk förnyelse, men visste inte eller ville inte inse att en brytning var nödvändig. När man blev klar över att processen inom och utom partiet inte skulle bli smärtfri, att framstöten skulle bli våldsam och avgörande, att man måste bryta ner — och inte bara berika — en stor del av partiets historiska arv, drog den ingraiska vänstern sig undan.

Detta hindrade den från att uppfatta den bottensats av sanning som fanns i de kommunistiska ungdomsförbundens försök till att utveckla en avvikande mening;

ungdomarna hade känt att maktproblemet medförde en djupgående förändring av förhållandet parti-massa. Detta hindrade den från att, vilket är en ännu allvarligare konsekvens, — på den internationella kommunistiska rörelsens område — gå utöver satsen om 'enhet i mångfalden' genom vilken det italienska kommunistpartiet hade försökt undfly Sovjetunionens förmyndarskap och samtidigt en radikal kritik av dess strategi. 'Enheten i mångfalden' föreföll att svara mot en högsta grad av realism (de olika revolutionära rörelsernas ojämna utveckling) och förtog samtidigt meningsskiljaktigheternas dramatiska karaktär genom att reducera de skilda politiska uppfattningarna till en ren reflex av lokala eller nationella säregenheter. Man kunde alltså inte inse att man också där måste räkna med en klassammanstötning vars konturer nu hade börjat framträda i den kommunistiska rörelsen. Ingraismen gav sig in på en omvärdering av de revolutionära rörelserna, vägrade att fördöma Kina, kritiserade "bristerna" i linjen om den fredliga samexistensen. Under diskussionen om teserna för den XI:e kongressen nådde den t. o. m. så långt att den framlade en första allomfattande kritik av denna linje. Den kämpade intill gränsen för partiets tolerans på detta område, men utan att ta det språng som åtminstone skulle ha förskaffat den ett solitt stöd utifrån. Den tog alltså största möjliga risker och försäkrade sig om minsta möjliga stöd.

När den XI:e kongressen öppnades två år efter Togliattis död visste partiets styrande grupp redan att det i dess mitt fanns en grundläggande oenighet och att den måste besestras. Detta blev så mycket lättare som 'vänstern' gick till striden i oordnad formering, i en minst sagt ogynnsam objektiv situation. Man hade kommit till år 1966 och Italien var på väg ut ur ett avmattningshot, under vilket de sociala kamperna hade legat nere eller — som för metallarbetarna — slutat med ett mycket dåligt avtal. Center-vänsterblocket hade råkat i svårigheter, men genom högern: varken den sociala eller den politiska fronten tycktes vara i rörelse. Och inte heller den internationella fronten: man talade redan om en avmattning i det vietnamesiska motståndet; endast från Kina kom de första ekona av kulturrevolutionen, men det skulle krävas ännu ett år för att dess inflytelser skulle breda ut sig över världen och ge de nya samhällsrörelserna en ideologisk referens — och, med den, Tetoffensiven, guevarismen, med ett ord den stora våg av revolutionär subjektivism som skulle ge eko ända inne i Europa med de extraordinära händelserna 1968. Men 1966 understöddes den 'ingraoska vänstern' inte av någon verklig rörelse och hade inte förmågan att förutse att denna rörelse skulle komma.

'Vänstern' försköt alltså debatten på ideologins och metodens område: den formulerade hypotesen om en revolutionär utvecklingsmodell, vilket endast fick ett abstrakt gensvar, och den krävde rätten att offentliggöra en avvikande mening, vilket endast besvarades på ett formellt plan. Den ledande gruppen anklagade den öppet för voluntarism, mindre öppet för att vilja spränga partiets enhet. På kongressen fann sig de som hade för svarat de 'ingraoska' ståndpunkterna kanske för första gången i sitt gemensamma nederlag. Ingraos ansvar gjordes till föremål för vidare undersökning, de övriga avlägsnades med längre eller kortare varsel och på olika sätt från betydelsefulla poster: det var den första repressionsvågen efter 1956. När de italienska universiteten i likhet med de tyska ockuperades ett år senare, och när arbetarkamperna åter satte in med en våldsamhet och en självständighet utan motstycke i efterkrigstidens klasskamp, fanns ingraismen inte längre som möjlig politisk referenspunkt.

5. Men även om den hade förblivit vad den var, hade den aldrig kunnat bli en sådan referenspunkt. Explosionen 1968 gick mycket längre än till ett tillbakavisande av reformismen. Liksom varje äkta omruskning frigjorde den plötsligt behov och värden av en ny typ, som varken den reformistiska flygeln, eller vänsterflygeln, däri inräknat de oppositionsgrupper som bildades utanför PCI omkring 1960, var beredda på. De som i det förflutna hade befunnit sig i opposition till majoritetens linje i PCI upptäckte att de själva

var ifrågasatta, framför allt genom klassexplosionens själva kraft.

Att tro att den kapitalistiska utvecklingens grundläggande element skulle vara dess förmåga till integration, uppsugning av behoven, hade varit ett misstag i analysen: inte, som PCI:s ledning sade, därför att det italienska kapitalet inte var förmöget att komma ur sina gamla motsättningar, utan tvärtom därför att i den mån den ändrade utseende och moderniserade sig, skulle klassmotsättningen med nödvändighet ta sig nya former, men på andra och mera radikala områden, som rörde systemets själva förmåga att reproducera sig, att stå som modell för förhållandena mellan människorna, mellan människorna och produktionsinstrumenten — och således direkt ifrågasätta kapitalismens väsen som produktionssätt. Vänstern hade inte förutsett detta: den stod svarslös inför kampernas betydenhet och var oförmögen att upprätthålla den kvalitativa nivå till vilken de syftade. Denna nya klasskampsvåg ställde i själva verket inte bara problemet om makten, den ställde också problemet om maktens kvalitet. Själva revolutionsidéen blottades på varje element av kontinuitet för att bli ett vertikalt brott, en vägran, en rekonstruktion *ex novo*. Här upptäckte alla de som dittills velat och

trott sig vara revolutionärer plötsligt hur mycket i 'fiendens' värdeskala som också var förankrat i deras egen idé om den militanta aktionen: auktoritetsbegreppet, pseudo-'objektivismen', den ständiga gradualistiska frestelsen, en omedvetet aristokratisk attityd till massorna. Den kinesiska 'kulturrevolutionens' sanning hade brutit sig fram, inte som erfarenheten av ett annat samhälle, utan som en sanning om vårt eget.

Det var således inte bara högern i PCI, utan partiet i dess helhet som kände sig akterseglade. Med den skillnaden i förhållande till majrörelsen i Frankrike att även om de tio år av politisk kamp som hade föregått 1968 för många av kadrerna 'till vänster' hade inneburit förlusten av ansvarsposter, hade de åtminstone satt idéen om den italienska revolutionen i omlopp i hela basen och i partikroppen genom en envis, bitter men äkta, debatt på temat: 'Vilka är vi och vart går vi?', på vilket ledningen varken hade kunnat eller velat ge ett uttryckligt reformistiskt svar. När sedan universitetsockupationerna, samman-drabbningarna mellan ungdomarna och polisen, gatukortegen och de begynnande strejkerna spred sig 1967, blev kommunisterna skakade, förvånade och misstroagna, men beslöt att spela spelet till slut. De öppnade sina förbund: studenterna började bryta sig in där, varhelst och närhelst de ville, använde telefoner och stencilapparater. FGCI, som förlöjligades på grund av sin forna räddhåga och sin fixering vid 'positiva plattformar', sökte desperat att ansluta sig till rörelsen. Förbundssekreterarna och de fackliga kadrerna försökte att komma in i studenternas och arbetarnas basförsamlingar och, om de släpptes in, fick de lära sig att ingripa med en tidigare osedd blygsamhet.

Denna stil kom att inverka på partiet. I februari 1968, mitt under ockupationen av fakulteterna, samlades de kommunistiska studenterna i Frattocchie: medryckta och ifrågasatta av rörelsen, krävde de svar från PCI om skälen till dess eftersläpning. Politbyrån fann i sin tur sina slutsatser ifrågasatta av uttalat faktum: partiets hela hierarkiska system var drabbat av kritiken. Även 'vänsterelementen' — de av oss som hade tillträde till universitetsförsamlingarna eller som inbjöds dit — blev åhörda, men måste också själva höra på, i ett spänt, nytt, förhållande där ingen *a priori* kunde räkna med att vinna förtroende. Partiledningen blev i mars oenig om vilken attityd man skulle intaga till studenternas kritik, men majoriteten, som hade slagit den inre vänstern reagerade som Togliatti på denna rörelse: vänd aldrig bredsidan mot en realitet. I april hade parti-sekreteraren, Longo, ett långt samtal med fakultetsockupationernas ledare; ja, mer än så, han redogjorde för det i *Rinascita*, och legitimerade därvid en förtrupps ståndpunkter som klasståndpunkter trots att de skarpt ifrågasatte inte bara PCI:s eftersläpning, utan också dess linje och dess strategi.

Det faktum att ingen mur som i Frankrike restes mellan PCI och kampvågen försköt för en tid sammandrabbningens område. Med andra ord försökte PCI tämja tigern genom att sätta in stöten på rörelsens subjektiva begränsningar, på dess oundvikliga hastighetsförlust, berett att betala mycket dyrt för att behålla kontrollen över massorna. Och det lät sig göras, ty de tyngsta offren hade uppenbarligen krävts av partiet på metodens område: det första och mest iögonenfallande villkor som ställdes av rörelsen var en ny typ av militans, ett direkt och inte längre delegerat deltagande, rätten till ordet och till kritik. PCI och fackföreningen lät sig alltså i förtröstan på sin egen livskraft ifrågasättas och gav basen denna typ av antibyråkratiska eftergifter. De blev återgåddade: partiet genom att försäkra sig om ett dämpande av de inre spänningarna, som ändå var starka (FGCI för sin del gick ur striden praktiskt taget krossat), fackföreningen genom att vinna en popularitet som idag gör Italien till det land där den aktiva fackliga anslutningen är starkast (50 till 80 % av arbetarna i industrin kämpar — efter 1969 — i fackföreningen).

Aldrig någonsin efter det andra världskriget hade PCI nått en så hög grad av tvetydighet: dess mottaglighet tycktes t. o. m. gynna en oppositionsmöjlighet, en förändring av strategin. Valkampanjen i maj 1968 tycktes samla alla jäsningsämnen på vänsterkanten, drog med studenternas grupper och förtrupper kring PCI och bar klasskampens ovedersägliga prägel. Debatten öppnades på nytt i centralkommittén och visade mycket snabbt sina begränsningar. PCI varken fördömde eller frikände PCF, man varken fördömde eller frikände studenterna, man ställde sig inte problemet om hur partiet kunde omstruktureras för att ge uttryck för denna nya vänster som framträtt i kampen. Invasionen i Tjeckoslovakien strax efteråt tjänade också som förevändning för att kringgå den interna debatten. Genom att fördöma invasionen ställde sig PCI:s ledning i ett motsatsförhållande till Sovjetunionen och den ganska starka prosovjetiska fraktionen i partiet. På nytt var det risk för att korten skulle komma i oordning. Denna gång misstog sig inte den del av 'ingraisterna' som senare skulle ansluta sig till *Il Manifesto*: den öppnade eld för en revidering av strategin i Italien och för en grundläggande revidering av de omdömen som fällts om den sovjetiska politiken och det europeiska socialistiska lägret och tillbakavisade därvid tesen om 'det tragiska misstaget'. Striden var igång.

Förberedelserna inför den XII:e kongressen tog sin början. Ännu isolerade, därför att var och en förde en effektiv debatt vid basen i sina respektive organisationer, slogs de snabbt identifierade representanterna för 'nyvänstern' i sina försök att framträda t. o. m. som en minoritet för att öppna en dialektik i partiet som var omöjlig att upphäva. Man började räkna de motsatta rösterna i avdelningsförsamlingarna, på förbundskongresserna, striderna inom kommissionerna och församlingarna, framläggandet av ändringsförslag som gick emot teserna. Ledningens politik gick ut på att låta denna meningsyttring komma till tals och att samtidigt filtrera den noggrant: allteftersom man kom från basförsamlingarna till förbundskongresserna och till den landsomfattande kongressen försvann de oppositionella från delegatlistorna. I alla fall hade samtliga de medlemmar av centralkommittén som till slut hade framträtt som ledare — Natoli, Pintor, Caprara, Rossanda — ordet på kongressen (endast Ros-sanda var delegat). Församlingen åhörde deras sakframställningar med mycken uppmärksamhet och gav dem ofta ett brett stöd. Och om man var helt säker på att den sovjetiska delegationen blev frånvarande under behandlingen av de internationella frågorna, tillät kongressens presidium meningsyttringen att framträda och gick t. o. m. ända dithän att rättfärdiga dess företrädare genom att återinföra dem — utom Caprara — i centralkommittén.

Det underförstådda villkoret för denna 'frikostighet' v ett likaledes underförstått 'fair-play' som förväntades av oppositionen: nu skulle de tala i centralkommittén, punkt och slut. De måste alltså efter kongressen göra ett ännu mera dramatiskt val än det de redan gjort. Den nye partiledaren, den unge vicesekreteraren Berlinguers öppenhet mot vänsteristerna vän-

des mycket snabbt till sin motsats. Nu gällde det att förvalta sitt goda samvete som vedertagna oppositionella, eller att än en gång, och på ett mera organiskt sätt, vända sig till massorna och till partiet. De valde den andra vägen. Till instrument tog de inte ett underjordiskt fraktionsarbete, utan en tidning, dvs. ett öppet och stående framläggande av en annorlunda analys och en annorlunda plattform. På så sätt gav ett snabbt beslut i slutet av mars upphov till idén om *Il Manifesto*. Denna idé meddelades partiets sekretariat, som först försökte avråda upphovsmännen, för att sedan, efter det att det första numret utkommit i juni 1969, gå till angrepp mot dem. Denna gång medgav debatten inte längre någon medling. I november samma år slutade den med strykningen.

Vi ska inte här upprepa affärens faser, som för övrigt är intressanta för förståelsen av PCI:s natur, ty de har blivit utförligt förklarade i de ledare från *Il Manifesto* som finns med i denna volym. Vi tror inte heller att det är intressant att dra fram en massa detaljer om bildandet av gruppen, vars enda intresse består i att den blev sammanflödespunkten för mycket skilda personliga vägar — ett vittnesbörd om på hur många olika nivåer partiets djupa splittring hade manifesterat sig.² Det förefaller oss viktigare, också för förståelsen av texterna i denna volym, att bestämma några väsentliga drag hos denna grupp.

Il Manifesto framträdde som en på en gång total och intern kris för den italienska kommunismen. Total därför att den avskiljde sig från moderpartiet inte bara på det praktiska handlandets område, utan även ifråga om analysen och perspektiven. Intern därför att dess resultat hade sin förankring i en kritik som gick ända till negerandet av vad som i sin totalitet hade varit kommunisternas erfarenhet.

Vad som skiljde den från PCI skiljde den paradoxalt nog genast också från de andra vänstergrupperna: behovet av att fullständigt göra om balansräkningen över den italienska kommunistiska rörelsens historia och realitet, men samtidigt att helt och hållet göra upp med den. PCI kände sig på ett odrägligt sätt ifrågasatt; smågrupperna fann det odrägligt kommunistiskt att man inte som de försökte sätta problemet om PCI som historisk och social kraft inom parentes eller avfärda det som övervunnet.

Samtidigt berövade denna hållning *Il Manifesto* varje möjlighet att söka skydd i ett rent ideologiskt val: det upprepade accepterandet av maoismen eller sökandet efter en 'ren' leninism — sådan som den ursprungligen skulle ha varit och som det skulle räcka att åter ställa fram i ljuset — eller omvänt den spontanistiska upphetsningen. Man var alltså tvungen inte bara att tillbakavisa arbetarorganisationernas 'reformism', utan fastmer att undersöka dess politiska och sociala orsaker och kritiskt granska den frontpolitik som de flesta av de marxist-leninistiska grupperna, och ofta den Fjärde Internationalen, envisas

---

² Att tala om den ursprungliga gruppens konstituerande med omsorg om informationsvärdet är inte så lätt. Det var halvofficiella, mer eller mindre omfattande möten, vilkas grundvalar konstruerades efterhand, kollektivt. Strålkastarna riktades naturligtvis på tidningens redaktörer, Lucio Magri och Rossana Rossanda (Magri, av katolsk härkomst, en av huvudpersonerna i sextiotalets ideologiska debatt, hade haft en erfarenhet av arbete i produktionen i norr; Rossanda, f.d. motståndskvinna, f.d. ledare för förbundet i Milano, därefter ansvarig för kulturkommissionen, deputerad, medlem av centralkommittén sedan 1959), därefter på de medlemmar av centralkommittén och den centrala apparaten som förklarade sig omedelbart solidariska (Aldo Natoli, i partiet sedan trettioåret, dömd av specialtribunalen 1939, ledare för förbundet i Rom, deputerad, medlem av centralkommittén sedan 1948; Luigi Pintor, partisan, redaktör för *Unita* till 1966, medlem av centralkommittén sedan 1959; Massimo Caprara, ledare för organisationen i Neapel, Togliattis f. d. sekreterare, deputerad sedan Konstituerande församlingen, kämpe från södern, utesluten från Centralkommittén på XII:e kongressen; Ninetta Zandigiacomini, f. d. medlem av centralkommittén, fackföreningskvinna, organisatör för textilarbetarna; Valentino Parlato, redaktör för *Rinascita*, ekonom — de båda sistnämnda utestängda från den centrala apparaten redan innan strykningen av Natoli, Pintor, Magri och Rossanda. Därefter de första 'strukna' från förbunden, Luciana Castellina, vice ordförande i den italienska kvinnounionen, journalist; Marcello Cini, ledare för Institutet för fysik vid Roms universitet; Nico Luciano från förbundet i Venedig, som omedelbart hade 'skrivit under' på *Il Manifesto*.

med att vilja värna om. Man måste inte bara göra upp räkningen med Chrusjtjov och Stalin, utan också med tjugotalets modeller för byggandet av socialismen, med Internationalens erfarenhet. Man måste reflektera över Lenin, Gramsci och Rosa Luxemburg, inte bara över deras teoretiska arbeten, utan över deras praktiska val och deras resultat. Detta innebar slutligen att man inte betraktade revolutionernas sammanbrott eller ständiga uppskov i Europa som den enkla historien om subjektiva svagheter, som historien om de kommunistiska ledande gruppernas förräderi, och följaktligen inte heller som den enkla frånvaron av en riktig strategi, som bara skulle behöva återupptas idag, utan som tecknet på den Tredje Internationalens djupa begränsningar inför den europeiska revolutionens problem.

Det gällde alltså att arbeta med de olika formerna av revolution — i den leninska betydelsen av 'brytning', av icke smärtfri process — i ett kompakt samhälle som det avancerade kapitalistiska, där fram till idag uppstått flera sociala skalv än revolutioner i stånd att hävda sig och bli varaktiga. Här återknöt *Il Manifesto* till Gramscis grundläggande intuition och rikhaltiga analys av det utvecklade samhällets former. Gramsci hade påvisat den västerländska revolutionens sammansatthet och beskrivit den som varken jakobinsk, rent politisk eller frontistisk, utan som massornas sociala revolution. Till detta måste man emellertid lägga en grundläggande upplysning om maoismen, dess mera egentligt marxiska element, nämligen det oupphörliga framhävandet av en västerländsk revolutions radikalt nedbrytande karaktär. Nedbrytande inte bara, som Lenin hade lärt, för den borgerliga statsapparaten, utan för allt som återstår efter maktövertagandet om det inte angripits förut, de materiella och sociala arbets- och produktionsförhållandena.. Och följaktligen framhävandet av kommunismen som ett helt annat samhälle. Långtifrån att i denna brytning se en utopi, ser *Il Manifesto* däri den enda verkliga drivkraften till 'behovet av en förändring' av ett tämligen trögflytande och fullständigt alienerat samhälle. På detta begrepp grundade den sina teser, men också sin sociala praktik. I fabrikena och på skolorna riktar dess grupper samma angrepp på den kapitalistiska modellens grundläggande reproduktionsmekanismer genom att föra upp på ett teoretiskt plan vad som hade varit en spontan 'vägran' 1968.

I denna mening är *Il Manifestos* 'maoistiska' ställningstagande radikalt antistalinskt. Det är inte bara på grund av Stalins 'fel och brister', utan djupare sett på grund av vad som återstod av kontinuitet i hans hypotes om Sovjetunionens sociala omvandling — i hans ackumulationsmodell, i godtagandet av den sociala arbetsdelningens tekniker och hierarkier. Denna kontinuitet ledde till att förhållandena mellan parti och massor, mellan styrande och styrda, urartade. Genom att förstå nödvändigheten av att grundlägga friheten på en oupphörlig omstörtning av den sociala och materiella bas som vuxit fram ur kapitalismen som global historisk bildning anger maoismen var och hur man ska komma till rätta med vad revisionismen lämnat efter sig. Man kan vara säker på att den därmed inte bara ifrågasätter Chrusjtjov, utan också Stalin.

Redan från början har *Il Manifesto* alltså i sitt arbete försökt omsätta detta grundläggande val i en praktisk analys av det italienska samhället och i ett handlingsprogram. Den framlade sina första resultat på en kongress om studerandeproblemen i juni 1970, sedan i sina teser 'För kommunismen' från september 1970 och ytterligare på sin första arbetarkongress i januari 1971³. Det väsentliga i detta arbete på idéplanet finns med i denna volym och det förefaller oss onödigt att sammanfatta det här. Däremot kan det vara på sin plats att understryka hur *Il Manifesto* har ställt sig till organisationsproblemen. Också där finns det både en förbindelse och en skillnad mellan *Il Manifesto* och ideologin i de grupper som uppstod 1968. Förbindelsen är det militanta livets nya karaktär, vägran

³ Se redogörelsen för denna kongress i *Les Temps Modernes*, mars 1971.

att skilja någon enda apparat från dess bas, med ett ord, det organisatoriska verktygets revolutionära karaktär. Skillnaden består i uppfattningen om förtruppens natur och roll. Sedan de bildades i den stora vågen 1968 har alla de mera betydande bland de italienska grupperingarna varit spontanistiska och alla i motgångens stund blivit parti-inriktade, eller åtminstone ställt organisationsproblemet i centrum för sin reflexion. Från och med det ögonblicket blev frestelsen dem stark att anta kommunistpartiernas i det hela verkningfulla schema, samma partier man tidigare hade kritiserat för vertikalism och byråkratisering. Denna omsvängning speglar hur de kanske brådmogna förhoppningarna 1968 gått över i en illa dold pessimism 1970: organisationsproblemet ställs inte mitt uppe i en stigande aktion, det är endast projektionen av en fastlåsning, av en isolering. Från teoriceringen av massornas sanning har man sålunda övergått till att teoritera förtruppens sanning. De mest följdriktiga passar alltså ihop ett strängt leninistiskt organisationschema med ett kaderutbildningsarbete och väntar på att vågen ska stiga på nytt ('Avanguardia Operaia'). Andra tillämpar samma knappast mindre rigida schema på en praktik som förblir inom en minoritet. Förlorade är den ursprungliga spontanitetens sanningar – det intuitiva uppfattandet av omedelbarheten och masskaraktären hos en revolutionär kris i våra samhällen – och endast dess brister återstår: improvisationen, betänkligheten inför allt forskande i de verkliga sociala mekanismerna, upphöjandet av den exemplariska gesten i hopp om att en detonator än en gång ska vara tillräckligt för att spränga systemets gångjärn.

Det problem som *Il Manifesto* ställde redan vid sitt bildande var detta: hur ska man komma ur dilemmat 'spontanitet-organisation' utan att återfalla i uppfattningen om ett parti som står utanför klassen och är självtillräckligt, enligt förebilden i *Vad bör göras?*, men också utan att överlämna sig åt spontanismens verkningslöshet? Det är på tal om det inte tankeelement som saknas i den kommunistiska historien, från Lenin till Rosa Luxemburg, till de stalinska partierna, till den kinesiska kulturrevolutionen. Och på det teoretiska planet tycks det heller inte vara omöjligt att finna en lösning: när väl tonvikten på nytt lagts på samhällets direkta agent, proletariatet, skulle en dialektik mellan parti och råd, eller parti och kommuner, underblåst av en beständig form av social revolutionering (en kulturrevolution), medge att i vart ögonblick ifrågasätta partiets tendens att förvandlas till en 'främmande kropp'. Men på det praktiska planet, i dagens italienska situation, är det problem som ställs preliminärt och klassiskt: en situation med tämligen begränsade politiska och sociala förtrupper och med en politisk potential hos klassen som kommer till uttryck i kamperna men så småningom faller tillbaka i de traditionella arbetarorganisationernas händer, hur ska man i en sådan situation bygga upp en ny politisk kraft med förmågan att samordna de olika förtrupperna genom att bryta deras nuvarande begränsningar, och att frigöra klassen? Man kommer tillbaka till det subjektiva momentet, till den 'utomstående' förtruppskärnan, till den drivkraft som ska utlösa processen: att på samma sätt vinna medvetande om detta, för att vinna medvetande om det faktum att förtruppens problem ännu inte är problemet om partiet som uttryck för klassen. Att dess organisation följaktligen mer beror av praktiken och dess förmåga att uppnå det eftersträfvade målet – att utlösa denna process som ska göra det möjligt för den att upplösa sig själv och att bilda andra strukturer – än av ett strikt ideologiskt val.

Detta är *Il Manifestos* val hittills, som den framlägger i sina teser. Den kan göra det just därför att den – till skillnad från andra grupper – har förvissningen om att rörelsen inte är slagen, att krisen förblir öppen, att från och med nu kampernas skaparkraft frigör nya sociala agenter, urholkar de klassiska arbetarinstitutionerna, medför kraftförskjutningar. I denna omstörtning – förvisso mindre iögonfallande än den som skedde 1967-69 – gäller det att tålmodigt utarbeta plattformar, en reflexion, på en gång enhetliga och öppna strukturer, ansvariga för och medvetna om sin övergående natur. Organisationsvalet

återspeglar som alltid i det hela en specifik tolkning av den situation i vilken man verkar. *Il Manifesto* hänför det till den pågående klasskampens objektivitet, till den italienska revolutionens aktuella möjligheter.

Däri finner man, till slut, en nyckel som medger att bättre inringa *Il Manifestos* hållning: en viss 'bolsjevikisk' realism som aldrig går ur dem som varit kommunister länge och som går ut på att ett rent 'ideologiskt' svar aldrig är ett riktigt svar. Varje politiskt förslag som inte förmår uttrycka den pågående klasskampen i hela dess vidd förlorar inte bara all sin verkan, utan också sin sanning. I minoritetsgruppernas växlande öden, i sin egen historia, i de former som de sociala förtrupperna nu antar, i den fackliga vänsterns svacka, ser *Il Manifesto* på det sättet främst lika många uttryck för vad de tre senaste årens rörelse har lämnat efter sig på området. En växande kamppotential, ett mognande självmedvetande hos massorna, men också beviset på att utan en annorlunda strategi än såväl arbetarpartiernas strategi som den som experimenterades fram i rörelsens spontanitet, är detta system inte möjligt att störta. På alla de misslyckade försöken till integration, på de våldsamma ekonomiska påfrestningarna, på institutionernas kris, som grumlats av nya fascistiska framstötter, har klassen — i brist på en verklig revolutionär strategi — svarat med att förskansa sig i en enad process på den fackliga nivån, sedan genom att tillförsäkra sig ett moment av kontroll vid basen. Dess revolutionära möjligheter upphör inte att visa sig i kvaliteten och våldsamheten hos sammandrabbningarna i fabriker. Men den vet att utan en lika komplex handlingsplan som kapitalet, utan en lika effektiv fördelning av sina egna krafter som fienden, kommer sammandrabbningen aldrig att bli vare sig avgörande eller segerrik.

Det finns alltså ingen annan väg för klassen och dess förtrupper än att sätta igång och utarbeta denna strategi. Det är ändamålet med den forskning och det basarbete som företagits av *Il Manifesto*. Detta arbete bedriver den numera i öppen kamp med PCI, i dialog och i ständig drabbning med den fackliga vänstern, i ständig diskussion, men också i början till ett samarbete med de andra grupperna, främst då 'Potere Operaio'. Etapperna i den första fasen av sitt arbete — från juni 1969 till 'Tesernas' publicerande — har utvecklats i föreliggande volym. De bestämmer en väg i sin sanning och följaktligen i sina många förutfattade meningar, förmodligen med sina fel. Må läsarna och militanterna betrakta dem som början till en aktion, som endast en social praktik och en teoretisk fördjupning kan pröva och korrigera.

Rossana Rossanda

mars 1971

Luciana Castellina: Delegatrörelsen

Januari 1970

Ungefär tjugofyra företagsöverenskommelser, en territoriell sektorsöverenskommelse, sammanlagt nästan 300 000 berörda arbetare: det är det officiella facit över de hittills uppnådda resultaten i frågan om delegaterna.¹ Det är resultatet av ett enda års kamp: nästan alla dessa överenskommelser tillkämpades under 1969.

Av de berörda företagen tillhör trettiosex metall- och maskinsektorn, och de flesta av dem producerar hushållsmaskiner (i den här branschen utgör personalen vid monteringsbanden — där delegatens nödvändighet gör sig som kraftigast påmind — majoriteten av arbetsstyrkan): *Indesit*, *Castor* och *Riber* i Turin — de första som erhöll delegater — sedan *Rex* i Pordenone, *Ignis* i Varese och *Sydignis* i Caserta, *Candy* och *Singer* i Turin,

¹ Det gäller existensen av de anställdas delegater i företagsnämnderna, valda av basen. 'Arbetarlagen', genomröstad i maj 1970, kommer att ge dem laglig existens. (Red.)

Zoppas i Treviso, *Zanussi* i Gorizia, *Necchi* i Pavia, osv. Men också stora fabriker: *Dalmine* i Bergamo, *Italsider* i Neapel, *Acieries* i Terni, *Riv-Skf*, *Nuovo Pignone*, *Piaggio*, *Borletti*, 'karosseri'-verkstäderna på *Fiat*, osv. Inom textil- och beklädnadssektorn är den äldsta överenskommelsen (från mars 1969) den hos Marvotto, som följdes av den hos Cucirini Cantoni i Lucca, den territoriella överenskommelsen i Biellaregionen samt en rad andra som rör småföretag i trakten av Milano och i Valsesia, de flesta ylle- och trikåfabriker, sammanlagt minst 40 000 arbetare. Inom den kemiska sektorn och gummi-sektorn, *Pirelli* i Milano, Turin, Rom och Vercelli, *Saint-Gobain* i Pisa, Livorno, Neapel, Turin, Bergamo, Caserta, Milano och Acqui, *Michelin* i Cuneo och Turin, *Chatillon* i Mestre, osv. (omkring 40 000 berörda arbetare). Till slut ett enda livsmedelsföretag: *Perugina*.

Siffrorna är emellertid föga betydelsefulla i sig själva, ty överenskommelserna är inte sinsemellan lika. I allmänhet har man kommit avsevärt längre än vad som på pappret erövrats. T. o. m. i de företag där man inte nått någon skriftlig överenskommelse finns det delegater. Företeelsen är alltså betydligt mera utvecklad (man talar om ungefär 5 000 delegater i hela Italien) och samtidigt mera sammansatt, och t. o. m. motsägelsefull.

De skriftliga överenskommelserna är i allmänhet vilseledande. När man läser protokollen som erkänner delegaterna undrar man om man verkligen har lyckats tillkämpa sig någonting mera än ett enkelt vidgande av de gamla företagsnämndernas befogenheter eller en utsträckning av verkstadsclubbarna. Deras benämning växlar och tenderar att minska deras reella befogenheter: man talar om "experter" (hos Fiat), "arbetsdelegater" (Cucirini, Singer, Corni, osv.), "facklig företagsavdelning", företräd av verkstadsdelegater (Impes), eller åter fackliga verkstadskommittéer (Marzotto), kommissioner eller kommittéer sammansatta av verkstadsombud (hos Italsider och hos Biellesis textilier), verkliga delegater, utan adjektiv (Siva, Indesit, Ignis, Rex, osv.).

Också benämningen delegater får täcka rätt skilda inrättningar: ibland har man bara "avdelat" vissa medlemmar av företagsnämnden till att fylla en mera direkt kontrollfunktion i verkstäderna (t. ex. hos Michelin, Pirelli, Nuovo, Pignone); det finns fall där arbetskommittén, som alltid är sammansatt av medlemmar av företagsnämnden, får utse en arbetare bland dem som är direkt berörda av en speciell diskussionspunkt, men bara då och då (Fatme i Rom); eller utses de av de provinsiella fackföreningarna (Corni, Indesit, Sydignis), eller slutligen direkta val genom arbetarna själva, antingen på en enda lista (Castor, Singer, Siva, Cucirini, Marzotto, Italsider), eller på basis av särskilda listor efter fackförening (Biellesis textilier, osv.). T. o. m. när arbetarna är direkt kallade att välja delegaterna är de antagna formuleringarna ofta tvetydiga: i många fall talar man om direkta val och samtidigt om utnämning genom fackföreningarna.

Det är i samtliga fall fråga om en kompromiss med arbetsköparen som till slut realiserades under inverkan av samfälliga påtryckningar från en endast i liten utsträckning fackansluten bas. När arbetsköparen inte kan förneka delegaten, försöker han att oskadliggöra överenskommelsen med procedurregler, kräver av fackföreningen att den legaliseras i syfte att beröva den dess karaktär av basens direkta uttryck, dvs. den självständighet som gör den farlig. Men det är fråga om legalt ingångna kompromisser mellan de fackliga förbunden:² CISL och framför allt UIL har, i fruktan för en minskning av den egna representationen, i allmänhet krävt att delegaten ska utses av organisationen, eller åtminstone att man ska upprätta särskilda listor, för att komma fram till en partsrepresentation i de nya organen.

Överenskommelserna är ytterligt restriktiva också när det gäller att fastställa delegaternas

² De tre fackliga förbunden i Italien är *Confederazione generale italiana del lavoro* (CGIL), som samlar kommunisterna och socialisterna i PSI och i PSIUP; *Confederazione italiana dei sindacati dei lavoratori* (CISL), av katolsk betoning; *Unione italiana del lavoro* (UIL), av socialdemokratisk betoning.

uppgifter: oftast tenderar de att enbart tilldela delegaterna en interventionsrätt — vid sidan av företagsnämnden — vid förlikningsförhandlingarna, för att avgöra tvister om den utkrävda produktionssumman, om arbetstakten, om arbetsorganisationen. Trots detta snäva nät av normer har verkligheten gått långt utöver vad överenskommelserna förutsåg. Arbetarna har gjort gällande faktiska lösningar mot de ”juridiska” lösningarna. Hos Pirelli förutsåg den första överenskommelsen, utfärdad 1968, endast en arbetskommitté, bestående av tre medlemmar av företagsnämnden, som ibland kompletterades av en representant för de berörda arbetarna; men under förhandlingarnas lopp invaldes i själva verket 920 verkstadsdelegater, antingen på listor som framlagts av de tre fackföreningarna, eller på verkstadsmöten som valde sina egna representanter. I november 1969 erkände en ny överenskommelse 70 av de faktiskt valda delegaterna som permanenta.

Också hos Marzotto tenderar rådets talrika möten (som samlar 156 direkt valda delegater, utan någon av fackföreningarna på förhand uppgjord lista) att upphäva överenskommelsens villkor och bestämma dem som blotta utflöden av den provinsiala fackföreningen. De har överskridit gränserna för de maktbefogenheter som officiellt tillerkänts dem: att kontrollera arbetsmomentens organisation, att till företagsnämnden meddela problem som står i samband med arbetarnas villkor. Efter att ha funnits till i endast tio månader har delegaterna i det stora yllekomplexet redan framlagt trettioåtta kravskrivelser.

Hos Fiat stipulerade överenskommelsen från juni 1969 att de 56 delegaterna skulle utses av fackföreningarna; i realiteten valdes de av avdelningsdelegaterna och godkändes därefter av organisationerna. De har redan skapat sitt fabriksråd och talrika verkstadsråd.

Hänvisningen till de skrivna överenskommelserna blir alltså allt svagare, och det är numera svårt att skilja de företag som på något sätt reglerat denna nya form av arbetarrepresentation från dem som fått utstå den i praktiken. Hos Rhodiatoce har delegaterna inte bara valts utan någon som helst skriftlig överenskommelse, utan de har erkänts av företagsledningen, som har måst acceptera att de vid sidan av företagsnämnden deltar i förhandlingarna om varje avdelnings problem.

Utvecklandet av ett kollektivt medvetande

I själva verket är det fråga om en sammandrabbning mellan arbetare och arbetsköpare: om inrättandet av en praktik som ingalunda inskränker delegaternas roll till enkla tekniska instrument, utan som förvandlat dem till ombud för en basens permanenta förhandling som är ett nytt fenomen. Kampen för delegaterna är uttryck för en äkta proletär strävan, som inte är en följd av ett beslut i toppen, och därmed överskrider den i praktiken den misstro som vissa grupper (”Potere Operaio”,³ t. ex., och många baskommittéer) till en början gav uttryck för när de befarade att de snabbt skulle förvandlas till instrument för medling i och försvagning av kampen.

Arbetarna har alltså blivit medvetna om ett bestämmande faktum: den kapitalistiska organisationen av arbetet är inte oåtkomlig, arbetaren är inte ett passivt verktyg för en objektiv mekanism vars lagar undgår honom och mot vilken han endast kan försvara sig genom att slå mynt av sin möda. Det vapen som han måste erövra är en makt som bestrider produktionens organisation, dess utformning, dess takt, dess kvantitet, utanför de avtalsmässiga gränserna.

I själva verket uppstår delegaterna ur den trängande nödvändigheten av en helhetskontroll av arbetsnormerna, en kontroll som utan delegaterna skulle bli verkningslös — hos Fiat, t. ex., och på Cucirini Cantoni lyckades de tvinga fram en faktisk sänkning av produktions-

³ Förbindelserörelse studenter-arbetare med marxist-leninistisk inriktning som uppkom under studentagitationen 1968, skapad av studenterna i Pisa. De har en solid ideologisk plattform, dubbelt förankrad i den teoretiska debatten och i aktionen vid basen. Ledare: Franco Piperno. Arbetar i fabrik.

takten — och även ur den trängande nödvändigheten av en kontroll av ändringar i anställningsnormerna, för att förhindra godtyckliga utnämningar, krossa det diskriminerande despotväldet i företagens hierarki och möta ar betsköparens försök att rättfärdiga friställningarna som en ”objektiv” följd av de moderna teknologiska metoderna. Det är just dessa funktioner som från och med nu tillfaller delegaterna och som är nya i förhållande till dem som fackföreningarna traditionellt utövat. Detta förklarar varför de inte uppstått genom en delegering från den provinsiella organisationen eller från företagsnämnden. De är inte det nya instrumentet för en oförändrad politik. De är uttryck för framväxten av en arbetarstyrkans kollektiva medvetande, förvärvat under loppet av en kamp: där arbetarna inte erövrat denna makt, där det inte förekommit någon verklig kamp eller där den genast undertryckts, har det inte funnits någon delegat eller, om det fanns en sådan, försvann den genast.

För det andra är delegaten, vilken reglementering överenskommelserna än medfört, symbolen för den ansträngning som arbetarklassen gjort för att åstadkomma sin egen omstrukturering utifrån den organiska samlingspunkten — den homogena produktiva gruppen, avdelningen, verkstaden. Arbetskollektivet blir kampkollektiv i en uttrycksform som klassorganisationen inte haft sedan arbetarrådets tid strax efter det första världskriget, och verkstadskommisarierna efter det andra.

T. o. m. när delegaternas initiativ förblir instängt inom den fackliga praktikens gränser låter deras närvaro ana en fackförening av ny typ, förvandlar den enhetliga processen, som diplomatiserats av förbundstopparna, till en omstöpning av organisationen från basen. Mer än så: i och med uppkomsten av homogena grupper, verkstad för verkstad, uppträder medvetandet att den arbetsorganisation som man är utsatt för om man vänder på dess värden kan bli *arbetarnas organisation*, byggd på naturlig och inte längre abstrakt grund (som företagsnämndens ”representativa” grund) eller yttre grund (som de provinsiella fackföreningarnas förgreningar). I strikt fackliga termer innebär detta en förändring av den traditionella förhandlingen som återförs på basen och vars huvudpersoner är de berörda arbetarna, oavsett om de blivit formellt erkända som sådana eller ej. Sättet att utse delegaten — val genom arbetarna snarare än utnämning genom organisationen — får sin fulla betydelse i kraft av detta faktum: delegaten måste ”svara” för sitt handlande inför arbetarna och inte inför organisationen; han kan återkallas när som helst av sina arbetskamrater.

Men är delegaterna enbart uttryck för en facklig förnyelse? De kan säkert inte vara mer än det, och i vissa fall är de inte någonting annat. Men de uttrycker också en annan möjlighet — om vilken en del av arbetarna tycks vinna medvetande — nämligen att de utgör det första embryot till en klassens direkta organisation vilken som sådan just tillbakavisar fackföreningens institutionella begränsningar, för fram andra krav än dem fackföreningen kan tillfredsställa och i framtiden kan antaga karaktären av en ny makt, som upphäver varje distinktion mellan den politiska dimensionen och den fackliga dimensionen. Denna nya struktur tenderar dessutom i de mest avancerade fallen att strukturera sig på sådant sätt att den undgår avdelningens isolering, skapar förbindelser från delegat till delegat — avdelningskommittéerna, verkstads- och fabriksråden. Det är alltså fråga om inrättandet av ett nät varigenom arbetarklassen på nytt framträder som politiskt subjekt, som grundar sig på en självständig och direkt makt som inte undgått Confindustria:⁴ den anklagade nyligen arbetarna för att vilja ersätta den representativa demokratins konstitutionella principer med arbetarmakten.

Är det alltså fråga om embryot till en ny stat i vardande, uttrycksformen för en politisk motmakt, en struktur vars ändamål är att omvandla staten? Vi är ännu långt därifrån. Men

---

⁴ Industrins arbetsgivarförening

att inte erkänna den betydelse som dessa nya organ potentiellt bär inom sig, att inte verka för att de en dag ska vara i stånd att uttrycka sig, innebär ett teoretiskt och praktiskt tillbakavisande av varje strategisk hypotes som ville göra arbetarklassen till den revolutionära processens tyngdpunkt. Det är därför som det är så viktigt att analysera arbetarrörelsens inställning till 'delegat'-rörelsen.

Två uppfattningar drabbar samman

CGIL (men även FIOM-CISL⁵) har stimulerat och understött delegatrörelsen, även om den så småningom inför dynamiken i basens okontrollerade framstöt intog en tvetydig hållning. Om vi vill förstå skillnaderna i uppfattning mellan arbetarnas spontana strävan och de fackliga besluten, måste vi emellertid anmärka att delegaterna företrädesvis uppträdde i regioner där andelen fackligt anslutna arbetare är lägst eller där erfarenheten av industrialiseringen är färskast: i Turin, där arbetarmassan har ringa fackliga traditioner därför att den i stor utsträckning består av invandrare från södern; i Venetien, där majoriteten av arbetsstyrkan består av unga kvinnor eller arbetare som alltjämt präglas av sitt bondeursprung. Det är betecknande att i Milano däremot, om man undantar Pirelli, är företeelsen med 'delegaterna' föga utvecklade, ja, nästan helt frånvarande i de stora metall- och maskinföretagen, fackföreningsrörelsens traditionella fästen.

Denna framstöt har CGIL besvarat på olika sätt: i en del provinser undvek den — men dock inte alltid och inte genast — att sluta sig inne i ett konserverande försvar för sin egen roll; på andra håll tillbakavisade den förnärligt varje nydaning. Skapandet av delegaterna ifrågasatte på nytt fackföreningens traditionella praktik och öppnade i dess mitt en debatt — om än inte en verklig sammandrabbning — mellan en uppfattning som redan från början försökte reducera kampens nya företrädare till den befintliga organisationens redskap och en annan, djärvare, som genast grep tillfället till en enhetlig och demokratisk omstöpning av fackföreningen. Det är en dialektik som inte på långt när är uttömd och som kommer att verka länge i förbundens innanmäte.

I ett intressant häfte av *Rassegna sindacale*⁶ kan man få en bild av CGIL:s inställning till de nya arbetarinstitutionerna. Officiellt definieras dessa som 'nya instrument för förhållandet fackförening-arbetare inom företaget', 'självständigt basnät', 'ny massbefordran', 'klassnerven i en förnyad och enad rörelse'. Men genast varnar man för de faror som delegatrörelsen skulle kunna utsättas för där den inte fast förenas med fackföreningen. Det är Giunti, ansvarig för organisationen i CGIL, som åtar sig att räkna upp dem: företagspartikularism, korporatism, slutenhet inför perspektivet på klassens allmänna initiativ, en upprepning — vilket betraktas som helt och hållet negativt — av de engelska shop-stewards roll. Detta tema dominerar också Novellas⁷ och andra förbundsledares uttalanden, i vilka de yrkar på nödvändigheten av ett fackligt förmyndarskap över delegaterna. Kräver man en förbindelse eller en underordning? Novella hävdar att 'ledningen' borde överlåtas till fackföreningen: i det fall där den 'överläts till en instans (råden och deras eventuella uttrycksformer) vars horisont knappast når över fabriksgrindarna', skulle delegaterna riskera att inneslutas inom ett alltför speciellt synsätts snäva gränser. Dido⁸ är klarare och hävdar att ingen förbindelse kan förverkligas utan att fast sammansvetsas 'med klassorganisationen, som ju existerar, förverkligad i tre högst verkliga förbund'. Råden skulle alltså inte kunna övervinna sin korporativa begränsning med hjälp av en *självständig* samordnande struktur (på intersektoriell,

⁵ FIOM-CISL: metallarbetarnas fackförening. Metallarbetarna i CGIL finns samlade i FIOM. De båda fackföreningarna utgör de båda förbundens mest avancerade tendenser. De arbetar enhetligt och driver på i riktning mot ett enande på kort sikt.

⁶ *Rassegna sindacale*, CGIL:s månadstidning.

⁷ Agostino Novella, CGIL:s generalsekreterare till 1969, numera i PCI:s politiska byrå.

⁸ Chefredaktör för *Rassegna sindacale*.

regional eller t. o. m. nationell nivå). CGIL, CISL och UIL betraktas som det enda medlet att kanalisera arbetarnas basinstanser, eftersom de ensamma är i stånd att föra dem utanför fabriksportarna. Arbetarklassen identifieras — enligt *Rassegna sindacale* — i stort sett med fackföreningen. Klassen har ingen självständighet i förhållande till facket därför att den av sig själv endast kan uttrycka sig inom korporativa eller strikt sektoriella gränser.

Förvisso är problemet om ledningen av de nya arbetarorganisationerna inte abstrakt: redan nu blir det föremål för stridigheter, åtminstone i de fabriker där de är mest avancerade, där de tenderar att söka sig en strukturell självständighet (ordförandeskap på sina möten, egen tidning, rätt till sammankallande och val av dagordning). Corrada Perna rapporterar beträffande Montedison (Petrolchimica) i Porto Marghera att 'vissa avdelningar på Petrolchimica har krävt en i förhållande till fackföreningen och företagsnämnden självständig ledning för delegat-rådet. På grund av de nya arbetarorganisationernas vidd och mognad har man alltså teoriserat denna nödvändighet av en ledning som härstammade från delegaterna och som stod i ett dialektiskt förhållande till företagsnämnden och fackföreningen. Dessa ståndpunkter har framträtt i två verkstäder där Unione Marxista-leninista⁹ arbetar med en viss framgång. Men samtliga arbetare tillbakavisade dem (...) ty i stället för att lösa problemet om sammansvetsningen av arbetarnas massa och en fackförening av ny typ, lät de den tillbakabildas och skapade sålunda en institutionell uppdelning mellan arbetarnas enhetliga basorganisationer och fackföreningen'.

Låt oss utstaka en politisk strategi

CGIL vägrar alltså kategoriskt att låta råden få en självständig existens i förhållande till fackföreningarna, även om denna självständighet inte står i motsättning till utan dialektiskt förbinds med de senare. Denna ståndpunkt intar också fackföreningens nyorienterande flygel, som dock befarar att delegaterna ska reduceras till förbindelseredskap, alltså till ett medel för fackföreningen att kontrollera arbetarna, 'fackföreningens representanter i fabriken'. Men samtidigt är denna nyorienterande flygel i fackföreningen heller inte beredd att tillåta dem en självständighet såsom enhetlig grundstomme och 'förmedlande struktur mellan arbetare och fackförening'. Förutom några isolerade röster väntar sig ingen att de nya arbetarorganen ska kunna utgöra premisserna för en mera omfattande politisk strategi som skulle ställa sig uppgiften inte bara att erövra 'mera makt i fabriken', utan kort och gott att erövra 'makten'.

Den mest betecknande bekräftelsen på den fackliga inställningen till 'delegaterna' är för övrigt de resultat som uppnåddes vid en av de mest framträdande delkamperna på hösten 1969: metallarbetarnas och maskinarbetarnas kamp. Det landsomfattande avtalet talar inte ens i antydningar om delegaterna. Inget krav i denna riktning hade för övrigt förekommit i förhandlingsbasen. I slutredogörelsen för förhandlingarna talar man om att betald ledighet ska beviljas en representant för varje facklig organisation i produktionsenheter med 40 till 200 arbetare, en representant per 300 i enheter med upp till 3 000 anställda och en representant per 500 i enheter med mer än 3 000 anställda. Man har alltså endast utverkat erkännande av en strikt jämställd facklig basrepresentation, och det utsägs inte klart om den ska väljas enbart av de fackligt anslutna arbetarna eller av alla, ja, inte ens om den ska väljas eller helt enkelt utses av organisationerna. Officiellt förklarar man denna lucka med att delegat-institutionen ännu håller på att organiseras och att man inte får lagstadga dess funktioner eftersom man då skulle riskera att låsa fast dem i förväg. Det skulle vara ett giltigt argument om stadgarna rörande de fackliga representanterna inte redan för egen del ställde i utsikt en viss typ av delegater som härflyter från själva den fackliga strukturen.

⁹ Marxist-leninistiska unionen. Maoistisk ungdomsrörelse 'med sträng disciplin', bestående av studenter och unga arbetare, skapad 1967 av Italiens kommunistiska parti marxist-leninisterna för att konkurrera med PCI:s ungdomsförbund.

Det kan också vara lämpligt att påpeka att denna motivering, underligt nog, strider mot den som användes i polemiken med grupperna 'Potere Operaio' och 'Lotta continua'¹⁰ under våren 1969. Då var det just FIOM som framhävde nödvändigheten av att tillkämpa sig en första principöverenskommelse — om än begränsad och partiell — i fråga om delegaterna. Nu är erfarenheten mycket mera avancerad, och delegaterna finns lite varstans i de stora företagen. Att ha undvikit varje antydning om delegaternas roll beror alltså snarare på ett val än på ett försiktighetsmått: valet att inskränka de nya basrepresentationerna till de rent fackliga dimensionerna.

Man får inte missförstå detta: FIOM var under dessa månader den fackliga förnyelsens pådrivande flygel och det var till stor del tack vare den som delegaterna uppstod i många företag. Mer ändå, ty FIOM slogs för en uppfattning om de fackliga företagsavdelningarna och om de 'enhetliga baskommittéerna' som utgör en sorts omstöpning av fackföreningsrörelsen genom basen. På varven i Palermo, t. ex., där tio representanter utsedda av FIOM-FIM-UILM hade bildat kommittén, var man djärv nog att upplösa den för att tvinga fram ett direkt utnämningförfarande genom basen. Hursomhelst fattar inte ens den mest avancerade fraktionen i CGIL att de råd som håller på att bildas skulle kunna vara en fristående institution: medan man på den landsomfattande kongress om delegaterna som organiserades av FIOM före sommaren betonade nödvändigheten av att skilja dem från företagsnämnderna, att de väljs direkt av alla arbetare, underströk man avslutningsvis 'nödvändigheten av att komma fram till former av enhetligt fackligt godkännande av de valda delegaterna' som bör bli instrument 'för byggandet av en ny typ av facklig avdelning'.

Denna brådskan med att ansluta 'delegat'-rörelsen till fackföreningen erinrar om den polemik som uppkom omedelbart efter det första världskriget mellan CGIL och Gramsci. Buozzi, som då var FIOM:s sekreterare, tröttnade aldrig på att erinra om risken att arbetarråden skulle 'försvaga' fackföreningen genom att skapa en farlig dualism i fabrikena. Tasca¹¹ framhöll i sin rapport på Turins Arbetskammars kongress i maj 1920 nödvändigheten av att återinföra rådrörelsen under den fackliga ledningens förmyndarskap. Gramsci svarade Buozzi i skarpa ordalag att 'skapandet av nya arbetarinstitutioner av sovjettyp skulle inte minska de nuvarande institutionernas makt, utan tvärtom förse dem med en permanent bas'. Och i sitt svar till Tasca anklagade han honom för att misskänna ursprungligheten i fabriksrådets självständighet 'och på så sätt bistå opportunisterna och reformisterna, som alltid försökt förbigå med tystnad rådets verkliga natur, som är att föra klasskampen utanför den industriella legalitetens område. Reformisterna åberopar sig på den byråkratiska "disciplinen", dvs. de håller vakt om den industriella legaliteten, som inte är någonting annat än kodifieringen av förhållandena mellan utsugare och utsugna inom företaget'. Gramsci avslutade: 'Varje försök att underställa råden under fackföreningen kan inte vara annat än reaktionärt.'

Förvisso är CGIL:s nuvarande ståndpunkt en annan: den slåss inte bara för att delegaterna ska vara alla arbetares och inte bara de fackligt anslutnas uttryck och uttalar sig för att de ska väljas direkt i stället för att utses av organisationen (även om den understryker nödvändigheten av ett godkännande). Men framför allt är dess allmänna linje annorlunda än den öppet opportunistiska som den hade på den tiden. Men hur kan man undgå att erkänna att fackföreningen också idag oundvikligen bevarar sin tvetydiga natur, sin ambivalens, som ingalunda upphävts genom att den betraktar sig själv som en institution utanför systemet?

¹⁰ Rörelse som bildades av några teoretiker från Pisa – Sofir – och av veteraner från studentrörelsen – Oreste Scalzone, Viale. 'Spontanistisk' inriktning. För dem är kampen det enda giltiga och skapande momentet.

¹¹ Angelo Tasca, en av PCI:s grundare 1920 jämte Togliatti, Gramsci och Bordiga.

Det är inte fråga om att *a priori* och schematiskt skilja mellan en fackförening vars ändamål endast skulle vara att söka kompromisser, och en organisation som genom att direkt uttrycka arbetarklassen skulle utgöra ett permanent konfliktmoment, bestridandet av legaliteten, okuvligheten. Ty om det är riktigt att fackföreningen historiskt uppkommit som ett förhandlingsredskap, skulle de nya formerna av exploatering i fabriken och i själva samhället idag kunna tvinga den till en större politisering. För att detta ska förverkligas är det nödvändigt att lämna största möjliga utrymme för en permanent dialektik mellan klass och fackförening.

Vittorio Foa¹² skriver med rätta att 'den fackliga aktiviteten utgör till följd av själva sin ambivalens ett viktigt fält för den politiska sammandrabbningen mellan klasserna'. Men denna politiska sammandrabbning får aldrig upphöra, ty då finns det risk för att den styrka som förvärvats genom fackföreningen i samhället leder denna till att objektivt antaga en stabiliserande roll. Denna risk föreligger alltid: återvinnandet av delegaterna såsom instrument för en mera vidsträckt kontroll från fackföreningens sida över arbetarbasen, förnekandet av dess reella självständighet, kan — inom själva fackföreningen — gynna fröna till en facklig korporatism av amerikansk typ eller en vag pansyndikalism. Den kan t. o. m. påskynda deras integration genom konferenser mellan de tre parterna och genom planering.

Hur som helst kan problemet inte reduceras till att gälla ett återupplivande av fackföreningen: rådets självständighet är nödvändig, inte bara för att ständigt stimulera till ett mera kraftfullt ekonomiskt och politiskt handlande — vilket stannar inom ramen för den fackliga logiken — utan som obligatoriskt villkor för att tillförsäkra dessa organismer en avgörande roll i strategin för erövrandet av makten.

PCI misstror

Men anklagelsen mot fackföreningen för att inte uppskatta de nya arbetsorganismernas specifikt *politiska* innebörd är delvis missriktad. Det är mera tillbörligt att rikta den mot partiet.

Varje facklig militant, partilös eller kommunist, konfronteras idag med ett politiskt tomrum i fabriken. Det är inte mer än normalt att han i sin fruktan för att de olika strävanden som framträtt vid basen ska leda till rörelsens snabba förvittring söker ålägga fackföreningen alla uppgifter att representera sin klass. Alla problem som väckts genom delegatrörelsens uppkomst faller alltså på den: PCI skjuter över dem på fackföreningen. Denna delegering är i sig tecknet på kommunistpartiets vägran att ta upp och bearbeta på nytt en frågeställning som dock hade utgjort dess sannskyldiga födelseakt: Gramscis frågeställning i *Ordine Nuovo*. Det bristande intresse som kommunistpartiet visar för detta skulle rättfärdigas av övervägandet att dialektiken klass-fackförening idag, i motsats till på Gramscis tid, objektivt betingas av PCI:s existens och styrka. Det finns dock andra överväganden att göra. Först att trots en viss ökning av antalet militanta arbetare som anslutit sig till PCI de senaste månaderna, är fabrikslivet alltjämt behärskat av fackföreningen.

Partiet står där som en yttre verklighet, solidarisk med de strejkande arbetarna, resonansbotten för kamperna, som trots den politiska laddning som besjalar dem aldrig överskridit de ekonomiska kravens gränser.

Under de senaste stora kamperna gick partiet än en gång in för att på de representativa institutionernas nivå, framför allt kommunalt, knyta nya politiska allianser med krafter som är villiga att stödja den pågående fackliga stridens sociala betydelse. På delegat-

¹² Fackföreningsman och politiker. Medlem av PSI (Nennis socialister), PSIUP:s grundare och ledare. En av CGIL:s sekreterare och riksdagsman för Turin.

mötena ger kommunisterna framför allt uttryck för rent fackliga krav. Även om det aldrig upphör att hävda arbetarklassens ledande roll, bidrar partiet knappast till att begåva den med en ny, självständig politisk interventionsmakt. Det räcker att citera Minuccis, förbundssekreterare i Turin, senaste artikel i *Unitá* om kamperna på Fiat: han gör där ingen som helst anspelning på delegatrådet i Mirafiori, som ändå måste räknas till de mest avancerade, och nöjer sig med att tala om nödvändigheten av 'nya former av demokrati, av kontroll och av deltagande inom fabriken', om 'utarbetandet av nya kampformer' och om 'uppbyggandet av den fackliga enheten'. Är det verkligen de enda syften som kommunisterna har att föreslå när nya organ uppträder, inte deltagandeorgan, utan maktorgan? Berlinguer gav i sitt tal till kommunisterna i fabriken i Turin dessa ingen annan uppgift än att utgöra 'utstrålningscentra för våra idéer och vår politik'. Med ett ord vägrar partiet att erkänna de nya arbetarorgan som uppstått i fabriken som det grundläggande och det viktigaste området för sitt agerande. Det vägrar att handla i syfte att stimulera deras politiska tillväxt.

Och partiets egen tillväxt? Vilken betydelse kan det ha att föreslå intagandet av ett större antal arbetare i förbunds-kommittéerna,¹³ eller att — som förbundet i Milano — skapa förbunds-kommittéernas *rådgivande* organ, benämnda 'arbetarråd' (vilket är minst sagt förvånande i ett parti som självt säger sig vara arbetarnas), om de organ som direkt uttrycks av arbetarklassen under dess kamp — delegatråden — inte betraktas som inspiratörer till partiets hela klasspolitik?

Ännu bättre: det förberedande dokumentet till partiets arbetarkonferens, som ska hållas i februari, reducerar frågan om delegaterna till ett rent fackligt problem. Man tänker inte gå in på någon av de frågor som vore normalt att finna som underlag för debatten: hur hindra att råden välter över i korporatismen, hur svetsa samman dem med de revolutionära samhällsgrupperna utanför fabriken, hur inrätta en ny makt i motsättning till den borgerliga statsmakten? Denna hypotes, som inte har undgått Confindustria, väcker ingen som helst reflexion från partiets sida. Det är inte fråga om en tillfällig lucka: den ringa eller intetsägande uppmärksamhet som partiet ägnar detta problem framstår som en vägran att göra arbetarklassen till det drivande elementet i den revolutionära processen. Ännu en gång tenderar den kommunistiska strategin att upplösas i uteslutande fackliga kamper — social agitation — parlamentarisk handling. Partiets roll inskränker sig till att vara politisk medlare av arbetarnas strävanden.

Nödvändiga förbindelser med andra sociala krafter

Delegatråden är ännu av alltför färskt datum — och därför alltför svaga — för att deras initiativ skulle kunna gå utöver fabriken. Erfarenheterna av social kamp har varit få (kontakter med kvarterskommittéerna och med studenterna, som 'begett sig ut' i staden för att förklara sina skäl). T. o. m. den diskussion av politiska frågor som de varit med i har ofta införts utifrån och tjänade på sin höjd till att stimulera en individuell politisering. Kommunistpartiets inställning har knappast hjälpt dem att komma ifrån sitt ursprungsområde, den fackliga kampen. Politiskt utgör råden för ögonblicket endast en potentiell kraft. Men man kan önska att denna kraft kommer att utvecklas på ett avgörande sätt inom de närmaste månaderna, ty den svåra säsongen efter avtalen kommer till stor del att präglas av deras möjligheter till att ingripa. För detta finns många motiv:

a. därför att de avtal som undertecknades förra hösten lämnar åt de kommande kamperna i varje företag att kontrollera eller bekämpa fastställandet av arbetstakten, kategoriändringarna, själva arbetstiden (efter framgången med fyrtiotimmarsveckan är det

¹³ Efter den 'heta hösten', och även efter uteslutningen av de ansvariga för *Il Manifesto*, föreslog PCI inval av ett antal arbetarkadrer i förbunds-kommittéerna och i centralkommittén.

skiftarbetet som för in ett nytt hot);

b. därför att arbetsköparna kommer att försöka ta tillbaka vad de måste avstå under de landsomfattande förhandlingarna genom att driva på produktionen, intensifiera utugningen och se till att de kapitalistiska strukturerna återställs;

c. därför att om man inte vill att kampen åter ska bli rent defensiv, eller att de sociala kraven (hyror, bostäder, socialförsäkringar) än en gång ska lämnas åt plankommissionerna, kommer delegaternas existens att vara bestämmande och kunna ändra på arbets- och levnadsvillkoren inom och utom fabriken;

d. därför att det område på vilket arbetarrevolten kan utvecklas just är avdelningen eller verkstaden, där ifrågasättandet genast konkretiseras, förenklas och organiseras;

e. slutligen därför att om råden lyckas samordna sin verksamhet på alla nivåer och skaffar sig en allmän översikt över samhällets problem, kommer de att bli en maktstruktur i motsättning till den kapitalistiska makten i stånd att samla andra sociala krafter. De kan utgöra den styrka — den enda, förefaller det oss — som är kapabel att förvalta en lång 'majmånad' på sådant sätt att den inte utmynnars i en motgång och ett nederlag.

Kommer de att lyckas med detta? Delegatrörelsen är alltså så bräcklig att alla regressioner fortfarande är möjliga. För att råden ska utvecklas får man i alla händelser akta sig för att forcera deras natur och accelerera takten i en mognadsprocess som endast kan ha lång varaktighet.

Delegaterna finns till i samma mån som de handlar, som de omedelbart kan kanalisera sitt ifrågasättande. Först krävs det alltså att de kan handla och att de ständigt och med stark känsla för realiteter utvidgar sitt handlingsfält. Perioden efter avtalen kommer ur denna synpunkt att vara en svår etapp. Delegaterna har nämligen vuxit fram ur kampen och funnit sitt första existensberättigande i organiserandet av denna kamp. Efter de 'starka' ögonblicken under kampen riskerar de att inte lyckas konsolidera sig eller, i vissa fall, att helt försvinna. På samma sätt riskerar de att byråkratiseras. Det tycks alltså oundgängligt att inte bryta det permanenta bandet mellan delegater och stormöten — i verkstaden än mera än i fabriken: givet de förras homogenitet, är det där lättare att komma ihåg att beslutsmakten inte tillkommer enbart delegaterna, utan alla arbetare. Många har med rätta befarat att delegaterna till slut blir en annan form av byråkratisk makt och berövar stormötet dess maktbefogenheter och på så sätt än en gång dömer arbetarna till passivitet. Men, å andra sidan, om man vill att arbetarnas stormöte ska bli någonting annat än ett fabriksmöte, måste det skaffa sig sina egna organ: rådet kan vara dess lämpligaste uttryck. Hur skulle det kunna fungera annorlunda? 'Potere Operaio', som ju hade höjt massrörelsens spontanitet till skyarna, tycks för närvarande vara sysselsatt med denna väsentliga fråga: hur ska man undvika att hemfalla åt den rena spontaniteten, hur ska man behärska den utan att återfalla till den sektaristiska och separatistiska logiken med de utifrån ingripande förtrupperna? Hittills förefaller lösningarna att vara mera nominella än faktiska: det måste till en 'inre' och inte en 'yttre' förtrupp, en förtrupp 'av masskaraktär' och inte en 'sekt', en förtrupp mera präglad av 'rörelse' än av 'ideologi'. Enligt vår uppfattning representerar råden en möjlig dialektik mellan förtruppen och klassen och samtidigt ett fundamentalt instrument för varje revolutionär hypotes som inte anförtros massornas blotta revolt.

Men för att de ska 'fungera' måste man undvika att ifrågasättandet av arbetsköparnas organisation av arbetet inte steriliseras i det mindre 'heta' klimat som kommer att följa på avtalsuppgörelsen. Därför kan det vara lämpligt att bestämma dess innehåll genom att övervinna vissa spår av 'spelteori' som ännu karaktäriserar det. Detta bestridande kan inte vara verkningsfullt om det inskränker sig till att kräva en nedskärning av produktionen;

delegaterna borde också kräva en annan användning av tekniken och vetenskapen för produktionens behov, dvs. positivt ifrågasätta det kapitalistiska produktionssättet. Kan de göra det ensamma? Eller kan fackföreningarna, som i första hand är mån om att tillkämpa sig de för stunden bästa villkoren, hjälpa dem? Nej, förvisso inte. Därav nödvändigheten av förbindelser med andra sociala krafter, som också är direkt berörda av detta problem — teknikerna, studenterna, de intellektuella — som genom att delta i rådets arbete till slut skulle kunna finna en sammanbindningspunkt mellan arbetarnas initiativ och deras eget. Också av detta skäl är det viktigt att övervinna delegaternas nuvarande fackliga karaktär. Denna karaktär skulle oundvikligen göra varje förbindelse med andra samhällsgrupper till en teknisk fråga; så länge som den finns kvar kan rådet inte reellt bli en källa till politisk samling av de krafter som är bestämda att bilda det revolutionära historiska blocket, den första kärnan till en annorlunda samhällsordning.

Luciana Castellina

Lucio Magri och Filippo Maone: Analys av PCI

September 1969

Organisationsproblemen och de principer som vägleder dem — vad man brukar kalla 'parti-uppfattningen' — är svåra att sätta under diskussion. De flesta kommunistiska militanter aktar sig för att utsätta ett enat, disciplinerat och stridbart parti, som utmönstrats genom en lång historia och som alltjämt krävs i klasskampen, för äventyrliga förändringar.

Denna aktsamhet är förklarlig, både hos dem som känner sin ställning hotad av en förnyelse och hos de medvetna militanterna, eftersom det är betydligt svårare att improvisera en organisation än en politik, och eftersom den ännu lättare kan urarta. Organisationen är frukten av en lång teoretisk upplagring, av erfarna kadrers tålmodiga uppbyggnadsarbete och av ett långsamt erövat förtroende hos miljoner människor. Att ifrågasätta den innebär att ta risken att skapa ett tomrum som kan äventyra kampen för många år framåt.

Men det är bra att redan från början pröva om en sådan försiktighet är berättigad. Kan man säga att den kommunistiska organisationen i sitt nuvarande tillstånd uppvisar dessa drag av en enad, handlingskraftig och stridbar förtrupp som man måste bevara? Och, om så inte är fallet, är det helt enkelt fråga om en praktikens eftersläpning i förhållande till modellen, eller är det själva modellen som måste förnyas?

1. 1954 fanns det i Italien två miljoner fyrahundratusen anhängare till det kommunistiska partiet. Idag, efter femton års intensiv samhällsutveckling och trots en kraftig vänstervridning bland väljarna, är det ungefär en och en halv miljon.

Denna avsevärda och konstanta minskning vore väl inte så allvarlig i och för sig. Femtioalets två miljoner kommunister avspeglade en exceptionell politisk situation, som var så starkt dominerad av sammanstötningen mellan kommunismen och antikommunismen, att anslutningen till partiet var ett naturligt sätt att ta ställning mellan konservatism och framåt-skridande. En lika stark mobilisering skedde i det motsatta lägret, så att hela samhället såg ut att vara delat i två fientliga formationer. Denna delning både avspeglade och hämmade de sociala och ideologiska krafternas dynamik. Det faktum att partierna hade ett mindre organisatoriskt grepp om samhällskroppen skulle alltså t. o. m. kunna tyda på en större möjlighet till initiativ för en organiserad förtrupp som skulle verka i en mera öppen dialektik.

Men det är företeelsens kvalitet som är avgörande. Siffrorna är mycket ofullständiga och inte alltid lätta att kontrollera: de tycks emellertid ge vid handen att partiets organiserade närvaro gradvis men på ett djupgående sätt minskar i klass-sammanstötningarnas avgörande centra och i samhällets förtrupper.

Låt oss betrakta storstadsregionerna och de zoner som uppvisar den starkaste ekonomiska och sociala spänningen. I den 'industriella triangeln' i norr — Milano, Turin, Genua — sjönk medlemsantalet mellan 1946 och 1968 från 559 352 till 319 598, dvs. från 33,4 till 21,4 % av det sammanlagda invånarantalet. I storstäderna, dit emellertid emigrantströmmen koncentrerats, har antalet kommunister minskat från 324 633 1956 till 202 640 1968, dvs. i en större proportion än riksgenomsnittet.

Antalet kommunistiska arbetare, som 1954 var 836 314, uppgår idag till 617 039 (varav endast hälften i industrin, trots den mycket stora ökningen av sysselsättningen inom den industriella sektorn). Procentandelen av samtliga medlemmar har hållit sig nästan konstant, men utvandringen från landsbygden har påtagligt minskat jordbruksarbetarnas andel. Förhållandet mellan partimedlemmar i den aktiva befolkningen och i de marginella grupperna (hemmafruar, pensionärer) undergår en märkbar förändring. Slutligen bedriver större delen av arbetarna sin kamp i kvartersorganisationer, medan partiets organisationer i fabriken upphör att fungera eller stabiliseras på en mycket låg nivå.

	Inskrivna medlemmar		Inskrivna medlemmar	
	i PCI	i FGCI	i PCI	i FGCI
1946	1 776 013		1958	1 826 098
1947	1 889 505		1959	1 787 269 229 703
1948	1 798 722	316 510	1960	1 792 968 211 743
1949	2 027 271		1961	1 728 620 221 042
1950	2 112 593		1962	1 630 550 183 563
1951	2 097 830	463 397	1963	1 615 112 173 701
1952	2 093 540		1964	1 641 214 173 699
1953	2 134 285		1965	1 615 296 173 465
1954	2 145 317		1966	1 575 935 154 485
1955	2 090 006		1967	1 534 705 135 012
1956	2 035 353	358 126	1968	1 502 862 125 438
1957	1 826 928			

Det kommunistiska ungdomsförbundets (FGCI) medlemmar minskade från 358 126 1956 till 125 438 1968 (för 1969 är räkningen av medlemskortet inte avslutad, men kvoten tycks fortfarande vara i sjunkande). Dessa tendenser märks också vid en indelning av partiet i åldersklasser. Beräkningarna för 1967 visar, att inskrivna medlemmar över trettio år utgör 80,5 % av samtliga medlemmar (30,8 % är över femtio år) och att de som är under trettio år endast utgör 19,5 %.

En sådan nedgång för den kommunistiska organisationen i samhällets vitala centra skulle kunna förklaras mellan 1954 och 1960, då en växande integrationsprocess framträdde som främst drabbade förtrupperna och ungdomen, dvs. de grupper som var mest bundna till det ekonomiska uppsvinget och den sociala omorganiseringen. Men denna nedgång fortsatte under de följande åren, när en häftig politiserings- och revoltrörelse utvecklades inom arbetarklassen, bland de unga och de intellektuella.

Det vore förhastat att härav dra slutsatsen, att PCI:s politiska närvaro har minskat, ty många väsentliga fakta talar mot en sådan slutsats: ökningen av inflytandet inom valmanskåren, kommunisternas deltagande i nästan alla stora samhällsrörelser och deras maktpositioner i övrigt. Men det är tydligt att denna närvaro kommer till uttryck på ett mer och mer förmedlat sätt. Partiet har i förhållande till rörelsen kommit att intaga rollen av en integrerande del, en pådrivare, snarare än en ledande förtrupp.

Men för ett parti vars uttalade strategi grundar sig på stora, sociala såväl som politiska, masskamper med kraft att försätta systemet i ett kristillstånd och att bygga upp ett historiskt

alternativ, är det av avgörande betydelse att stadigvarande stå i förbindelse med samhällets förtrupper och att vidmakthålla en organiserad närvaro i nyckelpunkten för systemets jämvikt. Om så inte är fallet blir en sådan strategi ogenomförbar. Det betyder emellertid inte att partiet inte skulle kunna överleva eller t. o. m. stärkas härförutan. Men det skulle i så fall ske med ett annat mål i i sikte och genom att partiet antar en annan roll. Partiet skulle bli en stor valmässig kraft, som gör sig till talesman för flera samhällsgruppers protester och krav och återspeglar dem på institutionell nivå, dvs. en stor demokratisk och reformistisk kraft. Om den nuvarande tendensen håller i sig måste man alltså förutse, att dess initiativ inte helt plötsligt kommer att förlora sin verkan, utan radikalt byta ledning, eftersom själva förhållandet mellan de samhällsgrupper som samlas kring partiet ändras. De korporatistiska intressenas och mellangruppernas betydelse kommer att öka. Arbetarna, som är organiserade individuellt utanför sina arbetsplatser, kommer endast i ringa utsträckning att kunna ge uttryck för sin klassynpunkt. Parallellt kommer ett bälte av revolutionära sociala och ideologiska krafter att utvecklas utanför och emot partiet: det kommer inte att ha något som helst inflytande på dem, och de, å sin sida, kommer att hota dess enhet.

Sådan är alltså utgångspunkten för en realistisk diskussion. Kommunistpartiets karaktär av förtrupp, dess förmåga att leda klasskampen, behöver inte försvaras, den måste återskapas.

2. Upplösningen av banden mellan partiet och de sociala förtrupperna kommer sig helt säkert från en otillräcklighet i den politiska linjen. Men uppenbart är att även organisationen har del i ansvaret. Partiets struktur, dess arbetsmetoder och de vägledande principerna för dess inre liv visar sig inadekvata såväl i förhållande till rörelsens krav som till själva den politiska linje som partiet utger sig för att föra.

Låt oss först undersöka hur partiet arbetar. Det är ett faktum att militansen har försvagats: deltagandet i avdelningens liv minskar, militanterna blir färre och äldre och arbetet blir mindre kontinuerligt. De egenskaper som utmärkte partiet på femtiotalet är på utdöende. Här får man återigen inte begränsa sig till enbart kvantitativa data. En tillbakagång för den traditionella militansen skulle kunna kompenseras av en annorlunda och mera utåtriktad militans, närvaro i striderna, forskning och politiskt initiativ. Men är denna nya typ av militans på tillräckligt stark frammarsch? Är partiet med sin struktur i stånd att driva på, att samordna, att leda?

Den basorganisation som partiet stödjer sig på är lokalavdelningen, som samlar medlemmarna i ett kvarter eller i en kommun. Celler och avdelningar är sällsynta på fabrikerna och nära nog obefintliga på de andra arbetsplatserna. Andra organisationsformer, som samlar anhängarna efter medlemskap i en viss samhällsgruppering eller efter deltagande i en viss kamp har prövats, men utan iver och utan framgång.

Lokalavdelningen svarar mot efterkrigstidens politiska strategi, som samtidigt syftar till en breddning av valunderlaget och till ett möjligt upprorsperspektiv och kräver följaktligen att partiet sköter propagandan, utbildar kadrer och tillvaratar massornas elementära intressen. Denna struktur är i stånd att organisera en bred rörelse, men under alldeles speciella omständigheter och genom att utan åtskillnad vända sig till 'befolkningen'. När situationen ändras och partiet tar på sig uppgiften att driva fram och leda en mängd specifika kamper (arbetarnas och studenternas kamp) och när själva de allmänna problemen (Syditalien, stadskoncentrationen, den antiimperialistiska kampen) förlorar sin 'medborgerliga' karaktär för att antaga ett mera bestämt klassinnehåll och bli angreppspunkt för de olika sociala förtrupperna (arbetare-studenter, arbetare-bönder, osv.), visar sig lokalavdelningen vara ett allt mindre lämpligt verktyg. Trots sina bemödanden har partiavdelningarna aldrig lyckats sätta fabrikernas och skolornas problem i sina kvarter i centrum för sin verksamhet och på det sättet skapa en verklig rörelse. De drar sig tillbaka till ett rutinarbete (medlemsvärning,

insamlingar, tidningsspridning). På små orter, särskilt i det röda bältet, tillkommer dessutom arbetet med att leda det kommunistiska deltagandet i de kommunala angelägenheterna, i storstäderna ett mera accentuerat sysslande med kulturpolitiska debatter. Denna rutin avbryts av valkampanjerna eller av de storpolitiska händelserna (Tjeckoslovakien, frågan om det enda partiet, majrevolten) som ger upphov till livliga diskussioner. Men det är mera fråga om diskussioner om 'vad som hänt' än om 'vad som ska göras'. Eftersom dessa diskussioner är skilda från handlingen, leder de inte fram till verkliga beslut, utan domineras väldigt lätt av de intellektuella eller av ledarna. Med ett ord, även om lokalavdelningen är den *enda* basorganisationen, så är den inte den *verkliga*, därför att partiet i sitt verkliga handlande använder sig av andra och mindre strukturerade ingreppsformer och fångar upp massornas behov och stämningar genom andra kanaler.

Samma begränsningar återfinnes högre upp, i förbundet. Också här är arbetet framför allt en fråga om att bevara själva institutionen. Den minutiösa kontrollen av rekryteringen och av presskampanjen upptar flera månader av året. Därtill kommer de ofta vanskliga frågorna om kaderutbildningen och det föga betydelsefulla men tröttande utarbetandet av finansplanen. Den återstående tiden och kraften ägnas till stor del åt att leda politiken i det kommunala arbetet, valkampanjerna, kaderutbildningen i massorganisationerna och slutligen att 'orientera' kadreerna om de stora politiska begivenheterna. Om vi undersöker hur man använder tiden i en förbunds-kommitté (eller i ett verkställande utskott) ser vi att den aktivitet som ägnas utarbetandet av plattformar för kampen, att bygga upp rörelsen och att taktiskt leda den i själva verket är obetydlig och överlämnas till de fackliga organisationerna med en viss 'övervakning' från partiets sida.

Sålunda utvecklas på förbunds-nivå en dubbel tendens som också är farlig: å ena sidan blir de 'starka' förbunden, där kommunisterna leder det kommunala arbetet och förfogar över medel att ingripa (kooperativ, folkets hus, kulturorgan), ännu starkare genom att inordna sig i samhällets tågordning — så som den ser ut i dagens samhälle — som demokratiska och framstegsvänliga krafter, som institutioner bland andra institutioner i ett system i jämvikt. Å andra sidan försvagas de redan 'svaga' och maktlösa förbunden och sluter sig i sig själva. På lång sikt ger detta partiet en organisatorisk fysionomi som endast i mycket grova drag svarar mot den uttryckliga politiska linjen. I de ledande mellangrupperna växer de fasta ombudens, eller 'yrkesrevolutionärernas' faktiska betydelse. Dessa ombud bedriver också i allt större utsträckning yrkesmässigt sin verksamhet som kommunalråd, fackföreningsmän, kooperativister och parlamentsledamöter. Därav följer en ständig fara för byråkratisering, infogning i *The Establishment*, en fara som är större på mellannivå än någon annanstans.

*Inskrivna arbetare i några förbund*¹

	Inskr. arb.	1960 %	Samtl. inskr.	Inskr.	1967 %	Samtl. inskr.
Turin	17 958	59,3	30 249	17 359	58,5	29 655
Milano ²	58 766	60,6	97 038	40 560	52,9	76 738
Varese	8 331	84,7	9 839	7 050	74,0	9 530
Bergamo	5 200	71,1	7 315	5 952	87,8	7 185
Brescia	11 439	50,3	22 733	9 887	52,4	18 870
Genua	28 277	59,5	47 501	19 182	46,4	41 252
Venedig	7 635	43,7	17 464	9 506	66,9	14 211

¹ Det finns inga exakta uppgifter om arbetarbefolkningen för de år och de provinser som vi undersöker. Det råder emellertid inget tvivel om att den från 1960 till 1967 växte avsevärt till följd av den stora industriella expansionen i detta område.

² Siffran för 1960 omfattar också medlemmarna i förbundet i Monza som 1966 slogs samman med förbundet i Milano.

Neapel	31	200	58,5	53	350	20	377	60,0	33	977
Tarento	2	560	21,5	11	860	2	792	28,3	9	847

De flesta uppgifter som hör samman med uppbyggandet och med det utåtriktade politiska initiativet läggs alltså i händerna på partiets kärna, som utövar dessa funktioner genom sina pressorgan och sin apparat. Men också här frågar man: genom vilken struktur, vilken organisation?

Partiets kärna är rustad att möta tre slag av problem: kaderutbildningen, som når ända ned till provinskommitténivå, utarbetandet av den allmänna linjen och ledningen av det parlamentariska arbetet. I rörelsens ledning deltar den indirekt genom att utarbeta programplattformar (ofta i form av lagförslag), i 'mötesserier' och genom partipressen. Att sedan man fastställt en linje övergå till att organisera kampen eller omvänt att informera om och reflektera över den gjorda erfarenheten är förenat med stora svårigheter. Instrumenten, organisationsvanorna, kadreerna, den faktiska makten, allt detta har sina brister. T. o. m. i nationell skala överlämnas ledningen av rörelsen till slut till de fackliga organisationerna, så att polemiken mot 'allt genom fackföreningen' åtföljs av en verklig praktik där nästan alla kamper leds av fackföreningarna.

Att dra slutsatsen att partiets arbete främst är ett rutinarbete, skilt från de sociala kamperna, vore i alla fall lite schematiskt. Det räcker att tänka på förhållandet mellan partiet och arbetarnas kamp och t. o. m. till studentrörelsen, för att få bilden av en mångsidig verksamhet, av ett effektivt och växlingsrikt samspel mellan partiet och samhällets skalv. Men de organisatoriska verktygens otillräcklighet leder partiet till att oftare spela den faktiska rollen av resonansbotten, institutionell representant eller uppmuntrande element än en reell och permanent ledning av massrörelsen.

3. Maktens utformning och ordningen för det inre partilivet utgör en annan orsak till organisationens svårigheter idag och till brottet mellan partiet och de sociala förtrupperna. Kommunistpartiets liv vägleds av den demokratiska centralismen. Såväl denna metods försvarare som dess belackare tycks vara överens om att den demokratiska centralismen är ett väl definierat system. I verkligheten är det nödvändigt att analysera fram vilka skrivna eller o-skrivna regler som konkret ger uttryck för den demokratiska centralismen och att befria dem från de dimslöjor som decennier av ideologiska gräl lagt över dem.

Om man med demokratisk centralism menar kravet på en jämvikt mellan demokrati och centralism, minoritetens underordnande under majoriteten, handlingsdisciplin efter diskussionsfrihet, kamp mot byråkratisering och mot individualism, fraktionsförbud och partifred mellan de inre tendenserna, är det lätt att se att varje massparti i viss utsträckning måste tillämpa dessa regler om det vill överleva som en verklig politisk organism. Dessa allmänna kännetecken har Gramsci preciserat i sina anmärkningar om Machiavelli. Men de behandlar mera det moderna partiet i allmänhet än den teoretiska och praktiska definitionen av det revolutionära partiet och utgör därför snarare ett utkast till en 'inriktning' än en definition av en 'organisationsmodell'. Lenin hade varit klar som alltid. Från en teori om partiet (bärare av ett 'utifrån infört' revolutionärt medvetande, inspirerat av en 'vetenskap om den sociala dynamiken' och garanterat av en handfull yrkesrevolutionärer) hade han härlett ett noggrant system av regler som tillsammans bildar den 'demokratiska centralismen'. Det var på grundval av dessa regler, som i fortsättningen gavs en alltmer centralistisk tolkning, som går utanför deras ursprungliga andemening, som den Tredje Internationalens partier utformades. Det gäller främst två grundläggande regler: för det första existensen av en ledande grupp som bildas genom tillval och som fungerar som förmedlande länk mellan klassens omedelbara erfarenhet och den revolutionära traditionen. För det andra formandet av en kollektiv politisk

vilja genom en effektiv debatt, men som förs inom organisationen och genom successiva enheter, uppifrån och ned.

Det finns inga skäl att ropa skandal, som om dessa principer i sig skulle undanröja all inre diskussion och ledde till en oligarkis herravälde. Bolsjevikpartiets exempel inte bara under revolutionsåren — då rörelsens rikedom krävde en mycket livlig uttrycksform för dess inre aktivitet — utan under hela den för-revolutionära perioden, visar att detta system under vissa betingelser möjliggör en stor diskussionsmognad, en klarsyn och ett verkningsfullt val av ledare. Frågan är snarare hur dessa principer verkar i en annorlunda historisk verklighet, och särskilt i ett massparti som arbetar i ett avancerat kapitalistiskt samhälle.

Först följer att vissa mekanismer — som är strikt tillämpliga på ett kaderparti med hög intellektuell nivå och som arbetar illegalt med inriktning på upproret och på det nära förestående maktövertagandet — får helt andra resultat i ett parti som förvaltar statsmakten (som det stalinska partiet) eller i ett massparti som arbetar legalt och grundar sin strategi på stora reformrörelser med sikte på en fredlig övergång till socialismen (som det italienska partiet).

Några exempel kan belysa detta. Det faktum att makten nästan helt ligger i händerna på en minoritet av funktionärer innebär en ännu större risk för byråkratisering och förborgerligande när denna minoritet förfogar över statsmaktens hävstänger eller deltar på ett visst sätt i de borgerliga institutionerna. Eller tag det faktum att Lenins parti vid tiden för revolutionen var fjorton år gammalt. PCI är femtio år och har inte kommit till makten, dess hierarki har stabiliserats och det gör de mekanismer som upprätthåller den än farligare. Slutligen omfattade bolsjevikpartiets kongresser inte mer än några tiotal kadrer, som alltså verkligen kunde utgöra platsen för ett kollektivt beslut. Kan man säga samma sak om ett parti med en miljon medlemmar eller om en kongress som i många avseenden liknar en demonstration?

Kort sagt är en sträng tillämpning av de principer som vägledde det leninistiska partiet på en djupt annorlunda verklighet dömd att förvränga den ursprungliga betydelsen och att — som också skett — ge upphov till en byråkratisk inkrökning som sätter partiets själva klasskaraktär på spel.

Det italienska partiet har blivit medvetet om detta och bemödat sig om att anpassa den demokratiska centralismens funktionssätt till sin karaktär av massparti och till sin strategi. Men denna anpassning har skett genom jämkningar i praktiken (vissa regler kommer ur bruk, andra tillämpas inte längre, åter andra ges en böjlig och tolerant tolkning) snarare än genom att på nytt se över frågan i dess helhet och att utarbeta ett nytt system av organisationsprinciper. I PCI är utarbetandet av den politiska linjen en vanskelig process. Det formella schemat, som går ut på att 'linjen' fastslås av kongressen och tillämpas av centralkommittén, är liksom i alla andra masspartier till stor del fiktivt. Kongressen är visserligen en stor kampanj där man diskuterar med och rådfrågar medlemmarna. Men diskussionens gränser är fastställda redan från början, mindre genom förekomsten av ett preliminärt dokument som bestämmer diskussionsbasen än därför att detta dokument är frukten av en politisk överenskommelse i den ledande gruppen som helhet och att det föreläggs medlemmarna som partiets 'linje', vilken till varje pris måste försvaras. Var och en kan inom sin organisation eller i kongressens talarstol individuellt anföra en avvikande mening, men partiet som maskin och struktur är förpliktigt att stödja denna 'linje'. Följaktligen förblir rätten till en avvikande mening abstrakt: man tar hänsyn till vissa åsikter, men den har ingen möjlighet att korrigera de ursprungliga valen. Detta förfarande är otvivelaktigt effektivt. Kongressen blir alltså en stor manifestation där man konfronterar idéer och bidrag. Men dess sammansättning och dess arbetsordning begränsar enormt de verkliga val som den har till uppgift att göra. Beviset på detta är att under tjugofem års tid har en kongress aldrig på minsta vis ändrat på den ledande gruppens politiska val.

Motsvarande gäller centralkommittén. Sammansatt som den är av ombud för nästan alla förbund med någon tyngd, olika generationer och skilda delar av rörelsen, dvs. hundra till tvåhundra personer som samlas fyra eller fem gånger om året under två eller tre dagar för att diskutera allmänna frågor, kan den svårligen arbeta som ett effektivt ledande organ. Den blir till en sorts parlament där man bildar ledande organismer (politiska byrån, sekretariatet, ledningen) som arbetar, inte som verkställande organ, utan som verkliga politiska ledarorgan ovanför CK. Sålunda föreligger de CK redan fattade beslut, t. o. m. i frågor som faller inom dess kompetensområde. Detta skulle om man strängt följde principerna innebära ett fraktionsbrott.

Partiorganisationer i fabrikena och på arbetsplatserna³

	1956	1959	1960	1961	1962	1964	1965	1966	1967
Fabriks- och företagsavdelningar						97	174	123	209
Yrkesavdelningar						56	55	58	56
Fabriks- och verkstadsceller						3 486	3 436	2 847	2 513
Celler på andra företag						793	744	548	500
Yrkesceller						787	746	763	806
Sammanlagda antalet celler	10 732	7 079	6 282	6 692	5 917	5 006	4 926	4 158	3 819

Vad som hindrar PCI från att ha en särskilt vattentät inre ordning är att det förbinder 'suveränitetens' starka centralisering med en 'upplyst' styrelse. Den ledande gruppen arbetar nämligen kollegialt. Man diskuterar verkligen, man strävar till en enad ansträngning, en ständig jäsning. Ibland och inom vissa gränser utsätts hela partiet för denna ansträngning och den spelar då en stimulerande roll. Det är varken en monolitisk ledande grupp eller en oligarki av 'toppar'. För det andra lämnas på den här sidan om beslutmaktens gränser stort utrymme för teoretisk forskning, inte bara som en akt av tolerans, utan med avsikten att upptaga och föra ut nya idéer i hela partikroppen. Slutligen beviljas basorganisationerna framför allt en viss självständighet vid formulerandet och det praktiska genomförandet av sina egna, fragmentariska men inte desto mindre betydelsefulla politiska val. Detta säkrar en kommunikation mellan parti och rörelse.

Inskrivna medlemmar av PCI i storstäderna

	1956	% av den övriga befolkn.	1959	1960	1961	1962
Turin	31 516	3,7	19 600	19 587	19 733	18 492
Genua	54 870	7,5	40 838	39 823	40 185	38 804
Milano	63 315	4,6	47 557	42 269	42 410	37 883
Venedig	7 995	2,4	4 904	4 904	6 411	5 192
Bologna	44 943	11,6	46 824	52 983	48 295	47 998
Florens	25 922	4,2	22 288	20 268	20 052	19 322
Rom	50 711	2,7	38 942	39 368	36 890	34 336
Neapel	37 196	3,4	28 800	27 047	27 047	20 290
Bari	5 540	1,8	5 309	5 204	5 204	3 363
Palermo	2 655	0,4	6 317	6 006	3 572	3 572

³ För åren före 1964 finns bara sammanlagda uppgifter om arbetsplatscellerna. Några celler har sugits upp genom skapandet av fabriksavdelningar.

<i>Sammanlagt</i>	324 663		4,1		261 379	257 459	249 799	229 252
	1963	1964	1966	% av den övriga befolkn	1967		1968	
Turin	18 573	18 634	16 116	1,4	15 911		16 001	
Genua	37 914	38 227	35 546	4,2	34 324		33 790	
Milano	37 495	37 186	31 621	1,8	29 871		29 871	
Venedig	5 192	5 969	5 489	1,5	5 386		5 469	
Bologna	47 630	47 852	47 088	9,7	47 186		47 236	
Florens	19 410	19 329	18 454	4,0	17 276		16 743	
Rom	31 222	32 596	30 341	1,2	31 022		29 274	
Neapel	19 462	19 317	16 573	1,3	16 015		16 266	
Bari	3 967	3 105	2 774	0,8	2 745		2 780	
Palermo	5 012	4 962	4 314	0,6	4 314		5 200	
<i>Sammanlagt</i>	225 177	227 177	208 316	2,1	204 050		202 640	

Denna 'halvreform' av sättet att utforma den politiska viljan får i alla fall betalas till ett allt högre pris. För det första utesluter den politiska linjens kluvenhet nästan helt en verklig idékonfrontation, till följd av den ständiga medlingen mellan motstridiga krav. I dokumenten är det analysen av det förflutna som dominerar över förutsägelsen och förslagen. Sedan har vi uppdelningen mellan utarbetande och beslut, det långsamma förfarande varigenom en ny idé på en lång väg av förmedlande instanser omsätts i handling och sätts på prov. För det tredje medför de intellektualistiska diskussionerna, i vilka de enklaste militanterna sällan deltar, uppkomsten av ett särskilt skikt av avvikare och käbblare. Slutligen visar sig detta långsamma utformande av en politisk vilja, som fungerar hjälpligt i relativt stabila faser av klasskampen, otillräckligt vid oväntade uppsving, stora avgöranden och radikala nydaningar.

De ledande grupperna inom PCI bildas genom ett tillvalsförfarande. Detta system garanteras inte så mycket genom att man anlitar en 'valberedning' som framlägger vallistorna och därigenom hindrar uppkomsten av konkurrerande listor, som genom en mängd oskrivna 'lagar'; det rent formella valet av valberedningarna, som i realiteten utses av de ledande grupperna, det faktum att man nästan alltid röstar på spärrade listor, de högre instansernas inblandning i valet av de lägre instansernas förtroendemän, de verkställande organens makt över de direkt valda organen samt det stora antalet viktiga funktioner (pressen, den centrala apparaten, studiecentra) utan bestämd status som är direkt underställda den centrala ledande gruppen.

Att valet av kadrerna sker genom tillval är i och för sig inte anstötligt. I mer eller mindre kamouflerade former härskar denna metod också i de andra partierna, bara med den förvärrande omständigheten att tillvalet ofta snarare styrs av ett köpslående om rösterna än av en politisk bedömning. Å andra sidan skulle den, tillämpad på en enad och levande organism, möjliggöra ett skydd för minoriteternas rättigheter som ofta är överlägset det rena valförfarandet.

Denna metod är emellertid förenad med allvarliga olägenheter. För det första är varje enskild kader mer beroende av de högre instansernas än av sin egen bas' bedömning. Detta leder inte bara till att han undviker varje politisk konflikt, utan också varje initiativ som innebär risker och i stället föredrar den allvarstygda och blygsamma rollen att verkställa fattade beslut. En kader förvärvar ett visst oberoende först när han deltar i den landsomfattande ledande gruppen. På det sättet finner man paradoxalt nog mer av politisk och organisatorisk uppfinningsrikedom och skaparförmåga i centrum än i periferin. Den store ledaren är trots sitt ansvar mer benägen att ta risker än en ung förbundssekreterare. En annan begränsning består i den verkligt (dvs. nationellt) ledande gruppens relativa litenhet. För de flesta lokala kadrer är

utsikten till 'avancemang' inte längre liktydigt med ett politiskt, utan med ett socialt avancemang som toppas av inval i Parlamentet. Det är inte en slump att förbunden åtnjuter en större självständighet på detta område. Därav följer en sammansatt jämvikt i kaderpolitiken, grundad på de offentliga kandidatlistorna, som ofta tar överhanden över det politiska spänningsförhållandet och ibland urartar till personpolitik och ensidigt valmässiga hänsynstaganden. Slutligen kan en oliktankande kader överleva politiskt endast om han håller sin avvikande mening inom bestämda gränser (i allmänhet genom ett subtilt tolkningsspel, klamrar och 'bidrag'), vilket leder till en formlig blockering i varje situation som skulle kräva ett ledarbyte.

Kort sagt garanterar tillvalsförfarandet vitaliteten endast på kort sikt, efter exceptionella historiska faser som format ett synnerligen omfattande och ansett ledarskikt och i tider av relativ samhällsfred. Men på lång sikt eller när den sociala dynamiken påskyndas, råkar det i kris. Då står själva den centrala ledande gruppen paralyserad av omskiktningar och jämviktstillstånd som den inte längre förmår rubba. Därav följer inte bara att demokratin uteblir och att 'minoriteternas' rättigheter begränsas. De ledande grupperna visar sig vara illa rustade för stridens uppgifter, för varje strategi som skulle kräva största möjliga initiativ, skaparkraft, kontakt med massorna och förmåga att ta tillvara på erfarenheterna. En sådan bristfällighet drabbar inte bara de faktiska, utan även de 'möjliga' ledande grupperna. Detta sätt att välja kadrer genom att skilja ut de oliktankande hindrar nämligen dem från att uppträda som verkliga ledare. Inför 'byråkraten' står den 'oppositionelle' lika osäker och vacklande som den förre är orörlig och trög, och av intellektualismen lika oförmögen att leda massorna som den förre genom likgiltighet och konservatism.

*De inskrivna medlemmarnas ålder*⁴

	Antalet undersökta medlemmar	Under 25 år	%	26-30 år	%
Norr	592 089	41 603	7,0	67 526	11,4
Mitten	290 536	22 689	7,9	34 493	11,8
Söder	130 346	13 280	10,1	17 226	13,2
Sammanlagt	1 012 971	77 572	7,7	119 193	11,8

	31-40 år	%	41-50 år	%	Över 50 år	%
Norr	132 464	22,3	151 084	25,6	199 412	33,7
Mitten	76 364	26,2	75 987	26,1	81 279	27,9
Söder	38 458	29,6	29 038	22,2	32 342	24,9
Sammanlagt	247 286	24,4	256 109	25,2	312 811	30,9

Denna, som vi tror, objektiva analys tycker vi bevisar att den bild som kommunistpartiet gör av sig självt är falsk ur flera aspekter. Partiet sådant det faktiskt är svarar inte mot den leninistiska modellen, vilket inte borde ge anledning till förvåning, eftersom det är fråga om en ursprunglig politisk formering, ett massparti som arbetar enligt en annan strategi. Men det finns inte heller någon överensstämmelse mellan partiet sådant det är och den strategi som det talar för. Den traditionella, enade och handlingskraftiga organisationen, förtruppen som är kapabel att leda stora masskamper för demokrati och socialism, hotas idag av reella processer. Partiet såsom förtrupp ifrågasätts genom sitt alltmera djupgående brott med de verkliga förtrupperna. Dess enhet ifrågasätts genom den sociala, ideologiska och politiska hetero-

⁴ Undersökningen gäller 1 012 971 medlemmar fördelade på 103 förbund av samtliga 1967 (66 % av ,1 534 705).

För 1967 finns inga uppgifter om befolkningens fördelning efter åldersklasser. Vid 1961 års folkräkning utgjorde befolkningen i åldern 21 till 30 år 22 % av samtliga vuxna personer. 40 % ingick i åldersklassen 31 till 50 år och 38 % i klassen över 50 år.

genitet som bristfällig ledning tillåter att växa upp i dess mitt. Dess effektivitet ifrågasätts genom den bristande anpassningen av sin struktur till kampens uppgifter. Dessa drag måste alltså snarare återskapas än bevaras. Att åberopa sig på 'vår partiuppfattning' riskerar på detta stadium att för somliga blott vara ett vidareförande av det existerande missnöjet, för andra helt enkelt en täckmantel för handlingar som går i en helt annan riktning.

4. Men att ange skälen till att en organisation inte fungerar är att säga alldeles för lite. Hur ska man förbättra den? Frågan är inte lätt att besvara. En teori om partiet är bara den omedelbara följd av en teori om revolutionen. Det är omöjligt att härleda den enbart ur en analys av den nuvarande organisationen. Den förutsätter att man har besvarat ett flertal teoretiska och politiska frågeställningar, och framför allt dessa två: vilket är förhållandet mellan proletär spontanitet och revolutionärt medvetande i ett avancerat kapitalistiskt samhälle? Vilken är den revolutionära strategi som svarar mot denna situation? Nu fattas det oss en vetenskaplig analys av dagens kapitalistiska samhälle och en samling erfarenheter som skulle göra det möjligt att lämna ett bärkraftigt svar på dessa problem. Vi handlar på basis av stora val (huruvida arbetarklassen är integrerad eller ej, huruvida de aktuella spontana kraven har en antikapitalistisk karaktär eller ej), grundade på alltför begränsade analyser för att inte se ut som godtyckliga generaliseringar till svar på omedelbart politiska uppmaningar.

Om å andra sidan vägen från teorin till politiken, och från politiken till organisationen är den enda riktiga, kan det hända att man, då man startar så långt borta, hejdar sig på vägen, utan att ens definiera, om så vore med hypoteser, utkastet till en forskning om organisationen. Och denna lucka återverkar på själva den teoretiska forskningen, som endast kan göra framsteg om den grundar sig på erfarenheter och organisationsformer som är under utveckling.

Man kan alltså försöka att föra fram några påståenden om organisationsproblemen utifrån den nuvarande situationen och klassrörelsens omedelbara krav och därvid börja med en iakttagelse. Anledningen till att den rörelse som exploderat de senaste åren inte erkänns i de existerande partierna är inte enbart deras politiska och organisatoriska eftersläpning eller rörelsens bristande mognad, utan det nya förhållande som uppstått mellan spontanitet och medvetande, mellan social och politisk kamp. Låt oss ta arbetarnas och studenternas kamper. De har ett gemensamt drag: den omedelbara, nästan spontana tendensen att bryta igenom kravens, den fackliga synpunktens horisont. Plötsligt ställer sig arbetarna och studenterna mål som överskrider systemets horisont (jämligheten, övervinnandet av alienationen i arbetet, likvideringen av auktoriteten) och vinner medvetande om nödvändigheten av att störta kapitalismen genom att angripa hela dess politiska makt. Och detta sker inte under en politiserad minoritets påtryckningar eller under inflytande av en illuminerande ideologi, utan drivs fram av den inre logiken i deras elementära krav och av kampformer som är nödvändiga för de omedelbaraste kraven. I huvudsak sker detta därför att revolutionen blir historiskt mogen.

Men även om den nuvarande kapitalistiska strukturen faktiskt gör revolutionen allt nödvändigare, och ur vissa synpunkter allt mognare, försvårar den samtidigt ett förenande av de bestridande elementen till en alternativ motståndskraft. Produktiv-krafterna (inte bara de i egentlig mening materiella krafterna, utan även vetenskapen och tekniken, konsumtionen, vanorna, tankekategorierna, yrkesskickligheten) bär alltför djupa spår av system för att av sig själva kunna motstå det. Därför yttrar sig rörelsen i sin spontanitet mera som revolt än som föresats och löper risken att med jämna mellanrum flyta tillbaka i korporatism eller isolera sig i irrationella uppflammanden, i jämförelse med vilka den gamla trade-unionismen till slut framstår som en överlägsen klasständpunkt. Sådan är den historia vi genomlever: ett maximum av revolt, ett minimum av strategi.

Här har vi alltså motsägelsen: i den avancerade kapitalismen framträder revolutionen på nytt så som Marx hade tänkt sig, dvs. som en mera social än politisk rörelse, vars aktörer är

massorna och som uppstår genom dynamiken i de krafter som den kapitalistiska expansionen satt i rörelse. Men å andra sidan tycks den i högre grad än i det förflutna vara i behov av ett förmedlande medvetande, en samordning som förvandlar de outtalade och förvirrade behoven till en global föresats, omsätter dem i ett positivt förslag. Partiet — eller organisationen, eller förtruppen — måste lösa denna motsägelse och företa en grundlig värdering av dess beståndsdelar. Detta betyder att det måste vara nära anslutet till den sociala dialektiken, ty endast genom den kan revolutionär kraft mogna, och det måste samtidigt möta denna dialektik med en global plan, en provisorisk sammanfattning som gör det möjligt för det revolutionära elementet att ta överhanden över det integrerande elementet och sedan yttra sig som föresats, lösning, ny samhällsordning.

För närvarande utgör kommunistpartiet långtifrån detta förmedlande element. Till följd av sin natur gör det anspråk på att vara mer än vad rörelsen anser det vara, men det ger mindre än vad rörelsen kräver. Historiskt fick det sin struktur som revolutionens organ, som bärare av en revolutionär linje, vilken en del av klassen (den som anslutit sig till partiet) utarbetar och genomför genom att 'tolka' å ena sidan massorna, å den andra 'traditionen och doktrinen'. Det bygger alltså kring sig enhetliga massorganisationer, men tilldelar dem endast en relativ självständighet och enbart på det fackliga planet. Det samlar beslutsmakten i händerna på en ledande grupp som det revolutionära medvetandets 'minne och teori'. Det betraktar revolutionen som erövring och förvaltande av statsmakten genom partiet i klassens namn. Det har i sin historias rikaste ögonblick sökt övervinna detta schema genom sina största tänkares intuition. Det är inte en slump att Lenin och Gramsci, som inte kan misstänkas för spontanism, i sovjeten såg garantin för en dialektik mellan förtruppen och massan, en dialektik som har till uppgift att bekämpa frestelsen att anförtro makten åt en elit, eller jakobinismen. Men deras paroll 'all makt åt sovjeterna' blev i den Tredje Internationalen 'Partiet till statsledningen', och så har det förblivit.

Detta parti är inte i stånd att ge rörelsen allt vad den begär: föresatsen om en revolution som inte inskränker sig till en ren strategi för statsmaktens erövrande, utan som yttrar sig i positiva förutsägelser om samhällets möjliga utveckling och som ansluter till de problem som mognar i samhällskroppen. Produktionsmedlens förstatligande och planekonomi är inte längre tillräckliga paroller för att mobilisera massorna. De som kämpar vill ha ett radikalt annorlunda samhälle, den omedelbara begynnelsen till bortdöendet av det kapitalistiska levnadssättet, dess stat, dess sätt att producera och dess sätt att konsumera. Det traditionella politiska programmet verkar i massornas ögon skelettartat och abstrakt, eller när det söker det konkreta, blottat på all mobiliserande kraft.

Man kan alltså varken finna lösningen i en enkel förbättring av det nuvarande partiet eller i en enkel återgång till den leninistiska modellens renhet. Man kan inte heller finna den genom att föreställa sig ett parti av ny typ och därefter bygga upp det. Varje parti är dömt att stelna till en institution och att skiljas från massorna om det självt inte är en del av en mera omfattande dialektik, om andra institutioner och andra realiteter inte stimulerar det och bestrider det, inte ifrågasätter dess makt och erbjuder det de material på vilka det skulle kunna utöva sin medling. Det vill säga, om det inte stödjer sig på politiska och enhetliga massorganisationer (råd), i vilka den sociala praktiken kommer till uttryck i sin omedelbarhet och där ett nytt maktsubjekt utbildas, där samtidigt ett nytt tänkande, nya levnadsmodeller framträder, kort sagt en kultur i kontinuerligt och självständigt vardande. Uppfattningen om partiet som social totalitet befinner sig otvivelaktigt i kris. En ny uppfattning om partiet kommer alltså inte att vara något annat än en del av en ny uppfattning om rörelsen och, i längre perspektiv, om makten.

Denna anmärkning skulle kunna föra oss långt. Vi skisserar den i analysens början för att förstå på vilken väg partiet kan erhålla en organisatorisk struktur som svarar mot dess nya roll.

5. Den första avgörande frågan är hur man ska övergå från en basorganisation grundad på territoriella avdelningar till en struktur som är etablerad på arbetsplatserna. Det är den enda lösningen för att partiet inte ska konstitueras sig som en avskild kropp, utan leva som rörelsens inre och yttre förtrupp, och inifrån övertaga ledningen av de stora sociala kamperna i respekt för deras självständighet och deras enhet.

Det är inte första gången denna fråga ställs. Man har redan vid upprepade tillfällen beslutat sig för att ombygga partiet i fabrikena. Men utan resultat. Dessa misslyckade försök har givetvis politiska orsaker, ty endast en stark politisering av kampen i fabriken kan sporra till att där bygga en partiorganisation. Om kampen begränsas till den fackliga horisonten är ett stärkande av partiet inte av någon större betydelse.

Men misslyckandet beror också på struktur-brister: basorganisationerna på arbetsplatserna (eller organisationerna i samband med en bestämd del av rörelsen: Syditalien, kvinnofrågan, undervisningen) får inte den nödvändiga omfattningen om de uteslutande förs tillbaka på sin egen 'högre' lokala instans (av delningen, förbundet) och om de inte kan ömsesidigt knytas samman till vertikala strukturer, som i partiet återspeglar den verkliga rörelsens artikulation genom att konstitueras sig både som yttre och inre förtrupp. Faran för att partiets agerande ska begränsas till några få sektorer av kampen föreligger endast om denna artikulation urartar till en byråkratisk uppdelning, i stället för att ge uttryck för rörelsens tillstånd och samla dess aktiva kärnor.

En så djupgående brytning med det nuvarande basorganisationsschema skulle förändra hela organisationens struktur. T.ex. kunde kongressen, som alltjämt skulle vara de stora politiska valens högsta organ, bli syntesen av en rad rådföringar vid basen om bestämda erfarenheter och frågor. Centralkommittén skulle inte längre vara det enda landsomfattande organet som utses genom direkta val, utan kunde bli ett organ för samordning och ledning av horisontella och vertikala strävanden, toppen av en struktur, men som själv är utsatt för påverkan och stimulering. De organisatoriska ledarorganen skulle i praktiken kunna återupptaga sina egentliga uppgifter och överlämna den långsiktiga ledningen till starkare och mera representativa organ än de nuvarande centrala arbetsutskotten. Med andra ord skulle man övervinna partiets enhövdade karaktär och ändå behålla en enhetlig struktur och en viss centralisering.

En ny partistruktur: detta problem gäller den inre demokratin. Ett nytt förhållande mellan parti och rörelse förutsätter nämligen stora framsteg för demokratin, inte bara i betydelsen av *deltagande*, utan som medlemmarnas *faktiska makttilldelning*. Detta krävs framför allt därför att partiet endast kan agera som rörelsens inre och yttre förtrupp om dess organisationer åtnjuter en stor självständighet och om linjen uppfattas dynamiskt och öppet. Hur ska man utan denna förutsättning kunna undvika att massorna misstror en förtrupp som styrs av en disciplin utanför rörelsen, som alltså ständigt kan misstänkas för att bara vara ett verktyg. Å andra sidan kan endast en oavbruten debatt garantera att linjen är sammanfattningen av verkliga erfarenheter.

Men om demokratin kräver detta, tillåter den det också. Det enda sättet att undvika, att en konfrontation av olika ståndpunkter fastläses i fraktioner är att ge massorna den verkliga makten att döma och att ingripa samt att pröva de linjer som

konfronteras i praktiken. Om medlemsmassan pulvreras, och alltså kan manipuleras, kan ingen stadgemässig regel i världen hindra motsättningar att yttra sig som fientliga staber som uteslutande söker upprätta sitt eget herravälde. Att tro att en fri åsiktskamp räcker för att inrätta en verklig demokrati är att bortse från ojämlikheten mellan människorna och från maktförhållandenas deformering tyngd.

6. Allt detta berövar inte problemet om demokratin och de institutioner som garanterar den

dess betydelse. Vad som gäller för staten gäller för partiet. Illusionen om att genast kunna avskaffa alla institutioner leder i praktiken omedelbart till uppkomsten av en oligarki som styr och ställer i massans namn. Snarare gäller det att ge institutionerna en sådan dynamik att de tenderar att dö bort. Vad innebär alltså konkret en framgång för den inre partidemokratin? Hur ska man komma ifrån den förvirring som under en lång tid har korrumpert själva demokratibegreppet?

Ett första steg på vägen består i att garantera basen ett reellt inflytande på valet av ledare. Skenbart skulle det räcka med att låta kongressledamöterna utse valberedningarna och att allmänt använda sig av ospärrade listor. I verkligheten är saken inte så enkel. Erfarenheten lär oss att respekten för de formella garantierna inte på långt när garanterar att de bästa väljs. Ett masspartis 'bas' är en enhet med obestämda och rörliga konturer, med mycket olika grader av deltagande. Valförfarandet visar sig här vara ännu mera prisgivet åt manipulerande än i samhället som helhet. Men även om vi antar att man lyckas undvika all urartning kvarstår flera svåra problem. Framför allt gäller det problemet hur man ska garantera förändringen genom att snabbt uppskatta de nya krafterna mot den konservativa tendens som vill befästa det redan vunna förtroendet. Paradoxalt nog kan tillvalsmetoden möjliggöra en objektivare uppskattning och en snabbare förnyelse än de direkta valen, särskilt i nationell skala där det i annat fall skulle bli omöjligt att föra fram ledare som är okända för merparten av ledamöterna, och valet skulle då utmytna i återval av de gamla ledarna, eller i att de nya ledare valdes som stöttades av ansedda personer eller grupper i partiet.

Detta problem kan inte lösas om upptagandet av de institutionella mekanismerna inte åtföljs av faktiska förändringar, som sätter basen i stånd att verkligen dra nytta av det. I det här fallet är det en allmän debatt där varje ledare personligen är inbegripen, så att frågan om han ska stanna kvar på sin post eller omplaceras blir avhängig av ett verkligt politiskt val. Vidare gäller det att övervinna partiets 'hierarkiska arbetsdelning' så att varje ledare bedöms efter sin insats och efter sina resultat, samt att skära ned de alltför stora landsomfattande organisationerna, så att deras medlemmar ska kunna väljas på grundval av väljarnas faktiska kännedom om kandidaterna. Till slut, vad som kanske är viktigast av allt, nämligen en öppen och allmän diskussion som inte bara gäller vilka som ska utslutas och vilka som ska intagas i ett organ, utan som utsträcks till att gälla organisationens faktiska sätt att fungera i förhållande till sina medlemmar och som helhet.

7. Den andra stora frågan rör utarbetandet av den politiska linjen. Det gäller, åtminstone vid vissa tillfällen (på kongresserna, på konferenserna och under diskussionskampanjerna), att spränga schemat med successiva enheter uppifrån och ned för att återinföra den praxis som tillämpades i bolsjevikpartiet på tjugotalet med en fri åsiktskamp innan man antar ett beslut som rör hela partiet. För detta krävs inte nödvändigtvis att man ställer olika teser mot varandra, eller ens att den ledande gruppen avhåller sig från att styra diskussionen. Det skulle räcka med att de dokument som är avsedda att väcka debatt verkligen är sådana, dvs. att de ställer öppna problem, och att varje medlem av den ledande gruppen lägger in sitt individuella ansvar i dem, på klart urskiljbara ståndpunkter. Den spridda uppfattningen att 'basen' skulle få lättare att diskutera om det fanns färre ledare eller grupper i ansvarsställningar tjänar bara till att föreviga fåtalsväldet och dömer de övriga till ett obetydligt gruffande eller till isolerade protester. När man kommit dit blir rätten till en avvikande röst en abstraktion, vilket klart framgår av att denna rätt i trettio år inte haft någon betydelse för de grundläggande politiska besluten.

Bolsjevikpartiets erfarenhet lär oss emellertid att det är ytterligt svårt att dra en skarp gräns mellan diskussion och tillämpning. De motsättningar som bringas på samma linje i debatten stelnar lätt och å andra sidan hindrar de genom partiets dagliga ledning uppkomna styrkeförhållandena redan från början debattens frihet. Hur ska man övervinna denna motsägelse?

Det är klart att endast förhållandet till rörelsen kan garantera att de olika ståndpunkterna prövas och att korten ständigt läggs på bordet. Men det är också nödvändigt att göra några organisatoriska val. För det första måste man iakttaga den leninistiska principen om att minoriteterna delar ansvaret för partiets styrelse, en princip som ger både majoriteten och minoriteten full frihet att pröva sina inriktningar på fakta genom att linjen betraktas som en permanent process och tillbakavisar all 'homogenisering' av de ledande grupperna.

Visserligen kan samma princip tjäna till förevändning för att kräva, att de oliktankande ska göra avkall på sina ståndpunkter. Motsättningen mellan diskussionsfrihet och aktionsenhet skulle då lösas genom återvändandet till ett organiskt universum där meningsskiljaktigheten definitionsmässigt är en bisak. Endast ytterligare villkor kan undvika detta. Å ena sidan måste det finnas en permanent grad av självständighet för de vertikala och horisontella organisationerna, å andra sidan en faktisk forskningsfrihet. Om det inte finns platser och redskap genom vilkas förmedling en ny frågeställning kan taga form, är tänkandet såväl som praktiken dömda att i grunden förbli upprepningar, reflexer av organisationen eller av den politiska linjen, och inte mallar för deras utveckling.

När alla dessa villkor (partiets förhållande till massan, diskussion och verkliga ledarval, gemensamt ansvar för ledningen, forskningsfrihet) uppfyllts, kommer enhet och demokrati att sammanfalla. Men de gör det endast i den mån partiet är en socialt och ideologiskt homogen enhet, som finner sig tillrätta i en enhetlig grundläggande strategi och historiskt är i stånd att tolka och leda klassrörelsen. Och dessa villkor är inte alltid förhållandevis. Inte ens ett revolutionärt parti med en lång tradition och nära förbundenhet med massorna kan utvecklas alldeles rätlinjigt, ty samhällets objektiva motsättningar återspeglas i partiet och i själva dess inre uppstår i varje institutions logik ständigt risker för proppar och centrifugalkrafter. En organisationsmodell som inte skulle ta hänsyn till dylika eventualiteter vore en källa till oupphörliga mystifikationer. Påståendet att kommunistpartierna skulle kunna leva och utvecklas utan vare sig motsättningar eller sprickor genom att konstant reducera motsättningar till enhet leder till byråkratiskt och autoritärt förtryck. Om femtio års historia inte var tillräckligt för att visa det, skulle den nuvarande splittringen inom den internationella kommunistiska rörelsen bara den förvandla denna 'organicistiska' syn till en löjlig fras. Stora proletära partier, barn av samma tradition, alla arvtagare till stora revolutionärer, 'vägledda av marxismen-leninismen', befinner sig i ursinnig strid. Detta är en 'händelse' som svårligen kan underskattas. PCI har också tagit fasta på den genom att erkänna att inte bara de olika ländernas 'säregenheter' och 'olikheter', utan även 'meningsskiljaktigheterna' mellan kommunistpartierna är uttryck för reella svårigheter, en okuvlig dialektik, och att det är nödvändigt att erkänna dem för att övervinna dem. Att tro sig kunna återställa enheten genom att vädja till disciplinen tjänar bara till att förvärra krisen. Men hur kan man begränsa detta erkännande till att gälla enbart i de internationella förhållandena? Det är ganska besynnerligt att marxister ser en objektiv rot till meningsskiljaktigheterna i de nationella skillnaderna, men betraktar de kontraster som återspeglar klassmässiga eller ideologiska konflikter i varje land som betydelselösa eller rent subjektiva. Skulle ett nationellt parti vara mindre utsatt för samhällsutvecklingens motsättningar än den internationella rörelsen?

Ska det vara nödvändigt att påminna om de fruktansvärda stridigheter som under tjugotalet ledde till splittringen i bolsjevikpartiets ledande grupp? Skilde inte en stor motsättning fyrtio år efter oktoberrevolutionen Chrusjtjov från Malenkovs och Molotovs grupp? Och var det 1968 i Prag inte kommunistpartiet som på alla nivåer återspeglade en antagonism som uppstod ur den sociala dynamiken? Det faktum att allt för närvarande håller på att 'normaliseras' kan svårligen betraktas som en framgång för den demokratiska centralismen. Likadant i Kina, där ju massorna i och med kulturrevolutionen direkt uppmanades att fatta beslut, kunde det endast ske genom en bitter kamp som drog med sig hela partiet. Det faktum att de sociala

konflikterna återspeglar sig i partiet är inget krissyntom. Däremot är det ett krissyntom att varje motsättning löses genom en oöverbrygglig

spricka. Det är denna fråga som måste besvaras. Vad ska man göra när det uppkommer sprickor i ett revolutionärt partis allmänna linje eller när objektiva och subjektiva faktorer bringar motsättningar mellan olika linjer till mognad? Den enklaste lösningen är amputationen. Majoriteten förklarar minoriteten 'partifientlig' och i den demokratiska centralismens namn undviker man genom uteslutning, alltså genom en omedelbar splittring, en framtida splittring. Partiet betalar på det sättet ett mycket högt pris som på sikt komprometterar dess natur.

Ett parti som inte är i stånd att möta en allmän konflikt om den linje som ska föras utan stympningar kommer inte heller att vara i stånd att leva dynamiskt i sina perioder av verklig enhet. Motsatsen är också sant. Ett parti vars inre liv inte karaktäriseras av en hög idéomsättning och av nära förbindelser med massorna, kommer i varje motsättning att se ett förebud om en splittring. Detta gäller också för minoritetsgrupperna, som vanligen är lika anfrätta av intolerans och uteslutningslusta som de mest despotiska majoriteter. Tanken att varje motsättning måste leda till en skilsmässa, dvs. till ett snabbt erövrande av den inre makten eller till grundandet av ett nytt parti, att man alltid måste börja om på nytt från noll, kosta vad det kosta vill, uttrycker den monolitiska uppfattning som man förebrår partiledningarna.

8. Många kamrater som erkänner det välgrundade i våra tankemödor, men inte våra förslag, hålls tillbaka av uppfattningen att den inhemska och den internationella situationen inte är gynnsam för ett djärvt och följaktligen riskfyllt försök till förnyelse. Men tvärtom är det i ögonblick av kris och av kamp som en organisations förnyelse är nödvändig och möjlig. Till slut ska vi bara ange några fakta som vittnar härom.

Det första är den kris som skakar de regeringspartier i Italien som alltjämt är masspartier. Denna kris beror inte uteslutande på en degradering. Den beror också på det faktum att krafter och behov tränger fram, både i det katolska och i det socialistiska lägret, som dessa partier inte förmår uttrycka. Det är också klart att denna kris nu har nått brytningspunkten. För första gången på tjugo år ifrågasätts katolikernas politiska enighet och en omorganisering av de sociala krafterna blir möjlig.

Det största hindret för denna process skulle vara frånvaron av alternativ. En rad krafter, som påverkats av fruktbara impulser, ser ingen möjlighet vare sig att uppträda som självständiga organisationer utan att bli satelliter till PCI, eller att gå med i PCI utan att förlora all sin egenart. Allmänt tal och politisk 'öppenhet' räcker lika litet som 'förhandlingslösningar'. För kommunisterna gäller det att förstå att en förnyelse av deras parti skulle omstörta hela den politiska jämvikt på vilken bourgeoisins makt i Italien vilar.

Ett andra faktum är lättroligheten hos de stora oorganiserade sociala krafter, studenter, intellektuella och unga arbetare, som helt nyligen kommit med i den politiska kampen i strid med de existerande partierna, men som inte lyckats finna ett uttryck i en ny organisationsform. I medvetenheten om detta misslyckande bränner de snabbt drömmen om en improviserad och spontan förlossning. En svag förtrupp drar härav en 'vänsteristisk' lärdom. Men den stora massan kämpar villrådigt emot och låter sig inte dras med i en verklig rörelse. Man måste erbjuda denna massa ett perspektiv innan systemet hinner införliva den. Man måste erbjuda den en politisk linje, men också en organisation. Kort uttryckt skulle ett kommunistparti som uppträdde som en kraft stadd i snabb utveckling, ett parti med förmågan att ifrågasätta också sig självt och att öppna sig för dessa nya krafters bidrag, på kort tid vända strömmen och samla massan av studenter, arbetare och intellektuella. Ett sådant tillfälle kommer inte att visa sig ofta.

Ett tredje faktum är det socialistiska lägre kris. De socialistiska samhällenas nuvarande struktur ifrågasätts bland annat på grund av sin totalitära och byråkratiska karaktär. Det är inte lätt att vända denna ström med deklamationer om vad man tänker göra. Och det är omöjligt att föreslå en socialistisk modell som skulle dämpa det byråkratiska trycket med en återgång till de likaledes krisdrabbade borgerliga institutionerna som korrektiv. Vad frågan gäller är nya demokratiska former som är anpassade till ett socialistiskt samhälle och till moderna produktionsförhållanden. Det är ett komplicerat problem som inte bara berör institutionerna, utan hela samhällets organisation. Förvisso kan reflexionen inte stanna vid partiets, eller partiernas, gränser. En demokrati som endast garanteras av den inbördes jämvikten

mellan olika partier, vart och ett monolitiskt invändigt och i sitt förhållande till massorna, skulle snabbt leda till ett faktiskt enpartivälde. Den demokratiska centralismen, bra eller dålig, stannar inte inom partiet, utan genomsyrar vanligtvis hela staten och hela samhället. Att ställa problemet om det inre partilivet och om partiets förhållande till massorna är alltså liktydigt med en global reflexion över det socialistiska samhället och dess perspektiv.

Det är förvisso sant att man inte kan få någon som helst uppbyggelse av dessa påpekanden om man inte har en verklig tillit till partiets förmåga att förnya sig. Vi som öppet och utan större omsvep kritiserar dess organisatoriska och politiska begränsningar, har kvar denna tillit. Vi tillerkänner PCI en tillräcklig vitalitet för att på nytt ifrågasätta sig självt, även om man måste rubba dess inre jämvikt, ifrågasätta maktpositionerna och rannsaka väl inrotade vanor. Andra tillerkänner vi ansvaret för att maskera sin skepticism genom att ta till 'partitroheten' eller någon 'historicistisk' visdom.

Lucio Magri Filippo Maone

Rossana Rossanda: Om partiet. 1. Från Marx till Marx⁵

Oktober 1969

Det hävdas ofta, att man får söka förgäves efter en teori om klassen eller om partiet hos Marx. Det är riktigt, men med det förbehållet att klassproblemet finns närvarande i samtliga hans analyser med en täthet och en rikedom som gör det möjligt att rekonstruera den teori som de implicerar. Med partiet förhåller det sig helt annorlunda. Förvisso har Marx inte försummat problemet om klassens ”organisation”. Han ställer problemet redan när han – omedelbart efter *Den heliga familjen* och *Den tyska ideologin* – förlorar sina illusioner om verkan av en uteslutande intellektuell handling, skild från den konkreta politiska handlingen inom arbetarklassen.⁶ Under tidsperioden mellan 1845 och 1848 tar han upp problemet vid sin övergång till de hemliga sällskapen, under sitt arbete i de tyska arbetarföreningarna och vid sitt möte med den utopiske kommunisten Weitling. Ingen av dessa kontakter – kanske med undantag av Marx band i tanke och handling till Blanqui – bekräftas genom en ”anslutning”. Marx hade redan en teoretisk ståndpunkt som radikalt skilde honom från de hemliga sällskapen och deras oklara program, och som ställde honom i direkt motsättning till Weitling. Frågan var nämligen praktisk: man måste söka upp arbetarna där de fanns, och det förhållandet att de hemliga sällskapen och deras konspirationer under dessa år tycktes antaga en proletär karaktär var mycket viktigare för Marx än att gå in i ett ideologiskt gräl med dem. När *De rättfärdigas förbund* 1847 upplöstes och blev *Kommunisternas förbund* föll det på Marx' lott att utarbeta dess *Manifest*. Alla gamla, från Weitling härstammande, frågeställ-

⁵ Denna artikel och det nedan återgivna samtalet med Sartre har publicerats i Frankrike i *Les Temps Modernes*, januari 1970.

⁶ ”Vi trodde oss inte längre böra söka de nya vetenskapliga resultaten ... enbart i de lärda värld ... Vi engagerades båda i den politiska rörelsen”, skrev Engels sedan i *Till kommunisternas förbunds historia*, med hänvisning på denna tid.

ningar föll nu bort. Det var emellertid viktigt för Marx – och det förklarar *Manifestets* överskridande av det objekt det från början tilldelades – att göra det tyska proletariet omedelbart medvetet inte bara om möjligheten av utan om nödvändigheten av dess historiska roll – vilket naturligtvis förutsätter att man övergått från ett minoritetsmedvetande och en illegal verksamhet till en ”upplyst” organisation, öppen för alla och så stor som möjligt. Tyngdpunkten lades på den *allmänna* och *organiserade* handlingen. Det är inte en slump att Kommunisternas förbunds gamla paroll, *Alla människor är bröder*, blev *Proletärer i alla länder, förena er!*

Men vad som skilde Marx från Lenin (som inte alls fullföljde Marx' intentioner, utan orienterade sig i en annan riktning) är att Marx aldrig betraktade organisationen som någonting annat än ett väsentligt praktiskt moment, ett smidigt och föränderligt verktyg, ett uttryck för revolutionens verkliga subjekt, proletariet. Organisationen uttrycker proletariet, det föregår det inte, och än mindre förutser den dess målsättningar och handlingar. Vad som hade avlägsnat Marx från konspirationsteoretikerna var inte bara deras inskränkthet och deras dolskhet, utan övertygelsen att de hade makt att själva leda revolutionsprocessen *för proletarietets räkning*.

”Man förstår”, skriver han kritiskt, ”att dessa konspiratörer inte nöjer sig med att organisera det revolutionära proletariet. Deras sysselsättning består i att föregripa revolutionsprocessens utveckling, i att avsiktligt driva den mot krisen, i att göra revolution på stället, utan att betingelserna för revolutionen förverkligats. Det enda villkor är att upproret är tillräckligt organiserat. Det är revolutionens alkemister, och de gamla alkemisternas idéförvirring. Besatta av sina föregripanden har de inget annat mål än det snara störtandet av den existerande regeringen och misstar sig grundligt på den verksamhet av mera teoretisk art som består i att för arbetarna förklara deras klassintressen. Allteftersom *parisproletariatet*, som ett parti, avancerade direkt till kampens centrum, förlorade dessa konspiratörer sitt inflytande.”

Och Marx slutade: ”Bomberna 1847 ... skingrade slutgiltigt de envisaste och mest absurda av dessa gamla konspiratörer och kastade deras avdelningar in i den *direkta proletära rörelsen*.”⁷

Det är vi som understryker: mellan proletariet och proletarietets parti är förbindelsen direkt och termerna är nästan utbytbara. Ty mellan klassens vara och dess politiska vara finns endast en praktisk skillnad, i den meningen att det andra är en möjlig form av det första. Marx var dessutom övertygad om att proletariet inte hade behov av en specifik och självständig organisations- och uttrycksform, ty klassen skapar och förstör alltefter omständigheterna sina politiska former, som är enkla, praktiska, mer eller mindre lämpliga uttryck för ett medvetande som är ett med den objektiva ställningen inom produktionsförhållandena och med kampen. Därför kunde Engels i slutet av *Till Kommunisternas förbunds historia* skriva:

”Idag är det tyska proletariet inte längre i behov av vare sig en officiell, allmän eller hemlig organisation. Det enkla och självklara bandet mellan klasskamrater med samma åsikter är tillräckligt utan alla stadgar, ledande instanser, beslut och andra upptänkliga former för att ruska om hela det tyska riket. Det europeiska och amerikanska proletarietets internationella rörelse har nu blivit så stark att inte bara dess första inskränkta form – Kommunisternas förbund – utan även dess andra och oändligt mycket bredare form, Internationella arbetarassociationen, som är offentlig, har blivit den till ett hinder, och att blotta solidaritetskänslan, grundad på övertygelsen om klassläggets överensstämmelse är tillräcklig för att skapa och befästa mellan arbetare i alla länder och av alla språk ett enda stort proletarietets parti.”

Detta skrevs 1885. Men de implikationer – som är mycket rikare än i Engels text – som är upprinnelsen till denna form, för proletarietets självutträngning, är framför allt påtagliga i de texter där Marx beskriver klasskampens förlopp. Man kan erinra sig det berömda avsnittet i *18*

⁷ *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle*, utg. Mehring, Stuttgart 1902, vol. III, s. 426.

Brumaire:

”Men revolutionen är grundlig. Den är ännu på resa genom skärselden. Den gör sin sak metodiskt ... Den fulländade först den parlamentariska makten för att kunna störta den. Nu, då revolutionen uppnått detta, fulländar den den verkställande makten, reducerar den till dess renaste uttryck, isolerar den, reser sig emot den som en enda anklagelse för att koncentrera alla sina krafter på att förinta den. Och när revolutionen har utfört denna andra hälft av sitt förarbete, kommer Europa att springa upp från sin plats och jubla: Bra grävt, gamla mullvad!”⁸

Kommunens modell

Revolutionen är i det här sammanhanget ingenting annat än produkten av både ett materiellt läge (klassernas sammandrabbning), dess omsättande i politiken (maktinstitutionernas kris) och formerandet av ett medvetande. Denna idé om revolutionen tillåter varken att man tolkar denna mekaniskt och evolutionistiskt, eftersom revolutionen har sin drivkraft i proletariatets okuvliga styrka, eller att man likställer revolutionen med ett subjektivt företag, en avsikt som föregår de pågående materiella processerna och med ett medvetande om historien och om klassen före historien och klassen, utanför och skilt från dem. Marx' distinktion mellan *socialt vara* och *medvetande* etablerar samtidigt den djupgående förbindelsen mellan dessa båda moment. I *18 Brumaire* är det denna förbindelse – som inte har något idylliskt över sig, utan själv är ett med det mödosamma framförandet av rörelsen – som förklarar hur 1800-talets proletära revolutioner avsevärt skiljer sig från de ”kortlivade” borgerliga revolutionerna. ”Proletära revolutioner ... kritiserar ständigt sig själva, avbryter sitt eget förlopp, går tillbaks till det skenbart fullbordade för att ta itu med det på nytt, hånar blodigt halvheterna, svagheterna i sina första ynkliga försök, de tycks slå ner sina motståndare endast för att han ska suga ny kraft ur jorden och resa sig mot dem i ännu väldigare gestalt. Ständigt på nytt ryggas de tillbaks för det obestämda, oerhörda i de mål de ställt sig, ända tills den situation skapats, som gör varje återvändo omöjlig, och förhållandena själva ropar: 'Hic Rhodus, hic salta!' ”⁹ Tyngdpunkten tycks här med ännu större eftertryck läggas på objektiviteten i den sammandrabbning som driver och tvingar medvetandet och klassens subjektiva vilja som, ehuru de framtida förändringarnas huvudsakliga drivkraft, ännu delar varandets tröghet. Hos Marx sker sammansmältningen mellan *socialt vara* och *medvetande* (en fråga som vi ska se ligger till grund för den leninistiska partiteorin) solklart via *praktiken*. Svaret på frågan ”hur” klassen blir medveten om sitt objektiva sociala vara är med andra ord: ”Genom praktiken i själva kampen.” Leilo Basso¹⁰ anmärker med skärpa att nyckeln till denna fråga finns i *Teser om Feuerbach*, särskilt i den tredje tesen. Medvetandet är inte produkten av ett ”vetande”, utan av ett ”vara i rörelse”, av ett aktivt förhållande till naturen och till samhället. Såsom produkten av kapitalismen erhåller arbetarklassen sin utformning och sina dimensioner av kapitalismen. Dess reella ställning tvingar den att förneka kapitalismen. Klasskampen har alltså sina materiella rötter i systemets själva mekanism. Revolutionen – det vill säga den process som krossar kapitalismen – är en *social* aktivitet som alltefter omständigheterna smider de politiska former som klassen har behov av och som utgör dess organisation, nämligen partiet. Anledningen till att parti och proletariat hos Marx ibland verkar utbytbara är därför endast att partiet är klassens *politiska* form, dess tillfälliga existensform – som delar de konkreta politiska institutionernas historiska bristfälligheter – medan proletariatet förblir det bestående historiska subjektet, som är rotat i det kapitalistiska systemets materialitet, en omvänd hegeliansk dialektik som har fötterna på jorden. Det är inte en slump att proletariatet är förutbestämt att krossa det politiska uttryckets traditionella former, däri inberäknat sina

⁸ Louis Bonapartes *18:e Brumaire*, Arbetarkultur, Sthlm 1971, s. 152.

⁹ Ibid., s. 38.

¹⁰ Jfr Lelio Bassos inledning till den italienska upplagan av Rosa Luxemburgs *Politiska skrifter*, Editori Riuniti, 1967, s. 107.

egna, försåvitt de är någonting annat än samhällets omedelbara styrelse. Och dithän når det faktiskt genom denna enastående form av revolution och av revolutionärt samhälle som Marx har illustrerat, Kommunen av 1871. Däri hade det proletära våldet krossat inte bara den borgerliga makten, utan dess strukturer (Lenin drog härav slutsatsen att den proletära makten inte kan använda sig av den borgerliga statsapparaten, utan måste krossa den). Den direkta demokratin framstod alltså inte som en begynnelseform, utan som den proletära maktens *specifika* form. I kommunmodellen förutgestaltade revolutionen och det revolutionära samhället inte bara statens bortdöende, utan djupare betraktat den *politiska* dimensionens fortlöpande försvinnande som en dimension avskild från (och i strid med) det sociala varat, åter sammansatt i sin enhet. Lika litet som det kämpande proletariatet frambringar en institution skild från sitt omedelbara vara, lika litet frambringar det sin egen stat, skild från det nya samhällets omedelbara vara. Skälet till att man inte finner någon teori om partiet hos Marx är alltså att det i hans teori om revolutionen varken finns utrymme för den eller något som nödvändiggör den.

Lenins horisont

Frågan och teorin om det revolutionära partiet restes först med Lenin. Deras uppkomst bär spår av historien. Den epok led mot sitt slut då Marx och Engels kunde förutse en tämligen nära förestående revolutionär brand i Europas hjärta, och en ny fas tog vid, i vilken revolutionen tycktes behöva en stark, subjektiv drivkraft som så att säga skulle *tvinga* historien. Vid sekelskiftet omgavs Lenins horisont av två huvudfraktioner: för det första hade kapitalismen inträtt i sitt imperialistiska skede. Den monopolistiska koncentrationen nådde enorma proportioner, medan de mest sprängladdade motsättningarna undergick en förskjutning. ”Vad som har förändrats är formerna, ordningen och utseendet på varje enskild kris, men kriserna är fortfarande en oskiljaktlig del av den kapitalistiska ordningen.”¹¹ Tesen om kapitalismens oundvikliga *sammanbrott* skulle leva kvar länge ännu i arbetarrörelsens revolutionära flygel. Men redan Lenin måste under hela sitt liv hålla stånd mot ett tilltagande motstånd från systemets sida och ett mycket lägre initiativ från arbetarklassens sida, än vad man kunnat vänta sig under denna första stora revolutionära fas¹² som varade från 1848 till Pariskommunen.

Från 1872 till 1905 är det tvärtom den långa ”fredliga perioden utan revolutioner”. Denna period slutar ”paradoxalt”¹³ med revolutionen 1905 och det stora asiatiska uppvaknandet. Denna nya excentriska revolutionära framstöt beror inte på att klassmotsättningarna förmildrades i kapitalismens fästning. Den beror snarare på vad man idag skulle kalla de ”integrationsmekanismer” som den stora revisionistiska framstöten med bernsteinismen och Internationalens opportunistism gick i spetsen för, fram till förräderiet 1914.

Detta läge gav upphov till två stora frågor som skulle sätta sin prägel på 1900-talets revolutioner och bli karaktäristiska för leninismen:

1. Det kapitalistiska och imperialistiska systemet drevs på flykten till områden som, enligt Marx' schema, inte var ”mogna” för kommunismen. De teoretiska implikationerna av detta faktum miste i viss mån sin udd genom den tes som går ut på att de ”efterblivna” länderna ofrånkomligen måste genomgå den demokratiska revolutionen innan de kan gå vidare till den socialistiska revolutionen. Denna tes var förhärskande ända tills de kinesiska kommunisterna och en del revolutionära strömningar i tredje världen, på femtiotalet, framlade teorin om ”revolutionens stormcentra”. Om ett så sammansatt problem som detta må det räcka med att

¹¹ Lenin, *Marxismen och revisionismen*.

¹² Jfr. *Den marxiska lärans historiska öden*, Valda verk I:1, s. 16-20.

¹³ Jfr *Det efterblivna Europa och det avancerade Asien*, Valda verk 1:2, s. 323-325.

understryka att dessa revolutioner inte alltid haft proletariatet som sin förkämpe.

2. I det här sammanhanget ställs problemet om den politiska organisationen inte längre i termer av det spontana bildandet av en klassens förtrupp i stridens hetta. Striden måste förberedas. Ju mindre moget samhället är, desto viktigare är det att en förtrupp framkallar sammanträffandet av objektiva betingelser, utsugningens outhärdlighet och konfliktens utbrott genom att göra den utsugne och förtryckte medveten om sina verkliga villkor och bryta okunnigheten och uppgivenheten, ange för honom möjligheten för en revolt, en metod och en strategi, göra honom till en revolutionär.

En förtrupp av detta slag kan stå utanför den massa som den är kallad att forma. Som utomstående förtrupp har den lärt sig kampens pedagogik för att därefter föra ut den. På det sättet är det revolutionära partiet paradoxalt nog bärare av Marx' analys och ideal, och ändå främmande för processen kamp-medvetande som Marx hade skissat den. Arbetarrörelsens revolutionära flygel har alltid yttrat sig i denna organisationsform för att slippa att hänföra revolutionen till det hypotetiska ögonblick då betingelserna skulle vara ”mogna”. Till och med i Europa, där de objektiva betingelserna dock stämde bättre överens med Marx' hypotes, omöjliggjorde socialdemokratins kris och oförmågan att möta den med en icke-leninistisk modell, en trohet mot den marxiska modellen i praktiken. Endast Gramsci och Rosa Luxemburg försökte sig på detta.

”Vad bör göras”

Lenin lade den teoretiska grunden till denna uppfattning om partiet i *Vad bör göras*. Det är omöjligt att läsa denna text utan att ta hänsyn till polemiken mot evolutionismen och ekonomismen och mot den Andra Internationals opportunism i dess olika ideologiska förklädnader. Men det är lika omöjligt att undgå att se hur denna text, som ville vara en trogen uttydning av Marx, i själva verket utgör en radikal revidering av förhållandet klass-parti, klass-klassmedvetande. På denna punkt ansåg Lenin, som bekant, Kautskys idéer som ”högst befogade”. Den senare polemiserade mot dem som ansåg att ”den ekonomiska utvecklingen och klasskampen inte endast skapar förutsättningarna för den socialistiska produktionen, utan också direkt *medvetandet* om dess nödvändighet ...”.

”I detta sammanhang framträder det socialistiska medvetandet som ett nödvändigt och direkt resultat av den proletära klasskampen. Men det är oriktigt. Som lära har socialismen givits rot i de nuvarande ekonomiska förhållandena, på samma sätt som proletariatets klasskamp, och framgår precis som denna ur kampen mot det armod och elände bland massorna, som kapitalismen skapar. Men socialismen och klasskampen uppstår sida vid sida, inte ur varandra, och under olika förutsättningar. Det moderna socialistiska [medvetandet] kan uppstå endast på grundvalen av djupgående vetenskaplig insikt. I verkligheten är den moderna ekonomiska vetenskapen lika mycket en förutsättning för den socialistiska produktionen som exempelvis den moderna tekniken, men proletariatet kan trots bästa vilja skapa varken det ena eller andra; de uppstår båda ur den nuvarande, samhällsliga processen.

Men vetenskapens bärare är inte proletariatet utan den *borgerliga intelligentsian*; den moderna socialismen har ju också uppstått hos enskilda medlemmar av detta skikt, och genom dem överfördes den först till intellektuellt framträdande proletärer, vilka sedan för in den i proletariatets klasskamp, där förhållandena så tillåter. Det socialistiska medvetandet är således någonting som förts in i proletariatets klasskamp utifrån [von Aussen Hineingetragenes] och inte något som framstår spontant [urwüchsig] ur den ... Det är socialdemokratins uppgift att inympa hos proletariatet ... *medvetandet* om dess ställning och dess uppgift.”¹⁴

Som bekant bjuder Lenin över denna synpunkt genom att tillägga att arbetarnas kamp av sig själv aldrig kan gå utöver de rent ekonomiska kraven (med stöd av vilka den *spontanitet*, som

¹⁴ Detta avsnitt citeras in extenso med en not av Lenin i *Vad bör göras?*, Valda verk I:1, s. 190-191.

Rabotjaja Mysl åberopade sig på, endast var det ideologiska alibit för ett objektivt trade-unionistiskt, och inte revolutionärt val) och till följd av sin natur alltså skulle vara oförmögen att förstå förbindelsen mellan utsagningsvillkoren och den borgerliga statens politiska överbyggnad, förbindelser som likaså förklarar de politiska motsättningarna mellan självhärskardömet och de övriga skikten. Lenins mål vid den här tiden var att frigöra socialdemokratin från ”ekonomismen”, att kasta in proletariatet i kampen mot självhärskardömet och att skapa ett redskap i form av en lämplig organisation. Han grävde alltså inte ner sig i en filosofisk diskussion, utan inskränkte sig till att förklara och illustrera klassinstinktens oöverstigliga arvsynd och gav i förbifarten en förvånansvärt idealistisk rekonstruktion av marxismens tillkomst som produkt av kulturen och ingenting annat.¹⁵ Därav följer ett plötsligt brott mellan det materiella sociala varat (klassen, proletariatet) och den politiska kampen för socialismen (ett projekt som kommer fram genom kulturen, en generös teori om människans frigörelse i den moderna tiden). Därav följer också förtruppens rättfärdigande som bärare av det politiska projektet, skild från klassen och utanför den.

Den marxiska dialektiken, där subjektet är proletariatet och objektet det samhälle som frambragts genom det kapitalistiska produktionsförhållandet, undergår en förskjutning till en dialektik mellan klass och förtrupp, där den förra har ett ”objektivt faktums” genomskinlighet och den andra, partiet, är subjektet, ”det revolutionära initiativets” säte. Vilka politiska konsekvenser man än drar av detta sätt att ställa problemet, är dess idealistiska karaktär uppenbar. Om det är riktigt att man måste vara på sin vakt mot en ”mekanisk” tolkning av Marx' tänkande, återstår det att se hur man kan vilja vara marxist och ändå hävda att medvetandet har ett annat ursprung än det sociala varat – ”det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara, utan tvärtom deras vara som bestämmer medvetandet”. Och om övergången från vara till medvetande inom proletariatet reser en teoretisk svårighet, blir detta problem rentav olösligt om man med risk för att återfalla i hegelianismen härleder medvetandet ur medvetandet, – ja, värre ändå; om man inte drar sig för att *göra proletariatets medvetande till en produkt av de intellektuellas medvetande*, på ett egendomligt vis lösgjort från sitt sociala vara och oberoende av sin klass.

Rosa Luxemburgs försök

Rosa Luxemburgs teoretiska och politiska försök syftar också till att lösa problemet om det europeiska proletariatets revolutionära eftersläpning i förhållande till Marx' förutsägelser. Men i det här fallet efterforskas lösningen i enlighet med den marxiska uppfattningen om klassmedvetandet, och inte enligt den leninska tesen om den utomstående förtruppen. Detta förskaffade henne en anklagelse för ”spontanism”, en ideologisk form, inte av opportunisten (som var fallet med den ryska ekonomistiska högern), utan av ”vänsteräventyrlighet”. I verkligheten hävdade Rosa Luxemburg inte vid något tillfälle att massorna kunde undvara en organiserad förtrupp, som för henne var detsamma som partiet. Det senares nödvändighet hade emellertid inte sin grund i frånvaron av en *politisk* dimension i arbetarnas kamp som sådan, utan i kampens objektiva atomisering, vilken en förenande strategi kunde övervinna. Det är således klassens *direkta politiska* behov som nödvändiggör dess strategiska enande. Rosa Luxemburg förnekar resolut att klasskampsteorin skulle kunna uppstå oberoende av denna klasskamp:

”Den proletära klasskampen är äldre än socialdemokratin. Den är en elementär produkt av klassamhället och blossar upp redan i och med kapitalismens intåg i Europa. Det var inte socialdemokratin som först visade det moderna proletariatet vägen till klasskampen, utan tvärtom

¹⁵ ”Precis på samma sätt uppstod också i Ryssland socialdemokratins lära helt oberoende av arbetarrörelsens spontana tillväxt, den uppstod som ett *naturligt och oundvikligt resultat av tankeutvecklingen* bland de revolutionärt-socialistiska intellektuella.” Ibid., s. 181. Våra understrykningar.

det senare som väckte den till liv för att bringa målmedvetenhet och sammanhang i de olika rumsliga och tidsliga fragmenten av klasskamp.”¹⁶

”De gångna revolutionernas historia visar, att de våldsamma folkrörelserna långtifrån är de s.k. ledarnas och partiernas godtyckliga och medvetna produkt ..., utan snarare alldeles elementära samhällsföreteelser som har sin grund i det moderna samhällets klasskaraktär. Socialdemokratins uppkomst har ännu ingenting förändrat i detta sakernas tillstånd, och dess roll består inte i att föreskriva klasskampens historiska utvecklingslagar, utan tvärtom att underkasta sig dess lagar och därigenom underkast dem sig själv.”¹⁷

Den djupa förbindelsen mellan spontanitet och organisation består alltså i klasskampens historiska utvecklingslagar, d.v.s. i dess materiella bas – vilken varken kan likställas med massans omedelbara självmedvetande (som ”likt Thalatta, det eviga havet, ständigt inom sig bär alla möjligheter ... Massan är alltid vad den i enlighet med tidssituationen *måste* vara, och den är alltid redo att ta språnget och bli något helt annat än den synes vara”¹⁸) eller betraktas som en renodlad produkt av kulturen, av denna ”socialismens ideologi”, oberoende av den materiella historiska utvecklingen, som Lenin i *Vad bör göras* ställde den mot den ”borgerliga ideologin.”

Rosa Luxemburgs hållning fördömdes av Internationalen vid en tidpunkt då hon redan blivit fördömd i samband med den tyska och europeiska revolutionens nederlag, d.v.s. den enda revolution till vilken hon hade historisk anknytning. Detta fördömande fick vittgående organisatoriska konsekvenser, ty teorin innehåller alltid en praktisk kärna, frågan om ledningen. När nämligen subjektet förläggs *inom klassen* (vilken sammansatthet dialektiken mellan vara och medvetande uppvisar), framstår den politiska organisationen, partiet, som dess enkla verktyg, och är alltid underkastad en prövning; när däremot subjektet förkroppsligas i den *utomstående politiska förtruppen*, bär denna inom sig en legitimitets- och självregleringsprincip som den kräver att klassen ska underkasta sig.

Lenin var mycket väl medveten om detta problem. Och faktiskt – sedan han väl hade vunnit slaget mot högern och skapat det revolutionära partiet – kom hans ursprungliga uppfattning om det ”tillförda medvetandet” att motsägas av tesen ”all makt åt sovjeterna”, som var ett direkt uttryck för att klassen visst är begåvad med ett medvetande och t.o.m. kunde leda det nya samhället. Vi säger ”motsägas”, inte bara därför att förhållandet mellan sovjeterna och partiet i praktiken fann en kortvarig och bräcklig jämvikt, utan därför att det hos Lenin visar på ett språng mellan teorin om maktövertagandet och teorin om revolutionen i den meningen att maktövertagandet hade den politiska förtruppen som subjekt, medan revolutionen hade klassen till subjekt. De skilda sammanhangen förklarar punkternas delvisa karaktär och visar på det sammansatta förhållandet mellan klassen och dess organisation, samt hur mycket tyngdpunkten kan förskjutas från den ena till den andra i det konkreta historiska förloppet.

Gramscis väg

I Gramscis tänkande är polariteten uppenbar. ”Rådstankens” Gramsci, sovjetisten, antijakobinen, har en luxemburgsk accent, såtillvida som han i nätverket av råd såg en hemvist för producenternas självstyre, den politiska organisationen i dess fullständighet, den Kommunistiska Internationalens italienska verklighet¹⁹. Denna gränsposition måste förvisso sättas i relation till debatten inom det socialistiska partiet. Men vad som är säkert är att Gramscis erfarenhet

¹⁶ Rosa Luxemburg, *Die Krise der Sozialdemokratie*, Politische Schriften II, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main, 1966, s. 102.

¹⁷ Rosa Luxemburg, *Und zum drittenmal das belgische Experiment*, i *Die Neue Zeit*, 14 maj 1902.

¹⁸ Brev till Mathilde Wurm, februari 1917, *Jag var, jag är, jag blir*, Bo Cavefors, Uddevalla 1966, s. 231.

¹⁹ Se på denna punkt framför allt *Ordine Nuovo*, Einaudi, 1954. Om revolutionens natur, se särskilt 'Partiet och revolutionen', s. 67-68, (På engelska i *Soviets in Italy*, 'The Party and the Revolution', Institute for Workers' Control s. 18-22. ö.a.)

från Turin helt och hållet grundades på hypotesen om klassens tillväxt som direkt politiskt subjekt och – vilket framgår av det berömda avsnittet om den ryska revolutionen – om partiet såsom varande blott en ideologisk hållpunkt, ett centrum för ett sammanhängande utarbete, en intellektuell och moraliskt förtrupp, ett av flera verktyg för det politiska uttrycket. Och det behöver inga förmedlande länkar. Redan i råden, i klassens egenhändiga medvetandegörelse som revolutionärt alternativ, uppstår ett nytt samhälle *in fieri*. Tio år senare, i anteckningarna om Machiavelli, förskjuts accenten och läggs på förtruppen, fursten, som ensam är i stånd att tolka verkligheten och att frigöra dess ännu oklara möjligheter. Utan dess ingripande kan verkligheten inte ta form och bli föremål för insikt. När det politiska momentets *självständighet*, som just är Machiavellis ”upptäckt”, accepteras som en princip även för det revolutionära partiet, lösrycker den uttryckligen partiet från dess materiella basis och blockerar (i motsatsmening till den ”direkta demokratins” parti) dialektiken mellan klass och medvetande.

Det är alltså inte att förvåna sig över att Gramsci blivit utnyttjad såväl av företrädare för rådslinjen, som återuppträdde efter 1956, som av dem som hos honom sökte ett teoretiskt rättfärdigande av inte bara partiets, utan de ledande gruppernas överhöghet.²⁰ Gramscis sanning finns i hans väg, som är en teoretisk genklang av tjugotalets revolutionskris och en reflexion över det komplexa förhållandet mellan spontanitet och organisation i en konkret historias plågor, i en tid då rörelsens misslyckande inte tycktes lämna något annat hopp än den internationella hänvisningen till Sovjetunionen och att till varje pris och i varje land vidmakthålla en tom stympad förtrupp. Men denna sanning ligger också i Gramscis ständigt livliga medvetenhet om komplexiteten i den sociala vävnaden och i dess uttrycksformer, och följaktligen om nödvändigheten av att varje organisation, den må vara ”direkt” eller ”vertikal”, framträder som syntesen av en process som innefattar en mängd nivåer och förmedlande länkar. Det är en sanning som inte upphäver den politiska motsättningen mellan de båda uppfattningarna, men som färgar dem med en gemensam svårighet på den punkt där Gramscis – även om han inte, som Rosa Luxemburg, drabbats av bannlysning – i den kommunistiska rörelsen fortfarande är misstänkt för kätter.

Vår tids forskning

Den kommunistiska rörelsen efter Lenin diskuterar inte längre frågan om förhållandet mellan partiet och klassen förutom på ett ytterligt fragmentariskt och indirekt vis, för att uppmana till ”en bättre förbindelse mellan partiet och massorna”. Frågan reduceras alltså till att gälla det demokratiska förhållandet, förtruppens och dess kommunikationskanalers funktionsduglighet, mottaglighetsgraden. I sina mest avancerade sektorer, som i det italienska kommunistpartiet, har den kommunistiska rörelsen genom att inspireras av Gramsci blivit en sammansatt institution, rik på möjligheter, inte bara i sitt inre liv utan också genom den tolkning av den nationella verkligheten som ett allt bättre anpassa politiskt verktyg erbjuder. Ansträngningen inriktas också här uteslutande på verktygets och institutionens funktionsduglighet, och ingenting mera. Inte ens den dramatiska debatten om stalinismen i de socialistiska samhällena i Europa överstiger som i regel denna rent *politiska* nivå. Därför svänger debatten där den äger rum mellan sekterism och högeravvikelse. Antingen försvarar man ett befintligt enpartisystem, eller föreslår man ett flerpartisystem, t.o.m. i det socialistiska samhället. Ett enda socialistiskt land, Kina, har under loppet av sin revolution – och framför allt under den tumultartade ”kulturrevolutionen” – flyttat om de teoretiska termerna i frågan om partiet och massorna genom

²⁰ Se framför allt A. Nattas och G. Pajettas artikel i nr 5-6 av *Critica Marxista*, 1963, s. 113, där den ledande gruppens ’främsta ansvar’ härleds ur Gramscis tes (*Anteckningar om Machiavellis politik*) om en skillnad i det politiska deltagandet (’ett omfattande element av vanliga genomsnittsmänniskor’ ... ’det sammanhållande elementet ... , en grupp av befälhavare som går bra ihop, är sinsemellan överens och har gemensamma mål’ ... ’ett förmedlande element, som förbinder det första elementet med det andra’), *En kollektiv intellektuell*, Bo Cavefors, 1967, s. 215 f.

att framföra tesen om ständig tillit till massan, den stående hänvisningen till objektiviteten, inte bara av dess behov, utan av dess omedelbaraste medvetandeformer ("fattigbonden", den mest eftersatte av alla blir axeln i byggandet av rörelsen varhelst Röda Armén och dess propagandister kommer). Dessa kriterier måste vara avgörande för bedömningen av den politiska processens riktighet och för organisationens utformning. I alla fall garanteras detta betonande av betingelsernas materialitet i sin tur av den karismatiska karaktären hos Maos "riktiga tänkande" som frö till medvetandegörelse och garant för den subjektiva processen. Denna dualitet innesluter en explosiv spänning, som tid efter annan spränger den politiska organisationens eller statsförvaltningens konkreta former, men för att genast återskapa en annan, som även den är alltigenom strängt centraliserad, med sina specifika former och stående utanför massorna. Hellre än en dialektik tror vi att det är bättre att tala om en icke avgjord motsättning, som hålls levande som praktiskt, empiriskt system för ömsesidig rättelse. Kanske är det, det enda system som i en situation av lågt utvecklade produktiva och, delvis, sociala krafter förmår undvika att förhållandet mellan klassen och partiet stelnar till en hierarkiserad struktur som skulle uppstå till följd av de ofantliga problem som måste lösas. Den teoretiska frågan står alltså alltjämt olöst. I Kina har den åtminstone ställts och hålls levande, medan den i de andra socialistiska samhällena stelnat till en av den stalinska erfarenheten reviderad och urholkad omtuggning av det leninistiska schemat.

Fram till de senaste åren hölls diskussionen öppen endast i de marginella grupperna. Men där den fördes – i Italien i debatten om råden²¹, i Frankrike i den polemik mot Sartre som inleddes 1952 av Merleau Ponty och Claude Lefort, och som fortsattes i tidskriften *Socialisme ou Barbarie* – uppvisade den en fundamental brist. Denna brist var väl mindre teoretisk än politisk, ty det är den politiska dimensionen som ger kraft åt Marx', Lenins, Rosa Luxemburgs och Gramscis teoretiska argumentation. Dessa diskussioner om partiteorin har i Europa alltsedan tjugotalet alltid varit ett tecken på "vänster". De ledde alltid till konstaterandet av den revolutionära rörelsens eftersläpning i Västerlandet. Men så sökte alla också lösningen i ett "återvändande till källorna", till Marx eller Gramsci, i syfte att återfinna ett "rent" förhållande inom utsugningsmekanismen mellan klassen och dess politiska uttryck.

Alla de ståndpunkter som under denna period mot utarmningen av partiets eller fackföreningens krafter hävdade klassens förtur som politiskt subjekt (vare sig de accepterade eller förnekade nödvändigheten av en organisation) har blivit utsatta för den kritik som Lenin riktade mot sin tids "ekonomism". De reducerade klassen eller utsugningsförhållandet till relationen kapital-arbete och fäste föga avseende vid klasskampens alla politiska, nationella och internationella implikationer, vilka däremot arbetarklassens institutionaliserade organisationer förstod att ta fasta på. En omläsning av debatten om arbetarråden visar klart bristen på historiskt betraktelsesätt, de politiska förslagens fragmentering och en egendomligt "upprorsbetonad" sida där man hade bort återfinna Marx i hans fullständighet. Man konstaterade sålunda att det var omöjligt att definiera en enhetlig klasständpunkt med mindre än att den omspann kapitalets hela organisation som de sociala förhållandenas helhetssystem. Således är det inte en slump att Lefort – som ändå med goda skäl kritiserade Sartres reduktion av partiet till klassen – i diskussionerna i *Socialisme ou Barbarie* finner det betydelselöst huruvida den franska arbetarklassen demonstrerar mot general Ridgway eller ej: det var inte deras sak. Det faktum att arbetarrörelsen under 1900-talet kommit till uttryck antingen genom socialdemokratin eller genom leninism (eller genom dess stalinistiska version), Sovjetunionens existens och dess inverkan på styrkeförhållandena i världsmåttstock, upprepade revolutioner eller revolutionära kriser i "efterblivna" områden och där revolutionerna, när de

²¹ De mest intressanta resultaten uppnåddes av Raniero Panziero och Lucio Libertini, 1958 och 1959, under titeln *Tesi sul controllo operaio* och *Tesi sul partito di classe* ('Teser om arbetarkontrollen' och 'Teser om klasspartiet'. ö.a.)

inte organiseras av kommunistpartier, erhåller än mera centraliserade och hierarkiserade strukturer (som alltid rättfärdigas med den objektiva omognaden och revolutionens subjektiva mognad) – allt detta lämnas åsido och dömer denna debatt till en grundläggande sterilitet.

Den kommunistiska rörelsen har den jämförelsevis vackra delen. Den behöver bara erinra om sin faktiska insats i den verkliga historien. Det är sant att den ofta tagit detta till intäkt och avhållit sig från varje kritisk omvärdering av historien. Det är också sant att institutionen – en institution som kommit till genom tusentals människors kampvilja och offer och som blivit 1900-talets huvudagerande – ofta varit frestad att göra sitt eget bevarande till mål i sig i stället för att på ett ihållande sätt pröva sin politiska linjes riktighet. Men på faktaspråk, och särskilt när dessa fakta antar sådana dimensioner, kan endast fakta ge svaret. På det praktiska och teoretiska området kunde kommunistpartierna inte ifrågasättas genom en *reflexion* över klassen, och än mindre genom en reflexion som skämts av ovan påtalade brister. Det kan endast ifrågasättas genom en djupgående förändring av de *verkliga* förhållandena, som brådstörtat ställer förtruppen utanför problemet, inte som den står i ett regelrätt förhållande till teorin, utan om den, ja eller nej, befinner sig på höjden av rörelsens potentiella möjligheter, om den går före eller den släpar efter. Det leninistiska schemat utarbetades under 1900-talets första hälft som redskap för en revolution i den avancerade kapitalismens utkant och kommer till sin rätt först när man på nytt ställer problemet om revolutionen i de avancerade samhällena.

Lösningen, eller åtminstone den arbetshypotes vi håller fast vid, framgår av samtalet med Sartre omedelbart efter denna artikel. Den efterlyser en kollektiv forskning och en diskussion med hela rörelsen. Det är inte en slump att man träffar på denna hypotes på alla nivåer, såväl inom kommunistpartierna där de är som mest öppna och mottagliga för den oro som framkallats till följd av de nya kampformernas uppdykande, som i de grupper som bildats under senare år och som snabbt lämnat en elementär syn på spontaniteten bakom sig. Avslutningsvis vill vi understryka två saker:

Det första är att om frågan om klassen och partiet måste vara politiskt mogen för att ha något teoretiskt värde – vilket är ett annat sätt att säga att den enda teori som har någon mening är den som utbildas inom en praktik, inom ett arbete med historien – kan den inte bibringas en lösning om man inte utgår från en analys som uppmärksammar de olika klassmotsättningarna i det avancerade samhället, de konkreta kampformerna, de behov som kapitalismens kris *idag* ställer i förgrunden. Med andra ord vill vi ha sagt att en teori om organisationen är nära förbunden med en hypotes om revolutionen och kan inte skiljas från denna.

Det andra är att den spänning som vilar över klassens historiska institutioner, partier och fackföreningar, inte enbart beror på deras subjektiva begränsningar. Den beror på en tilltagande politisk dimension som allt närmare förbinds med det sociala varat, som alltmera pockar på klassens medvetandegörelse och som blir allt svårare att delegera. Med andra ord krymper för ögat det avstånd mellan förtrupp och klass som var förutsättningen för Lenins teori. Marx' hypotes levde upp på nytt under majrörelsen i Frankrike, i de ilningar som går genom våra samhällen och som tenderar att undslippa den smidigaste och påpassligaste inramning, i en rent politisk formering. I detta konstaterande kan organisationsproblemet nu ta sin utgångspunkt.

Från Marx är vi återigen på väg tillbaka till Marx.

Rossana Rossanda

Om partiet 2: Massor, spontanitet, parti

Diskussion mellan Jean-Paul Sartre och *Il Manifestos* ledning

Manifesto: Under majhändelserna i Frankrike och överhuvudtaget under arbetarnas kamp 1968 förebrådde basrörelserna kommunistpartierna inte bara deras byråkratiska urartning eller deras reformistiska val; de kritiserade själva begreppet *parti* som klassens strukturerade, politiska organisation. När basrörelsen drabbades av motgångar kom flera ”vänstergrupper” åter att mot spontaniteten gynna organisationen och förorda en återgång till en ”ren” leninism. Ingendera av dessa attityder förefaller oss tillfredsställande. Vi anser att man kan kritisera spontaniteten endast på det villkoret – och det är lärdomen av 1968 – att man inser att klassens subjektiva mognad idag kräver en ny organisationsform som är anpassad till kampens behov i de avancerade kapitalistiska samhällena.

Vi skulle gärna vilja centrera detta samtal kring de teoretiska grundvalarna för detta problem. De har sin plats i Ert tänkande, från den sedermera klassiska diskussionen 1952 (*Les Communistes et la paix*) och den polemik som följde med Lefort och med Merleau-Ponty, till *Critique de la Raison dialectique* via *Fantôme de Staline* (1956). 1952 anklagade man Er för hypersubjektivism, man förebrådde Er att inte tillerkänna klassen någon annan existens än i partiet; 1956 riktade man den motsatta anklagelsen mot Er: Ni anklagades för objektivism, för att söka förklara stalinismen som den oundvikliga produkten av en historisk situation. I realiteten förefaller oss dessa båda ståndpunkter ha en gemensam grund i föreställningen om den strukturella efterblivenheten i oktoberrevolutionens land, i påtvingade ”nödvändigheter” genom det faktum att revolutionen inte var ”mogen” och att socialismen måste byggas under en fas av ursprunglig ackumulation. I denna specifika situation ansåg Ni att partiet nödvändigtvis måste sätta sig över en massa som inte nått den erforderliga medvetenhetsnivån. Tror Ni att denna bild av partiet – som både Ni och vi hade under femtiotalet – nu måste revideras därför att situationen har ändrats eller, tvärtom, därför att de dåvarande formuleringarna vidladdades av teoretiska brister som man kommit till rätta med sedan dess?

Sartre: Visst fanns det brister. Men man måste placera in dem i deras historiska sammanhang. 1952, när jag skrev *Les Communistes et la paix*, var det väsentliga politiska valet att försvara PCF och framför allt Sovjetunionen, som anklagades för imperialism. Det var väsentligt att tillbakavisa denna anklagelse om man inte ville ställa sig på amerikanernas sida. I fortsättningen visade det sig att Sovjetunionen, genom att i Budapest handla på ett sätt som Stalin – av politisk intelligens eller av andra skäl – inte hade handlat 1948 beträffande Jugoslavien, därefter genom att upprepa sitt brott i Tjeckoslovakien, uppför sig på samma sätt som en imperialistmakt. När jag säger detta är det inte för att uttala ett moraliskt omdöme. Jag hävdar bara att Sovjetunionens utrikespolitik väsentligen tycks vara inspirerad av dess antagonistiska förhållande till Förenta staterna, och inte av en princip om respekt och jämlikhet gentemot de andra socialistiska staterna. På detta konstaterande grundade jag min ståndpunkt 1956. När jag kommit till den punkten kunde jag självfallet inte undgå att framhäva motsägelsen till mina ståndpunkter 1952. Jag har försökt förklara mig i *Critique de la Raison dialectique*. Men lägg märke till att det alltså är fråga om en formell lösning som borde ha följts av en historisk analys av stalinepokens Sovjetunionen – en analys som redan är skisserad och ingår i en andra volym av *Critique* som förmodligen aldrig kommer att utges.

Vad jag i korthet sagt och försökt att visa med begrepp som *massa*, *parti*, *spontanitet*, *serialisering*, *kanaler*, *grupper*, utgör ett embryo till ett svar på detta problem. Vad jag egentligen sökt visa är att partiet i förhållande till massan är en *nödvändig* realitet, därför att massan av sig själv inte besitter en *spontanitet*. Lämnad åt sig själv förblir massan seriell. Men så snart partiet omvänt blir institution, är det – utom under exceptionella omständigheter

– reaktionärt i förhållande till vad det självt uppväcker eller skapar, d.v.s. *fusionsgruppen*. Med andra ord är dilemmat med spontaniteten och partiet ett skenproblem. Från självmedvetandets synvinkel verkar klassen inte homogen, utan framstår snarare som en mängd element, grupper, vilka jag definierar som ”i fusion”. Bland arbetarna finner vi alltid fusionsgrupper i den ena eller andra fabriken där det äger rum en kamp under vars lopp individerna upprättar ömsesidighetsförhållanden och i förhållande till helheten åtnjuter vad jag har kallat en ”råbarkad frihet” och vinner ett precist medvetande om sitt klassvara.

Men vid sidan av dessa fusionsgrupper finns det andra arbetare, som inte enats genom en kamp utan förblir serialiserade och alltså oförmögna till spontanitet därför att de inte är förbundna med de andra annat än genom ett reifikationsförhållande, ett seriellt förhållande. De är beständigt skilda från sig själva därför att de uteslutande är bestämda av ett förhållande till den andre. T.o.m. i en fusionsgrupp – t.ex. en strejkande fabrik – väger och ingriper ständigt serialitetsförhållanden (atomisering o.s.v.). Samma arbetare som på arbetsplatsen befinner sig i en fusionsgrupp kan vara fullständigt serialiserad hemma hos sig eller i andra ögonblick av sitt liv. Vi har alltså att göra med mycket olika former av klassmedvetande; å ena sidan ett avancerat medvetande, å den andra ett nästan obefintligt, och däremellan en rad förmedlingar. Därför tycks det mig oriktigt att tala om en klass-*spontanitet*; det är endast riktigt att tala om *grupper*, produkter av omständigheterna, grupper som skapar sig själva alltefter situationens smak och som genom att skapas inte återfinner man vet inte vilken djupgående spontanitet, utan gör erfarenhet av en specifik betingelse på basis av specifika exploateringssituationer och bestämda krav, en erfarenhet under vars lopp de tänker sig själva på ett mer eller mindre korrekt sätt.

Med detta sagt, vad representerar partiet i förhållande till serien? Säkert en hel del, ty partiet hindrar ett förfall i fullständig serialitet. Medlemmarna av ett kommunistiskt parti skulle också förbli isolerade och serialiserade individer om partiet inte konstituerade dem som grupp genom en organisk förbindelse som gör det möjligt för kommunisten i Milano att hålla kontakt med en annan kommunistisk arbetare i någon annan region. Dessutom är det tack vare partiet som många grupper bildas under kampens gång, därför att partiet underlättar kommunikationen. I alla fall i förhållande till fusionsgruppen, som det självt har bidragit till att skapa, befinner sig partiet som regel i den tvingande valsituationen att antingen suga upp den eller att förneka den. I förhållande till gruppen, vars strukturering aldrig kommer att gå längre än till en sorts ömsesidigt fördrag, är partiet mycket fastare strukturerat. En grupp bildas i stridens hetta, t.ex. med sikte på ett mål (”Vi måste inta Bastiljen”) och strax efter aktionen står gruppledammarna ängsliga öga mot öga och söker i sin frihet att upprätta en förbindelse som kan ersätta den omedelbara förbindelse som skapades under aktionen, d.v.s. en sorts fördrag eller ed, som i sin tur tenderar att bli ett serieembryo och upprätta en reifierad beröringsrelation mellan dem. Det är det jag har kallat ”*Broderskapsskräck*”. Partiet, däremot, utvecklas som en samling institutioner, alltså som ett slutet och statiskt system, och tenderar att förhärdas. Av detta skäl släpar det alltid efter den fusionerande massan, t.o.m. när det försöker leda den, därför att det utarmar den, därför att det söker tvinga den till underkastelse när det inte går ända till att förneka den, att desolidarisera sig med den.

Tänkandet och handlandet inom en grupp återspeglar med nödvändighet dess struktur. Härav följer detta: en fusionsgrupps tänkande har – genom att den uppstår i en särskild situations iver och inte på grund av någon sorts ”spontanitet” – ett starkare, mera kritiskt och nyare krav än tänkandet i en strukturerad grupp. I sin egenskap av institution har ett parti ett institutionaliserat tänkande – d.v.s. någonting som skiljer sig från ett tänkande över *verkligheten* – så att det väsentligen inte längre återspeglar något annat än den egna organisationen, med ett ord ett ideologiskt tänkande. Det är på dess schema som själva kamperfarenheten modelleras och samtidigt deformeras, medan fusionsgruppen tänker erfarenheten i dess omedelbarhet, utan

någon institutionell förmedling. Därför kan en grups tänkande vara obestämt, omöjligt att formulera i en teori, genant, – som studenternas idéer i maj 1968 -, men det representerar inte desto mindre en *mera sann* återspeglingsgrad därför att ingen institution trätt emellan erfarenheten och reflexionen över den.

Här sätter vi förvisso fingret på en i partiets själva funktion inneboende motsättning. Partiet kommer till för att frigöra arbetarklassen från serialiseringen, men samtidigt är det en reflex – en reflex av en viss typ, eftersom partiet är till för att upphäva den – av serialiseringen och atomiseringen av de massor på vilka det verkar. Denna massornas serialisering återspeglar sig i dess karaktär av institution; genom sina förhållanden till det seriella är det självt delvis trögt och seriellt. För att skydda sig självt motsätter sig partiet slutligen fusionsgrupperna, som dock är en aspekt av den arbetarklass som det vill uttrycka och som det mycket ofta har varit först att sporra.

Däri ligger partiets grundläggande motsättning; det har kommit till för att befria massorna från serialiteten och självt blivit en institution. Och som sådan bär det inom sig en sådan tröghet (jag hänsyftar inte på byråkratin eller på andra former av urartning, utan just på själva den institutionella strukturen, som inte nödvändigtvis är byråkratisk) att det kommer att se sig tvingat att fundamentalt och i alla fall motsätta sig alla de nya krafterna, vare sig det försöker utnyttja dem eller förkastar dem. Man har sett att det franska kommunistpartiet och det italienska kommunistpartiet intagit olika attityder till studenterna: PCF tillbakavisade dem, PCI sökte på ett mera subtilt sätt att dra dem till sig genom att kanalisera deras erfarenhet i ett försök till kontaktagande och till diskussion. Ett parti har endast dessa båda attityder att välja mellan; däri ligger dess djupa begränsning.

Ännu ett exempel som är klassiskt: frågan om den demokratiska centralismen. Så länge den utövades i en situation av rörelse, t.ex. under illegaliteten eller under förberedandet av kampen i Ryssland, d.v.s. just när Lenin uppställde dess teori, var den ett levande element. Det fanns ett moment av centralism därför att det var nödvändigt, och ett moment av reell demokrati därför att människorna talade med varandra och beslut fattades gemensamt. Knappt hade den institutionaliserats, som fallet är i alla kommunistländer, förrän centralismen tog överhanden över demokratin och demokratin själv blev ”institution”, underkastad sin egen tröghets lag: det finns t.ex. en yttranderätt, men blotta faktum att det är en rätt – och endast det – tömmer den till den grad på allt sitt innehåll, att den i verkligheten blir en icke-rätt. Den verkliga frågan är alltså hur man ska övervinna den inneboende motsättningen i partiets själva natur, så att partiet (inte bara i sina relationer till motståndaren och i sina stridsuppgifter, utan gentemot den klass som det representerar) skulle kunna utgöra en aktiv förmedlande länk mellan de serialiserade och atomiserade elementen med sikte på ett försök till enande; för att det alltså skulle vara i stånd att samla upp de impulser som frambringar rörelser och i stället för att göra anspråk på att leda dem generalisera deras erfarenhet i rörelsens och sitt eget intresse.

Manifesto: Det revolutionära medvetandets rätta plats är alltså varken klassen i dess omedelbarhet eller partiet, utan kampen. Partiet skulle vara levande så länge det är ett kampinstrument, men så snart det blir institution skulle det överge slutmålet för medlen och förvandla sig självt till slutmål. Partiets inneboende motsättning, som Ni har bringat klarhet i, kommer kanske att lösas om man försöker att komma till rätta med problemet om klassens politiska organisation, inte längre i dess allmängiltighet, utan i de specifika situationernas omedelbarhet. Vad som verkar omöjligt är en överhistorisk lösning. Man får alltså emotse de objektiva betingelser under vilka detta dilemma för var gång kommer att kunna lösas. Detta implicerar enligt vår uppfattning två villkor: först att klassen överskrider serialitetens nivå för att faktiskt och fullständigt bli subjekt för ett kollektivt handlande.

Sartre: Det är ett omöjligt villkor. Arbetarklassen kan aldrig fullständigt uttrycka sig som aktivt politiskt subjekt: det kommer alltid att finnas regioner eller fransar som av historiska utvecklingsskäl förblir serialiserade, atomiserade, främmande för en medvetandegörelse. Det finns alltid en rest. Man har för närvarande en stark tendens att generalisera begreppen *klassmedvetande* och *klasskamp* som element vilka *a priori* existerar före kampen. Det finns inget annat *a priori* än klassens objektiva exploateringsituation. Medvetandet uppstår endast i kampen: klasskampen existerar endast i den mån det finns platser där man faktiskt slåss. Det är sant att proletariatet inom sig bär bourgeoisins död, det är sant att det kapitalistiska systemet är underminerat av strukturella motsättningar. Men av detta följer inte nödvändigtvis existensen av ett klassmedvetande eller av en klasskamp. För att det ska finnas *medvetande* och *kamp* måste någon slåss.

Med andra ord är klasskampen potentiellt möjlig överallt i det kapitalistiska systemet, men reellt existerar den bara där man faktiskt för den. I Frankrike t.ex. är kampbetingelserna och kampformerna ytterst olikartade: i Saint-Nazaire bevarar de mycket våldsamma arbetarkamperna det förra seklets karaktärsdrag; i andra mera "avancerade" kapitalistiska zoner antar de en annan karaktär, kanske en rikare artikulering av kraven, men i ett mera modererat sammanhang. Därför är det inte möjligt ens för den del av arbetarklassen som faktiskt befinner sig i kamp att tala annat än teoretiskt om *enande*. De 48 timmars generalstrejker som organiserats av CGT är på sin höjd symbolen för en enad kamp.

Manifesto: Men befinner vi oss inte i en fas av kapitalistiskt enande av samhället, såväl ur infrastrukturens som ur överbyggnadens synpunkt (konsumtionsmodeller och levnadssätt, språk, masskultur)? Svarar inte sönderstyckningen av individernas situationer mot en allt tydligare "totalitet" hos systemet? Borde inte detta få till följd skapandet av en objektiv materiell bas för ett tilltagande enande av klassen och av klassmedvetandet?

Sartre: Strukturen förblir i realiteten ytterligt mångsidig och obalanserad.

Manifesto: Men finns det eller finns det inte en tendens till enande?

Sartre: Ja och nej. I Frankrike t.ex. håller kapitalismen tusentals småföretag vid liv på konstlad väg, företag som ur den ekonomiska rationalitetens synpunkt inte skulle ha något existensberättigande, men som den har nytta av, dels därför att de utgör en politiskt konservativ sektor (det är skikt som röstade på de Gaulle, nu på Pompidou), dels därför att de ger den möjlighet att rätta sina egna produktionskostnader efter deras, trots produktivitetsökningen. Integrationstendenserna upphäver alltså inte de strukturella situationernas djupa olikmässigheter.

Lägg sedan till detta, vad beträffar medvetandegörelsen om de egna villkoren, att den avancerade kapitalismen trots de ofantliga rubbningarna i inkomstfördelningen, lyckas tillfredsställa de elementära behoven hos arbetarklassens flertal – självklart finns det kvar marginalzoner, 15% av arbetarna i Förenta Staterna, färgade och immigranter, de äldre åldersgrupperna, och i världsmåttstock den tredje världen. Kapitalismen tillfredsställer vissa primära behov och den tillfredsställer dessutom vissa behov som den artificiellt har skapat: t.ex. bilen. Det är denna situation som har föranlett mig att revidera min "teori om behoven", eftersom dessa under den avancerade kapitalismen inte längre står i systematisk motsättning till systemet. Tvärtom blir de i dess händer delvis ett instrument för att inlemma proletariatet i vissa processer som skapas och styrs av profiten. Arbetaren förbrukar sina krafter på att producera bilen för att tjäna så mycket att han själv kan köpa den. Detta förvärv ger honom intrycket av att ha tillfredsställt ett "behov". Det system som exploaterar honom lämnar honom samtidigt en modell och möjligheten av att tillfredsställa den. Medvetandet om systemets outhärdliga karaktär bör alltså inte längre sökas i omöjligheten att tillfredsställa de elementära behoven, utan framför allt i medvetandet om *alienationen*: d.v.s. i medvetandet

om det faktum att *detta liv* inte är värt mödan att leva och att det inte har någon mening, att denna mekanism är bedräglig, att dessa behov är artificiellt skapade, att de är falska, att de är utmattande och endast tjänar profiten. Men att ena klassen utifrån denna synpunkt är än svårare; därför kan jag inte förlika mig med någon av dessa optimistiska visioner som uppväcks av de kommunistiska partierna eller av vänsterrörelserna, som tycks tro att kapitalismen snart ligger i dödsryckningarna. Systemets kontrollmöjligheter över klassen är alltså mycket betydande; och det befinner sig långtifrån på defensiven. Beträffande möjligheten att framkalla ett revolutionärt uppsving, kräver detta ett långt och tålmodigt arbete för att bygga upp medvetandet.

Manifesto: Men i maj framträdde i alla fall detta enande omedelbart och tydligt.

Sartre: Alldeles tydligt. Det är ett av de sällsynta fall där var och en i fabriken kamp såg förebilden för sin egen kamp. Ett fenomen av samma slag, men på ett annat sätt mera fylligt uppträdde 1936. Men då spelade arbetarnas institutioner en bestämmande roll. Rörelsen utlystes när socialisterna och kommunisterna redan var vid makten och erbjöd i viss mån en förebild som möjliggjorde en snabb medvetandegörelse inom klassen, sammansmältning till grupper och enande.

I maj var partierna och fackföreningarna inte vid makten, men dessutom spelade de långtifrån en jämförbar roll. Det element som enade kampen är någonting som, enligt min mening, kommer från fjärran; det är en idé som kommer till oss från Vietnam och som studenterna uttryckte i formeln: ”*Fantasin till makten.*” Med andra ord är möjligheternas gränser mycket vidare än de härskande klasserna har vant oss att tro. Vem hade trott att fjorton miljoner bönder skulle kunna trotsa den största industriella och militära makten i världen? Och ändå är det just det som skett. Vietnam har lärt oss att möjligheternas gränser är ofantliga, att man inte får resignera. Det är detta som var studenternas hävstång, och arbetarna förstod det. I den gemensamma manifestationen den 13 maj blev denna idé plötsligt förhärskande. ”Om några tusen unga människor ockuperar universiteten och håller regeringen i schack, varför skulle inte vi också kunna göra det?” Från den 13 maj och enligt en förebild som, i detta ögonblick, nådde dem utifrån gick arbetarna i strejk och ockuperade fabriker. Det element som mobiliserade dem och enade dem var inte en plattform av krav. Denna plattform kom till i efterhand, för att rättfärdiga strejken, och förvisso saknades inte motiv. Men det är intressant att notera att kraven kom efteråt, när fabriker redan hade ockuperats.

Manifesto: Det tycks alltså inte ha funnits något omedelbart materiellt element, någon särskilt explosiv strukturell motsättning, som låg till grund för majhändelserna?

Sartre: På hösten före hade någonting framkallat ett allmänt missnöje bland arbetarna: regeringens reaktionära åtgärder i fråga om den sociala säkerheten. Dessa åtgärder hade drabbat hela den arbetande befolkningen överlag. Fackföreningarna förmådde inte sätta sig upp mot dem, antingen de nu överrumplats eller inte velat gripa in för tidigt. Det blev, om jag minns rätt, en dags generalstrejk, men sedan ingenting mera. Men ett djupt och oluftat missnöje bestod: det bröt ut med förnyad kraft under majmanifestationerna. Det finns idag ett nytt möjligt element av enande: det är den absolut fåfänga karaktär som prishöjningarna, därefter devalveringen, har gett de löneökningar som arbetarna tillkämpade sig då. Men det är inte lätt att veta i förväg om och när dessa enhetliga element av missnöje kommer att leda till en samlad revolt. I maj däremot ägde denna revolt rum, och som jag ser det var den utlösande faktorn inte så mycket att arbetarna vann medvetande om exploateringen, utan att de vann medvetande om sin egen styrka och sina egna möjligheter.

Manifesto: Men denna majrevolt blev en motgång och den har följts av en seger för reaktionen. Var det därför att den inte hade de nödvändiga elementen för att slutföra revolutionen eller var det därför att den saknade en politisk ledning?

Sartre: Den saknade en politisk ledning med förmågan att ge revolten den politiska och teoretiska dimension utan vilken rörelsen till slut inte kunde annat än slockna, vilket faktiskt också skedde. Den saknade ett parti med förmågan att helt suga upp rörelsen och dess inneboende möjligheter. För hur skulle en institutionaliserad struktur som de kommunistiska partierna kunna ställa sig i tjänst hos någonting som överrumplar den? Hur skulle den hos sig själv kunna finna den nödvändiga rörelsefriheten för att inte reagera med ett "Låt oss försöka krasa kastanjerna ur elden!" eller "Låt oss försöka dra till oss rörelsen så den inte går oss ur händerna!" utan med att säga: "Detta är verkligheten, och jag bör alltså ta mig an den och anstränga mig att tillföra den en teoretisk och praktisk generalisering för att få den att växa och föra den framåt"? Å andra sidan blir ett kommunistiskt parti som är oförmöget att inta denna attityd vad det franska kommunistpartiet varit i tjugofem år: en tygel på varje revolutionär ansats i Frankrike. Vilket inte alltid kommer an på själva partiet, det må sedan förneka det eller tränga undan det.

Manifesto: Medan Ni alltså kritiserar kommunistpartierna sådana de nu är hävdar Ni nödvändigheten av ett moment av enande och av organisation i rörelsen?

Sartre: Visst, och det är det som är problemet. Vi står inför en reaktion, en stark och sammanfatt kapitalistisk makt med rika möjligheter till repression och till integration. Vilket kräver en klassens motorganisation. Problemet är hur man ska hindra denna motorganisation från att förfalla och bli en "institution".

Manifesto: Det är också vår åsikt. Men det är intressant att notera att nödvändigheten av en klassens politiska organisation tycks motsäga Marx förutsägelse, enligt vilken proletariatet med kapitalismens tillväxt direkt skulle yttra sig i en revolutionär rörelse, utan att anlita en politisk förbindelselänk. Till grund för denna tes ligger övertygelsen om att en kris för kapitalismen inom kort skulle äga rum och att krav som är oförenliga med systemet skulle växa upp i dess mitt – t.ex. att produktivkrafternas utveckling skulle träda i motsättning till den kapitalistiska utvecklingsmekanismen. Senare såg Lenin i egendomens socialisering ett element som i viss mån skulle kunna förbereda en omvälvning i den socialistiska styrelsen, sedan den borgerliga statens politiska apparat väl krossats. Idag får vi nog erkänna dessa tesers otillräcklighet. För det första träder produktivkrafterna inte direkt i motsättning till systemet därför att de inte utgör någonting neutralt och objektivt, utan är en produkt av systemet, därför att de anpassar sig efter dess förmånsrätt, därför att de bär prägel av det ...

Sartre: Ja, dessa krafter är inte nödvändigtvis bestämda att stöta samman. De har uppkommit genom den här typen av utveckling, vilket t.ex. de rumsliga valen på det vetenskapliga området bevisar. Och även om det beträffande egendomens socialisering vore felaktigt att i det här sammanhanget tala om "klass" måste man erkänna att den har alstrat byråkratin och en viss teknokrati, som den har gett den fruktansvärda makten att kontrollera massorna och integrera dem i ett auktoritärt samhälle.

Manifesto: Övergången från kapitalismen till socialismen uppvisar alltså inte samma karaktärsdrag som övergången från feodalismen till kapitalismen. De kapitalistiska produktionsförhållandena utbildades fortlöpande under det feodala samhället, så att det senare när det störtade samman inte utgjorde mer än det tomma skalet kring en annorlunda strukturell verklighet, som redan mognat i dess sköte. Detta kan inte ske med proletariatet. Proletariatet kan inte inom kapitalismen komma till uttryck i embryon till socialistiska organisationer.

Sartre: Nej, varken ur strukturens, produktionsförhållandenas, eller ur idéernas synpunkt. Redan från och med renässansen var kulturen inte längre feodal, utan borgerlig; nya samhällsgrupper, som ämbetsmannaadeln, var borgerliga. Denna process åtföljde och föregick inrättandet av kapitalistiska produktionsförhållanden. Bourgeoisins havandeskap varade i århundraden och kom till uttryck som ett *närvarande* alternativ i det gamla samhället. Detta

kan inte återupprepas med proletariatet – inte ens ur kulturens synpunkt. Ty proletariatet är inte i besittning av en egen kultur: antingen använder det sig av element ur den borgerliga kulturen, eller ger det uttryck för en total vägran av all kultur, vilket är ett sätt att bekräfta obefintligheten av dess egen kultur. Man invänder emellertid att proletariatet är i besittning av en egen ”värdeskala”. Och förvisso vill proletariatet någonting annat än det som är när det vill revolution. Men jag känner mig tveksam inför uttryck som ”värdeskala”, som lätt kan vändas till sin motsats. Studentrevolten är ett typiskt uttryck för denna svårighet med en motkultur: en vägran som genom bristen på en utarbetad kultur till slut, även om man gör det under det motsatta tecknet, lånar en rad ideologiska element från motståndaren (begrepps-förenkling, schematisk framställning, våld, o.s.v.).

Manifesto: Den antikapitalistiska revolutionen är alltså på en gång mogen och inte mogen. Klassantagonismen framkallar motsättningen, men den har själv inte kraft att framställa alternativet. Men för att inte reducera revolutionen till en ren voluntarism, till en rent subjektiv fråga, eller omvänt för att inte förfalla till evolutionism, på exakt vilka grunder kan man förbereda ett revolutionärt alternativ?

Sartre: Jag upprepar, mer på alienationen än på ”behoven”. Med ett ord på återuppbyggandet av personligheten och friheten – en så påtaglig nödvändighet att inte ens de mest raffinerade integrationstekniker kan göra rätt för dem. Det är därför de söker att tillfredsställa den på ett imaginärt sätt. All *human engineering* grundar sig på idén att arbetsköparen bör uppföra sig mot sin underordnade *som om* den senare var hans jämlike, därför att – detta är underförstått – ingen människa kan bestrida denna rätt till jämlikhet. Och den arbetare som går i de faderliga ”mänskliga relationernas” fälla blir offer för dem just i den mån han skulle vilja ha faktisk jämlikhet.

Manifesto: Det är riktigt, men hur ska man då visa att dessa nya behov har framkallats av den avancerade kapitalismen och inte rätt och slätt utgör resterna av en ”humanism” från det förkapitalistiska samhället? Man kanske måste söka svaret just i den kapitalistiska utvecklingens inre motsättningar, som – till exempel – på en gång kräver en sönderstyckning av arbetet och en bredare kulturell utbildning än vad som krävs för att arbetaren ska spela sin roll, undervisningens kvantitativa och kvalitativa utveckling och bristen på sociala avsättningar, en höjning av kraven och omöjligheten att möta dem – med ett ord en ständig frustrering av den produktivkraft som är människan.

Sartre: Kapitalets utveckling ökar proletariseringen. Och inte i betydelsen av absolut utarmning, utan genom de ständigt försämrade förhållandena mellan de nya behoven och de roller som arbetarna ska spela, en försämring som inte förorsakas av krisen utan av utvecklingen.

Manifesto: Klassens revolutionära politiska organisation inbegriper alltså utarbetandet av ett alternativ. Det förefaller oss som om detta problem underskattades under majrörelsen. De som hade intagit ståndpunkter som inspirerades av Marcuse, eller spontanister à la Cohn-Bendit, satsade uteslutande på negationen. När de gjorde det lyckades de inte säkerställa en fortsättning av kampen, därför att i ett sammansatt och utvecklat samhälle kan de flesta människorna inte ställa problemet om *efter*. Trots att den arbetande klassen är förtryckt och alienerad kommer den faktiskt i åtnjutande av medel för överlevande, vilket tvingar den att ställa sig frågan hur den ska kunna behålla dem och med vad man ska ersätta det som man river ner.

Från en annan synpunkt insåg de som intog motsatta ståndpunkter till Cohn-Bendit – en Touraine eller en Mallet t.ex. – inte nödvändigheten av att föreslå ett alternativ därför att de ansåg att produktivkrafternas utveckling och massornas subjektiva mognad skulle ha gjort en självorganisering och en självstyrelse av samhället omedelbart möjlig. Också detta anser vi oriktigt, ty om det är sant att kapitalismens utveckling bringar revolutionens möjlighet till

mognad genom att den skapar nya behov och nya krafter, så följer därav att dessa återspeglar det system som framkallar dem. Det är därför den plötsliga brytningen med mekanismen nödvändigtvis medför ett produktionsfall: det är illusoriskt att tro att socialismen är det produktionssystem som ärvs från kapitalismen, fast självstyr. Det är ju fråga om ett annorlunda anordnat system i ett nationellt och internationellt sammanhang som verkar och återverkar på det. Man bör härav sluta sig till nödvändigheten av ett övergångsperspektiv, uppbyggandet av ett alternativ, av ett revolutionärt perspektiv som är en idé om det nya samhället. Man kommer alltså än en gång tillbaka till problemet om enandet, om det politiska föregripandet, om partiet.

Sartre: Att en teori om övergången till socialismen är nödvändig är säkert. Antag att situationen i Frankrike eller i Italien tillspetsas och det hela leder till maktövertagandet. Vilka idéer har man om hur ett högt industrialiserat land kan rekonstrueras på en socialistisk grund medan det samtidigt är utsatt för yttre bojkott, penningens omedelbara fall, exportblockader? Sovjetunionen befann sig i en liknande situation efter revolutionen. Trots de fruktansvärda offer och de enorma utgifter som inbördeskriget hade kostat landet, trots den politiska och ekonomiska inringningen, som kvävde det, var de problem som det måste lösa mindre sammansatta än de som skulle uppstå idag i ett avancerat samhälle. Från denna synpunkt är ingen av oss – och minst av alla de kommunistiska partierna – förberedd. Ni talar om ett politiskt övergångsperspektiv. Gott. Men vilket av de kommunistiska partierna har utarbetat en teori om den revolutionära övergången, inte i ett självhärskardöme, utan i ett avancerat kapitalistiskt land?

Manifesto: Under tjugotalet ställde de kommunistiska partierna i de avancerade kapitalistiska länderna aldrig frågan om övergången till socialismen på dagordningen.

Sartre: Nej, just det och framför allt inte efter kriget och Jalta-överenskommelsen. Man har alltså inte betänkt alternativet ordentligt. Och detta faktum är inte sekundärt om man vill förstå vad det blivit av kommunistpartierna. I Annie Kriegels bok, *Les Communistes français*¹ är det allmänna omdömet om det franska kommunistpartiet strängt. Men det ligger underförstått att trots alla misstag och alla brister som Annie Kriegel räknar upp utgör för henne partiet i sig, bortsett från dess politik, ett alternativ och mera än så: det proletära alternativet för det kapitalistiska samhället i Frankrike. Detta resonemang saknar mening. För i samma ögonblick som vi når enighet om att hävda nödvändigheten av en klassens politiska organisation måste vi också ta hänsyn till de "historiska" kommunistiska institutionernas fullständiga otillräcklighet för de uppgifter vi tänker tilldela dem. Vi skulle genast säga att utan ett moment av enande av kampen, utan en kulturell förmedling och ett positivt svar, kan man inte komma längre än till revolten, och revolten blir alltid politiskt nedkämpad. Nåväl. Men detta ändrar ingenting i det faktum att ett institutionaliserat parti inte är i stånd att fungera som förmedlande länk mellan kulturen och kampen, därför att vad som hos massorna ännu tänks förvirrat och osystematiskt, men som är *sant* såsom reflex av erfarenheten, blir fullständigt förändrat sedan det väl översatts av partiets ideologiska mekanismer och uppvisar ett helt annat förhållande till vad vi kallar kultur. För att det schema som ni föreslår ska kunna fungera krävs att partiet ständigt är i stånd att bekämpa sin egen institutionalitet. Utan detta är hela resonemanget falskt. Att kommunistpartiernas kulturella apparat är närmast ingenting beror inte på att partiernas sätt att existera paralyserar deras kollektiva tankemöda. Handling och tanke kan inte skiljas från organisationen. Man tänker som man är uppbyggd. Man handlar som man är organiserad. Detta är skälet till att kommunistpartiernas tänkande har kommit att stelna.

Manifesto: Kommunistpartierna har historiskt kommit till genom den Tredje Internationalen,

---

¹ Editions du Seuil, 1968.

genom de politiska och ideologiska händelserna i Sovjetunionen och i det socialistiska lägret. De utgör realiteter som har påverkat klassens utformning och har dragit med sig levnadssätt, ideologier, kraftförskjutningar. Men idag står vi inför en klassrörelse som för första gången i Europa tenderar att ställa sig i ett dialektiskt förhållande till kommunistpartierna, att endast delvis identifiera sig med dem. Denna rörelse väger på dem och den måste antingen förkastas av dem, eller förändra dem. Förmodandet att rörelsen helt enkelt skulle kunna sugas upp av partierna förefaller oss inte antagligt: det visar studenternas exempel. I båda fallen ställs partiet inför problemet om en ny existensform, antingen genom de existerande partiernas kris och förnyelse, eller genom en nybildning av klassens enhetliga politiska uttryck. Är denna nya existensform möjlig? Är ett parti dömt att så småningom institutionaliseras och som Ni antydde i början skiljas från rörelsen som gav det liv, eller kan man tänka sig en organisation med förmågan att bekämpa de begränsningar, det förhårdande och den institutionalisering som hotar det inifrån?

Sartre: Samtidigt som jag erkänner nödvändigheten av en organisation, måste jag tillstå att jag inte kan se hur man skulle kunna lösa de problem som uppstår för varje stabiliserad struktur.

Manifesto: För att sammanfatta vad Ni nyss sagt borde det politiska partiet alltså tillförsäkra masskamperna ett uppsving och en självständighet i stället för att bromsa dem. Det borde också säkerställa utvecklingen av en motkultur och det borde slutligen förstå att mot den typ av rationalitet och sociala förhållanden som samhället vilar på framställa ett globalt och sammanfattande svar. Detta tycks vara partiets specifika uppgifter såtillvida att de genom sin globala karaktär överskrider de problem som kampens specifika moment, fusionsgruppen, kan lösa.

Sartre: Ja, men de kan heller inte lösas utan den.

Manifesto: Riktigt. För att komma ifrån detta kan man framföra några hypoteser. Framför allt måste det revolutionära partiet om det vill undgå institutionaliseringen ständigt *tjäna* en kamp som har sina *egna* moment, sina självständiga politiska nivåer. Detta medför att man överskrider den leninistiska eller bolsjevikiska partimodellen – alltifrån dess ursprung till folkfronterna – enligt vilken det skulle finnas en konstant åtskillnad mellan masskampens rent ekonomiska moment och det politiska momentet, som bara tillkommer partiet. I historien har detta överskridande inte haft något annat utlopp än i ”sovjeterna”. Det svarar mot en modell av *social* och inte bara *politisk* revolution, en revolution där makten skulle övertas av sovjeterna och inte av partiet. Dessutom måste den revolutionära rörelsen övervinna en av leninismens brister: teorin om revolutionen har hittills varit mycket mera en ”teori om maktövertagandet” än en ”teori om samhället”. Därav har följt kommunistpartiernas oförmåga att analysera de avancerade kapitalistiska samhällena och att ställa revolutionens syften i förgrunden; med andra ord oförmågan att förstå de nya behov som rörelsen är uttryck för och att säga hur man ska tillfredsställa dem. (Det var vad som hände med studenterna: man förstod inte, och löste inte heller de problem som de ställde sig om utbildningens roll, om dess förhållande till samhället, om ett icke auktoritärt vetandes former och innehåll.) För det tredje måste man bedriva en ständig forskning för att teorin ska vara i stånd att göra reda för rörelsens fakta. En klassens politiska organisation som vill vara marxistisk återspeglar inte bara *a posteriori*. Den tolkar erfarenheten genom en metodologi, ett raster – kategorierna ”kapital”, ”klass”, ”imperialism”, o.s.v. Om alltså förhållandet mellan partiet och klassen ska förbli öppet – för endast öppenheten förmår hindra på en gång en fragmentarisk erfarenhets partikularism och det enande politiska momentets institutionalisering – måste man finna en lösning på dessa tre problem.

Sartre: Jag är överens med er, på det villkoret att denna dialektik manifesterar sig som en

dubbelmakt och att man inte gör anspråk på att lösa den inom det politiska momentet. Och även om det skulle vara så är det ännu många problem som återstår att lösa. Ni talar om ett metodologiskt, teoretiskt "raster" som om det vore givet *a priori* och genom vilket man tolkar erfarenheten. Men förblir inte begreppet *kapital* en mager och abstrakt beteckning om man inte i varje ögonblick på nytt bearbetar analysen av den moderna kapitalismen genom en ständig forskning och en ständig kritik av forskningens och kampens resultat? Det *sanna* tänkandet är alldeles säkert *ett*: men dess enhet är dialektisk, det är en levande verklighet i ständigt vardande. Man måste se till att det byggs upp ett förhållande mellan människorna som inte bara garanterar friheten, utan tankens *revolutionära* frihet; som ger dem möjlighet att tillägna sig vetandet i dess helhet och att kritisera det. Det är förresten på det sättet vetandet alltid har framskridit, men så har kommunistpartiernas "marxism" aldrig framskridit. För att höja sina medlemmars skapande kultur och göra det möjligt för dem att förvärva ett maximum av *sanna* kunskaper måste partiet – klassens politiska organisation – garantera dem möjligheten att uppfinna och att motsäga varandra i stället för att framställa sig själv som förvaltare av ett redan förvärvat vetande. Om man utifrån betraktar debatten om marxismen har den aldrig varit så rik som nu, särskilt efter att monolitismen krossats och problemet om de olika vägarna till socialismen ställts, därför att det finns en mängd marxistiska forskningar och öppna meningsskiljaktigheter mellan dem.

Manifesto: Men det är snarare en meningsskiljaktighet om uttydningen av de heliga skrifterna, ett tolkningsgräl än en förnyelse av uppfinningsförmågan, av skapande verklighetstolkning.

Sartre: Det är inte alldeles riktigt. Visserligen är diskussionen om texterna dominerande. Men tag exemplet Althusser: vad han gör är inte en enkel uttydning. Hos honom finner man en teori om begreppet, om det självständiga teoretiska vetandet, om studiet av motsättningarna utifrån huvudmotsättningen, om "överbestämningen". Det är ursprungliga forskningar, som inte kan bestridas utan ett nytt teoretiskt utarbetande. Personligen tvingades jag för att opponera mig mot Althusser se över idén om "begreppet" och därav dra en rad konsekvenser. Man kan säga samma sak om begreppet "struktur", som infördes av Levi-Strauss och som vissa marxister med varierande framgång försökt utnyttja. Med andra ord kräver en autentisk diskussion alltid en ansträngning och leder till nya teoretiska resultat. Varje gång man vill ha forskning måste man alltså inrätta en struktur som garanterar diskussionen. Utan denna förblir t.o.m. den teoretiska modell som den politiska organisationen skulle vilja föreslå för klassens erfarenhet verkningslös. Detta är en ständig motsättning inom partiet, i själva verket en begränsning för alla kommunistpartier. Lika sammansatt är hypotesen om ett "öppet" förhållande mellan en klassens enhetliga politiska organisation, partiet, och massornas självstyrelse, råden eller sovjeterna. Vi får inte glömma att när man försökte detta i det efterrevolutionära Ryssland försvann massornas enhetliga organisationer snabbt och kvar fanns bara partiet. Det var en dialektiskt nödvändig process som i Sovjetunionen ledde partiet till att överta den makt som sovjeterna borde ha tagit och behållit. Kanske skulle det kunna vara annorlunda idag, men i ljuset av kapitalistländernas inringning av Sovjetunionen, inbördeskriget och de fruktansvärda inre restriktionerna, framstår den process som slutligen medförde sovjeternas fullständiga försvinnande som ganska förståelig. Av detta skäl har det hänt att jag skrivit att man när det gäller Sovjetunionen snarare bör tala om en diktatur *för* proletariatet än om proletariatets diktatur, i den meningen att partiet tog på sig uppgiften att krossa bourgeoisin för proletariatets räkning. Å andra sidan var det om Sovjetunionen skulle överleva oundvikligt att proletariatet, liksom överallt där en revolution ägt rum, blev införstått med nödvändigheten att avstå från vad som före revolutionen hade varit de mest specifika målsättningarna med deras kamp, d.v.s. löneökningen och arbetstidsförkortningen. Man kunde inte gå till väga på annat sätt, ty det skulle ha varit svårt för arbetarna att på egen hand avstå från dessa mål även om de hade gjort erfarenhet av självstyrelse på arbetsplatserna. För att

äntligen komma in på vad som sker idag, syns det mig svårt att skapa en sovjet- eller rådsorganisation när det finns en stark "historisk" uttrycksform för klassen, i fackföreningen eller i partiet. I Frankrike har vi gjort försök med aktionskommittéerna. Dessa upplöstes snabbt, inte därför att de förbjöds, utan därför att fackföreningarna på nytt tog hand om tyglarna.

Manifesto: Den här senare motsättningen verkar inte oöverkomlig. Varje facklig kamp som inte bara innefattar en löneförhandling, utan också en förhandling om arbetstakten, ackorden, arbetets organisation och arbetskontrollen, bevisar nödvändigheten av arbetarnas *direkta* organisationsformer. Utan ett enat och självständigt stormöte med en hög politisk nivå är en förhandling av den omfattningen inte möjlig att genomföra. Den fackliga kampen tvingar oss alltså att återupptäcka problemet om klassens direkta institutioner. Det är ett erfarenhetsmässigt faktum, och inte en intellektuell uppfinning. Förvisso kommer dessa nya former i konflikt med konservatismen och byråkratismen. Men de måste också ta sina egna begränsningar i beaktande. Från denna synpunkt är den italienska erfarenheten intressant, ty mellan partiet eller fackföreningen och rörelsen är alternativet inte alltid, som Ni hävdade, avståndstagandet eller transmissionsremmen. Vi står mitt uppe i ett socialt spänningsförhållande som uttrycker sina egna former och som samtidigt tynger på klassens traditionella institutioner, utan att finna någon jämvikt vare sig i den ena eller andra. För om fackföreningens begränsningar existerar och är kända, så följer därav att också den direkta demokratins institutioner har sina begränsningar. Även om de i allmänhet fungerar perfekt under agitationen, som på Fiat under de senaste kamperna, löper de risken att i fortsättningen omedvetet bli redskap för ett åtskiljande mellan en grupp och en annan, mellan en fabrik och en annan, och på det sättet bli användbara för arbetsköparen. Och utgör den traditionella fackföreningen, med alla sina begränsningar, i det ögonblicket inte ett försvar mot de nya inrättningarnas bräcklighet? Med ett ord verkar rörelsen idag rikare och mera sammansatt än sitt politiska uttryck.

Sartre: Vad som i alla händelser förefaller mig intressant i ert schema är att det sätter maktdualismen i förgrunden, d.v.s. ett öppet och oreducerbart förhållande mellan det *enade* momentet, som tillfaller klassens politiska organisation, och momenten av självstyrelse, råden, fusionsgrupperna. Jag insisterar på det ordet: oreducerbart, därför att det måste finnas ett ständigt spänningsförhållande mellan de båda momenten. Partiet kommer alltid att försöka reducera det till sitt eget tolknings- och utvecklingsschema, om det vill ställa sig i rörelsens "tjänst". Momenten av självstyrelse kommer alltid att försöka projicera sin egen levande partialitet på den sociala vävnadens motsägelsefulla sammansatthet. I denna kamp kan man kanske skönja början till en ömsesidig omvandling, som emellertid – om den ska förbli revolutionär – måste gå i riktning mot en fortgående upplösning av det politiska i ett samhälle som tenderar att enas, men också att styra sig självt, d.v.s. att fullborda denna sociala revolution som med staten upphäver alla andra specifikt *politiska* moment. Med andra ord en dialektik som är orienterad på sådant sätt att den närmar sig Marx utvecklingsschema. Detta har hittills inte skett. Kanske börjar de rätta betingelserna att existera i det avancerade kapitalistiska samhället. Det är i alla fall en hypotes att arbeta vidare på.

(*Samtalet upptaget på band i Rom den 27 augusti 1969.*)

Parlament eller råd

Januari 1970

Vi har ofta understrukt nödvändigheten av en ny reflexion och en ny praktik i en av den kommunistiska rörelsens grundläggande frågor, frågan om råden, om sovjeterna.

Detta har kommunistpartiet funnit upprörande. Man har behandlat oss som skolastiska tänkare

i färd med att upptäcka föråldrade erfarenheter och som skulle angripa den allmänna rösträtten och på nytt föreslå elementära klasskampsscheman. Pravda har anklagat oss för att 'mot den segslitna politiska dagskampen och klasskampen på samhällslivets alla områden ställa den på en gång revisionistiska och anarkistiska och likaså vänsteropportunistiska uppfattningen om maktövertagandet på själva produktionsställena'.

Kamrat Ingrao¹ formulerade en egendomligt likartad kritik, även om han kom med mera seriösa argument:

a. rådsdemokratin skulle vara historiskt passerad, dels därför att den inte är anpassad till ett sammansatt samhälle som det västerländska, dels därför att den har införlivats och omvandlats genom Gramscis och Togliattis arbeten;

b. rådsdemokratin skulle avveckla problematiken med de sociala allianserna och den politiska överbyggnaden för att återvända till ett kampschema 'klass mot klass', som är ödesmässigt dömt att misslyckas;

c. den skulle utmyнна i en autoritär och repressiv revolutionär makt och sålunda sakna just det mål som ger den dess existensberättigande.

Vi hävdar precis motsatsen:

a. problematiken om råden är en permanent beståndsdel av den marxistiska teorin om revolutionen;

b. den har aldrig, vare sig i teorin eller i praktiken, nått sin fulla utveckling, eftersom den ännu inte varit mogen i relation till de epoker och länder där den hittills tagit form;

c. den har varken tagits upp eller omarbetats av de västerländska kommunistpartiernas strategi, men väl undertryckts;

d. den ensam gör det möjligt att möta problemet om bildandet av ett revolutionärt historiskt block, att erövra makten i Västerlandet och ge denna karaktären av en 'bortdöende stat'.

Problemet om råden i den marxistiska traditionen

Låt oss först precisera föremålet för diskussionen, själva oenigheten. Vad menar man med 'rådsproblematik'? Det är inte vi som har återupptäckt den: det är de senaste årens massrörelse som har återuppfunnit den genom att i sina nya kampmodeller påbörja en faktisk kritik av den parlamentariska och representativa demokratin, och av de fackliga och politiska organisationerna. Dessa kampmodeller har kännetecknats av en demokratisk styrelse, av sin koncentration till de stora produktionscentra och av massornas deltagande, med andra ord av just de element på vilka de första rådsrörelserna grundade sig. Studentrörelsen 1968 och arbetarrörelsen 1969 i Italien, eller den franska majrevolten, utgjorde en nyhet inte bara i fråga om kampens innehåll och dimensioner, utan framför allt därför att det var enhetliga politiska massrörelser av globalt bestridande, ledda av basen.

Vissa byråkratiska vänsterkrafter, som såg ett direkt hot i dessa erfarenheter, tvekade inte inför att fördöma rörelsens allra nyaste aspekter. Det mest karaktäristiska exemplet är franska kommunistpartiet i maj 1968. Men med dem är det inte mödan värt att diskutera. Den verkliga debatten äger rum på en annan nivå: det italienska kommunistpartiet intog vid återupptäckten av den direkta demokratin en inte bara tolerant, utan i vissa avseenden uppmuntrande attityd. 'Den verkliga uppgiften', skrev Ingrao, 'består i att bygga upp en ny typ av makt, där basrörelserna utmyнна i byggandet av stora massorganisationer, i ett nytt förhållande mellan

---

¹ Ledande i 'nyvänstern' inom PCI fram till XI:e kongressen. Livligt ansatt av Luigi Longo under den tiden, har han nu blivit 'omvänd'.

kultur och frigörelsekamp, i arbetarklassens erövrande av majoritetsställning i de politiska organ som vilar på den allmänna rösträtten.' Enligt Ingrao skulle det inte finnas någon 'motsättning' mellan de nuvarande parlaments- eller arbetarinstitutionerna (fackförening, parti) och den revolutionära processen. De nya bestämmelserna skulle endast vara ett medel att göra institutionerna mera demokratiska, att återuppliva partierna, att stärka förbindelserna mellan fackförening och massor.

Vi anser tvärtom att det finns en 'motsättning'. Att det kapitalistiska samhället inte kan uthärda en verklig omvandling av makten i sina vitala centra, att dess representativa institutioner tvärtom endast överlever så länge de är i avsaknad av all verklig makt eller förvandlas till enkla medlingsinstrument, anpassade till systemet. Vi hävdar alltså att utvecklandet av nya maktförhållanden i fabriker, på universitetet eller i förvaltningen måste utmyнна i spänningar som inte kan 'medlas', i avmystifieringen av de representativa institutionernas neutralitet och i en allmän kris i staten och i samhället.

Mellan Kautsky och Lenin

I verkligheten är man i P.C.I. också medveten om detta. Ingrao tillägger: 'Vi ser häri inte en anhopning av krafter av skilda slag, utan en dialektisk process: i den meningen att en ökning av basrörelserna kan ge klassens enhetliga fackförening och de lokala församlingarna ett nytt "grepp"; i den meningen att erövrandet av makten att ingripa på vissa nivåer i samhället kan krossa ett system av förhållanden mellan massor och partier, kan bringa de politiska krafterna att förvandlas.'

Det skulle alltså vara fråga om en dialektisk process, men endast i en mening: basrörelserna skulle uppfattas och ledas på sådant sätt att de kunde 'medlas' inom ramen för de nuvarande institutionerna. De nya arbetarorganismerna skulle bli hjulverk mellan fackföreningen och arbetarna och inte gå utöver en förhandlingsmässig logiks horisont. Studentrörelsen bör åter bli en rörelse för den 'demokratiska reformen' inom undervisningen. Varje kamp bör ställa sig 'rimliga' och 'lönsamma' mål i förhållande till det rådande systemet och dess begränsningar ...

Häri ligger den verkliga oenigheten. 'Råden', sovjeterna, tänktes och experimenterades fram av Lenin, av Rosa Luxemburg, av Gramsci i en rakt motsatt optik, dvs. såsom massinstitutioner vilka, ehuru framsprungna ur en bestämd grupps omedelbart sociala situation (arbetarna i en fabrik, soldaterna på ett regemente, bönderna i en by), radikalt tog avstånd från förhandlingslogiken och direkt ifrågasatte den kapitalistiska makten samt genom själva sin natur var 'illegala institutioner'² bestämda att framkalla en revolutionär kris när deras erfarenhet utbreddes sig. Det var fråga om i huvudsak 'politiska' organismer, som tenderade att framstå som de konstitutiva cellerna till en ny statsmakt.

Det är just i frågan om deras natur som den teoretiska och politiska skiljelinjen till socialdemokratin går. Kautsky och Tasca förnekade nämligen inte att 'sovjetorganisationen är en av vår tids viktigaste företeelser. Den lovar att bli av utslagsgivande betydelse i de stora avgörande striderna mellan kapital och arbete' (Kautsky). Men de vägrade att erkänna deras natur av politiska massorganisationer, deras tendens att bli 'en kamporganisation för en klass, en statsorganisation'.³ Det är exakt detta Ingrao upprepar: 'Vad bör det bli av dessa nya organ?

² Rådet är negationen av den industriella legaliteten. Det strävar i varje ögonblick att förrinta denna, ty det leder nödvändigt arbetarklassen till att erövrå den industriella makten ...' (*Ordine Nuovo*, 12 juni 1920).

³ 'Men har vi rätt att kråva ännu mer av sovjeterna? Bolsjevikerna, som efter novemberrevolutionen 1917 jämte vänstersocialistrevolutionärerna uppnådde majoritet i de ryska arbetarråden, övergick efter den konstituerande församlingens upplösning till att göra sovjeterna, som dittills varit en kamporganisation för en klass, till en statsorganisation. De upphävde demokratin, som det ryska folket erövrå under marsrevolutionen. I överensstämmelse härmed upphörde bolsjevikerna att kalla sig socialdemokrater. De kallar sig kommunister.' (Karl Kautsky, *Proletariatets diktatur*, citerad i Lenin, Valda verk 11:2, s. 61.)

Nya instrument för den antikapitalistiska kampen inom företaget, som jag menar, eller klassorgan som kommer att utgöra den nya statsmaktens grundläggande strukturer?' Lenin svarade Kautsky: 'Kärnpunkten är just den, huruvida sovjeterna måste sträva efter att bli statsorganisationer.' Och Gramsci Tasca: 'Rörelsens traditionella institutioner har befunnits oförmögna att hysa en sådan yppighet av revolutionärt liv. Själva deras form är olämplig för att disciplinera de krafter som trängt in i den medvetna historiska processen. De är inte döda. Födda av den fria konkurrensen måste de fortsätta att finnas ända till klassernas och partiernas fullständiga avskaffande. Men vid sidan av dem bör nya klassinstitutioner uppstå och utvecklas.' Och åter: 'Formeln *erövrandet av staten* måste förstås i betydelsen: skapandet av en ny statstyp som alstrats av den proletära klassens samlade erfarenhet, och denna statstyps ersättande av den demokratiskt parlamentariska staten' (*Ordine Nuovo*, 12 juli 1919).

Den nuvarande diskussionen gäller ännu en gång denna fråga. Är det nödvändigt att skapa enhetliga politiska massrörelser, med egna och självständiga organisationsformer, vilkas målsättningar direkt ifrågasätter den kapitalistiska makten? Och måste man i dem se själva platsen för bildandet av ett nytt revolutionärt historiskt block, fröna till en ny statsmakt?

Det är frågor som den kommunistiska ledande gruppen inte ens kan tänka sig att ställa. Det är denna problematik man anser föråldrad i samma vändning som man utan att märka det parafrazerar Kautskys lika 'föråldrade' formler. Och det finns goda skäl att ta avstånd från den: ty den implicerar en djupgående korrigerings av de teoretiska och praktiska grundvalarna för 'den italienska vägen till socialismen', ett förnyat ifrågasättande av en strategi som antingen skjuter undan själva revolutionsproblemet, eller hänför det till det ögonblick då makten övertagits av ett parti som även om det agerar 'inom systemet' bevarat 'idealet' om ett radikalt annorlunda samhälle.

Spontanitet och medvetande

I verkligheten är problematiken om 'råden' eller om 'den direkta demokratin' ingalunda förbunden med tillfälliga historiska faktorer, och än mindre med den brådmogna och 'efterblivna' karaktären hos vissa revolutionära erfarenheter. Det är inte vår avsikt att spåra dess historia här. Man bör emellertid erinra sig vissa punkter.

På det teoretiska planet har 'råden' utgjort platsen för prövningen av tre avgörande problem: förhållandet mellan spontanitet och revolutionärt medvetande, proletariats diktatur som kritik av den parlamentariska demokratin och statens bortdöende. Förhållandet spontanitet-medvetande, massa-förtrupp, är en kärnpunkt i den marxistiska teorin om revolutionen. Svårigheten är av objektiv art: proletariats — på vilket historiens svåraste uppgift vilar, nämligen att fullborda den mest allmängiltiga av revolutioner, att omstörta själva grundvalarna för samhällsordningen och att bygga upp en radikalt annorlunda ordning — är också den underordnade, atomiserade, den i högsta grad obildade klassen. Dess sociala omedelbarhet kan endast uttrycka de av systemet införda svårigheterna och deformationerna. Det enda självständiga innehåll som kan komma ut ur dess egna villkor är avståndstagandet. Hur kan man ge medvetande åt detta avståndstagande, organisera det i en avsikt, omsätta det i ett alternativt projekt, en verklig ledningsförmågas makt? Den lösning som Kautsky föreslår och som Lenin upprepar i *Vad bör göras?* (det revolutionära medvetandet som utifrån införs i arbetarklassen genom den borgerliga 'vetenskapen' och som 'institutionaliseras' i partiet) är inte hållbar ur teoretisk synpunkt och framkallar framför allt en jakobinsk eller byråkratisk deformation. Partiet, som endast representerar en fraktion av klassen, och som styrs av starkt centraliserade mekanismer, är inte tillräckligt för att driva och företräda hela den verkliga dialektik genom vilken klassen kan undgå sin underordnade ställning och vinna kontroll över sin egen politiska och sociala praxis. Rosa Luxemburg, revolutionsårens Lenin, Gramsci i *Ordine Nuovo*, såg just i 'råden' lösningen på detta problem. I råden igenkände de den plats

där klassens spontanitet och förtruppens teori kunde träda i växelverkan med varandra och där alltså en ny social hegemoni kunde ta form. Gramsci framhåller särskilt nödvändigheten av att se hur råden förvandlar arbetarklassen till en klass med förmågan att leda ekonomin och samhället, av att erbjuda ett verkligt 'regeringsalternativ'. Och om Gramsci senare kritiserade problematikens 'ensidighet' i *Ordine Nuovo*, var det endast därför att den inte i tillräcklig grad hade tagit hänsyn till nödvändigheten av att samordna erfarenheten av råden till en enhetlig strategisk plan, att den inte helt hade överskridit den ekonomiskt-korporativa horisonten för att ställa problemet om klassallianserna och om statsmakten. Det är alltså klart att problemet om råden uppkom i förbindelse med en uppfattning om revolutionen som samhällelig process, som produkt av massornas mognad, som korrektiv till den 'jakobinska ensidighet' som kom till uttryck i den tidiga leninistiska uppfattningen om revolutionen. Och det är just på denna mark man kan söka den italienska kommunismens ursprungliga särart. Att Gramsci i *Ordine Nuovo* inriktade sin forskning om den västerländska revolutionen på råden berodde på att han till skillnad från Bordiga omedelbart hade insett dess särskiljande drag i 'samhällskroppens' mycket starka 'sammanhållning'. Därav nödvändigheten av ett ifrågasättande som utgår från basen i en anspänning som skulle konstituera sig på de sociala krafternas nivå.

Proletariatets diktatur

Proletariatets diktatur utgör problemets andra aspekt. Särskilt Lenin framhåller den: sovjeterna utgör nämligen för honom den nya statens, den proletära diktaturens specifika form. Det är omöjligt att hävda att krossandet av den borgerliga staten och nödvändigheten av en ny form av demokrati som vilar på organ direkt kontrollerade av basen och i vilka politiken och ekonomin återfinner sin enhet, för Lenin, Marx eller Gramsci endast hade varit produkten av en historisk tillfällighet eller av den ryska revolutionens specifika karaktär. Lenin understryker att man inte får förväxla begreppet proletariatets diktatur med de former som denna kan anta till följd av speciella svårigheter i en bestämd revolution: den av bolsjevikerna beslutade inskränkningen av rösträtten var en av dessa former som i många fall inte skulle ha behövt bli verklighet, lika litet enpartiväldet, inskränkningen av yttrandefriheten och organisationsfriheten.⁴ Vad Lenin hävdar som allmängiltigt och nödvändigt för den proletära makten (liksom för varje annan stat) är 'exploatörernas *våldsamma* undertryckande som klass, och följaktligen en *kränkning* av "den rena demokratin" '. Och detta därför att i alla länder och i alla historiska faser, vare sig systemet är kapitalistiskt eller socialistiskt, befinner sig de exploaterade klasserna i ett underläge som en statskupp eller ett dekret inte kan utplåna. I relation till denna konkreta ojämlikhet visar sig den parlamentariska demokratin vara en verklig mystifikation, som med olika medel tryggar dess kontinuitet. Den revolutionära staten, som definitionsmässigt inte kan uttrycka den underordnade klassens fullständiga hegemoni, måste i sin 'politiska konstitution' inrymma de nödiga mekanismerna för att hävda de förtrycktas *politiska makt*. Dessa mekanismer kommer att förhindra att privilegiets kumulativa logik fortbestår eller återuppträder.

Men hur ska man undvika att proletariatets diktatur som 'makt utan fästen och lagar', förutsatt att den klass som utövar den inte är i stånd att *direkt* styra samhället, inte kommer i konflikt med sig själv och på så sätt alltid förblir en stat, en återstod av 'delegering'? Hur ska man undvika att proletariatets diktatur förvandlas till förtruppens diktatur över massan och denna till den ledande gruppens diktatur över förtruppen? Det är just maktens 'uppbyggnad i råd'

⁴ 'I vilka länder, under vilka egenartade nationella förhållanden hos den eller andra kapitalismen den ena eller andra begränsningen eller kränkningen av demokratin för exploatörerna kommer att tillämpas ... — detta är en fråga om den ena eller andra kapitalismens, den ena eller andra revolutionens nationella särigheter. Teoretiskt står frågan annorlunda, nämligen så: Är proletariatets diktatur möjlig utan en kränkning av demokratin gentemot exploatörernas klass?' Lenin, *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*, Valda verk, II:2, s. 59.

som kan erbjuda den enda garantin. 'Sovjetrepubliken utgör inte endast formen för en högre typ av demokratisk institution, utan även den enda form, som är i stånd att trygga den *smärtfriaste* övergången till socialismen.' Ty tack vare råden kommer proletariatet ur sitt tillstånd av atomisering, ansluter sig maktstrukturen till samhällsstyrelsens verkliga problem, och följaktligen går ett maximum av demokrati och deltagande hand i hand med ett maximum av proletärt maktinnehåll. Och detta inte bara mot de traditionella klassprivilegier som begränsar den borgerliga demokratins verkliga innehåll, utan också mot de nya privilegierna, mot de inneboende begränsningarna i varje form av delegerad politisk makt, som ställer en formellt suverän massa, vilken emellertid är oförmögen att utöva makten, mot en minoritet, som endast medgivits makten att verkställa en suverän vilja, men som i realiteten kontrollerar alla befälsposter.

En bortdöende stat

Det är därför — och det är frågans tredje aspekt — problemet om råden är nära förbundet med den bortdöende statens problem. Ty om proletariatets diktatur utgör en stat *sui generis*, som Engels sade, en 'bortdöende stat', är det inte enbart därför att den svarar mot ett samhälle vars utveckling fortlöpande eliminerar klasskillnaderna och följaktligen själva grundvalarna för staten. Den revolutionära födelseakten, dvs. privategendomens förvandling till statsegendom, är inte i sig tillräcklig för att garantera beståndet av en ny social utveckling. Det måste till en politisk och social makt som leder den och stålsätter den mot gamla privilegiers motstånd och uppträdandet av nya. Statens bortdöende och byggandet av ett klasslöst samhälle utgör två parallella processer som ömsesidigt understödjer varandra. Det är alltså nödvändigt att den politiska maktens struktur i sig inrymmer mekanismer för ständigt bekämpande av byråkratismen, av den sociala arbetsdelningen och av privilegierna. Därav den betoning som först Marx, därefter Lenin lade på den direkta demokratins institutioner såsom den proletära maktens grundläggande celler. Det är ett krav som blir ännu mera påtagligt i de situationer där revolutionen verkar mera mogen och där man kan räkna med massornas förmåga att styra sig själva: hos Lenin karaktäriserar det de revolutionära uppsvingens år, när han emotsåg revolutionens utbredning till Västeuropa, då massornas skapande energi framstod som tydligast (Staten och revolutionen). Vid andra tillfällen, när den ryska revolutionens särigheter var det främsta föremålet för hans reflexion (arbetarklassens svaghet, den borgerliga revolutionens ofullbordan, den låga kulturella nivån, inringningen av det första socialistiska landet), behandlar det leninistiska tänkandet huvudsakligen problemet om förtruppen, om partiet, om staten som våldsapparat i arbetarklassens tjänst (*Vad bör göras?*, *Renegaten Kautsky*, polemikerna med arbetaroppositionen, osv.).

I själva verket inskränktes tjugotalets rådserfarenhet och slocknade snabbt, både där revolutionen förkvävdes och där den lyckades behålla makten. Överallt har den grundläggande orsaken till dessa motgångar att göra med den revolutionära processens omogenhet. I Ryssland t. ex. hänger den ihop med arbetarklassens förvittring, med de ekonomiska svårigheterna, som först tvingade fram NEP, sedan den forcerade industrialiseringen, och dessutom med världskontrarevolutionens tryck. I Italien var det den turinska erfarenhetens isolering, frånvaron av en antikapitalistisk massrörelse på landsbygden, fackföreningens och det socialistiska partiets saboterande av råden.

Kan man sedan — som PCI försöker göra — allvarligt hävda att 'rådsproblematiken' hör till en särskild, 'efterbliven' historisk fas i arbetarrörelsens utveckling? Att den alltså endast utgör ett tillfälligt element i den marxistiska teorin om revolutionen? Att den är orsaken till klasskampens frontkaraktär under tjugotalet och till den auktoritära utveckling som den socialistiska makten tog i Sovjetunionen (varvid man alltså upprepar socialdemokratins evinnerliga argument att leninismens grundvalar — den genom sovjeterna vidtagna brytningen med den

borgerliga demokratin — är orsaken till världsrevolutionens fortsatta svårigheter)?

Det är motsatsen som är sant: nämligen att 'rådsproblematiken' under tjugotalet inte lyckades finna något verkligt utrymme på grund av de objektiva villkorens omogenhet och på grund av den bristande fasthet och övertygelse med vilken arbetarrörelsens olika strömningar tog upp den och omsatte den i praktiken.

Den tes enligt vilken de västerländska kommunistpartiernas strategi alltifrån Internationalens VII:e kongress skulle ha kommit över frågan om råden och den direkta demokratin och löst den på en högre nivå med den 'politiska hegemonin' och förhållandet 'bas-överbyggnad' är också alldeles ohållbar. Vi ska längre fram återkomma till dess teoretiska grundvalar: låt oss först betrakta den från en historisk synvinkel. Folkfrontsstrategin gjorde radikalt slut på problematiken om råden som den revolutionära processens egna institutioner. Den kritiserade de föregående årens sekterism, inte för att återupptäcka de självständiga politiska massrörelsernas betydelse, för att åter försöka förbinda den politiska och den ekonomiska kampen och för att åter sätta problemet om den västerländska revolutionens specifika karaktär på dagordningen, utan för att återupptäcka å ena sidan den omedelbara kampen för dagskraven i dess traditionella form och å den andra den parlamentspolitiska dimensionen. Det är sant att man fram till det andra världskrigets slut fortsatte att ovanpå denna praktik lägga hypotesen om en framtida revolution av sovjettyp: men termen hade då — under den stalinska epoken — fått en helt annan innebörd: sovjeterna betraktades som partiets transmissionsremmar på samma sätt som fackföreningarna. Det 'revolutionära språnget', som för övrigt sattes på en osäker framtid, inskränktes till partiets erövrande av statsmakten.

Historiskt block eller korporativ samverkan

Kanske var det den enda möjliga strategin i en defensiv fas av klasskampen, när det allt överskuggande problemet blev att försvara den första socialistiska staten, vars styrelseformer inte lämnade plats åt den 'direkta demokratin'. Men man borde åtminstone ha varit medveten om vilket pris man fick betala, eftersom denna strategi lämnade åsido all verklig forskning i problemet om den socialistiska revolutionen i Västerlandet. Och varje gång frontpolitiken utvecklades i en offensiv fas av klasskampen fick den som regel vidkännas nederlag. Man återfinner alltid i botten av dessa nederlag motsättningen mellan mognaden av en politisk och social kris och frånvaron av ett verkligt alternativ på massornas nivå som kunde ta upp kampen mot systemet. Det enda alternativet till folkfronternas bräckliga parlamentspolitiska formeringar, som gav sken av att vara så mäktiga, men i sanningens ögonblick led fullständigt skeppsbrott, tycktes vara ett plötsligt uppror understött av yttre väpnade styrkor, vilket ju redan i förväg borgade för en auktoritär utgång. Det är inte en slump att frontstrategin i massornas medvetande alltid har förknippats med en messiansk förtröstan på Sovjetunionen som den yttre kraft utan vilken det revolutionära språnget inte ens var tänkbart.

Det är sant att det italienska kommunistpartiet efter segern över fascismen försökte införa nyheter på tre punkter: teorin om det antikapitalistiska historiska blocket, begreppet strukturreform och 'teorin' om 'det nya masspartiet'. Men erfarenheten visade att det endast var fråga om sekundära element i en oförändrad strategi, som fortfarande var lika oförmögen att ta upp 'rådsproblematiken' och utveckla massinstitutioner på den direkta demokratis grund. I Italien uppstod nämligen under andra världskriget spontant institutioner av en ny typ: befrielsekommittéerna, företagskommittéerna med i praktiken mycket vidsträckta maktbefogenheter och kommittéerna för jorden i södern. Det var varken enkla utflöden av de politiska formeringarna eller enkla klassinstitutioner, utan enhetliga politiska och sociala organismer. Men varken PCI eller de övriga vänsterpartierna satsade vid något tillfälle på att utveckla dem för att därigenom undvika att tvingas välja mellan ett plötsligt upprorsförsök och ett rent och skärt återställande av den parlamentariska legaliteten. På så sätt blev arbetarorganismerna

antingen verktyg för klassamarbete med sikte på 'återuppbyggandet av nationen', eller stödinstrument för partiet. Befrielsekommittéerna offrades på koalitionsregeringens altare. Detta val förklaras inte av den försiktighet som de internationella styrkeförhållandena inbjöd till, utan av PCI:s övertygelse att bourgeoisin, fjättrad vid de parlamentariska institutionerna, inte skulle vara i stånd att återupprätta sin makt, och att övergången till socialismen var säkrad genom partiets blotta hegemoni inom ramen för den repressiva staten och genom att det i sin ideologi, sina förbindelser med massan och sina internationella relationer förkroppsligade arbetarklassen. Detta val ledde inte bara till ett

nederlag vars konsekvenser vi ännu betalar, utan förflyktigade i väsentlig grad de nyaste och mest fruktbara elementen i den kommunistiska strategiska forskningen. Begreppet historiskt block förblev praktiskt taget utan verkan: ett vertikalt ideologiskt snitt uppstod i Italien mellan de politiska formeringarna, vilket ledde till bildandet av det konservativa katolska blocket som har paralyserat masskampens utveckling och hejdat processen av klassens politiska enande. Proletariatet slöt sina allianser med hänsyn till sina kränkta intressen, alltså med heterogena och därmed konservativa krafter, i stället för att energiskt arbeta för de anti-kapitalistiska intressenas enhet i en sammanhängande politisk kamp. De politiska koalitioner antog karaktären av en dialog på toppen mellan partier som mer och mer komprometterades i bevarandet av systemet och byråkratiserades, i stället för att genom ett ständigt återkommande ifrågasättande och ett omdanande av sig själva gå en ny dag till mötes i kontakt med masskampen. T. o. m. 'reformstrategin' förblev en död bokstav: den blev inte mer än en uppmuntran till opinionsrörelser mot kvarlevande uråldriga sektorer i ekonomin och samhället, som var dåligt anslutna till den institutionella nivån. Den syftade aldrig till att bygga upp en massrörelse eller till att utarbeta en strategi med vilken man kunde angripa systemet. Det 'nya partiet', slutligen, blev i verkligheten endast ett tillägg av ytterligare två realiteter — en starkt centraliserad militant förtrupp, och en svagt politiserad och i besluten endast i svag utsträckning deltagande massa, helt utlämnad åt förtruppen.

Således är det inte nog med att 'rådsproblematiken' praktiskt taget avskaffades i det italienska kommunistpartiets strategi under det andra världskriget, utan detta avskaffande utgör en av de grundläggande orsakerna till att dess politik i varje avgörande ögonblick inskränkte sig till ett återfall i frontstrategin.

Råd och avancerad kapitalism

Det återstår att ta reda på om den moderna kapitalismens utveckling verkligen ger förnyad giltighet åt rådsproblematiken. De som förnekar det anför i huvudsak tre skäl:

- a. det nuvarande kapitalistiska samhället skulle vara så sammansatt att bildandet av en majoritet i än högre grad än i det förflutna skulle innebära samverkan av en mängd skikt och samhällsklasser;
- b. den politiska och kulturella traditionen skulle framtvunga ett system av klassallianser som inte skulle vara begränsade till den sociala nivån, och som skulle nödvändiggöra en rad medlingar i överbyggnaden;
- c. vårt nuvarande samhälle och de socialistiska staternas negativa erfarenheter skulle tala för att avskilja varje institutionell struktur som kunde vara ägnad att komprimera maktens uttrycksform, begränsa utövandet av de traditionella friheterna och underhålla totalitära tendenser. I förhållande till dessa förutsättningar skulle rådsdemokratien innebära ett tillbakavändande till ekonomistiska scheman som hör samman med en rudimentär uppfattning om klassen.⁵

⁵ Om sanningen ska fram är allt inte klart i denna argumentering, och förtjänar inte heller att bli taget i

Enligt vår mening är det just dessa nya drag hos det kapitalistiska samhället som fullständigt aktualiserar problematiken om råden. Kanske skulle några faktapåpekanden räcka för att undanröja varje missämja. Till exempel: är det inte just de avancerade kapitalistiska samhällenas komplexa skiktning, de ofta privilegierade mellanskiktens allt större betydelse, de väldiga olikheterna i inkomster och status inom själva den lönarbetande massan som på en och samma gång både ger problemet om alliansen mellan olika sociala former en särskild betydelse och försvårar dess lösning? På dagskravens nivå är det nämligen knappast möjligt att förena dessa intressen, och ännu svårare vore det i ett helhetsperspektiv på samhällets utveckling. Därav de talrika korporativa framstötarna, vilka de politiska partierna, samtidigt som de utsätts för deras påtryckningar, försöker att utnyttja. Den enda möjligheten att bygga ett revolutionärt block skulle vara att se till att de olika samhällsgrupperna genom en politisk masserfarenhet och ett direkt deltagande överskrider sin korporativa horisont och blir politiska och sociala subjekt som lätt låter sig enas. Just på grund av att detta element saknas, på grund av glappet mellan den fackliga kampen och den politiska syntesen svänger det 'historiska blocket' oavbrutet mellan en blandning av varandra ömsesidigt uteslutande intressen och en rent ideologisk syntes.

Frågan om 'totalitarismen' är ännu klarare. I alla västerländska stater genomgår det representativa systemet en radikal kris:⁶ valen har blivit symboliska riter som låter väljaren välja mellan kandidatlistor och program som han inte medverkat till att utforma, som är varandra lika och som man vet saknar all betydelse. Parlamenten är berövade verklig makt, och hade de den skulle de snart förlamas av ett kraftslösande vågspel. Kommunalfullmäktige är fullständigt akterseglad av samhällets utvecklingsmekanism, som den inte kan behärska. överallt framträder en ny totalitarism till följd av ekonomiska beslutcentras koncentration, teknologins krav, massmedia, integrationen på det internationella planet. Totalitarismen framträder inte 'i motsättning till' den allmänna rösträtten (i dess specifikt borgerliga form, den representativa demokratin), utan som konsekvens av ett institutionellt system vars väsen består i särskiljandet av det politiska och det sociala, i den isolerade individen som identifieras med medborgarens abstrakta gestalt. Är det nu inte absurt att fortsätta att betrakta detta politiska system som i strid med totalitarismen, när det mer än någonsin utgör dess betingelse och källa?

Detta är så uppenbart att det nuvarande institutionella systemets och 'allianspolitikens' kommunistiska försvarare försöker överbrygga dessa motsägelser genom att införa och framhäva ett yttre element i förhållande till den liberala traditionen, och som delvis motsäger den: partiet. Partiet, eller blocket av partier, skulle utgöra den *deus ex machina* som är kapabel att medla mellan de motstridiga intressena och skapa ett fast historiskt block. Partiet skulle ge den representativa demokratin ett verkligt innehåll.

En social revolution

Men också där motsäger verkligheten dem. I hela Västerlandet har de stora partierna fortlöpande ökat sitt inflytande och sin makt. Men deras tillväxt har åtföljts av en byråkratis-

---

beaktande. Det är t. ex. egendomligt att man ignorerar att sovjeterna som institution inte uppstått i strid med, utan direkt som uttryck för en klassallians, och att dess sönderfall i Sovjetunionen sammanföll med brytningen av denna allians. Och det är än mera egendomligt att man hyser så stora farhågor om rådets 'totalitära inslag', råden som intill denna dag icke gjort någon människa något ont, och samtidigt undviker man att kritisera partiets centraliserade struktur, som säkerligen är ansvarig för värre auktoritära degenereringar.

⁶ I östländerna är det fråga om en medveten mystifiering. Utan att så mycket som en enda västerländsk kommunistledare allvarligt beklagar sig över det. Denna allmänna rösträtt, detta flertal partier, denna maktfördelning som försvaras med så mycken vigör som 'demokratin högst former' mot den nya västerländska revolutionära vänsterns kritik, visar sig plötsligt vara betydligt mindre absoluta värden när de leder till en politisk och teoretisk sammanstötning med den sovjetiska ledande gruppen.

ringsprocess som förvandlar dem till korporativa apparater eller valmaskiner utan något bestämt ideologiskt innehåll och utan tydliga klassbeteckningar: mer och mer blir de till styrelseapparater i ett samhällsmaskineri som de varken kan eller vill förändra. Hur kan man fortsätta att tala om en 'överbyggnadens självständighet' när det just är den institutionaliserade politiska överbyggnadens självständighet som den kapitalistiska utvecklingen idag urholkar och komprimerar? Står inte orsaken till detta fenomen att finna i det tomrum som uppstått mellan en social kamp för dagskraven och en politisk kamp som reducerats till abstrakt parlamentsdialektik som i varje ögonblick står beredd att förvandla sig till enkel maktlogik?

I själva verket kommer det inte att bli någon revolution i Västerlandet om inte ett verkligt alternativ till det kapitalistiska systemet som produktions-, konsumtions- och tänkesätt tar form i samhället. Detta alternativ måste bestämmas av sitt positiva innehåll, dvs. som program för samhällets förändring, som block av de krafter som kan förverkliga detta, som nya subjekt för samhällets styrelse. De socialistiska revolutionerna har — hittills — ägt rum under helt andra betingelser: i till stor del för-kapitalistiska samhällen, där en revolutionär minoritet, som åberopat sig på marxismen och på arbetarklassen, men som i förstör mobiliserat ännu långtifrån verkligt proletära krafter och behov, lade beslag på den politiska makten och organiserade ekonomin utifrån egendomsmodeller och med funktionsmekanismer som ännu inte nått en tillräcklig mognad och därvid ställde framför sig samma mål som kapitalismen i andra länder hade uppnått eller var nära att uppnå. I dessa länder var revolutionen ett politiskt faktum innan den blev ett socialt; en ideologiskt medveten förtrupp spelade huvudrollen, dess viktigaste instrument var partiet, dess grundläggande aspekt kampen för statsmakten.

Det är inte en slump att denna typ av revolution inte har kunnat förverkligas i Västerlandet. Ty inte nog med att det kapitalistiska systemet där redan har uppnått en hel rad mål som i de underutvecklade länderna fortfarande utgör revolutionernas drivfjäder, utan tack vare den ständiga inkomstökningen, de många medlingsinstrumenten och de internationella utsagningsförhållandena är det i stånd att erbjuda majoriteten av människorna möjligheten att överleva och ofta en dellösning på deras omedelbara problem. Revolutionen kommer inte att vara ett resultat av systemets sammanbrott, av produktionens förlamning. Den kommer inte att vara en frukt av förtvivlan, av den elementära revolten. Den kommer att kunna hävda sin rätt endast som positivt historiskt alternativ, som förslag om en omorganisering av samhället som inte bara sätter det i stånd att producera mera och fördela bättre, utan också att producera annorlunda, andra saker, ge förhållandena mellan människorna en ny form. Kapitalismens avskaffande som socialt produktionssätt (avskaffandet av det alienerade arbetet, av den sociala arbetsdelningen, av det individuella konsumtionssättet, av staten) måste ta sin början redan i det ögonblick då revolutionen förverkligas och måste t. o. m. skisseras under kampen för maktövertagandet. Den proletära revolutionen måste framför allt vara en social process.

Den nödvändiga förutsättningen för denna typ av revolution består i socialismens objektiva mognadsgrad: dvs. i det för den marxistiska analysen väsentliga faktum att kapitalismens utveckling har skapat de nödvändiga betingelserna för övergången till ett högre samhälle. Denna förutsättning börjar idag bli verklighet i Västerlandet. I de rörelser som nyligen skakade det kapitalistiska Västerlandet har 'behovet av revolutionen', kritiken av systemet, inte längre enbart eller ens huvudsakligen sin grund i ett ideologiskt avgörande. Detta behov framspringer ur de sociala stridernas egen dynamik, ur medvetandegörelsen om ett bestämt förhållande, ur upptäckten av dess rötter och ur det därav följande allmänna medvetandet. Detta framgår tydligt av de arbetarkamper som tenderar att överskrida en rent förhandlingsmässig ram för att bestrida den kapitalistiska makten i fabriken och att finna sina egna självständiga utbredningsformer. Men i samhällskroppens övriga sektorer (bland ungdomen, studenterna, teknikerna, de intellektuella) avtecknar sig också alldeles tydligt behovet av en ny organisation av samhället.

Ett kvalitativt språng

Samtidigt kan denna ett nytt samhällssystem objektiva 'mognad' i Västerlandet inte längre underblåsa en reformistisk och evolutionistisk uppfattning om övergången till socialismen. Mer än någonsin framstår socialismen tvärtom som ett kvalitativt språng, en omvälvning av de omedelbara sociala omständigheterna. Ty det är inte nog med att systemet, på grund av sina intersektoriella och internationella förbindelser, ter sig som ett synnerligen stelt, sedan länge förutbestämt och vida utbrett *kontinuum*, som det är omöjligt att förändra genom begränsade reformer som inte försätter dess grundläggande jämvikt i kris; därtill kommer (och det är väl så viktigt) att den växande betingning som systemet utövar på produktivkrafterna (vetenskap, teknik, behov, yrkeskapacitet) förhindrar att det i det nuvarande samhället uppstår ett verkligt alternativ, dvs. idéer, krafter, resurser, som om de befrias från de nuvarande produktionsförhållandenas betingning skulle strukturera sig alldeles naturligt enligt en ny mekanism. Socialismen är inte ett nytt samhälle på väg att födas ur det gamla, som var fallet med kapitalismen: den utgör *ett möjligt alternativ*, som endast kan bli verklighet genom ett dialektiskt språng, genom omvälvningen och bestridandet av hela vårt samhälleliga universum. Bildandet av ett antikapitalistiskt historiskt block ter sig inte som den automatiska bekräftelsen av en redan given social verklighet mot det nya system som håller den fången, utan som det automatiska ifrågasättandet av denna verklighet på alla nivåer, som utveckling av en (proletär) dialektisk polaritet inom en tvetydig och motsägelsefull produktiv värld. Arbetarnas kamp t ex. strävar inte att överskrida den fackliga ramen för att kräva arbetarstyre av det kapitalistiska företaget: den bestrider helt och hållet arbetets kapitalistiska organisation, en teknologi som får sin inriktning bestämd av utsagningsprincipen, företagets hierarkiska struktur, den sociala arbetsdelningen sådan den bestäms av profiten och marknaden. Studenternas kamp strävar inte att återställa undervisningens effektivitet, den inskränker sig inte till att kritisera det klassmässiga urvalet: den bestrider den borgerliga kulturens innehåll och kulturen själv som källa till det sociala privilegiet och arbetsdelningen, som står i samband därmed.

Revolutionen är alltså möjlig endast om det i varje samhällssektor utvecklas en politisk masskamp, en permanent och organiserad rörelse, genom vilken arbetarklassen och dess allierade kan ta sig ut ur sin sociala omedelbarhet, skapa ett bestående alternativ till makten, utarbeta en ny modell. Nyckeln till den västerländska revolutionen ligger i byggandet av en antikapitalistisk och enhetlig politisk massrörelse som direkt angriper systemet i nivå med dess sociala strukturer: fabrikerna, skolorna, staden, yrkena och så vidare. Den traditionella strategin, som lägger ett politiskt och ideologiskt tak över kamper som genom sitt innehåll stannar inom systemet, kommer alltid att vara oförmögen att bestämma en allmän kris i systemet och i än högre grad att föreslå en positiv utväg.

Därav framgår rådsproblematikens fulla giltighet i nuläget. De nya rörelserna — som vi har talat om — kan inte för evigt bli kvar på spontanitetens nivå och i ett närmast glödflytande tillstånd: det är nödvändigt för dem att utarbeta en linje, att samla erfarenheter, att välja sina ledare, att erövra ett utrymme för sin makt. Om detta inte förverkligas kommer rörelsen alltid att tvingas börja om från nolläge och den kommer att vara ur stånd att utstå perioder av motgångar, ödsla sina krafter på sektoriella kamper, svänga mellan omedelbara krav och plötsliga revoltförsök, ur vilka den kommer att gå splittrad och isolerad, den kommer i bästa fall att fastna i en spontanistisk fas, innesluten i en mötesordning som är dömd att bli de olika förtruppernas slagfält.

Kan fackföreningen ta på sig denna uppgift att politiskt utveckla rörelsen? Om den försökte skulle den antingen tvingas att ändra karaktär eller till slut passa in rörelsen i en förhandlingsmässig ram. Kan partiet göra det, utan att rörelsens enhet genast bryts, utan att denna blir till ett instrument för partiet och därmed äventyrar sin rikedom och sin självständighet?

Erfarenheten har visat att det inte är möjligt. Om man försöker passa in rörelsen i fabriken inom den fackliga ramen kommer man att bromsa politiseringen och utvidgningen av arbetarnas kamp: närmare bestämt finner man moment av politisk kamp endast utanför den viktigaste kampplatsen, den produktiva strukturen, och just i kraven på lagstiftning om bostäder, hälsovård och priskontroll. På universiteten däremot är det övergivandet av dess specifika mark och försöket att förvandla studenterna till en ny förtrupp som leder till motgångar och till själva rörelsens splittring.

Den enda lösningen anser vi stå att finna i rådshypotesen. Med andra ord genom en *självständig* strukturering av massrörelsen, som gör sig en organisation och egna institutioner: råden, som av basen kontrollerade organ för direkt demokrati, uttryck för den kämpande massan i sin helhet och följaktligen för en homogen samhällsgrupp.

Vad som är nytt i förhållande till Lenin och Gramsci

Om man betraktar och talar för råden på det sättet framstår de idag inte rätt och slätt som en ny upplaga av det förflutna.

Å ena sidan verkar de vara mycket olika vad sovjeterna var i det leninistiska tänkandet, och framför allt i den ryska revolutionens praktik. Sovjeterna var nämligen framför allt organ i kampen för statsmakten i en period av skärpt kris: de var inte avsedda att vara, och var inte heller, instrument i byggandet av en massrörelse med förmågan att inom en bestämd sektor så småningom utarbeta en kritik av de existerande strukturerna och att bygga och förvalta nya strukturer. Tvärtom var det så att när sovjeterna efter revolutionen skulle ha blivit det socialistiska samhällets styrelseorgan, den nya statsmaktens basceller, trädde de i kris. De råd som tycks krävas i den västerländska revolutionen måste genast uppträda som instrument för en social motmakt, som organ för utarbetandet av ett alternativ, som instrument för arbetarklassens styre och följaktligen reella hegemoni.

De verkar också vara mycket olika — och det av ett motsatt skäl — arbetarråden i *Ordine Nuovo*. Gramsci tilldelade ju nämligen råden funktionen att bestyrka arbetarklassens sociala hegemoni. Men han grundade sin hypotes på det faktum att arbetarklassen från det ögonblicket stod *som produktiv klass* mot en parasitär och socialt överflödigt kapitalistklass. Arbetarråden skulle alltså ha varit uttrycket för denna positivitet, denna produktivkrafternas fullhet: 'producenternas medvetande'. Därav följde nödvändigt — i Gramscis tänkande — en inriktning på självstyre, och lika nödvändigt följde att problemet om statsmakten, om den politiska kampen, om den revolutionära brytningen sattes i bakgrunden. Bordiga hade inte alldeles fel — vilket Gramsci erkände — när han anklagade *Ordine Nuovo* för att inte trassla sig ut ur en evolutionistisk uppfattning. Idag däremot måste råden utgå från kritiken av 'producenternas medvetande' och inte ta upp 'fabriken och den nuvarande sociala arbetsdelningen', utan klasskritiken med avseende på fabriken och den nuvarande sociala arbetsdelningen. Deras perspektiv är inte självstyre av den nuvarande ekonomiska och sociala strukturen: denna struktur kan inte självstyras. Råden kan endast föresätta sig att bryta ned denna struktur och ersätta den med en där friheten och deltagandet blev utvecklingens drivkrafter och där särskiljandet av ekonomi och politik, av manuellt och intellektuellt arbete vore övervunnet.

Och just av dessa skäl blir den karaktär av 'groende statsmakt' som Lenin och Gramsci tilldelade råden idag grundläggande. Ty försåvitt det utvecklas en massrörelse som radikalt bestrider det kapitalistiska produktionssättet och som genom att ta sin utgångspunkt i varje samhällsgrupps krav strävar att ställa hela systemet under diskussion, kommer det oundvikligen att uppstå ett växande kristillstånd i samhället. Det är inte sant att det nuvarande samhället under inverkan av ifrågasättandet av den kapitalistiska makten i fabriken, eller av

undervisningens selektiva karaktär, kommer att fungera bättre, producera mera, ordna det hela bättre: det finns inget samhälle som kan utvecklas i ett läge av konflikt mellan de principer och krafter som styr det. Vid en allmän kris i systemet faller institutionerna sönder: förtryckarkårerna och den byråkratiska apparaten avslöjar sitt beroende av den reella makten (en klass herravälde) och inte av den formella (den allmänna rösträtten). De politiska formeringarna ser sig ställda inför radikala avgöranden som bryter sönder deras mellanklassliga struktur och deras ideologiska tvetydigheter. Under dessa omständigheter förlorar valen och de parlamentariska vågspelen all beslutsförmåga och nöjer sig med att bekräfta det styrkeförhållande som uppstått i samhället med andra huvudpersoner och med andra medel. Den franska majrevolten visade hur naivt det är att hoppas på att skapa en skärpt kris, att vägra att föra den till sitt slut och att anförtro lösningen åt en valsammandrabbning: det enda resultat man uppnår är att samhällsbevararna återhämtar krafterna.

En process som överskrider den representativa demokratin

Det föreligger alltså en antagonism mellan en antikapitalistisk massrörelses tillväxt och de traditionella representativa institutionerna: om man spelar kortet bestridande av systemet rätt, om man satsar på en revolutionär kris, måste man skapa andra former av politiskt deltagande. Valet står inte nödvändigtvis mellan allmän rösträtt, begränsad rösträtt eller våldsamt diktatur,⁷ utan mellan olika former av allmän rösträtt. Hur röstar man, för att välja vilka organismer, hur kontrolleras de, för att utöva vilken makt?

Men det finns ett annat och djupare skäl som förpliktigar till att betrakta råden som organ för en ny stat under bildande: det att ett socialistiskt samhälle utan en statlig struktur av denna typ är dömt till totalitarismen. I ett socialistiskt samhälle blir nämligen formerna av representativ demokrati än mera mystifierade och mystifierande än i ett kapitalistiskt samhälle. Alla val, och framför allt bestämningen av den ekonomiska planen, kommer att undgå väljaren liksom parlamentet: båda kommer att stå vanmäktiga och oförmögna att fullborda dem. Den reella makten kommer att upptagas av en centraliserad struktur, som uppträder som upplyst minoritet: det härskande partiet (partierna), och teknokratin. Och bakom folksuveränitetens slöja kommer de sociala kollektiven att reduceras till rådgivningsinstanser eller transmissionsremmar. Visserligen begagnar man, när man hävdar att råden måste bli organ för en ny stat under bildande, medvetet en otillräcklig och motsägelsefull definition. Råden är nämligen någonting mera än det, i sin egenskap av instrument för en klass som inte bara strävar efter att upprätta sitt eget herravälde, utan också att avskaffa sig själv, liksom varje form av herravälde; och de är någonting mindre, därför att det än på länge inte kommer att vara möjligt att undvika vissa delegeringar till en politisk makt som är skild från och står över råden. Vad Engels och Lenin sade om demokratin gäller också för råden: så länge det finns ett klassherravälde är en fullständig demokrati inte möjlig, och när ett sådant herravälde undanröjts, kommer demokratin lika litet som någon annan politisk form att längre vara nödvändig. Så länge det finns en statsmakt kan råden varken suga upp denna eller överta den i full utsträckning; när de helt kan överta styrelsen av samhället kommer de inte längre att vara statliga organ, eftersom det då inte längre finns någon stat. Men just rådets tvetydiga och motsägelsefulla karaktär gör dem till den högsta politiska styrelseformen, grunden till en stat som inte är en stat, en bortdöende stat. Visserligen skulle en politisk författning vars grundstenar var råden inte vara neutral i förhållande till klasserna: den skulle försöka att befrämja deras makt vilkas sociala strävanden gör det möjligt för de bäst skickade att delta i

⁷ Varför skulle råden då inte vara uttryck för mer än en del av samhällskroppen? Är det tvärtom inte klart att institutioner med direkt demokrati idag tenderar att uppstå i allt flera sektorer, att uttrycka former av deltagande som inte enbart är bundna till produktionslivet i inskränkt bemärkelse? Skulle det innebära ett steg bakåt eller ett steg framåt för medborgarmassans reella ingripande i de politiska valen?

råden, att vara kampens huvudpersoner. Det är en 'ojämlik' författning, som vi redan sagt, i förhållande till bourgeoisin som klass. Men kan man hävda att den representativa demokratin inte är ojämlik i förhållande till proletariatet som klass? Och är det inte i råden som, för att använda Lenins uttryck, den 'smärtfriaste' formen av proletariatets diktatur står att finna? Representerar denna inte ett kvalitativt språng i fråga om politiskt deltagande och verklig makt för majoriteten av människorna? Det är bara om man är medveten om att råden varken betecknar en integrerande del av eller en fulländning av den representativa demokratin, utan en högre och antagonistisk form av politisk författning, som man kan arbeta seriöst på att utveckla den. Denna antagonism framstår idag som mera tillspetsad än igår, ty, som vi har sett, innebär varje form av direkt demokrati mera än förr ett antikapitalistiskt innehåll och framträder som fröet till en alternativ samhällsordning, det kommunistiska samhället på väg att födas.

Ett politiskt förslag

De frågor som vi hittills har väckt skulle nödvändiggöra flera andra analyser och en större teoretisk noggrannhet.⁸ Ur dem kan man emellertid lösgöra ett politiskt förslag.

Under de två senaste åren har i Italien och i Västerlandet överhuvudtaget utvecklats enhetliga massrörelser som avviker från de fackliga och politiska kampernas traditionella utseende. De vägrar att stanna vid förhandlingsaktionen, de eftersträvar inte en enkel parlamentarisk utgång. De bestrider direkt samhällets struktur, dess allmänna grundläggande princip: klassdelningen och utsugningen. Vänsterpartierna söker begagna sig av detta tryck genom att låta det passera genom de traditionella kanalerna: den fackliga med risk att förnya den genom ett mera demokratiskt förhållande till basen, eller den parlamentspolitiska, som också är fri från de tyngsta byråkratiska elementen. De flesta, för att inte säga alla minoritetsgrupper följer samma väg: de söker att utnyttja krisen som uppstått mellan rörelsen och fackföreningarna eller partiet, för att ge liv åt en ny fackförening eller ett nytt parti.

Vi tror att man måste slå in på en helt annan väg. De nya massrörelserna erbjuder en utomordentlig grogrund för en formulering i nya termer av den västerländska revolutionens strategi. De måste bli permanenta, utsträcka sig till andra sektorer av samhället, skaffa sig en egen organisation, bygga sin egen enhet, utvecklas till ett samhällsalternativ till systemet. Partiet, fackföreningen kan endast bli instrumenten för utvecklingen, enandet, utbildningen av denna antikapitalistiska rörelse, som emellertid gentemot arbetarrörelsens institutioner måste behålla sin självständighet, uttrycka och fortlöpande samordna sina egna direkta institutioner — råden som den enhetliga politiska masskampens ledarorgan på samhällskroppens alla nivåer. Dessa rörelser kommer att tillkämpa sig delerövringar, partiella maktpositioner, men enligt sin egen inre logik utgör sådana erövringar endast ett förberedande moment till en revolutionär kris och uppbyggandet av ett alternativ till systemet. Det är alltså nödvändigt att i fabrikena bilda arbetarråd som på en gång är politiska och fackliga organismer, oberoende såväl av fackföreningen som av partiet. Och på liknande sätt i varje samhällssektor. Utvecklingen av denna rörelse, av dessa organismer, av denna parallellmakt, måste framkalla en växande kris i samhällskroppen; partierna måste ta sig an detta perspektiv, göra sig redo att möta denna uppgift. Rådsstrukturen måste också försätta de nuvarande politiska institutionerna i kris och uppträda som basen i en ny statlig struktur. Man måste försöka konkret definiera en institutionell struktur, i vilken den allmänna rösträtten, folksuveräniteten, kommer till uttryck genom arbets- och kampkollektivens konstanta deltagande. Och man

---

⁸ Det skulle vara nödvändigt att gå in på frågan om råden i förhållande till de socialistiska samhällernas erfarenhet: att se om det också för dem, och på vilket sätt, finnes en lösning på problem som förblivit olösta, eller knappast vidrörts under deras utveckling. Man skulle också behöva analysera den ryska lösningen (partiets suveräna makt) och den jugoslaviska (självstyrelse).

måste också ompröva fackföreningens och partiets struktur för att anpassa dem till dessa uppgifter, göra dem till rörelsens verkliga instrument, en förtrupp som är nära förbunden med denna.

Med andra ord tycks oss rådsproblematiken inte bara utgöra en av beståndsdelarna i den aktuella reflexionen över den revolutionära strategin utan själva den bestämmande faktorn, som tvingar oss att på nytt tänka över revolutionen, att bättre analysera det kapitalistiska samhället och att experimentera fram nya organisationsformer.

Lucio Magri

Teser för kommunismen

Första delen

Bristen på strategi

1. Den italienska och europeiska vänstern saknar sedan många år tillbaka en klar och sammanhängande strategi. En kris har drabbat de båda ledande hypoteser kring vilka den västerländska vänstern historiskt sett har formerats; den reformistiska principen, vilken upprätthålles inte så mycket av den eländiga italienska socialdemokratien som av de stora socialdemokratierna i Nordeuropa; och av vad man kunde kalla folkfrontshypotesen, kring vilken de starkaste kommunistpartierna i Västeuropa växt upp alltsedan revolutionens misslyckande under tjugotalet.
2. Den reformistiska strategins kris gäller inte för det ena eller andra landet, för det ena eller andra skedet. Det är själva den utveckling av den moderna kapitalismen, som reformismen satsat på, som fått dennas förutsättningar att falla samman.
3. Det har blivit uppenbart, att en ekonomisk tillväxt som äger rum inom en kapitalistisk ram faktiskt inte utgör någon grund för sociala och medborgerliga framsteg utan tvärtom ett hinder. En utjämning av inkomster, möjligheter och makt, full sysselsättning, förbättring av levnadsförhållandena i fabriker och städer, massutbildningen och masskulturen, kvinnans frigörelse och en balanserad utveckling mellan olika regioner, alla dessa mål för välfärdsstaten kan inte förverkligas i samma takt som den ekonomiska utvecklingen utan blir om något mer avlägsna. Också när reformismens långsamma handlande lyckats korrigera systemets inneboende logik i riktning mot något av dessa mål, har samma logik redan förskjutit och förvärrat problemen.
4. Inte heller möjligheterna att ingripa i den kapitalistiska utvecklingen med den politiska maktens instrument har vuxit utan försvagats. De representativa institutionernas kris, den intima samverkan mellan teknokratiska eliter och monopolistiska grupper och de politiska partiernas korrupsion samverkar till, att den kvantitativa tillväxten av de offentliga funktionerna i ekonomin och samhället inte motsvaras av någon egentlig självständighet för den offentliga makten. Denna reduceras till en förmedlande och utjämnande apparat inom en mekanism som den inte kan kontrollera. Själva utövandet av folkets suveränitet har genom den politiska apparat det gett upphov till vänts mot denna suveränitet. Det har blivit till ett instrument som troget skyddar systemet mot varje radikal förändring, till en källa för en oavbruten stabilisering.
5. En sålunda integrerad och försvagad politisk makt ställs inför en allt mera kompakt ekonomisk och social apparat, styrd av objektiva lagar som i allt mindre utsträckning kan kontrolleras. Försök att med gradvisa och sektorsavgränsade ingrepp förändra utvecklingsmönstret förhindras effektivt av en rad faktorer. Här ska nämnas investeringarnas växande storlek och den långa planeringstid som de kräver, den vetenskapliga forskningens infogande i

den kapitalistiska apparaten, den internationella integrationen av kapital, varor och pengar, de olika sektorernas ömsesidiga beroende, styrningen av konsumtion och livsföring. På varje ingripande som rubbar systemets jämvikt reagerar detta med en kris, som omintetgör det reformistiska försöket. Detta är vad vi kan lära av de senaste tjugo årens socialdemokratiska maktinnehav. Häri ligger även förklaringen till den påtagliga enhetligheten i den kapitalistiska utvecklingen i länder, som haft högst olika politisk ledning och rättsväsen.

6. Inte mindre påtagligt är det socialdemokratiska misslyckandet med avseende på de internationella frågorna. Socialdemokratin har i många år odlat föreställningen om att den aggressiva kraften hos kapitalismen skulle bero på dess efterblivenhet och på kvarlevandet av i klassisk mening reaktionära element. Idag står det fullkomligt klart vilken roll rustningarna spelar för den avancerade kapitalismens jämvikt, liksom att det för kapitalismen är omöjligt att avskaffa utsugningen av de underutvecklade områdena och att systemet ständigt inom sig återskapar byråkratiska, militaristiska, nationalistiska och rasistiska krafter.

7. Av alla dessa skäl är reformismen sedan länge inte någon politisk strategi för arbetarrörelsen. Den har inte bara upphört att vara ett trovärdigt alternativ för den socialistiska rörelsen, oförmögen som den är att teoretiskt framställa hur kapitalismen ska kunna upphävas. Den är heller inte längre någon politisk kraft i egentlig mening. Socialdemokratin har kunnat överleva den nuvarande krisen endast genom att omvandlas till en väldig apparat för att utveckla makt och medla mellan korporativa intressen, som verkar inom ramarna för det givna systemet och dess dynamik.

8. Frontstrategin kan inte reduceras till reformismen, även om de har många drag gemensamma. Framför allt gäller det den vikt som båda lägger vid den italienska och europeiska kapitalismens efterblivenhet, koncentrationen på kamp kring de motsättningar som härrör ur denna efterblivenhet, samt höjandet av slagord som 'nationell ekonomisk utveckling' och 'demokratiska friheter'.

9. Denna strategi har i första hand grundats på en uthållig och vittförgrenad konstruktion av massrörelser kring de mest omedelbara kraven i samhällets alla sektorer: krav som rör *levnadsstandard, sysselsättning, försvar för de konstitutionella rättigheterna*. Dessa rörelser leddes så att innehåll och form inte radikaliserades därhän att uttrycka en revolutionär avsikt och framkalla en allmän politisk kris; men de begränsades heller inte till ett helt reformistiskt perspektiv. Deras strategiska syfte var att framkalla spänningar, som systemet inte var i stånd att bemästra. De skulle vara ett steg på vägen mot ett revolutionärt medvetandegörande av massorna och på så vis förskjuta de politiska styrkeförhållandena.

10. Denna typ av massrörelse kompletterades av en hög värdering av kampen om väljarna och i parlamentet. Inte så att man hyste övertygelsen, att det på denna väg skulle vara möjligt att lösa samhällets djupare liggande problem, men man har sett denna kamp som ett verktyg för att gradvis bryta den borgerliga politikens jämvikt och få till stånd en progressiv politisk samling kring ett program för demokratiska reformer.

11. Landningsplatsen inom ett sådant perspektiv låg i bildandet av regering som skulle samla vänsterkrafterna, varigenom problemet med systemets kris och regimens förvandling skulle ställas på det förmånligaste sättet. Den slutliga lösningen sköts emellertid alltid på framtiden och underordnades kravet på, att de globala styrkeförhållandena skulle bli så gynnsamma för det socialistiska lägret att ett frontalangrepp kunde undvikas.

12. Tack vare detta strategiska schema har en på parlamentet starkt inriktad politisk praktik, en högeligen tradeunionistisk linje för rörelsen och en fördomsfri inställning till allianser länge kunnat existera med en klassisk uppfattning av maktövertagandet, en organisatorisk praktik väsentligen uppdragen efter den tredje internationalens mönster, och en internationell

politik, som varit strängt underordnad Sovjetunionens.

13. Denna politiska linje har även under gynnsammare faser visat sig vara högst oförmögen att åstadkomma en revolution i västerlandet. Även om den haft stort defensivt värde gentemot den fascistiska aggressionen, så har den varken lyckats med att skapa en revolutionär opposition i de mest utvecklade kapitalistiska länderna (Förenta staterna, England, Nordeuropa) eller att bereda marken för en revolutionär öppning av den antifascistiska kampen på den europeiska kontinenten. Dess inneboende begränsningar har avslöjats just i den antifascistiska kampen, om det är riktigt att fascismen kunde besegras endast genom ett världskrig och en allians mellan Sovjetunionen och de starkaste kapitalistiska makterna.

14. Frontstrategin lyckades emellertid behålla sin trovärdighet även under efterkrigstiden på grund av två förutsättningar. Den ena var tron på en rätlinjig utveckling av den ryska revolutionen, som gjorde denna till den bästa garantin mot opportunistiska avvikelser och ett verksamt stöd för en halvt fredlig övergång till socialismen i västerlandet. Den andra var den italienska kapitalismens ohjälpliga ekonomiska och politiska efterblivenhet, vilket utgjorde den objektiva grunden till en allians mellan arbetarklassen och småbourgeoisin och gav en revolutionär karaktär åt kampen för ekonomisk utveckling och demokrati. De kommunistiska partierna har länge slutit ögonen för det faktum, att dessa båda förutsättningar håller på att försvagas, därför att detta berör kärnan i deras strategiska begreppsvärld.

15. Å ena sidan har vi Sovjetunionens förfall som förebild för den globala revolutionen och å den andra den italienska kapitalismens omvandling vilka båda till sist framstått som obönhörliga processer. Från denna stund har alla de grundläggande beståndsdelarna i frontstrategin framstått i ny dager: dess gamla uppfattning om massparti, övervärderingen av parlamentarismen och partiets byråkratisering. Dessa skildes från sitt ursprungliga strategiska sammanhang, blandades med en rent reformistisk praktik och åtföljdes av en revisionistisk process på det ideologiska planet. Och eftersom också den reformistiska vägen visat sig oframkomlig, står kommunistpartierna utan något sammanhängande perspektiv över övergången till socialismen.

16. Den 'italienska vägen till socialismen' har därmed blivit en tom formel, som fyllts med det mest eklektiska innehåll: från fräck parlamentarism till koketterier kring samregering med kristna demokrater, från reformistiska banaliteter till maximalistiska formler om makten, från sökandet efter regeringssamverkan med de borgerliga partierna till tal om att omstrukturera vänstern. Det enda genomgående är en historicistisk tendens, en abstrakt tilltro till den historiska processen, som får sitt slutliga uttryck i en taktisk slughet som döljer bristen på strategi. I detta påminner den italienska vänstern idag på ett högst oroande sätt om den första efterkrigstidens med dess sammanflätning av maximalism och en lika förvirrad som impotent reformism.

17. Denna situation har historiska och sociala rötter sen långt tillbaka. Om den revolutionära delen av den västerländska arbetarrörelsen, de stora kommunistiska partier som fötts ur oktoberrevolutionen och Lenins läror, huvudaktörer i stora maktkamper och i en heroisk strid mot den reaktionära diktaturen, insisterat på en defensiv och inadekvat strategi ända fram till dagens förvecklingar så är det inte pga förräderi från ledarnas sida eller förlusten av etablerade principer. Revisionismen har objektiva orsaker, här som i Sovjetunionen.

18. Dessa rötter får framför allt sökas i de västerländska revolutionernas nederlag under tjugotalet. Ur dessa nederlag följde dels tvånget att bygga socialismen i Sovjetunionen under extra svåra villkor, dels en djupgående kris i de europeiska kommunistpartierna, vilka tungt upplevde begränsningen hos ett huvudsakligen propagandistiskt agerande i väntan på att systemet skulle rasa samman. Frontstrategin uppstod just ur det oundgängliga behovet att skapa en effektiv samling av internationella allianser till försvar för Sovjetunionen och att

återupprätta en reell politisk anknytning till massorna och deras behov. Detta var den ödesdigra reträtten för en arbetarrörelse, som inte förmått att tillgodogöra sig oktoberrevolutionens lärdomar på ett skapande sätt och därmed fastlägga en strategi anpassad till den europeiska kapitalismens struktur.

19. Revisionismens grundvalar måste emellertid i första hand sökas i de djupgående förändringar, som tjugotalskrisen åstadkom inom det kapitalistiska systemet. Av dessa förändringar representerar fascismen endast en sida, och heller inte den viktigaste. Denna plats tillkommer expansionen för masskapitalismen och reformerna av new deal-typ. Det är detta nya kapitalistiska mönster, vilket sedan befästs över hela västerlandet, som kommunisterna länge ignorerat, men med vilket de till slut måste göra upp.

20. Detta mönster kännetecknas av en våldsam och oavbruten tillväxt av produktivkrafterna i förening med en vidsträckt tillämpning av den vetenskapliga forskningens resultat i ekonomin, en växande planering av investeringarna, en stark koncentration av den ekonomiska makten, ett systematiskt utnyttjande av staten till att reglera konjunkturcykler och dämpa sociala spänningar, en väldig utveckling av den standardiserade masskonsumtionen samt en tillväxt av samhällsekonomin servicesektor. Allt detta har djupt påverkat de förutsättningar, på vilka arbetarrörelsens traditionella strategier bygger.

21. Att invänta en katastrofal ekonomisk kris eller en permanent stagnation i produktionen har visat sig vara förgäves. De traditionella småborgerliga skikten har gradvis likviderats, men det har bildats nya sociala mellanskikt, som i många avseenden är privilegierade och förbundna med den monopolistiska utvecklingens olika sidor. Själva arbetarklassen har differentierats, förutom att den övergått till att utgöra blott en del (som dessutom minskar) av de arbetande massorna. Instrumenten för ideologisk integration har mångfaldigats liksom påverkan från de konsumtionsmönster, som systemet påfordrat. Produktivkrafterna (vetenskap, teknik, yrkesskicklighet, behov) har djupt påverkats av kapitalismens handlingsval.

22. Av dessa skäl har det klassiska schemat för en revolutionär brytning blivit omöjligt att följa. Enligt detta ska en medveten minoritet ingripa i ett läge, där samhället drabbas av upplösning, använda sig av massornas grundläggande krav för att bemäktiga sig statsmakten och störta egendomsordningen. En sådan kris kommer inte att inträffa. Om den verkligen skulle avteckna sig, så vore majoriteten så osäker på vad ett alternativ skulle innebära och så djupt ideologiskt påverkad, att den skulle inta moderata positioner och återgå till ordningen. Det är på detta grundläggande faktum som socialdemokraternas och labours hegemoni i de avancerade kapitalistiska länderna bygger, och det har varit orsaken till att de kommunistiska partierna successivt övergett sina revolutionära uppfattningar. Själva föreställningen om en brytning, om en kris, om en konfrontation med systemet har förefallit liktydig med äventyrligheter och nederlag.

23. Det är därför som den kamp mot revisionismen, som bortser från dess objektiva rötter och inte söker ge ett svar på de frågor ur vilka revisionism fötts, är helt inadekvat, en kamp som endast kräver en återgång till principerna och programmet från år 1921 eller från stalinepoken, som om inte revisionismen vore en frukt också av bristerna i dessa program. Man kan inte bekämpa revisionismen och samtidigt förneka det specifika och nya hos revolutionen i vår tid och i de avancerade kapitalistiska länderna. Man måste erkänna dessa förhållanden fullt ut och ge dem en verklig lösning i teorin och praktiken.

En ny internationalism

24. Det är idag en förutsättning för en ny revolutionär strategi, att man helt och fullt inser existensen av, naturen hos och följderna av ett nytt skede i den globala kampen. I centrum för detta skede står förskjutningen i det sovjetiska lägret, den kinesiska revolutionens

konsolidering som en ny historisk motståndare till imperialismen och uppblomstringen av en radikal, revolutionär kraft inom det kapitalistiska systemets högst utvecklade delar.

25. Den värld vi känner är resultatet av en historisk process, som domineras av oktoberrevolutionen. Uppbyggandet av en stor stat under proletär ledning och en global samling kring denna har tillsammans med den segerrika kampen mot fascismen brutit de imperialistiska makternas förut obestridda herravälde, gett en statlig dimension åt klasskonflikterna, befrämjat upplösningen av de klassiska koloniala systemen och etablerandet av nya folk, samt påskyndat och förändrat den kapitalistiska utvecklingen.

26. De historiska begränsningarna hos den ryska revolutionen och de sociala krafter som bar upp den, de fruktansvärda ansträngningar som dessa måste underkasta sig under en epok av fullständig isolering och de därav betingade subjektiva deformationerna har emellertid förhindrat, att det ur alla dessa brytningar uppstod ett allmänt uppsving för den revolution, som den stalinska strategin förutsåg. Efter kriget lyckades inte det europeiska proletariatet omvandla segern över fascismen till en seger över kapitalismen. Den amerikanska makten befäste sin roll som imperialismens stöttepelare och ersatte de gamla koloniala positionerna med nya former för dominans. Det sovjetiska samhället hämmades i sin vidare utveckling av en repressiv politisk struktur och av en ekonomisk struktur, där den överdrivna centraliseringen maskerade allvarliga sociala motsättningar i stället för att lösa dem. Det kalla kriget var uttrycket för denna fastlåsnings. Sovjetunionen och de kommunistiska partierna gjorde dramatiska ansträngningar att hejda imperialismens försök till revansch och befrämja framväxten av nya framstötter till brytning i systemets utkanter, utan att kunna uppställa en strategi för ett nytt skede av revolutionär expansion.

27. I mitten av femtiotalet gjorde det amerikanska atomvapenmonopolets upphörande, den kinesiska revolutionens konsolidering, befrielseörelsernas utveckling i Asien och Afrika och produktivkrafternas tillväxt i det sovjetiska samhället det både nödvändigt och möjligt att lämna Stalins politik. Den tjugonde partikongressen och därefter det chrusjtjovska styret reagerade på problemet enligt följande:

En snabb utveckling av sovjetekonomin genom utnyttjande av marknadsmekanismerna, ett omfattande anammande av teknologi och värderingar från det utvecklade kapitalistiska samhället, användning av materiella stimuli och ökande social differentiering.

Stöd åt de nationella bourgeoiserna och de nya byråkratskikten i de underutvecklade länderna, vilket menades vara en nödvändig fas och ett avgörande medel för att befördra den antiimperialistiska kampen och lösa underutvecklingens problem.

En rysk-amerikansk samverkan som huvudelementet i en internationell stabilisering, som skulle skapa en gynnsam ram för en ekonomisk tävlan.

28. Summan blev att man lämnade stalinepoken 'åt höger', vilket för Sovjetunionen medförde att man övergav eller på en obestämd framtid sköt de mera radikala målen för uppbyggandet av en ny samhällsordning. Åt de västerländska kommunistpartierna öppnade man vägen till kompromisser med socialdemokratin. För lång tid isolerades de länder och krafter (i främsta rummet Kina), som i en sådan strategi såg sina mest pressande behov av frihet och utveckling förnekade. — Detta val av strategi, som är ursprunget till världens nuvarande ordning, kan inte förklaras som en kupp från en korrumpierad maktgrupp, och heller inte enbart med att borgerliga element, som lyckats överleva socialt och ideologiskt under ansträngningarna att bygga upp det nya samhället nu tog revansch. Det är i stället ett utslag av övervikten i det sovjetiska samhället och kommunistpartiernas ledning för sociala intressen och teoretiska ståndpunkter, som den stalinska vägen för byggandet av socialismen genom sina begränsningar och motsättningar gett upphov till.

29. Denna strategi bygger på särskiljandet mellan två faser i övergångsperioden. Den första fasen ska ombesörja socialismens 'materiella bas', medan den andra tar itu med frågan om en djupgående och total omvälvning av alla produktionsförhållanden. Därför antog jordbrukskollektiviseringen formen av en brutal indragning av jordbrukets överskott. Härav den hierarkiska strukturen och den produktivitetinriktade ideologin som behärskade fabrikernas liv, den selektiva och teknikcentrerade utbildningsstrukturen, den politiska maktens starka koncentration och den byråkratiska despotismens successiva tillväxt. Man tillät viktiga element av den kapitalistiska politiska och sociala strukturen att överleva och försökte tygla deras inflytande genom voluntarism och ett jakobinskt tvång. Utrensningar och absolut makt blev de allt nödvändigare och till sist enda verktygen. Denna utsträckta tillämpning av den revolutionära terrorn bröt undan för undan ned det deltagande från massornas sida, den proletära karaktär hos partiet, den förmåga som människorna har att omskapa sig själva i den sociala kampen, som är själva grundvalen för en kommunistisk revolution.

30. Produktivkrafterna utvecklades samtidigt som de tidigare produktionsförhållandena inte var attackerade i verklig mening. Det bildades en byråkratisk maktapparat, som gled allt längre från sitt revolutionära ursprung och som blev alltmer benägen att bruka sina politiska privilegier till att skapa sig sociala. Ur denna dubbla jordmån spirade den chrusjtjovska kursändringen, som var ett resultat av förefintliga men ännu inte dominerande krafter i det sovjetiska samhället, och som var dömd att leda till ett återupprättande av kapitalismen.

31. Ännu viktigare än att bedöma orsakerna är att värdera följderna av denna förändring av Sovjetunionens sociala natur och internationella funktion. I början av sextioalet tycktes det, som om denna kursändring skulle inspirera till en världsomspännande utveckling av 'reformistiskt' slag. Vi skulle få en syntes av de båda härskande systemen under demokratins och den ekonomiska utvecklingens förtecken, en fredlig reglering av kontroverser mellan olika stater och en gradvis lösning av underutvecklingens problem. Kennedys Förenta stater och Chrusjtjovs Sovjetunion trodde var för sig på sin utvecklingsförmåga och på det motsatta blockets lugna framåtskridande och tycktes slå in på den fredliga tävlans väg. Drömmen om en revolution som innebar en radikal förändring tycktes överallt vara övergiven, men i gengäld föddes hoppet om ett förnuftigt och ordnat gemensamt framsteg. Båda parter var övertygade om sin förmåga att vinna övertaget i denna tävlan, också utan en direkt konfrontation. Tävlan antog dock snart karaktären av ett påtagligt samförstånd, där problemet om hegemonin förblev olöst.

32. På några korta år har dessa förhoppningar grusats helt. Reformismen och revisionismen har heller inte på det globala planet bestått provet, ens efter sina egna mått. Det som kännetecknar världsläget idag är utlösningen av motsättningar inom de båda systemen, ökade spänningar och återgången till en repressiv politik. Vi står på nytt inför det val mellan revolution och katastrof, som har dominerat hela vårt århundrades historia.

33. De avancerade kapitalistiska samhällena har drabbats av en lika komplex som farlig kris, som ifrågasatt grundläggande värden och strukturer:

a) Krisen har inte orsakats av någon stagnation i utvecklingen utan av utvecklingen själv. Den har profitens ökning som sitt enda mål, ger näring åt växande områden av parasitism och slöseri, marginaliserar hela samhällsskikt och åstadkommer växande behov som den inte förmår att tillfredsställa. Därigenom mångfaldigas upplösningsfenomenen i samhället och vardagslivet, vilket orsakar spänningar och revolter som kan kontrolleras endast med hjälp av en monstruös apparat för manipulering av samtycke och ett öppet förtryck. Studenternas och den svarta rörelsens uppror i USA och krisen i landets politiska enhet, studentkampens spridning i Europa, det kraftfulla uppsvinget för och det nya innehållet i arbetarnas och massornas kamp, fram till majhändelsernas utbrott i Frankrike, den tumultariska samhällskrisen i Italien och de

nya ansatserna till en rörelse i Tyskland tecknar de stora dragen i denna bild.

b) Denna kris inbegriper direkt systemets bärande mekanismer, därför att den inte kan lösas annat än genom ett radikalt övervinnande av dessa mekanismer och genom ingripande från idéer och krafter, som förmår att genomföra en sådan omvälvning. Om dessa idéer och krafter saknas eller är otillräckliga kommer krisen att ge upphov till en spiral av irrationalitet och våld, vars följder omöjligt kan förutses. Nixons USA, som står vid randen av ett inbördeskrig efter en av sina längsta perioder av expanderande produktion och som oavbrutet riskerar en utbredning av den asiatiska konflikten och brutala interventioner i andra områden, kan stå som själva sinnebild för en sådan process.

Även i Asien, Afrika och Latinamerika har reformismen lett till liknande motsättningar. Inte därför att dessa områden skulle ha utestängts från utvecklingen mot en kapitalistisk förening utan på grund av de egenskaper, som denna process fått. De kapitalistiska produktionsättens inträngande, häftigt påskyndade genom det klassiska kolonialsystemets sammanbrott, har inte lett till ett successivt övervinnande av dessa världsdelaars tragiska problem och ett gradvis upphävande av deras efterblivenhet, utan till motsatsen. Olikheterna mellan de båda zonerna har vuxit, den enas underordning under den andra har vidmakthållits, och överbefolkningen och svälten antar alltmer förskräckande dimensioner. Det uppkommer nya institutioner för förtryck inom de underutvecklade länderna, och våldet mot de revolutionära krafterna ökar.

35. Detta kan inte förklaras med fortlevandet av härskande imperialistiska grupper utan pekar på hinder, som reformismen inte kan övervinna:

En utveckling av de underutvecklade länderna förutsätter ett likviderande av de gamla härskande klasserna och de nya byråkratskikten, en mobilisering av bondemassorna och bildandet av politiska avantgarden, det vill säga en revolutionär omvandling av hela den politiska och sociala strukturen vilket imperialismen också i dess modernare former reser sig mot av tvingande ekonomiska och politiska skäl. I stället sammanfogas ett block bestående av den gamla jordägarklassen, den traditionella compradorbourgeoisin och de nya byråkrat- och militärkasterna. Den sovjetiska politiken i den underutvecklade zonen är i detta avseende annorlunda endast därigenom, att den aktivare stöder de modernare formerna av underordning än de traditionella: 'framstegsallians' och biståndspolitik samt stöd åt de 'nationella bourgeoiserna' och de nationalistiska krafterna är linjer som båda misslyckats.

En utveckling av de underutvecklade länderna är oförenlig med en total utveckling av den kapitalistiska värld, i vilken de är integrerade. Denna oförenlighet beror inte enbart på välkända mekanismer som det ojämna utbytet eller överförandet till den utvecklade världen av profiter på kapital i de underutvecklade områdena utan mera subtilt på själva naturen hos dessa investeringar, på den kommersiella penetrationen av deras produkter, på den typ av tekniska framsteg som de exporterar och den konsumtion som de ger upphov till, vilket obönhörligen leder till ekonomisk låsning och social upplösning i de underordnade länderna. Utan att navelsträngen klipps av och utan att från början bekämpa de avancerade ländernas utvecklingsmodell, kommer underutvecklingens tragedi i den övriga världen inte att upphöra utan att förvärras.

36. Detta reformismens misslyckande i den underutvecklade zonen har som sin logiska följd fått inte bara den radikala brytningen mellan Kina och Sovjetunionen, vilken haft allmänna och djupare liggande orsaker, utan även en oöverbryggbar klyfta mellan samexistenslinjen och de revolutionära avantgarderna i alla de förtryckta länder som slagit in på den väpnade kampens väg, och mot vilka det imperialistiska våldet släppts lös till och med Sovjetunionens godkännande.

37. Reformismens misslyckande har inte varit mindre påtagligt i Sovjetunionen och de

östeuropeiska länderna. Här har dess viktigaste mål, en snabb ekonomisk tillväxt, inte uppnåtts. I ett system betingat av politiska och sociala strukturer som skapats under en annan epok och med andra målsättningar, har en partiell liberalisering av ekonomin och ett lättande av den ideologiska spänningen inte alstrat dynamiska krafter. Man har i stället fått centrifugala sådana, passivt motstånd från massorna, en förlamning av de ekonomiska styrningsmekanismerna och en upplösning av den politiska apparaten. På denna kris i produktionen och samhället har de styrande grupperna svarat med att återgå till auktoritära metoder inom och mellan länderna. Man har hamnat i en ond cirkel av liberaliseringar och repression, vilket fördjupat krisen.

38. Tjeckoslovakienhändelserna 1968 gav ett slutgiltigt uttryck åt denna motsättning. Rötan i novotnybyråkratin ledde fram till den brytning, som den nya kursen innebar. Den 'liberala' och teknokratiska hegemonin var en logisk följd av den föregående epoken, men där fanns också ett initiativ från massornas sida, som på ett fruktbart sätt hade kunnat förnya klasskampen. Lika uppenbart som det förra elementet, den 'nya kursens' liberaliserande och högerpräglade inriktning särskilt på det ekonomiska fältet, är det andra, de goda möjligheterna för arbetarnas och massornas återinträde i samhällslivet och i kampen för kommunismen.

39. Detta senare element har verkat upplösande på stabiliteten i Warszawapaktens samhällen därför att den hotat det system av privilegier och makt, vilket från skilda utgångspunkter förenat teknokrater och byråkrater, liberaliserare och nystalinister. Här ligger den kontrarevolutionära betydelsen i Sovjetunionens intervention, den som två år senare öppnade portarna för västtysk penetration efter att ha använt denna som förevändning för att slå ner den 'nya kursen'.

40. En global och genomgripande kris har drabbat den reformistiska strategin. De styrande grupperna inom det imperialistiska lägret och Sovjetunionen söker motverka detta genom att dels skynda på den ömsesidiga integrationen och den åtföljande 'normaliserings'-politiken, dels slå ner alla dem som gör uppror mot detta gemensamma herravälde.

41. Integrationen mellan öst och väst har idag oväntat gått in i en påskyndad fas. De båda kontrahenterna har pressats till detta både av nödvändighet och av fördelarna. Staterna i väst har tömt ut den fas av sin expansion, vilken som sina mest pådrivande inslag hade moderniseringen av Västeuropa och upprustningen. Eftersom man inte kan finna nya partners genom en utbredning av det utvecklade området, uppsöker man genom en integration av den 'socialistiska' delen av Europa det enda utanförliggande fält, som kan ge utrymme för en ny expansion, en ny internationell arbetsdelning och en absorbering av de interna spänningarna. De östeuropeiska länderna som med förnyade autoritära medel kontrollerar farorna för en politisk kris, men som även av den anledningen är oförmögna att lösa de ekonomiska utvecklingsproblemen tillgriper finansiellt och tekniskt stöd från väst för att ta sig ur en låsning som man inte kan lösa inifrån.

42. Denna integrationsprocess innebär emellertid i förhållande till det förflutna ett kvalitativt språng. På grund av de styrkeförhållanden och ekonomiska villkor under vilka den försiggår är denna utveckling en process under klar kapitalistisk överhöghet, som fortgår som ett genombrott mot öster och ett införlivande av detta område med den imperialistiska världsmarknaden. Detta är inte en process som kan hejdas på halva vägen. En massiv ökning av utbytet medför nämligen en avsevärd homogenisering av utvecklingstyp och produktivitetsnivå. För Sovjetunionen kommer det att innebära ett nedrivande av de sista lämningarna från den revolutionära epoken. Man kommer att bryta ner de grundläggande rättigheter som arbetarna tillkämpat sig, godta den kapitalistiska konsumtionsmodellen och avskaffa vissa äldre maktstrukturer, vilket kommer att medföra risk för nya klassmotsättningar, nya motsättningar mellan land och stad och nationella spänningar. I väst kan

man få en förnyad tillväxt av produktionen, men det blir en utifrån framkallad tillväxt som följer profitens utvecklingslagar. Den kommer därför att leda till en försämring av utvecklingens sociala och politiska kvalitet och ett förvärrande av obalansen.

43. Ett komplement till denna amerikanska och sovjetiska politik är den process av 'global normalisering', där man mer eller mindre våldsamt och med gemensamt eller enskilt agerande söker ingripa mot de delar av världen, som vill dra sig ur det gemensamma mönstret. När, som i Vietnam eller på Cuba, ett folks hjältemodiga kamp eller en revolutions seger inte gör det möjligt för Sovjetunionen att helt dra sig undan en utfästelse och ett stöd så utövar man i gengäld ett politiskt tryck och ställer politiska villkor. När den väpnade kampen inte är så djupt förankrad eller är svagare, som i Kambodja eller Palestina, försöker man att genom överenskommelser mellan stormakterna isolera och marginalisera dessa omstörtande punkter. Inom båda blocken har de bägge makterna en ömsesidigt erkänd ställning av internationell polis. Förenta staterna betraktade inte interventionen i Tjeckoslovakien allvarligt, Sovjetunionen lägger hinder i vägen för den väpnade kampen i Latinamerika och dundrar mot extremismen hos den nya vänstern i väst. Den logiska slutpunkten är att den filo-sovjetiska internationalen reduceras till en skugga av sitt förflutna, och att de kommunistpartier som är förbundna med Sovjetunionen upphör att vara reella politiska krafter (som i de underutvecklade länderna) eller revolutionära politiska krafter (som i Frankrike eller Finland).

44. Också den 'globala normaliseringen' frammanar emellertid spänningar och revolter i högre grad än den förmår att suga upp dem. Den asiatiska fronten är i rörelse; kriget i Vietnam fogar sig inte efter samexistenspolitikens logik utan breder ut sig över Indokina. I Indien tas de första stegen mot folkets väpnade kamp, och trycket från Japan öppnar en ny och okontrollerad motsättning. I Mellanöstern tenderar den antiimperialistiska kampen att överskrida den nationalistiska horisonten för att anta revolutionärt innehåll och inbegripa arabländernas regimer. I Latinamerika är de politiska avantgarderna inbegripna i en kritisk uppgörelse med den parlamentariska vägen liksom med gerillastrategin av focotyp och söker sig mot folkkrigets väg. 'Normaliseringen' normaliserar inte, den orsakar nya kollisioner, avslöjar sin sanna natur och tvingar upp våldet till ett högre plan.

45. Sedan femton år har det visat sig, att den tjugonde partikongressens kursändring inte lett till någon reformistisk hegemoni, inte skapat någon fredlig värld och inte löst de breda massornas problem. Den har tvärtom fört till en imperialistisk hegemoni över hela den utvecklade delen av världen och en utbredd repression på det globala planet. Pånyttfödelsen av en revolutionär formering har blivit en avgörande förutsättning för att hejda de katastroftendenser, som åter uppträder i världen.

46. Den kinesiska revolutionen utgör det enda alternativet till den sovjetiska strategins och den kommunistiska rörelsens kris. Den utgör den naturliga referenspunkten för världens revolutionära krafter. Dess värde beror inte enbart på dess antiimperialistiska radikalism och revolutionära konsekvens, utan även på den dynamik, som ligger innesluten i dess politiska och sociala utveckling.

47. Den kinesiska revolutionen har sökt de djupare orsakerna till de degenerationsprocesser som pågår i de europeiska socialistiska samhällena. Den har tagit avstånd från de 'två etapper' i byggandet av socialismen och satsar på ett parallellt påskyndande av de strukturella och de politiska omvandlingarna. Den tar itu med produktionsförhållandena och produktionsstättet, betonar jämlikhetsmotiven, kritiserar den hierarki som uppkommer genom den samhälleliga arbetsdelningen samt förnekar utvecklingens påstådda objektivitet och vetenskapens och teknikens förmenta neutralitet. Den tar avstånd från den ackumulationsmodell som tillämpas i de andra socialistiska länderna och som bygger på en prioritering av industrin och en hård beskattning av bönderna. Den söker istället en total utveckling i förening med en radikalisering

av de sociala relationerna, en kollektiv styrning underifrån och en successiv sammansmältning mellan de produktiva och de formativa processerna (land-stad, industri-jordbruk, manuellt-intellektuellt arbete). Den har angripit hela det politiska och byråkratiska systemet med ständig masskamp med ett stärkande av proletariats diktatur under hela övergångsperioden med upplösning och omvandling av partiet under hård kamp.

48. Det revolutionära innehållet i denna linje är vad som ligger till grund för konflikten med Sovjetunionen och för det nya skede av klasskamp inom folket och partiet, som tog sin början med den 'proletära kulturrevolutionen'. Denna brytning belyser den kinesiska kommunismens internationella politik, värdet i dess rekommendationer till de förtryckta folken och det bidrag som den ger åt revolutionen i de utvecklade kapitalistiska länderna.

På det internationella planet vägrar den att godta supermakternas uppdelning av världen, fördömer en samexistens som utgår från status quo och understryker den frontala och ömsesidigt dödliga karaktären hos kampen mellan imperialism och socialism. Den tar därmed avstånd från varje stabilisering, riktar sig till de revolutionära krafterna i hela världen och betonar den revolutionära processens subjektiva och direkta natur samt vänder sig mot varje ställföreträdarskap eller anspråk på att leda ett block. Detta innebär, framför allt i Vietnam, att den fördjupar och utbreder det antiimperialistiska folkkriget tvärtemot den sovjetiska linjen om förhandlingar och eftergifter.

För de underutvecklade länderna framhåller man det fördärliga och praktiskt ogenomförbara hos en väg ut ur underutvecklingen, som inte bygger på principen om ett revolutionärt val grundat på folkkrig av masskaraktär. Denna kinesernas hållning skiljer sig inte bara från neutralistpolitiken (som likväl på sin tid stöddes av Kina) och från de reformistiska partiernas samexistenspraktik, utan även från inställningen hos de avantgarden som framhäver det militära momentet på bekostnad av det politiska (vilket är fallet med vissa amerikanska gerillarörelser).

För de avancerade kapitalistiska länderna pekar man på principen att ta avstånd från en successiv utveckling, på att systemet måste helt och hållet revolutionarieras, att alternativet ständigt måste brytas sönder och omskapas och att de historiska betingelserna för kommunismen är för handen. Det är ju dessa frågor som, i ett annorlunda sammanhang som utesluter varje barnsligt härmningsförsök, står i centrum för kapitalismens allmänna kris och för det nya, som kännetecknar den sociala kampen i väst.

49. På grund av dessa sina egenskaper uppfordrar den kinesiska revolutionen, maoismen, till en internationalism av nytt slag. Kina anförtror inte sin fortlevnad och världsrevolutionens framtida utveckling åt ett återöppnande av motsättningar (i sista hand krig), mellan de imperialistiska eller socialimperialistiska makterna. Inte heller till sin egen utveckling som en stat bland stater, en krigsmakt bland krigsmakter, en ekonomi bland ekonomier. Den litar snarare till enhetligheten och rikedomen i sin egen revolutionära växt och till det självständiga och parallella revolutionära initiativet inom andra delar av världen. Den internationalism som denna linje gör anspråk på är inte ett defensivt försvar av socialismen i ett enda land och inte heller åter-uppbyggandet av en disciplinerad samling kring en statsmodell. Det är i stället en internationalism, där 'var och en går på sina egna ben', och som på ett skapande sätt tar itu med sitt eget samhälles och sin egen kamps problem. Där blir enheten ett resultat av den gemensamma inspirationen och av den revolutionära processens individuella karaktär.

Denna enhet har sin objektiva bas däri, att alla länders problem strålar samman i ett enda tema: hur ska man, med olika takt och i olika former, kunna bygga ett kommunistiskt samhälle? Detta är en problematik som uppstår ur vår aktuella verklighet; den är inte resultatet av ett ideologiskt val. Det existerar nämligen inte någon 'kapitalistisk väg' till industrialisering av Asiens och Afrikas länder, inte någon 'termidoriansk' väg till utveckling av de östeuropeiska

samhällena, inte någon reformistisk väg till en social expansion för de utvecklade kapitalistiska länderna. Här ligger det allmängiltiga värdet hos det förslag som kulturrevolutionen först framlagt och mot vilket andra delar av den revolutionära rörelsen med olika utgångspunkter sammanstrålar.

Den kinesiska revolutionen själv har behov av det självständiga initiativet och av revolutionens mångfald. Mao Tse-tungs tänkande har som sin kärna en full medvetenhet om den revolutionära processens ostadiga och ömtåliga natur också när revolutionen har segrat och håller makten. Framtiden kan säkras bara med ett genombrytande av inringningen och genom bidrag från andra folk och traditioner till den revolutionära processens utbredning.

I detta sammanhang blir klasskampen i de utvecklade kapitalistiska länderna på nytt av primär betydelse. Denna övertygelse bygger inte på någon absurd eurocentrisk inställning utan tvärtom på medvetandet om den enhetliga karaktären hos det kapitalistiska systemet för herravälde och den därav följande omöjligheten av att skilja revolutionen i 'de framskjutna punkterna' från den i 'de underutvecklade delarna av världen'. Utan ett revolutionärt uppsving i västvärlden kan det inte med säkerhet förhindras, att imperialismen på grund av sina inneboende våldstendenser söker sin utväg i ett katastrofalt krig, eller att det ok som de båda supermakterna tvingat på världen ohjälpligt kväver den. Om man inte från revolutionära utgångspunkter tillgodogör sig de enorma ekonomiska och vetenskapliga resurser som ackumulerats i de avancerade länderna kan man inte möta den globala underutvecklingens problem och ge andrum för enskilda nationella revolutioner. Och de stora problem som är förenade med byggandet av kommunismen skulle inte finna något svar just där, som de konkreta historiska förutsättningarna är tillräckligt mogna för att tillåta en rikare och slutgiltigare lösning.

Det finns inte skäl att anta, att revolutionen i västvärlden skulle hindras av sin globala infattning, i den meningen att arbetarklassen där skulle åtnjuta en privilegierad ställning som gör den delaktig av de imperialistiska mekanismerna för utsugning. Situationen är idag en annan, därför att den imperialistiska utsugningen endast i marginell grad bidrar till 'välståndet' i de utvecklade länderna. Den globala underutvecklingen är väsentligen inte en följd av att rikedomar överförs från en del av världen till en annan. Det är istället därför att den förstärker de nationella och internationella mekanismer som håller det ekonomiska systemet vid liv, som utsugningen av de underutvecklade länderna är livsnödvändig för imperialismen. Genom att den förlamar de underutvecklade ländernas utveckling upplöser den deras ekonomiska struktur och gör dem möjliga att manipulera politiskt. Det är samma mekanismer som förtrycker massorna i västvärlden och förenar motiven för de förtryckta massorna i de båda delarna av världen att göra uppror.

Ett tillintetgörande av dessa världsomspännande mekanismer, av deras mönster för produktion och kultur, skulle på båda hållen innebära ett frigörande av produktivkrafter och en sådan kontroll över utvecklingens mål, att garantera ett samtidigt steg framåt. Det räcker att begrunda de resurser som ligger nerfrusna i den globala rustningen eller på den absurda inriktning som kapitalismen påtvingar den vetenskapliga forskningen för att inse det samband, inte av solidarisk utan av objektiv och materiell art, som förenar den västerländska arbetarklassen med folken i de underutvecklade länderna. Utan en gemensam revolutionär kamp kommer 'u-hjälpen' att finansiera lyxkonsumtionen hos de privilegierade klasserna i de underutvecklade länderna och de internationella monopolens superprofiter, utan den kommer en nedrustningspolitik att innebära risker för sysselsättningen och kommer ett undertryckande av 'överflöds'-konsumtionen inte att motsvaras av något annorlunda sätt att tillfredsställa behoven. Det är därför som inget av dessa politiska krav någonsin lyckats stiga ned från molnen och uppväcka en internationalistisk strävan hos den västerländska arbetarklassen.

55. Det totala globala sammanhanget innebär därför sammanfattningsvis för den italienska arbetarklassen och vänstern:

Att utvecklingen av revolutionen i väst, kampen mot den kapitalistiska makten i dess starkaste fästen, har en bestämd rytm och bestämda värden. Det finns i världen inte utrymme för eller krafter mäktiga nog att garantera en fredlig utveckling och en demokratisk stabilisering. Krisen förvärras. Att sluta sig inne i en provinsial begränsning eller skjuta kampen på framtiden skulle betyda, att man lät sig dras in i den allmänna internationella rörelsens urartning.

Att en utveckling av revolutionen i väst förutsätter en internationell gruppering av de antikapitalistiska krafterna. Att tala om ett 'socialistiskt block' som skulle omfatta Sovjetunionen, Kina, den europeiska socialismen och Cuba skulle betyda att man byggde sin politik på en förlamande tvetydighet. Detta innebär inte att man bortser från de motsättningar som existerar mellan Förenta staterna och Sovjetunionen ifråga om deras maktpolitik, ej heller från de skillnader som fortfarande utmärker de båda slagen av repressiva klassamhällen. Det betyder däremot, att Sovjetunionen inte längre kan betraktas som en kraft engagerad i den revolutionära fronten och att dess interna och internationella linje måste bekämpas. Den antikapitalistiska rörelsens talesman är den kinesiska revolutionen.

Att det revolutionära initiativet i västvärlden och särskilt i dagens Italien idag kan räkna med det internationella jämviktssystemets kris och med de nya krafter, som mognar fram inom alla områden. Även om de internationella styrkeförhållandena idag kan verka tyngande på den italienska revolutionen så finns det dock nya utvägar, och öppnar nya områden för initiativ.

Framför allt är det rimligt att tro att en utveckling av kampen mot kapitalismen i Italien snabbt skulle fortplanta sig till andra länder. Den skulle starta en omfattande process och därmed undgå att isoleras i ett i övrigt konservativt och stabilt Europa.

Att Sovjetunionen bytt läger och förändrat sin sociala natur betecknar en kvalitativ omsvängning i den globala kampen. Den sovjetiska erfarenheten och den tredje internationalen fick ett slut som var helt annorlunda det för vilket generationer av revolutionärer hade kämpat, men inte med ett historiskt nederlag. Hela världsordningen har förskjutits. De katastrof alstrande krafterna inom kapitalismen har hållits tillbaka och nya huvudpersoner har framträtt på historiens scen. Problemen har nått en kvalitativt högre nivå. Kina har — även tack vare de strider som landet självt, Sovjetunionen och hela den revolutionära rörelsen genomgått — inte mekaniskt intagit den ställning som Sovjetunionen hade under tjugotalet, utan företräder en ny väg för byggandet av socialismen. Enligt denna har det bildats en ny revolutionär front av länder som nyligen blivit oberoende. I de revisionistiska länderna kan den politiska och sociala dialektiken återkomma med oväntad snabbhet och rikedom. Det västerländska proletariatet intar på nytt en huvudroll. Revolutionen, i global omfattning och i sin mest radikala form, står åter på dagordningen, den utgör det enda alternativet till en katastrofal vändning av det mänskliga samhällets degeneration. Stort är i denna ovissa kamp det ansvar som vilar på den västerländska vänstern, vilken alltför länge har överlåtit på andra tyngden av problem och uppgifter som i första hand är dess egna.

Kommunismens aktualitet

Myten om det integrerade, endimensionella samhället har under senare år förlorat terräng i västvärlden. Arbetarnas kamp i Europa, studentrevoltens utbrott, avvisandet av den borgerliga kulturen, de svartas rörelse i USA, majhändelserna i Frankrike, krisen i Italien har alla demonstrerat, att det i hela västvärlden uppstått motsättningar som inte utan svårighet kan utjämnas inom systemets ram. Denna rörelse har hittills emellertid inte visat sig vara något mer än ett akut sjukdomstillstånd inom samhällskroppen. Dess svårighet att organisera sig

strategiskt har lämnat problemet olöst om hur det ska mogna fram en revolutionär praktik, som kan dra med sig befolkningens flertal, ta upp en direkt kamp med statsmakten och föra in samhället på nya vägar.

Det rör sig emellertid varken om en övergående kris eller strömning på ytan. Det som vi ser är uttryck för permanenta motsättningar, som är förbundna med det kapitalistiska samhällets egen dynamik och med systemets oförmåga att garantera en verklig utveckling av produktivkrafterna, behärska de olika krafterna i samhället och tillfredsställa de behov som det skapar. Att verifiera denna tes i praktiken och att precisera vad som skiljer den från det blotta inväntandet av förlamningen och sammanbrottet är idag det grundläggande strategiska problemet för revolutionen i väst.

Orsaken till att någon revolution hittills inte ägt rum i västvärlden är att det kapitalistiska systemet varit i stånd att erbjuda samhället utsikter till en utveckling, som kunnat suga upp de viktigaste av de krav som massorna gett uttryck åt, använda dessa krav som korrektiv mot tendenserna till stagnation och slutligen med utvecklingens hjälp förändra själva kraven. Det är denna under de senaste tjugo åren så framgångsrika modell, som gett underlag åt ideologin om det 'integrerade samhället'.

Arbetarrörelsen har alltid ställt en snabbare och vidare utveckling i centrum för sina krav. Den grundläggande motsättningen bakom kapitalismens kris skulle vara den mellan de av kapitalismen frambesvurna produktivkrafterna och de numer förlamande produktionsförhållandena. En sådan analys, som teoretiskt kan härledas från den andra internationalens marxism, var inte frukten av ett subjektivt misstag utan av att systemet på det globala planet ännu framstod som hegemoniskt och kapabelt att staka ut den historiska utvecklingens huvudriktning. Endast de områden och klasser som stannat utanför systemet kunde göra uppror mot det, och upproret kunde bara ske inom samma modell. En radikal kamp mot kapitalismen, ett bekämpande av dess produktionsförhållanden skulle ha varit möjligt först i det ögonblick, då produktionssättet ifråga hade beskrivit hela sin utvecklingskurva och skapat förutsättningar för sitt eget upphävande. För att låna ett uttryck från Marx: i det ögonblick, då utsugningen av arbetet i praktiken blivit 'en miserabel bas för ett ytterligare utvecklande av rikedom'.

Det är dessa förutsättningar som historiskt börjar mogna fram. Något som hindrar massorna och vänsterkrafterna att inse denna verklighet är den skenbara dynamiken i den kapitalistiska produktionen, systemets förmåga att frambringa en växande avkastning, nya produkter och ny teknologi. Det rör sig emellertid om en skenbild, som måste och kan avmystifieras på många sätt och med olika infallsvinklar.

I första hand ur ett kvantitativt perspektiv. Ett system av produktionsförhållanden har inte uttömt sina historiska möjligheter endast när det inte längre förmår att garantera en viss utveckling av produktiviteten, utan redan när det innebär ett hinder för ett fullt utnyttjande av de existerande möjligheterna. Även ur den förra synpunkten visar det kapitalistiska systemet inom sina mest utvecklade högborgar att det råkat in i en djupgående kris. Den alltmer improduktiva användningen av avkastningen (från rustningarna till alstrandet av en ur samhällelig synpunkt onyttig eller skadlig konsumtion); oförmågan att stimulera en utveckling inom det nationella och internationella samhällets efterblivna sektorer, den karaktär av tidsspillan som 'fritiden' fått, den bristande överensstämmelsen mellan förmåga och faktiska yrkesuppgifter för olika arbetarkategorier, allt vittnar om en växande irrationalitet hos systemet.

För att trots allt garantera en dynamik åt utvecklingen har systemet gett upphov till en serie av sociala och politiska processer (rustningar, internationell aggression, permanent inflation, individualistisk upplösning av konsumtionen och vardagslivet, korporativa och korrumperade institutioner, en återuppväckt rasistisk ideologi, ett mångfaldigande av privilegier), vilka fun-

gerar som droger och hjälper det att överleva men ackumulerar nya och ofta explosiva spänningar. På så sätt går utvecklingen åter mot en katastrof, inte i termer av en ekonomisk omstörtning utan av en på en gång politisk, ekonomisk och social kris.

Denna obalans mellan faktisk och möjlig utveckling är ännu mera uppenbar på det kvalitativa planet. Det är obestridligt att de moderna samhällena, där inkomsterna och kunskapernas nivå skulle tillåta att man tillgodosåg de primära behoven med en bråkdel av det tillgängliga arbetet, tvärtom är samhällena där det enformiga, atomiserade och alienerade arbetet representerar det stora flertalets fördömelse. Samhällena där en god del av resurserna skulle kunna tillfredsställa sådana behov som uppkommer ur ett fritt val är tvärtom sådana, där merparten av konsumtionen i stället svarar mot anspråk som påtvingats av produktionen och som saknar allt mänskligt och socialt värde. Samhällena där utvecklingen av kommunikationsmedlen och vetandet borde säkerställa enande av samhällskroppen och en utspridning av makten är i stället samhällena som till det yttersta förstärker individens isolering, maktkoncentrationen och de nationella och ras-betingade barriärerna. Listan på motsättningar kunde förlängas i det oändliga. Enbart detta att man vänjer sig av med att betrakta samhällsutvecklingen ur ett totalt perspektiv och dess betydelse på lång sikt — också det en produkt av systemet — gömmer det faktum, att aldrig i historien framträtt ett system som i lika hög grad som det utvecklade kapitalistiska saknat en rationell plan, varit en oförnuftig modell och inneburit ett absurt förslösande av de möjligheter som historien frambringt.

Men just det att ett system är historiskt möjligt att övervinna gör att dess 'irrationalitet' alstrar en verklig samhällelig dialektik, en klasskamp som kan störta det. Det är här som de största nyheterna spirar ur den utvecklade kapitalismen. Den 'integrerade helheten' uppvisar sprickor, på så vis att systemet självt alstrar sådana krafter och behov, som det inte förmår att tillfredsställa vare sig genom sin faktiska eller möjliga utveckling. Dessa krafter och krav är inte av traditionellt slag, men de är fördenskull inte mindre 'materiella'.

För att kunna utvecklas måste systemet exempelvis ha en allt högre nivå av kvalifikationer och kunskaper, som det inte förmår utnyttja. Det faktum att sådana kunskaper redan i utgångsläget deformerar av deras avsedda funktion hindrar inte en stor del av arbetarna från att uppmärksamma det alienerade arbetets motsättning. För att utvecklas behöver systemet en ökande mängd av vetenskapligt kunnande och hur än forskningen styrs av systemets målsättningar frambringar den ständigt alternativa möjligheter och öppnar vägar som den ständigt måste överge. För att utvecklas har systemet behov av en växande social dynamik, av att bryta upp traditionella institutioner och vanor, av att på samma gång återuppväcka och svika nya behov av samhälleligt deltagande och nya relationer mellan individerna, mellan könen och mellan generationerna. För att kunna utvecklas frambringar systemet en det sociala livets ordning, som till det yttersta och under nya former skärper tidigare problem: Hälsan angripen av sjukdomar med socialt ursprung; ålderdomen, en allt större del av livet i samhällets utkanter; ungdomens och kvinnornas problem, växande skikt av befolkningen undflyr den traditionella underordningens mekanismer, men finner inte utrymme för förverkligande och makt.

Även ur denna synpunkt kan exemplen mångfaldigas i det oändliga. Kärnpunkten är emellertid att systemets irrationalitet inte enbart härledes från en intellektuell utarbetad 'värdeskala' eller från en metahistorisk 'mänsklig natur' utan ur socialt och materiellt fastställda behov och intressen, som systemet gett upphov till och fortsätter att frammana.

Vad mera är: denna irrationalitet framstår alltmer som förbunden med själva existensen av de kapitalistiska produktionsförhållandena, och just mot dessa förhållanden kolliderar de nya behoven. De frågor i vilka Marx för ett århundrade sedan såg kommunismens kärna börjar tränga fram i främsta ledet bland de motsättningar, som samhällsutvecklingen ger upphov till,

och de inträder alltmer i de historiskt möjliga lösningarnas horisont.

Övervinnandet av den kapitalistiska arbetsdelningen och dess alienerade karaktär blir ett reellt behov för en växande arbetarmassa; inte bara för dem som är dömda att upprätthålla de mest outhärdliga och enformiga sysslorna utan också dem av vilka man fordrar ökade kvalifikationer, men som inte får någon möjlighet att förverkliga sig i sitt arbete. Behovet av beboeliga städer, av deltagande i samhällslivet, av hälsa har blivit till en inneboende kritik av vardagslivets individualistiska modell, av den produktivistiska ekonomiska strukturens karaktär och bristen på kollektiv planering av utvecklingen. En konsumtionsmodell som skiljer sig från det nuvarande meningslösa mångfaldigandet av illusoriska produkter eller från det kraftödande jagandet av falska och av utvecklingen skapade behov, kan inte tänkas utan en förändring av arbetets egen natur, ett mångfaldigande av de fria aktiviteterna och ett övervinnande av samhällsorganisationens individualistiska karaktär. Kritiken mot auktoritetsvälde och maktkoncentration måste nödvändigtvis inbegripa deras ekonomiska rötter, samhällets och produktionens organisation, den representativa demokratins mystifierade karaktär och isärhållandet av politiskt och socialt. Kampen mot ojämlikheten — inte bara den ekonomiska utan också den kulturella och den som rör funktioner och makt; kampen mot statuspositioner och godtyckliga hierarkier, kampen för att tillförsäkra alla reella uttrycksmöjligheter, denna kamp är direkt förbunden med principen: av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov.

Omvänt är det uppenbart att masskulturens och masskommunikationernas utveckling skulle göra det möjligt att inom ramen för en ny samhällsstruktur ta till vara stora resurser av initiativ och fri aktivitet. Det är uppenbart vilka möjligheter automationen skänker i de mest utvecklade länderna, när det gäller att till det minsta möjliga reducera de mest styrda och enformiga sysslorna och aktiviteterna. Hur stora är inte de inneboende möjligheterna hos en vetenskaplig forskning, som är frigjord från profitens fjättrar och uppburen av den sociala rikedom. Vilka verkningar på den materiella produktionen och på levnadsnivån i allmänhet får inte en icke-alienerad konsumtionsmodell, som stärker individens och kollektivets förmåga.

Allt detta betyder att kommunismen i ordets mest radikala innebörd, och således socialismen som övergångsfas, för första gången i historien blir ett aktuellt problem, ett möjligt politiskt program. För första gången kan arbetarklassen och dess parti föra en kamp, där de inte längre som underordnad kraft tar upp andra samhällsskiktets krav utan uppträder och framtränger som hegemonisk kraft, som bärare av nya produktionsförhållanden och en ny modell för samhällets organisation. I denna djupa mening kan revolutionen åter bli vad den var för Marx: ett 'socialt' faktum innan den blir ett 'politiskt'. Statsmaktens erövring blir medlet att befästa en ny hegemoni över samhället. Det existerar inte längre några språng eller motsättningar mellan makt och program, eftersom proletariatet är i stånd att ge uttryck åt och förverkliga det innehåll, för vars skull det gör anspråk på makten. I detta nya och oändligt rikare sätt att göra revolution (kanske det enda som är möjligt i Västerlandet) ligger också värdet av arbetarrörelsens hundraåriga historia, av ett sekels kamp, som tvingat systemet fram mot dess slutpunkt och samtidigt hindrat det från att ge fullt uttryck åt sina inneboende tendenser till katastrof. Här finns nyckeln till en ny strategi för den västerländska revolutionen.

Grunden till denna verklighet är inte bara produktivkrafternas utveckling utan även det kvalitativa språng som skett under denna utveckling och den ömsesidiga påverkan mellan den nya nivå som produktivkrafterna sålunda uppnått och de kapitalistiska produktionsförhållandena. En analys av detta kvalitativa språng är en ny uppgift som marxismen ännu inte tagit itu med på allvar, vilket lämnat ett teoretiskt tomrum, som den deskriptiva sociologin och den politiska improviseringsförmågan inte förmår att fylla. Schematiskt sett kan analysens konstitutiva drag tecknas sålunda:

Ett massivt införande av vetenskap och teknologi i produktionen. Den ekonomiska utvecklingen har i sina tidigare faser framför allt varit extensiv och har som sina viktigaste drivkrafter haft utsugningen av arbetet och användandet av outnyttjade materiella resurser. Nu sker den i första hand genom ett fortlöpande revolutionerande av teknologi, material, yrkeskunskaper, tillgångar. Det mänskliga samhället har i de utvecklade länderna nått en nivå, där inte det direkta mänskliga arbetet utan den samhällsliga fonden av vetande är, eller kunde vara, den viktigaste källan till en utökad produktion. På så vis skulle det möjliggöras en oavbruten tillväxt av produktionen i riktning mot ett allt effektivare utnyttjande av det givna konstanta kapitalet, och resultatet skulle bli en allsidig och total utveckling av de fria samhällsliga aktiviteterna. En sådan möjlighet är högst oförenlig med ett produktionssätt, som har profiten som sin grundläggande drivkraft, i vilket produktivitetskalkylen är sektorsavgränsad och direkt, och där den politiska och sociala arbetsdelningen står i motsättning till individens allsidiga utveckling. Kapitalismen svarar på dessa motsättningar genom att begränsa takten och området för införandet av nya tekniker, mångfaldiga slöseriet och parasitismen och underordna såväl utvecklingens kvalitet som dess kvantitet under det specifika målet att återskapa nuvarande makt- och klassförhållanden.

Ett nytt förhållande mellan produktion och konsumtion. Hittills har produktionen som sin främsta utgångspunkt haft tillfredsställelsen av primära behov, som i stort varit autonoma och enstämmiga. Idag svarar emellertid i de avancerade kapitalistiska samhällena en avgörande del av konsumtionen mot behov, som systemet frambringat på konstlat sätt, eller framstår som en konsumtion som är frigjord från varje behov och enbart på konstlad väg upprätthåller efterfrågan. På så vis försvinner själva basen för kapitalismens ekonomiska rationalitet som alltid definierats som det mest effektiva sättet att fördela resurserna med utgångspunkt från ett förutbestämt mål. Det blir därför av avgörande betydelse att fastställa de mekanismer, som reglerar bildandet av behov, och att klargöra efter vilka inte enbart kvantitativa mätningar som utvecklingen ska bedömas. Det blir av avgörande betydelse att det skapas verksamma men inte konstlade stimulanser för att hela den existerande potentialen ska kunna utnyttjas. Det blir möjligt att inrikta det samhällsliga arbetet på att tillfredsställa människans högre behov, inte nödvändigtvis genom en produktion och distribution av materiella förnödenheter och tjänster. Det kapitalistiska systemet som till följd av sin natur står främmande för dessa problem och möjligheter, svarar på de nya relationerna mellan konsumtion och produktion med ett meningslöst mångfaldigande av varor, produkter avsedda att tillfredsställa befintliga materiella behov, lockar till ren överflödskonsumtion eller förökar det parasitära maskineriets kostnader.

Ett nytt förhållande mellan människa och maskin. På denna historiska nivå förändrar sig arbetets problem, eller skulle kunna förändra sig, radikalt. En stor del av de atomiserade och enformiga yrkesfunktionerna skulle kunna reduceras och den fria och mångsidiga aktiviteten bli direkt produktiv (genom nya tekniker och behov), framför allt i den meningen att arbetets kvalitet kunde antas som ett av utvecklingens mål och en mätare på hur framåtskridandet ska värderas. Men eftersom kapitalismens reglerande mekanismer är tillägnandet av överskott från det direkta arbetet och den hierarkiska maktstrukturen, så sker i stället en accentuering av massarbetets specialisering och uppdelning, ett utstötande av en växande del av befolkningen ut ur de produktiva aktiviteterna, och utvidgning av 'fritiden' som ren sysslöshet och skenbar återhämtning från ansträngningen.

Vid en hög kunskapsnivå, med en förmåga att planera i ett direkt förhållande till produktionen får även vetenskapen en annan betydelse. Å ena sidan är den självständigare än tidigare i sin historia, därför att den är det ständiga resultatet av ett val mellan olika möjliga forskningsriktningar och av ett planerat användande av människor och resurser. Å den andra är den långt mindre självständig i förhållande till det samhällssystem, från vilket den får sina mål och

resurser och åt vilket den tillhandahåller de avgörande instrumenten för utveckling. Dessutom och genom teknologin begränsar den sig inte längre till att tillhandahålla mer eller mindre omfattande och nya medel och metoder för att uppnå vissa produktionsmål, utan inverkar på naturens jämvikt och människan själv. Det blir här av avgörande betydelse att veta vem som styr och hur man styr det vetenskapliga framåtskridandet, som inte längre är neutralt och förutbestämt, och vilka konsekvenser detta framåtskridande skulle få i det långa loppet. På dessa frågor kan kapitalismen endast lämna sitt svar: att foga den vetenskapliga utvecklingen efter profitens, maktens, massmanipulationens nödvändighet.

Men om kapitalismens specifika motsättningar och kommunismens därav följande aktualitet som radikal revolution inte härrör från produktivkrafternas allmänna utveckling så mycket som från deras specifika kvalitativa språng (vilket redan Marx på ett genialt sätt förutsåg och började analysera), så följer därav två grundläggande konsekvenser, som utgör förutsättningar för varje strategiskt studium av revolutionen i västvärlden.

Den första konsekvensen är att med kommunismens aktualitet inte kan avses en successiv och spontan framväxt av det 'nya samhällets' element inom det nuvarande, en linjär och växande motsättning mellan produktivkrafter, som redan bereder sig för en annorlunda samhällsordning, och produktionsförhållanden, som hindrar dennas inträde. Denna evolutionistiska och nykautskianska uppfattning, som idag dyker upp på nytt, har vederlagts av verkligheten själv. Just de element som får behovet av och möjligheten för kommunismen att 'mogna', medger även för kapitalismen att deformera och använda för sina egna syften själva utvecklingen av produktivkrafterna (teknik, yrken, konsumtionsmönster, ideologiska former, institutioner), vilka bär omedelbara spår av de produktionsförhållanden inom vilka de utvecklats. Mellan den borgerliga och den proletära revolutionens scheman kvarstår och rentav förstärks därför en djupgående skillnad. Den proletära revolutionen innebär inte ett fullföljande och frigörande av tendenser, som mognat inom det kapitalistiska samhället, utan utbrottet av en dialektisk motsättning, ett kvalitativt språng.

Skapandet av ett revolutionärt alternativ och därefter byggandet av ett nytt samhälle utgår följaktligen från en genomgripande och konkret kritik av det nuvarande samhällets alla manifestationer, av dess sätt att producera, konsumera, tänka och leva. Det är inte frukten av en ny klass' spontanitet utan av en medveten och organiserad aktivitet, genom vilken denna nya klass undertrycker sig själv i sin egenskap av den gamla ordningens konserverande och förevigande verktyg. Som Marx insåg är kommunismen inte det översta trappsteget i ett historiskt framåtskridande utan den historiens brytning som kapitalismen gjort möjlig; den är inte en ny politisk ekonomi utan slutet på den politiska ekonomin; inte en rättvis stat utan statens upphörande; inte en hierarki som avspeglar andra, naturliga värderingar utan hierarkins slut och allas fulla utveckling; inte en reduktion av arbetet utan slutet på arbetet, som rent instrument och för människan främmande verksamhet.

Den andra konsekvensen är, att kommunismens aktualitet verkligen inte är liktydig med dess oundviklighet. Aktualiteten gäller för ett historiskt skede, den avser inte en viss framträdande kris: Åtminstone på det globala planet sträcker sig de processer ur vilka den uppstår över en lång period och bromsas och neutraliseras ständigt av olika motströmningar. För att komma från urskiljandet av dessa processer till urskiljandet av en verklig revolutionär kris, är det nödvändigt att till bilden foga det specifika i den internationella situationen och hos varje enskilt land. Än mer, en aldrig så förvriden och repressiv kapitalistisk utveckling är inte bara abstrakt sett alltid möjlig utan möjliggörs idag konkret genom specifika ekonomiska, sociala, politiska och militära mekanismer. Den avgörande skiljelinjen inom marxismen går mellan dem som omfattar den deterministiska teorin om socialismens oundviklighet och dem, som mot detta sätter en dialektisk uppfattning av historien, som inte *a priori* utesluter tillbakagång och katastrof. Den avancerade kapitalismens utveckling gör idag denna skiljelinje viktigare än

någonsin.

Det finns omständigheter, tendenser och mycket starka krafter som strävar i riktning mot ett nedbrytande av den mänskliga kulturen, mot ett snedvridet och självdestruktivt användande av den nya makt, som framåtskridandet har försett människorna med. Kommunismens aktualitet är bara den ena och positiva sidan av en gigantisk historisk motsättning, där katastrofen är den andra. Atomkriget erbjuder den lättfattligaste och mest förskräckande bilden av denna katastrof, men inte den enda och kanske inte ens den värsta.

En ny strategi

Av denna analys följer några strategiska hypoteser, några element i en ny strategi, som kan ligga till grund för ett revolutionärt agerande i ett avancerat kapitalistiskt samhälle och som tar hänsyn till den internationella klasskampens aktuella nivå.

Den vägledande principen för ett revolutionärt program, det perspektiv som förenar varje enskild kamp, och det på vilket ett block av revolutionära politiska och sociala krafter kan byggas, är de kapitalistiska produktionsförhållandenas upphävande och det gradvisa men omedelbart påbörjade byggandet av kommunismen. Kommunismen är det konkreta program, i vars namn arbetarklassen kämpar och gör anspråk på makten. Den innebär:

En kamp mot arbetsdelningen och det kapitalistiska arbetsbegreppet: en successiv reduktion av underordnade och enformiga sysslor (med ett medvetet förkastande av den maximering till både kvantitet och variation av sådana nyttigheter och sådan konsumtion som förbinds med denna form av arbete). En kamp mot den tekniska och organisatoriska utveckling, som förutsätter att arbetet är en vara och har produktionen av värde som sitt yttersta mål. Alla samhällsmedlemmar måste turas om att göra sin del av de alienerade och underordnade sysslorna, till dess de har avskaffats. Den samhälleligt organiserade mänskliga aktivitet, som ligger utanför den traditionella arbetsprocessen mångfaldigas. Skolan avskaffas som en separat organism, och utbildningen får en permanent och samhällelig karaktär.

En radikal kamp för jämlikheten. En huvudsaklig löneutjämning, ett slut på hela den hierarkiska struktur, som genom skolans urvalskaraktär återfinns på alla samhällsnivåer, ett utplånande av de individualistiska konsumtionsmönstren. Detta innebär inte någon nivellering utan motsatsen: Man ersätter en allt mera godtycklig, opersonlig och orättvis hierarki av inkomster och makt med den differentiering mellan individer, som uppkommer ur likställdheten i vars och ens sociala villkor för självförverkligande.

c) En radikal kamp för samhällelig förvaltning och mot den politiska staten, alltså: övervinnande av den parlamentariska demokratin, av statens specialorgan, av särskiljandet mellan politik och ekonomi. Detta innebär inte en begränsning av den politiska friheten och massornas deltagande i makten utan motsatsen: kamp mot de borgerliga friheternas abstrakta karaktär, uppfattningen av delegeringen som den politiska maktens kärna, klyftan mellan stat och samhälle, mellan offentligt och privat. Den borgerliga parlamentarismen är inte den politiska frihetens slutgiltiga form, utan en av dess mystifierande varianter.

Dessa allmänna mål kan endast förverkligas i förening med varann. Utan att arbetets uppdelade och alienerade karaktär försvinner kan inte de materiella stimuli avskaffas frivilligt och fullständigt. En samhällelig förvaltning av den produktiva strukturen är inte möjlig om denna struktur redan föds med hierarkisk karaktär och om det inte existerar kulturell och social jämlikhet individerna emellan. Ett mångfaldigande av den fria mänskliga aktiviteten kan inte ske innanför det slutna rummet för produktionen av nyttigheter, utan en samtidig expansion av det samhälleliga livets hela sfär. Kommunismen är en total och medveten process.

Denna inriktning av klasskampen innebär verkligen inte att man kan grunda kommunismen i

ett enda slag, utan 'övergång'. Inte heller innebär det att 'kommunistiska element' införs i det kapitalistiska samhället. Det betyder att det alternativ som ska byggas inte först kan vara 'demokratiskt' och sedan 'socialistiskt' (som i frontstrategin); och inte heller kan det basera sig enbart på ett störtande av den borgerliga statsmakten och egendomsordningen (i enlighet med den leninistiska strategin), men det kan och bör göra perspektivet för ett reellt upphävande av de kapitalistiska produktionsförhållandena uttryckligt klart och konkret och låta detta perspektiv genomsyra hela det fält av strider, som redan rasar inom det kapitalistiska samhället.

Det existerar förutsättningar för att det kommunistiska perspektivet ska kunna översättas i konkreta kampmål, uppstå ur en verklig rörelse inom samhällets nyckelsektorer och upphöra att reduceras till rena propagandafraaser och ren ideologi. Därmed kan problemet med etappmålen ställas på ett nytt sätt. Det första nya är att deras värde inte längre bara ligger i själva brytningen och i en taktisk reduktion av målen (det fält där de olika intressen som kan förenas i kamp mot den borgerliga staten sammanstrålar), utan att de också får ett föregripande värde, de bidrar till ett successivt klargörande av ett perspektiv och till byggandet av politiska och organisatoriska kapaciteter, som är i stånd att förvalta ett annorlunda samhälle. Det andra nya är att etappmålen inte längre enbart kommer till användning i ögonblick av akut kris. Det specifika i deras innehåll förhindrar att de suges upp av reformismen och gör den till bestående verktyg för skapandet av en alternativ kraft.

Man kan på så vis skapa ett nytt förhållande mellan den kämpande rörelsen och det politiska enandet. Traditionellt sett har masskampen haft en facklig karaktär, varför endast en radikaliserad av ett i grund och botten fackligt tema har kunnat överskrida den tradeunionistiska horisonten och förbinda den enskilda kampen med det politiska perspektivet. Mot dessa relationer mellan den sociala och den politiska rörelsen har svarat en åtskillnad mellan fackförening och parti, i den dubbla versionen av transmissionsrem och ren facklig verksamhet. I den avancerade kapitalismen tenderar denna skillnad mellan den ekonomiska och den politiska kampen att upplösas. I konsekvens därmed uppstår det nya relationer mellan en enad och självständig massrörelse, som undan för undan upptäcker den politiska dimensionen hos sin kamp för omedelbara mål och hur denna ska kunna förbindas med andra sektorer, och en politisk organisation, som inte längre är avsedd att vara ett utanförliggande medvetande utan en ständig syntes mellan den kämpande rörelsen och klassens teoretiska och organisatoriska arv; en korrigerande kraft gentemot korporativ upplösning och en garanti för ett strategiskt enande.

Dessa relationer innebär att massrörelsen inte framstår som atomiserad och spontan utan har sin egen struktur. Denna struktur utgörs av råden, som är enhetliga och direkta uttryck för homogena grupper i samhället. De är på en gång politiska och fackliga, de kan ständigt återkallas, de är varken organ för självförvaltning eller övergående uttryck i ett skede av dubbelmakt, utan organisationsformer som stabiliserar och utvecklar massornas politiska medvetande under en specifik social konflikt.

Det är på denna grund som massrörelsen måste bygga om den ska kunna behärska de verkliga kriserna i samhället och samtidigt samla ett block av krafter, som är i stånd att störta den kapitalistiska makten och driva ett program för övergång till kommunismen. Råden kommer inte att växa rätlinjigt och gradvis som motkrafter inom det kapitalistiska samhället utan utvecklas i de mest akuta konfliktskedena och sjunka tillbaka när rörelsen stagnerar.

Problemet ligger i att förhindra att de sjunker längre än till utgångspunkten. Om detta lyckas får vi varje gång en språngartad utveckling av självorganisering och klassmedvetande.

På grund av den vacklan som drabbar alla sociala krafter i deras omedelbara aktivitet, och den fragmentisering av klassfronten som systemet oavbrutet åstadkommer, fordrar denna expansion närvaron av en politisk kraft inom och utanför rörelsen. Det behövs en teori och en orga-

nisation, som är produkten av klassens hela historia och globala omfång, som är massornas minne och det verktyg som samordnar deras kamp. Detta instrument för oavbruten syntes, förutan vilket den antikapitalistiska kraften förblir underordnad, är partiet. Revolutionen i ett avancerat kapitalistiskt land kräver inte ett minimum utan ett maximum av organisation, inte en ringare utan en vidare påverkan av medvetandet, på samhällets hela fält och i direkt relation till rörelsen.

Framväxten av antagonistiska strider mot systemet förändrar, i den mån som de framtvingar resultat, styrkeförhållandena och tenderar att framkalla en ekonomisk och politisk kris. Denna kris blir med nödvändighet våldsam, även om den just på grund av rörelsens styrka inte behöver anta formen av ett inbördeskrig. En ekonomisk och politisk konfrontations utbrott kommer att upphäva institutionernas och de traditionella politiska krafternas medlande funktion och bryta den institutionella ordningen. Detta innebär inte att revolutionen och den stat, som framgår därur, skulle upphäva den allmänna rösträtten, men det betyder att de allmänna valen endast kan bekräfta utgången av en konflikt, som redan avgjorts med andra vapen. Den allmänna rösträtten kommer sedan att förbindas med ett demokratiskt system, som inte längre är formellt och inte längre bygger på delegering. I denna mening är den parlamentariska vägen till socialismen en illusion. Parlamentet är inte centrum för rörelsen och den högsta instans vari den uttrycker sig, utan en dess ofullständiga projektion, ett dess ibland nyttiga men bristfälliga verktyg: desto mer bristfällig ju skarpare klasskampen blir och ju mer nya former för alternativa politiska organisationer växer fram.

88. För att dessa konfrontationer skall leda till seger och för att 'språnget' skall förverkligas, är det nödvändigt att först gå igenom en lång rad av strider och ett långvarigt arbete på att skapa en politisk linje, en konstellation av krafter och ett program. Endast en successiv tillväxt av den proletära rörelsen och dess allianser kan göra det möjligt

- a) att befämja enandet av proletariatet, vilket i utgångsläget framstår som mer splittrat än någonsin,
- b) att kring proletariatet formera andra sociala skikt, som är potentiellt revolutionära men som idag är utsatta för systemets integrerande mekanismer och rov för korporativa intressen,
- c) att konkret konstruera ett alternativt programmatiskt förslag. Dess objektiva nödvändiga förutsättningar (behov, kapacitet och organisation) kan emellertid endast skapas av kampen själv.

89. För att definiera problemet om ett alternativt program har de traditionella partierna använt två tvetydiga formler: 'utvecklingsmodell' och 'övergångsprogram'.

- a) Det tvetydiga i begreppet 'utvecklingsmodell' ligger däri, att det bortskymmer den avgörande skiljelinjen mot reformismen och nödvändigheten av ett revolutionärt språng. Det fördunklar kraven om att statsmakten måste erövrats av ett block av krafter, som är fast beslutet att upphäva det kapitalistiska systemet och nödvändigheten att förvandla själva den statliga och politiska maktens struktur. Utan detta blir det fåfängt att söka åstadkomma den förändring av de internationella relationerna, den omvandling av produktionsapparaten, den inskränkning av privilegier, den mobilisering av energi och den planering av resurser, som är nödvändiga för en i verklig mening alternativ utveckling. Man förlitar sig också på föreställningen, att det redan skulle existera objektiva förutsättningar för en alternativ utveckling, och att de styrandes eller kapitalisternas vilja skulle vara det enda hindret. I stället är det ju så, att detta slags utveckling inte kan komma till stånd förrän klasskampen skapat förutsättningar i form av en ny förmåga till organisation och förvaltning hos massorna, en ny och medveten prioritering av de samhälleliga behoven och en förändrad hegemoni inom samhällets alla sektorer.

b) Också formeln 'övergångsprogram' ger emellertid visst utrymme för tvetydighet. Det är förknippat med föreställningen om hur statsmakten erövrar av en proletär kraft, som står inför stora svårigheter när det gäller att fullborda den borgerliga revolutionen, och som bestämmer sig för att inledningsvis ta itu med detta problem för att därefter fortsätta mot en radikal omvandling av samhället (något av en 'övergång till en övergångsregim'). I ett avancerat kapitalistiskt samhälle, där problemet om en socialistisk omvandling ställes omedelbart och där den tätt sammanvävda samhällsorganisationen inte ger utrymme för någon utdragen osäkerhet om de grundläggande mekanismerna för hur utvecklingen ska regleras, blir ett sådant schema något tvetydigt. Det kan antingen vara en verbal täckmantel för en gradualistisk och reformistisk inställning eller en manöver för att få till stånd en regering och ett program, som djupt strider mot avsikten att upplösa den borgerliga staten och framkalla en kris.

c) Frågan måste ställas på ett helt annorlunda sätt. Undan för undan som den antikapitalistiska kamprörelsen orsakar en kris i samhället och bestämmer de objektiva villkoren för en annorlunda utveckling, måste de revolutionära politiska krafterna syntetisera dessa villkor och lägga fram ett program för hur krisen ska kunna lösas, som bygger på den uttryckliga förutsättningen om en total omvandling av egendomssystemet och institutionerna och ett successivt men genast igångsatt förverkligande av en annan samhällsordning. Det är inte fråga om en annan modell för det kapitalistiska samhällets utveckling och heller inte ett övergångsprogram i väntan på den socialistiska revolutionen. Det är ett program för byggandet av kommunismen och en precisering av vad detta innebär i ett givet läge, i ett visst land, under ett visst skede, med en given nivå hos produktiv-krafterna och med givna internationella styrkeförhållanden. Ett sådant programs funktion är uppenbar. Det belyser perspektivet för kampen samt påvisar dess inre sammanhang och realismen i dess utanför det givna samhället liggande mål, stärker bland massorna och de politiska krafterna den övertygelse, som krävs för att makten ska kunna erövrar och förvaltas, och gör det aktuella och konkreta behovet av att omstörta systemet uppenbar.

Proletariatet, som utgör de exploaterades flertal i det moderna samhället, är ledningen och drivkraften i det revolutionära historiska block som förenas omkring ett kommunistiskt perspektiv. I ett avancerat kapitalistiskt samhälle är proletariatet inte något som sociologiskt kan definieras med precision. Det kan inte identifieras med industriarbetarna i traditionell mening på grund av det faktum att den avlönade arbetskraftens gränser utvidgats så enormt. Inte heller kan det definieras som mervärdesproducenterna, emedan gränserna mellan produktivt och improduktivt arbete blir allt mindre stränga. Därmed riskerar emellertid begreppet proletariat att uttunnas dithän att det betyder allt och inget. Som Marx insåg, formerar sig proletariatet i ett kapitalistiskt samhälle som klass framför allt genom sin kamp och sitt förhållande till systemets störtande. Det är den del av den avlönade arbetskraften som genom sin sociala prägel, kampnivå och organisationsgrad sätter sig upp mot de kapitalistiska produktionsförhållandena. Det primära sättet att förverkliga ett socialistiskt alternativ i västvärlden ligger därför inte så mycket i en allians mellan arbetarklassen och andra samhällsskikt som i en formering och ett enande av proletariatet som klass genom en politisering av dess ekonomiska kamp och en socialisering av dess politiska.

Det existerar inom de avancerade kapitalistiska samhällena två sektorer, som inte uttömmande kan definieras som proletära, men som är av avgörande betydelse för revolutionen: dels de intellektuella och tekniker, som innehar ledande och forskningsinriktade funktioner, dels de förtryckta minoriteterna i samhällets utkanter (kvinnor, emigranter, etniska minoriteter, arbetslösa). Proletariatets förhållande till dessa samhällsskikt kan inte vara det traditionella alliansförhållandet. Det ena skälet är att en förening med och mellan dessa skikt endast kan komma till stånd på den proletära kampens högsta nivå. Endast genom att driva sin radikala

kritik av systemet in i ett kommunistiskt perspektiv blottar proletariatet den progressiva karaktären hos dessa skikt och kan tillfredsställa deras behov. Det andra skälet är att dessa skikt inte utgör någon 'kvarleva' från ett feodalt och borgerligt förflutet utan är specifik produkt av den kapitalistiska utvecklingen och bärare av värden och behov, som är av oundgänglig betydelse för den revolutionära processen. Endast en kritik av vetenskapen och de sociala rollerna utförd av dem som producerar vetenskap och uppbär yrkesroller kan göra det möjligt för proletariatet att överskrida ett rent förkastande av den kapitalistiska teknologin och organisationen. På analogt sätt är de utestängda minoriteterna (som de preborgerliga kulturerna och bondefolken på det globala planet) direkta bärare av behov och värden (jämlighet, gemenskap, kritik av den ensidiga produktionsinriktningen), som är nödvändiga för en kommunistisk framtid. I detta sammanhang står studenternas roll klar, just därför att de deltar i båda dessa av det kapitalistiska samhällets aspekter: som intellektuell arbetskraft under utbildning och som deklasserade och från produktionslivet utestängda, hopfösta i en förnedrande mellanstation och i egenskap av ungdomar huvudoffer för samhällets upplösning.

92. Vid sidan av proletariatet och dessa exploaterade grupper får en hel rad av splittrade och underordnade samhällsgrupper en växande tyngd. Dessa grupper ingår på olika sätt i den kapitalistiska maktstrukturen och är förbrukare av mervärde (en överstor byråkrati, en anhopning av arbetare i mellanställning osv.). Dessa skikt är mycket svåra att mobilisera i en icke-korporativ kamp på grund av deras yrkesroller, relativa inkomstprivilegier och atomisering, men det är av största vikt att de neutraliseras. En sådan neutralisering beror av två faktorer: att den proletära kampen växer och med sina ekonomiska och politiska resultat försvagar samhällets integrationsmekanismer, skärper deras missnöje, ersätter deras vacklande hållning med ett klart ställningstagande; Den andra faktorn är den politiska 'halshuggningen' av dessa sociala grupper, alltså det förhållande som den revolutionära rörelsen lyckas upprätta till sådana ideella strömningar och politiska mellankrafter som i någon mån representerar dem.

I ett avancerat kapitalistiskt samhälle framstår detta förhållande på de politiska krafternas nivå som motsägelsefullt och invecklat. Den byråkratiska och korporativa omvandlingen av statsmakten har kommit att påverka även de politiska organisationerna, vilka förfallit till korrumperade system, maktapparater och förmedlande organ. Samhällsutvecklingen har emellertid också avmystifierat relationerna mellan systemet och de reformistiska, liberala och katolska politiska ideologierna, och därmed orsakat motsättningar inom dessa ideologier samt mellan deras bättre element och systemet. Dessa båda processers utbredning och form är en grundläggande fråga vid ett konkret studium av varje kapitalistiskt samhälle. Att försätta apparaten för systemets politiska och ideologiska hegemoni i kris är dock av största vikt, dels för att blottlägga klassherraväldets godtyckliga och på våld grundade innehåll och dels för att gynna den politiska mognaden eller neutraliseringen av viktiga samhällsskikt. Detta blir möjligt i den mån som motsättningarna fördjupas mellan den bästa delen av den ur historien framvuxna kulturen och det kapitalistiska systemet, och i den mån som den proletära revolutionens kapacitet att manifesteras sin universella karaktär växer.

När ett block av krafter byggt kring ett kommunistiskt perspektiv erövat statsmakten — i ett samhälle, som inom sig redan löst den primitiva kapitalackumulationens problem och där produktionen och staten redan är enhetligt organiserade — kan makten utövas på ett i fundamental mening demokratiskt sätt och med fullt och aktivt deltagande från massornas sida. Det kan inte endast i full utsträckning respektera friheten till uttryck, tanke och organisation, utan även ge dessa friheter en ny materiell bas och nya sociala förutsättningar, samt avlägsna den formella och abstrakta karaktär, som de antagit i det borgerliga samhället. Det reella utövandet av dessa friheter och massornas deltagande i den högsta politiska ledningen utgör inte ett hinder för den revolutionära processen, utan är tvärtom ett

oeftergivligt villkor, för att revolutionen skall kunna utvecklas vidare endast i ett komplext samhälle. I de mest utvecklade länderna kan och måste den revolutionära staten från början och i verklig mening vara en stat av ny typ, en stat som från första stund börjar vittra sönder.

Detta betyder inte att man upphävt den marxist-leninistiska principen om proletarietets diktatur. Så länge som det kommunistiska samhället inte upprättats och en direkt förvaltning från massornas sida blivit möjlig, kan inslagen av centralisering och delegering visserligen successivt försvinna, men de kommer ändå att fortsätta att överväga i det politiska systemet. Så länge som skillnaderna mellan klasserna består kommer det att finnas en ständig strävan hos de privilegierade grupperna i samhället att använda sina privilegier till att bemäktiga sig maktinstrumenten. Därför kan den revolutionära processen skrida framåt endast om dessa strävanden slås ner, endast om den politiska makten förblir i händerna på dem, i vars materiella intresse det ligger att en gång för alla upphäva utsugningen. Därför kan den politiska konstitutionen i en socialistisk stat inte vara en neutral konstitution över klasserna. De borgerliga konstitutionernas politiska 'jämlighet' (som grundas på det abstrakta begreppet 'medborgare' och på dennes rätt att rösta) är inget annat än en sanktion av den verkliga (politiska och ekonomiska) olikheten. En socialistisk stat kan inte underlåta att ha en 'ojämlig' konstitution i den meningen, att den ger den politiska makten en uppbyggnad som garanterar 'ledningen åt dem som inte har maktens alla insignier'.

Den historiska erfarenheten visar, att denna jämlighet emellertid tenderar att vändas mot sig själv och omvandlas till herravälde för en elit, som härskar i proletarietets namn. Detta för övergångssamhället avgörande problem kan endast besvaras genom en riktig lösning av två andra frågor: den om råden och den om partiet.

Kommunismens aktualitet i vårt nuvarande samhälle bidrar till att ge massrörelsen en direkt antikapitalistisk karaktär och förser den med en självständig och enhetlig organisation och ledning (råden). På samma sätt kan en revolutionär brytning, som försiggår på detta plan och med dessa verktyg, ge upphov till en stat av helt nytt slag, en som verkligen 'är på väg att vittra sönder'. Som Lenin trodde, men som den ryska revolutionens förutsättningar inte medgett bevisandet av, är råden den bärande strukturen i en proletär stat, den specifika formen i ett samhälle, som innebär en övergång från och ett övervinnande, inte ett komplement till, den borgerliga parlamentariska staten. Att grunda statsmakten på råden (i fabrikena, skolan, bostadskvarteren och på alla samhällets avgörande områden) innebär redan att makten och rösträtten ordnas i relation till det konkreta innehållet. Det representativa systemet, sådant det ter sig i alla slags stater, befrias från sin abstrakta och allmänt hållna karaktär. Delegeringen blir också i verkligheten möjlig att återkalla, vilket kommer att tillförsäkra massorna den permanenta maktutövningen. Makten och rösträtten kommer att vila på en struktur, som tillförsäkrar arbetarna och de mest homogena, talrika och aktiva samhällsgrupperna en avgörande roll, utan att friheten förtrycks eller att den grundläggande politiska jämligheten förnekas.

Även i ett övergångssamhälle, där rent definitionsmässigt en samhällelig förvaltning av produktionen ännu inte är möjlig och där relationerna människorna emellan fortfarande kännetecknas av varuutbytet, kan råden inte vara organ för självförvaltningen av varje enskild produktionsaktivitet. Produktionen måste samordnas efter en viss plan, och individernas och gruppernas medverkan styras av regler, som ännu har en delvis tvingande karaktär. Råden måste därför utåt och inåt kompletteras av en enande, subjektiv kraft, av partiet. Garantin för systemets funktionsduglighet ligger i dialektiken mellan dessa båda instanser — mellan råden som är det direkta uttrycket för en social grupp och hinder för att partiet degenereras och staten förvandlas till en självkonserverande apparat, och partiet, som är uttrycket för det revolutionära medvetandet och en spärr för korporativa avvikelser från massornas och rådets sida.

Liksom i kampen om makten behåller det revolutionära partiet också under övergångsskedet en trefaldig karaktär. Det är ett parti av militanter, där politiskt och socialt, privat och offentligt strävar att sammanfogas, som förutsättning och följd omvandlar människornas politiska handlande och sociala verksamhet. Det är ett proletärt parti, inte bara därför att proletariatets intressen är dess ständiga utgångspunkt, utan också därför att det ovillkorligen säkerställer proletariatets ledning över partiets politiska praktik. Det är ett massparti, inte bara därför att det är talrikt och förbundet med massorna, utan också därför att det verkar just där som massorna faktiskt arbetar och organiserar sig och leder dem i en konkret kamp för omvandling av verkligheten. Det är ett enhetligt parti, inte så att det skulle vara likriktat, underdånigt och stående över mångfalden och det självständiga ansvaret hos dess medlemmar, utan därför att det är en historisk formation med ett mål och är platsen för klassens enande.

100. De regler och institutioner som tillförsäkrar ett parti dessa kännetecken och därmed dess organisatoriska struktur kan inte definieras abstrakt, därför att olika situationer fordrar olika institutioner och därför att en given struktur får olika innebörder i olika situationer. Permanent och oeftergivligt är dock detta, att garantin för partiets demokratiska karaktär ligger utanför partiet självt. Den ligger i dess förhållande till massorna och i att alla dess inre regler underställs detta förhållande. I denna mening är de regler, i vilka den demokratiska centralismen under den tredje internationalens tid kom och fortfarande kommer till uttryck inte bara något som historien passerat, utan även en av de djupast liggande orsakerna till de västliga kommunistpartiernas nuvarande revisionism.

Andra delen

Den italienska krisen

101. Den kris som skakar den kapitalistiska världen antar i Italien tydliga och tillspetsade former. Center-vänstern¹ har misslyckats redan innan den satts på prov. Den har inte kunnat förverkliga några av sina reformförslag, inte ens lyckats åstadkomma någon rationalisering värd namnet, befästa takten i produktionsökningen eller garantera en stabil politisk jämvikt. Under de senaste åren har det tvärtom utvecklats en kris, som hotar all ekonomisk, social och politisk balans och som fortfarande är långt från varje lösning.

102. Orsaken till detta misslyckande och denna kris är att söka i en fasförändring i den kapitalistiska utvecklingen. De tidigare årens expansion hade gynnats av inträdet i en internationell marknad i full expansion, genom införandet av ny teknologi, genom ett nytt välstånd och nya konsumtionsmönster som redan utexperimenterats och fulländats på annat håll, genom stora folkomflyttningar som medfört en relativ tillväxt av den inhemska marknaden och produktiviteten, genom det låga löneläget som hängt samman med arbetarnas politiska och fackliga svaghet, samt genom överskottet på manuell arbetskraft med nödvändiga kvalifikationer. Dessa drivkrafter håller på att försvagas, och några av dem — det ytterliga beroendet av den internationella marknaden, överlastningen av stadsområdena, jordbruksproduktionens strypning — har överskridit vissa trösklar och börjat verka i motsatt riktning.

103. Den italienska kapitalismen står alltså inför nya problem som är typiska för en utvecklad ekonomi: problem som rör produktiviteten och den intensiva utvecklingen, den allt hårdare internationella konkurrensen inte så mycket på varuhandelns område som på det monetära området och på kapitalmarknaden, investeringsplaneringen, infrastrukturen, spänningarna på löne marknaden.

104. Själva karaktären hos den tidigare expansionen har emellertid gjort det mycket svårt att lösa dessa problem. Det faktum att den har förvärrat redan tidigare existerande efterblivenhet inom det italienska samhället (Syditalien, byggnadsverksamheten, jordbruket, den centraliserade statsapparaten, den övertunga byråkratin), innebär en växande belastning på systemet.

Hopflätningen av jordränta och profitintressen, tyngden hos stora grupper, avsaknaden av ett system av industriella relationer, de stora inkomstskillnaderna, privilegieringen och den ymniga framväxten av de nya mellanskikten (allt sådant som underhöll femtiotalets tillväxt) har fått de motsättningar som är typiska för den avancerade kapitalismen att mogna mer än vad den ekonomiska utvecklingsnivån kan tåla och tidigare än vad den ekonomiska nivån i sig själv skulle ha medfört. Som exempel kan nämnas trängseln i städerna, den nya parasitismen, de korporativa krafterna, den aktiva befolkningens sjunkande antal, skolans överbefolkning och kris och de sociala inrättningarnas efterblivenhet. Den italienska kapitalismen står därför samtidigt inför underutvecklingens och övermognadens problem. Här upprepas ett schema som kapitalismen känt i tidigare sammanhang, exempelvis i det förrevolutionära Ryssland, såtillvida som Italien inte endast framstår som det mest efterblivna landet inom den utvecklade delen av världen, utan också det som inom sig avspeglar denna motsättnings yttersta poler.

105. Dessa strukturella svårigheter har orsakat en kris i de politiska och sociala formationerna som inträffat tidigare och varit starkare än stagnationen i produktionen. Reformismen har alltså inte besegrats endast därför att bildandet av de nya resurser som är nödvändiga för en överföring av inkomster och en lösning av de allvarligaste sociala problemen har försvagats, utan framför allt därför att utvecklingens typ och dess motsättningar krossar själva grundvalen för ett reformistiskt agerande.

106. Två parallella och oberoende processer har igångsatts: en kris för institutionerna, de politiska krafterna och det borgerliga samhällsblocket när det gäller systemets nödvändiga utveckling, och en kris i hela den politiska och sociala jämvikten, med ett uppsving i klasskampen och framväxten av en ny medvetet anti kapitalistisk formering.

107. De tydligaste aspekterna på det första fenomenet är:

a) Den offentliga maktens, de parlamentariska institutionernas och det gamla byråkratiska systemets växande förlamning. På detta har systemet svarat genom att koncentrera makten i de verkställande organens händer och bygga upp en teknokratisk apparat utanför den konstitutionella strukturen, en apparat som är genomsyrad av såväl det privata som det offentliga kapitalet. Därur har emellertid uppstått en ny, korporativ och fragmentarisk struktur, som är lika oförmögen som den gamla att verka självständigt och efter en sammanhängande plan. Typisk är den roll som statskapitalismen antagit; den är mera kapabel att till den offentliga makten förmedla den oligopolistiska marknadens krav och önskningar, än att styra produktionsapparaten efter 'den allmänna utvecklingens' intresse.

b) De politiska krafternas upplösning. Regeringspartiernas uppgående i maktstrukturen, nedbrytandet av deras ideologiska autonomi, uppkomsten av en omfångsrik korrumpierad apparat med uppgift att tillförsäkra systemet homogena och funktionella politiska mekanismer har i praktiken fört till en förstelnad struktur, dominerad av sina egna korporativa intressen, vars villkor bestäms av samma instrument på vilka den grundar sin makt så splittrad inåt men också så solidarisk när det gäller att försvara sina privilegier att den varken vet hur den ska regera eller kan regera. Även den senaste tidens ansträngningar att, inom den rådande ordningen och på olika nivåer absorbera partier och fackföreningar från vänsteroppositionen kostar systemet i form av förlamning och slöseri åtminstone lika mycket som det vinner i manipulering av den allmänna opinionen.

c) En skärpning av motsättningarna inom det socialt dominerande blocket, med en okontrollerad press från mellanskikten som strävar efter ökade privilegier, krisen och den sociala differentieringen inom jordbruksföretagen, de inflationsdrivande krafterna och de sociala spänningarna som härrör ur byggnadsindustrins struktur, kapitalflykten och aktiemarknadens anemi. Det är inte längre så mycket frågan om ett motstånd mot

utvecklingen från rentier- och parasitgrupper som levt kvar från ett förkapitalistiskt förflutet, som om motsättningar som fötts av de nya slösande och privilegierade sektorer som systemet underhåller genom sin ackumulationsmekanism, konsumtionsmönster och behov av social och politisk dominans.

d) Den nationella kapitalismens oförmåga att styra sin egen utveckling på grund av den tyngd som internationella maktcentra och ekonomiska mekanismer fått, med dess underordnande av naturvetenskaplig och teknologisk forskning och i beroendet av den internationella arbetsfördelningen, de stora monopolkoncernernas inbördes integration, kapitalets cirkulation, spänningarna i det monetära systemet och de övernationella strukturernas ökade styrka. Dessa villkor lägger sin tyngd på alla grundläggande beslut som rör produktionen och är så starka, att den nationella staten fungerar med relativ effektivitet endast i egenskap av organ för att kompensera och omfördela de marginella inkomstkvoterna. Den kan inte för systemet uppställa en rationellare utvecklingsmodell (inte ens om det är fråga om 'kapitalistisk rationalitet').

108. Dessa svårigheter och motsättningar skulle kunna hållas inom uthärdliga gränser av ett system som alltjämt bevarar en avsevärd dynamik i produktionen, om det inte tillkom en annan kritisk och avgörande komponent: framväxten av en antikapitalistisk rörelse. Också från proletariats och de revolutionära krafternas sida har den sammanflätning av tradition och modernitet som orsakar kapitalismens inre motsättningar gett näring åt en stridbar, radikal och utbredd rörelse. En dialektisk process tack vare vilken de nya klassmotsättningarna utvecklas i föregripande och radikalare form, samtidigt som den i sig upptar och ger nytt innehåll även åt de traditionella motsättningarna.

109. Den militanta rörelsens omfattning och kvalitet är troligen det utmärkande draget hos den italienska krisen jämförd med de senaste årens allmänna kris i den kapitalistiska jämvikten. Denna rörelse har växt fram under en lång tidsperiod. Den har sina rötter i femtiotalets slut och sextiotalets början och i den proletära kamp, som då föregrep det innehåll och de former som senare skulle göra sig gällande med helt annan kraft. Den har utvecklats genom den politiska och sociala kampen mot centervänstern, och har på massplanet och inom de politiska och fackliga krafterna åstadkommit en stark utnötning av den reformistiska hegemonin redan före 1968 års omvälvning. Den tog ett kvalitativt språng i och med utbrottet i studenternas kamp mellan 1967 och 1969, vilken radikalt försköt rörelsens axel i en utominstitutionell och antikapitalistisk riktning. Den nådde sin fulla utveckling med arbetarnas kamp 1969, vilken förde krisen till bristningsgränsen.

110. Denna stora rörelse har trots sina möjligheter inte av inneboende kraft lyckats skapa någon alternativ politik, och bristen på en sådan har i längden begränsat dess nivå och enhet. De egenskaper som den förvärvat och de resultat den uppnått är ändå sådana, att det trots vissa bakslag för den ändå kommer att bli mycket svårt för borgarklassen att återställa den gamla ordningen. Skälen är de följande:

a) Den kapitalistiska apparaten har skadats på sin mest vitala punkt, nämligen i fabriken. Det är inte bara så att den tidigare rådande lönebalansen har förstörts, utan det har även inom systemets alla områden uppammats en press av ökande krav som minskat utrymmet för en reformistisk politik via ökade offentliga åtaganden. Kapitalisterna har tvingats gå med på normer och avtal som begränsar deras möjligheter att återställa balansen genom det enkla greppet att öka utsugningen. Arbetarklassen har uppnått ett nytt stadium av organisation och klasserfarenheter och nått ett tillstånd av latent ohörsamhet. Massorna har fått en ny hållning gentemot systemet och makten. Allt detta hindrar en produktiv återhämtning och utsikterna till ett sådant skulle släppa lös en ny expansion av rörelsen. En expansion på en ännu högre nivå på grund av det innehåll som arbetarnas ohörsamhet numera för jämnar har fått

(angreppen mot indelningen av arbetarna i olika kvalifikationsgrupper, kontrollen över arbetets organisation). Det rör sig om en proletär medvetenhet, som under de senaste tio åren stått fast genom kampens skiftande faser, som bestått också under tider av tillbakagång, och som kapitalet inte har kunnat eller inte kommer att kunna bryta.

b) Det sociala block på vilket den kapitalistiska makten i Italien vilat har spruckit ordentligt. För första gången har det uppstått en verklig enhet inom arbetarklassen (mellan olika kategorier och mellan skilda geografiska regioner), en enhet som varit det stora, olösta problemet för vänsterkrafterna sedan kriget. Systemets hegemoni har för gott börjat ifrågasättas av sådana sociala skikt, vilkas stöd är oundgängligt för systemets egen utveckling och bevarande (studenterna, teknikerna, de intellektuella). Det har frigjorts en kraft, om än blott av korporativt slag, också inom de sociala skikt som varit mest sammanknutna med och privilegierade av systemet.

c) Enheten har satt sina spår, om än av mindre djupgående art, också inom den institutionella ordningen. De fackliga organisationerna har inte bara påtvingats en påskyndad utveckling mot enhet, utan också en organisatorisk struktur i fabrikena, vilken binder deras handlingsfrihet och blottar dem för en ständig utmaning från basen. De politiska krafterna, som redan drabbats av de upplösningssfenomen som går igen i hela västvärlden, har utsatts för förnyat tryck från en rörelse, som omfattar deras egen massbas, och utsatts för en hotfull utveckling av en vänsterutmaning innanför och utanför organisationen.

111. De avgörande krafterna inom såväl kapitalismen som arbetarrörelsen är åtminstone delvis medvetna om att krisen är av allvarlig och strukturell karaktär. Det är ju därför som centervänsterns majoritet, alltjämt solid på det parlamentariska och röstsifferplanet, i huvudsak redan likviderats av sina egna huvudpersoner. Inom såväl regering som opposition är alla öppna upptagna med att söka en linje och en ny formering att sätta i stället som förmår ge en effektiv lösning åt krisen.

112. Detta sökande, också det ett bidragande till maktens instabilitet och förlamning, utvecklas i två varandra motsatta riktningar, som på intet vis återspeglar skillnader mellan utan inom partierna. Den enklaste vägen, den som är det moderata blockets, går ut på att i Italien upprepa den operation som varit så framgångsrik i Frankrike. En sådan linje inriktar sig på att skärpa konflikterna och på mellanskiktens rädsla, utmanar vänsteroppositionen, accepterar risken för en utominstitutionell kraftmätning och hoppas kunna vinna en valseger och återskapa en sammanhållning på låg nivå mellan regeringskrafterna. Anhängarna av denna linje — Saragat,¹ den kristligt-demokratiska högern, med större försiktighet Fanfani — har flera gånger försökt att driva upp takten, och det är inte av en slump som de hejdats.

113. De grundläggande förutsättningarna saknas för att för verkliga denna plan. Den militanta rörelsen i Italien har inte antagit karaktären av för tidig kraftmätning om statsmakten, utan i stället karaktären av en stegvis och utbredd utmaning av makten på social nivå. En extrem dramatisering av konflikten måste för att komma till stånd kallblodigt provoceras fram av de konservativa krafter som anser sig kunna dra nytta av den. Ett så öppet spel skulle riskera att förorsaka djupa slitningar mellan de maktägande krafterna utan att åstadkomma någon ny samling. Planen saknar enigt stöd från storbourgeoisin, av vilken en del inser den extrema risken av ett sådant försök och med rätta tvivlar på resultatet. På det ekonomiska planet är det ännu mera tvivelaktigt om ett moderat block skulle kunna ta itu med rationaliseringsprob-

---

¹ Saragat-republikens president 1964-71. Var tidigare ledare för PSDI. Socialdemokraterna har ingått i koalitionsregeringar med DC under hela efterkrigstiden. Partiet är starkt antikommunistiskt. 1966 förenades PSDI och PSI men enheten sprack redan 1969, bl. a. pga inställningen till PCI. Före detta medlemmar i PSDI bildade PSU. Namnet ändrades 1971 åter till PSDI.

lemen och kontrollera trycket från arbetarna.² På det politiska planet är det mycket osäkert om de konservativa krafterna ens i ett dramatiskt tillspetsat läge skulle kunna tvinga samman en solid och homogen majoritet, med den åtföljande risken att behöva beträda äventyrliga kuppmaakares farliga väg. En moderat lösning skulle stärka de parasitära skikt som redan nu hämmar den kapitalistiska utvecklingen, samt försöka hålla arbetarklassen nere genom en recessiv och deflationistisk politik. Detta kunde stå den italienska kapitalismen så dyrt, att den förvisades till det internationella systemets utkanter. Att detta för tillfället skulle vara en framgångsrik väg ut ur krisen för den italienska borgarklassen kan därför med fog uteslutas.

114. Den andra linjen förenar krafter som är varandra mycket åtskilda: nya och betydande sektorer inom det kristligt-demokratiska partiet,³ socialistpartiet samt majoriteten av kommunistpartiets ledning, med stöd från en del av de stora kapitalistiska monopolerna. Den söker skapa stabilisering och 'ordnat framsteg' genom ett nytt förhållande mellan regering och opposition, som skulle tillåta ett upptagande av kommunistpartiet inom den faktiska majoritet som styr landet. Formerna för detta förhållande kan vara många och skifta med tiden, men huvudinnehållet är enighet kring ett reformprogram och ett maktsamarbete, för vilket kommunisterna ställer borgen genom att kontrollera de sektorer av rörelsen som går utom ramen för den tänkta överenskommelsen. Något mera i linje med Turati-Giolittis samförstånd än med överenskommelsen mellan Togliatti och De Gasperi,⁴ i vilken de ömsesidiga tysta förbehållen var så mycket tydligare.

115. Under det senaste året har denna politiska plan kommit en god bit på väg. Den har vunnit en inte obetydlig uppslutning inom den kristligt-demokratiska ledningen, framkallat en vänstervridning av socialistpartiet och framför allt intagit kommunistpartiet, som utan inskränkning gjort den till sitt eget program i en sådan utsträckning, att man garanterat center-vänstern det andrum den behöver för att få sin plan igenom. Detta har redan haft påtagliga följder för den sociala kampen, påverkat fackföreningarnas inställning samt redan börjat komma till uttryck i några första försök till samarbete eller underförstått samförstånd på vissa perifera plan.

116. Inte heller denna linje har emellertid några seriösa utsikter att leda till en ny regerings-samling och skänka en verklig lösning åt landets kris. Den skulle bevara karaktären av hemligt avtal och av ren och skär avledande manöver.

117. Som en ny upplaga av frontstrategin — dvs. en gradvis begränsning av monopolisternas makt och ett första steg på vägen mot en arbetarklassens och kommunistpartiets hegemoni — saknar den all grund. Rigiditeten hos den ekonomiska situationen, de politiska krafternas instabilitet, trycket från rörelsen och nivån hos dess krav är sådana, att denna operation om den fortgick utan garantier och kontroll från de viktigaste kapitalgrupperna och de avgörande

² Center-vänsterkoalitionen bildades 1963. Den bestod då av DC (kristna demokrater), PRI (republikaner), PSDI (socialdemokrater) och PSI (socialister). PSI hade under efterkrigstiden haft ett nära samarbete med PCI (kommunistpartiet). PSI:s regeringsinträde, vilket skedde efter att PSI först hade stött den trepartikoalition som bildades mellan DC, PRI och PSDI 1962 i parlamentet och Nenni vunnit majoriteten på PSI:s kongress, sågs som ett medel att skapa en reformistisk arbetarrörelse, utanför PCI:s kontroll. Operationen väckte starkt motstånd inom PSI och 1964 bröt sig vänstern ut och bildade PSIUP (vänstersocialister).

³ Den främste företrädaren för denna uppfattning är Moro, som redan 1962 förespråkade en 'öppning åt vänster' (då i förhållande till PSI). Ansträngningarna att dra in PCI i regeringen genomlöpte en kris 1969 då dels det förenade socialistpartiet splittrades och dels den s. k. doroteo-fraktionen inom DC sprack.

⁴ *Giovanni Giolitti*, liberal, konseljpresident 1903-14 med några korta undantag, skicklig taktiker som llerade sig med den reformistiska arbetarrörelsen, exempelvis socialdemokraten *Filippo Turati*, i syfte att bringa de sociala motsättningarna under kontroll under ett skede av industriellt uppsving. Ett ännu närmare samspel, menar *Manifesto*, utvecklades mellan *Alcide De Gasperi*, kristet demokratisk konseljpresident i en rad regeringar efter andra världskriget, och *Palmiro Togliatti*, kommunistpartiets generalsekreterare och under ett par år justitie-minister.

krafterna inom det kristligt-demokratiska partiet, skulle skada den politiska och sociala ordningen innan man kommit i hamn, varigenom en direkt konfrontation kunde bli följden. Men en äventyrmässig sådan, utan att man på något sätt säkrat sig de förutsättningar, den styrkeövervikt, den typ av rörelse och det program som skulle krävas för en seger.

118. Också den kommunistiska ledande gruppen inser och avvisar på förhand ett sådant perspektiv. Därför är det inte bara så att den utför operationen med den gradvishet och den taktik som är nödvändig för att den inte ska få karaktär av brytning utan det är också så att den uppfattas på ett helt annat sätt än som en brytning. Med en kursändring som kan betraktas som historisk, även om den varit en följd av hela efterkrigspolitiken, har den kommunistiska ledande gruppen till stor del övergett huvudpunkterna i frontstrategin. I första hand söker man inte längre fördjupa motståndarens politiska kris och få till stånd en formering över vilken man kan utöva sin egen hegemoni. Man syftar alltså inte till en brytning med DC och till bildandet av en 'formerings mellan den icke-konfessionella och den katolska vänstern', utan endast till en förskjutning av den inre balansen hos DC och PSI och till en 'ny majoritet', som kan ge garantier åt de samhällsbevarande intressena genom de traditionella politiska formationernas fortlevnad. I andra hand förkastar man linjen att åstadkomma en koncentration av antimonopolistiska krafter och inriktar sig i stället på en direkt dialog mellan den moderna bourgeoisin (stora privata och offentliga grupper) och arbetarklassen, med en produktionsbefrämjande och antiparasitär funktion för att sålunda skapa förutsättningar för modernisering och framsteg.

119. Denna 'nyturatianska' och 'nygiolittianska' politiska strategi vilar på vissa förutsättningar:

- a) Att det inom den italienska kapitalismen idag existerar omfattande rentier- och privilegiegrupper som kan likvideras utan att man omstörtar de fundamentala mekanismerna hos systemets ekonomi och maktstruktur.
- b) Att sådana privilegieställningar och rentierintressen kan likvideras av nu existerande institutioner och politiska krafter.
- c) Att arbetarklassen och övriga 'produktiva' samhällsskikt skulle kunna mobiliseras för ett sådant program och förmås att inte ställa sådana krav, som direkt skulle sätta samhällets kapitalistiska struktur ifråga.
- d) Att man går mot en global stabilisering med en ökande integration mellan de båda systemen inom en demokratisk och fredlig ram.

120. Alla dessa förutsättningar är absolut godtyckliga. Både kommunistpartiet och de kristliga demokraterna kan numera betecknas som flerklassiga formationer, som utgör organiska allianser mellan 'produktiva' och 'improduktiva' strata. I den stund då DC är berett att gå till angrepp mot de parasitära och privilegierade mellanskikten och PCI är redo till en brytning med de stora massorna av 'utestängda' (syditalienare, bönder, kvinnor) — och detta tar formen av en politik som är tillräckligt ingripande och drastisk för att snabbt åstadkomma den nödvändiga konsolideringen av ett 'historiskt block', bestående av arbetare, tekniker och studenter — i den stunden kommer partiernas hela politiska, organisatoriska och väljarstruktur att råka i kris. Att inte inse att dessa politiska krafter återspeglar samhällets hela komplexitet och utgör en av krisens rötter; att förutsätta en övernaturlig självständighet hos de politiska apparaterna, som ju kännetecknas av sin opportunistiska och korporativa avhängighet av samhällskroppen, detta betyder att man inte fattat det egentliga innehållet i den italienska situationen. Det är inte mindre absurt att förutsätta att platsen och instrumentet för en sådan politik skulle vara den institutionella ordning (parlamentet, regionsstyrelsen och lokala förvaltningar) som till själva sin natur ger näring åt den korporativa sammanjämkning och den tröga förvaltning som man är ute för att krossa.

121. Rentierernas och de privilegierades ställning är också den en aspekt och produkt av den kapitalistiska utvecklingen, inte en yttre begränsning för den. Genom att minska avkastningen på mark i städerna, spekulatören i handeln eller de höga byråkraternas löner kan man inte få ihop de resurser som är nödvändiga för att förbättra arbetarklassens villkor, och dessa fenomen är heller inte det som i första rummet hämmar en utveckling av produktiviteten. Begränsningarna för den högproduktiva sektorn och slöseriet med folk och arbetskraft har sin direkta grund i storindustrins inriktning och i det tvång som den internationella integrationen uppställer. Att tro att man i någon väsentlig grad ska kunna förändra förhållandet mellan de produktiva och improduktiva sektorerna eller konsumtions- och inkomststrukturen utan att i första hand angripa de centra som styr utvecklingen tyder på en oskuld eller en medveten vilja att mystifiera, som på det globala planet kan jämföras med 'hjälp' till de undertryckta områdena eller John Kennedys tal om 'the new frontier'. Utvecklingen kan påskyndas inom ramen för de rådande mekanismerna, men den måste respektera de grundläggande ramarna och drivkrafterna. Obalansen och slöseriet kan förändra form, men de kan inte likvideras.

122. Framför allt inser man att en tillväxt av det politiska och sociala trycket från arbetarklassens sida kommer att innebära ett allmänt uppsving i dess kamp mot kapitalisternas makt inom industrin och påskynda än mer avancerade krav från teknikerna, studenterna och de intellektuella. Detta totala uppsving för rörelsen räcker visserligen inte till för att framkalla en verklig revolutionär brytning med det kompakta och eniga institutionella systemet, men kommer ändå att vara tillräckligt för att lamslå drivkraften för all utveckling dvs. den snabba och obehindrade tillväxten av produktiviteten inom de mest utvecklade sektorerna. Tanken att kommunistpartiet skulle påtvinga arbetarklassen ett socialt vapenstillestånd under ett skede av stark expansion för att införa en mekanism för snabb kapitalistisk utveckling (även om denna motiverades med vissa sociala mål), eller att det ensamt skulle kunna kontrollera innehållet i dessa arbetarnas krav, på det att maskineriet inte skulle störas, är rena politiska fantasier. Hurdana de subjektiva intentionerna hos de institutionella krafterna än är, så skulle en 'förskjutning åt vänster' av regeringens majoritet och en politik som gick ut på en stark ökning av produktiviteten vara förutbestämda att framkalla ett uppsving i arbetarnas kamp till den nivå, där arbetarnas kamp inte längre utgör en stimulans för den kapitalistiska utvecklingen utan är ett hinder för den.

123. Av alla dessa skäl så är en sådan, i och för sig ambitiös politik tvingad att följa en obskyr och krokig väg och yttra sig i halvkvädna visor utan ett precist programmatiskt innehåll, med en takt som är helt oberoende av den politiska och sociala krisens. I själva verket kommer en politik, som framstår som motsatsen till vad den säger sig vilja vara, att bli en ytterligare upplösande faktor för den politiska makten. Den blir en de hemliga avtalens politik, som inte på allvar engagerar någon och som för var dag ökar de missförhållanden som den ville angripa. Den blir med nödvändighet inte ett verkligt svar på den pågående krisen utan en aspekt av den. Den blir en opportunistisk och äventyrsbetonad politik och förvärrar situationen samtidigt som den förhindrar ett alternativ.

124. Det faktum att varje borgarklassens och reformismens politik inför den nuvarande krisen visat sig utförbar och framkallande sina egna motkrafter, betyder inte att den italienska kapitalismen nu skulle vara på fallrepet, och att det inte skulle finnas någon annan lösning än en revolutionär å den ena sidan och en våldsamt repression eller kaos å den andra. Men det betyder:

a) Att vi står inför en långvarig krisperiod, under vilken det visserligen kan uppstå subjektiva formationer och objektiva förutsättningar för en ny kapitalistisk jämvikt, men under vilken kommer att kvarstå såväl faran av en våldsamt reaktionär motoffensiv som möjligheterna att skapa en revolutionär samling och ett framgångsrikt alternativ.

b) Att en ny, dynamisk, kapitalistisk jämvikt inte kan upprättas annat än genom ett nederlag för den nuvarande proletära rörelsen, en genomgripande kris för dess institutioner och en omstörtning av de nuvarande politiskt-institutionella ramarna.

c) Att denna utveckling skulle vara ännu mer förvriden än tidigare, med förstärkta autoritära drag, ökad social obalans och tilltagande maktkoncentration. Med en ungefärlig liknelse skulle man kunna säga att den italienska kapitalismen har två framtida alternativ; en relativ stagnation i utkanten av det globala systemet (av 'engelsk' typ, men inom ramen för en mera repressiv politik), eller med en dynamik som stimuleras av växande spänningar (av 'japansk' typ). Utanför de reella möjligheterna står en 'demokratisk' kapitalistisk utveckling, betingad av arbetarklassens politiska och sociala tyngd (en utveckling av 'svensk' typ).

Den alternativa plattformen

125. Det faktum att den italienska kapitalismen skakas av en djupgående kris och inte utövar någon verklig hegemoni över samhället innebär inte i sig, att det skulle finnas utrymme för en revolutionär politik med snabb framgång. Den utpressning som de reformistiska krafterna utsatt rörelsen för under senare år är just frånvaron av alternativ. Det gäller att fastställa om denna utpressning har en grund, huruvida det existerar några förutsättningar för att under den nuvarande krisen skapa en formering och en politik, som står i direkt motsats till det kapitalistiska systemet; huruvida en allmän strategi med kommunismen som mål kan få någon verklig massanslutning under de förhållanden som råder i Italien, på vilken specifik plattform en sådan strategi kan stödja sig.

126. Svaret måste på nytt sökas i en analys av den militanta rörelsen, av dess rötter och inneboende krafter, samt i ett begrundande av dess verkliga värde. Den har inte bara skapat en kris i den borgerliga jämvikten och klargjort reformismens och frontstrategins kris, utan den har även uttryckt och bringat att mogna beståndsdelarna i en ny strategi och de krafter som kan bära upp den.

127. Denna rörelsens i grunden nya betydelse härrör:

a) Ur det faktum att mer än någonsin i historien arbetarklassen står i första ledet och centrum för en formering av samhällsgrupper, pådrivna av nya förkämpar: tekniker, intellektuella, studenter. Man har inte bara skyttat möjligheten av utan även sett början till byggandet av ett nytt socialt block, subjektet för en ny hegemoni, omedelbart förbundet med den moderna produktionen, homogent i förhållande till produktionsförhållandena och ständigt under utveckling. Ett socialt block som är helt skilt såväl från den allians av industriarbetare och progressiva borgare som utgör basen för en reformistisk politik som från den allians av 'antimonopolistiska' krafter som frontstrategin inriktade sig på.

b) Ur dess masskaraktär. Inte bara så att miljoner människor har dragits in i kampen, utan även så att massorna starkt har kontrollerat, influerat, förvaltats den därför att den uttryckt krav som varit förbundna med deras erfarenheter, behov och karaktär av homogena sociala grupper. Det är inte av en händelse som den är den första stora rörelse som nästan uteslutande haft arbetsplatser och utbildningsställen som centra, och att den samtidigt förstått att uttrycka krav som varit antagonistiska i förhållande till den kapitalistiska ordningen (kampen mot arbetets organisering, mot skolan som urvalsmekanism, mot hierarkin av yrkesroller, mot vetenskapens och teknikens karaktär, mot den representativa demokratis karaktär). För första gången har man börjat förverkliga den sammanfogning av social kamp, befriad från sina ekonomiska begränsningar, och politisk kamp, renad från ideologisk och institutionell abstraktion, som alltid saknats i arbetarrörelsens tradition.

c) Ur experimenterandet med nya kampformer och nya organisatoriska verktyg: kamp som letts av basen och där målen fastställs kollektivt, ett politiskt uppsving i massomfattning, urval

av nya kadrer, byggandet av ledande organ som härrör direkt ur de sociala grupperna. Man har tagit några steg mot en organisering av klassen byggd på politiskt enade massrörelser, som undan för undan utvecklar egna verktyg, steg som i det sociala livet åstadkommer en oavbruten kamp mot den kapitalistiska ordningen och dess värderingar, och som därmed föregriper övertagandet av såväl den institutionella och representativa staten som av partiet, som en avskild plats där det revolutionära medvetandet utbildas. På detta vis kritiserar man på en gång den andra och den tredje internationalens föreställningar om stat respektive parti.

128. Det är inte troligt att detta nya skulle vara något provisoriskt och på ytan liggande, en instabil produkt av en politisk konjunktur och ideologiska ingivelser, uppfinningar gjorda av något avantgarde, med andra ord ett föregripande av något som endast på ett följande stadium i den historiska utvecklingen kan överskrida utopins och revoltens gränser. Det är istället befogat att slå fast, att dessa djupgående och omfattande erfarenheter är resultatet av förutsättningar som redan finns hos massorna, av utbildade motsättningar och krav, och att de därmed utgör en objektiv grund för en användbar strategi.

129. Precisa sociala och historiska rötter förklarar varför Italien är det land, där arbetarnas kamp antagit sina mest omfattande dimensioner, fått sitt mest avancerade innehåll, sina mest smidiga former; varför dess proletariat, som ännu har så långt till ett minimum av välbefinnande och säkerhet och som är så till den grad utsatt för hotet om kris, är det första som är berett att radikalt gå emot lönepolitiken, bekämpa den kapitalistiska organisationen av arbetet, och kritisera det snävt fackliga och kvantitativa perspektivet på klasskampen.

130. I Italien var och är den ekonomiska utvecklingen alltid förbunden med särskild utsugning av arbetarklassen. Så var det under 'take-off-perioden' på femtiotalet, då den rikliga tillgången på billig arbetskraft utgjorde den viktigaste grunden för industrialiseringen och inträdet på den internationella marknaden. Så förblev det under de följande åren, då den hårda utsugningen av industriarbetarna (och i allmänhet av alla med manuellt arbete) gjorde det möjligt för systemet att skapa sig en ny massbas i de parasitära och privilegierade mellanskikten. Så är det idag genom den roll som den internationella arbetsfördelningen tilldelar den italienska ekonomin, och som kompensation för det slöseri med resurser som är nödvändigt för systemet. Men denna utvecklingskurva, där utsugningen av arbetarklassen är det konstanta, har även så frambragt en arbetarklass, som inte bara är mycket större och relativt homogen utan även av nytt slag: den är klart dominerad av arbetaren som står vid bandet, halvspecialiserad, bunden till strängt uppdelade sysslor, utsatt för tröttande arbetsförhållanden, berövad utsikterna att avancera i yrket och vid sidan av honom de nya teknikerna, som har höga yrkesmässiga kvalifikationer men som även tillhör massan, som tvingas till monotona sysslor och är berövad all beslutande makt.

131. Den italienska arbetarklassen är inte längre den gamla yrkesuppdelningens, men den är heller ännu inte utträngd och uppsplittrad genom automationen och servicesektorns växande roll inom samhällsekonomin. Genom sin blotta skepnad tenderar den att relativt spontant formulera avancerade krav. En strävan till jämlikhet uppstår ur medvetandet om en särskild social orättvisa, den godtyckliga och 'politiska' karaktären hos hierarkin av inkomster och makt i en ekonomisk struktur, som befinner sig i ett skede av nivellering och församhälliligande av yrkesrollerna. Kampen mot arbetets organisation uppstår ur det absoluta behovet hos det löpande bandets arbetare att avvisa de teknikens krav, som dömer honom till tröttande, dåligt betalda och osäkra arbeten, samt ur teknikerns behov att återerövra sin egenskap av yrkesman, bryta den vertikala maktstrukturen i företaget och skapa sig en karriärväg. Avvisandet av lönepolitiken kommer ur den erfarenhet som alla arbetare har om att produktionsstillväxten inom ramen för rådande struktur och maktförhållanden inte omsätts i en förbättring av deras villkor. Det existerar i Italien mer än på andra håll ett visst 'socialt fält', dit den utsugning och alienation som systemet när sig av har koncentrerats. Det finns en

homogen och mycket talrik samhällsgrupp, för vilken ett övervinnande av kapitalismen, av dess produktionssätt och hierarki, är ett uppenbart materiellt behov.

132. En annan förutsättning för den avancerade karaktären hos de italienska arbetarnas kamp är tyngden från den självständiga och klasspräglade politiska och fackliga traditionen. Denna tradition upphörde inte i och med den antifascistiska kampen och efterkrigstidens strider. Den fortlever inte enbart som ett ideologiskt arv, utan den har förnyats under de senaste femton årens strider, under vilka även kommunistpartiet och fackföreningarna trots deras allmänna strategi har uppammat nya fackliga krav och organisationsformer, och i vilka grupper ur den 'nya vänstern' direkt har ingripit och betraktat arbetarfrågorna som det viktigaste fältet för praktik och militans.

133. Det som ansetts vittna om en relativ 'efterblivenhet' hos den italienska kapitalismen — dess snabba och sena utveckling, de säregna dragen i denna, dess plats i den internationella ekonomin, 'traditionens' tyngd — utgör alltså den objektiva grunden för en arbetarkamp som tillhör de mest avancerade. Denna objektiva grund kommer att bestå tvärsigenom tillfälligare växlingar, därför att systemet för tillfället inte befinner sig i ett sådant läge, att det kan erbjuda arbetarklassen en tillräckligt massiv ökning av lönen som kompensation för att den skulle avsäga sig anspråken på makt. Lika lite kan den starta processer som kunde omvandla klassens sociala utseende eller dess relativa betydelse i samhället på den korta tid och inom ramen för den utvecklingsmodell som bestäms av den internationella arbetsdelningen. Den kommer att bestå, därför att de nya fackliga strukturer som växer fram ur kampen kan reduceras till apparater för institutionell sammanjämkning endast gradvis och i klimat av allmän tillbakagång, samt därför att det ur kampen framgått ett relativt omfattande avantgarde, som det varken är lätt att isolera och tillintetgöra med repressiva medel eller att absorbera med korruption.

134. Djupt liggande orsaker förklarar varför också studentrörelsen fått en särskilt omfattande och politiserad karaktär just i Italien och varför den tenderat att förena sig med arbetarnas kamp. Studentproblemet är explosivt här liksom på andra håll i västvärlden, inte på grund av ideologiska influenser och härmningsprocesser utan till följd av de djupgående motsättningar, som nu drabbar studenten som samhällsvarelse: motsättningen mellan det flöde av massundervisning som systemet tvingar fram, till vissa nivåer (och som förstöras genom den stora tillströmningen) och systemets möjligheter att tillgodogöra sig kunskaperna, att använda den yrkeskunskap som åstadkommes, att garantera de utlovade privilegierna. Dessa motsättningar visar sig inte endast i en växande grad av undersysselsättning bland de intellektuella, utan även i mera allmänna fenomen som uppträder i samhället och skolan (en växande brist på jämvikt mellan kunskapsnivån och de faktiska arbetsuppgifterna, kulturell utarmning, upplösning av undervisningens innehåll och metod, nya urvalsinstrument).

135. Alla sidor av denna motsättning har i Italien kommit upp till ytan tidigare och i högre grad än motsvarande nivåer i andra länder. En gammal och stel utbildningsstruktur, isolerad från produktionen och avsedd att reproducera den traditionella ledande klassen, har råkat i en dubbel kris. Den har kommit under massutbildningens tryck därför att den varit oförmögen att anpassa utbudet på yrkeskunskaper till efterfrågan. Därjämte har den häftiga men samtidigt underordnade karaktären hos den nationella ekonomiska utvecklingen gett begränsade möjligheter när det gällt att suga upp arbetskraft i forskningsverksamheten och de ledande produktionssektorerna. Den feodala strukturen hos de fria yrkena, den offentliga administrationen och skolan gör yrkesbanorna inom dessa sektorer slumpartade och godtyckliga.

136. Av avgörande betydelse är dessutom det faktum att Italien är det enda land, där studentrörelsen stått inför en arbetarklass som inte endast varit huvudaktören i stora strider, utan även kunnat ge dessa strider innehåll och former sådana att den kunnat samverka med

studenterna i deras kamp. Man har också haft ett system av politiska och kulturella krafter, som varit mottagligare och känt sig tvingade att åtminstone gå med på en dialog.

137. Studenternas revolt har varit radikal och antikapitalistisk. Den har direkt ifrågasatt utbildningens urvals- och klassfunktion, utan att utgå från en studentfacklig linje eller uppgå i ett korporativt försvar av de egna privilegierna. Man har alltså inte handlat efter en improviserad och extremistisk ideologi utan efter ett klart medvetande om den verkliga situationen: systemet erbjuder inga utsikter åt den kvalificerade arbetskraften, dess hierarkiska mekanismer kan inte garantera tillfredsställande privilegier utan skapar offer och utstötta. Studenterna blir därför tvingade att hoppa över mellanstadier i sin revolutionära radikalisering. Endast en radikalt annorlunda utvecklingsmodell, som ifrågasätter den kapitalistiska arbetsdelningen, maktkoncentrationen och samhällets hela struktur kan uppfylla kraven hos det sociala skikt, som i studenterna har sin mest avancerade del, men som omfattar alla de mest kvalificerade sektorerna av arbetskraften.

138. Här ligger den objektiva grunden till en ny och värdefull drivkraft för en socialistisk revolution. Studenterna kan utgöra det politiska avantgardet, den mest disponibla delen i en sektor, som är av kvalitativt avgörande betydelse i det moderna samhället: det högt kvalificerade arbetet (forskare, tekniker, intellektuella, fria yrken). Om nu denna sektor — överskridande sina korporativa intressens begränsningar, men utgående från de specifika motsättningar som uppstår ur dess egen sociala natur, från en konkret kritik av den kultur som meddelas dem och de yrkesroller som väntar dem — lyckas försätta den kapitalistiska ordningens specifika strukturer (staden, skolan, sjukvården, rättsväsendet, den industriella organisationen, massmedia) i kris och på denna väg ingå förbund med intressen som materiellt nedtrycks av dessa strukturer — i så fall har man inte endast utökat de revolutionära styrkorna med en ny bundsförvant. Man har infört dialektik som utsträcker kampen till hela fältet av sociala problem, upptäcker nya innehåll och förbereder en alternativ förvaltning.

139. Arbetarnas kamp kan alltså liksom studenternas och teknikernas vara och förbli en avgörande hävstång när det gäller att skapa en kris i systemet och ett alternativ till detta. Att den godtar den radikala karaktären hos denna kamp och på den och med dess hjälp söker skapa ett fullt motsvarande perspektiv, är idag det utmärkande draget hos en revolutionär linje. Men hittills har dessa krafter endast partiellt och oartikulerat kunnat uttrycka vad som varit det avgörande nya hos dem. De har varit utlämnade åt sin spontanitet, saknat en kultur som kunnat infoga revoltens kraft i ett större sammanhang och en politisk organisation, som kunnat förena de skilda elementen till sammanhängande strategi och ställd inför alla de institutionella krafternas fientlighet. De egalitära kraven har inte vuxit fram ur ett politiskt sammanhang, där man ifrågasatt hela problemet med rangordningen mellan sysslor inom hela samhället. Det konkreta avståndstagandet från den kapitalistiska arbetsorganisationen har inte blivit till en positiv kritik av den kapitalistiska arbetsdelningen och den utvecklingsmodell, som denna ger upphov till. De nya formerna av organisationer i fabriken, uppsugna i institutioner eller isolerade, är ännu blott en blek förebildning av en rådsfarenhet av nytt slag. Arbetarnas kamp har ännu inte kunnat rikta något kraftigare angrepp mot de sociala problem, som ligger i kampens naturliga förlängning (bostäder, utbildning, sjukvård, kommunikationer). Studentrörelsen, som så snabbt tagit avstånd från en skola, som är ett instrument för vidmakthållande av kapitalismens sociala roller, har stängt in sig i en ideologisk kritik av systemet utan att lyckas förena sig med arbetarklassen på grundval av bådas respektive sociala intressen. Den håller på att förlora sin massbas.

140. Rörelsen har inte övervunnit denna begränsning därför att den inte mött en politisk kultur och organisation, som kunnat samla dess mest utvecklade element. Men det har även funnits en objektiv brist, en naturlig gräns för arbetarnas och studenternas spontanitet under det rådande utvecklingsskedet. Just de processer av proletarisering, uppstyckning av arbetet,

upplösning av skolan, masstillväxt av tekniker och studenter som fört dessa gruppers spontanitet utöver ett snävt fackligt perspektiv till antikapitalistiska ställningstaganden, samma processer har också satt en gräns för deras omedelbara förmåga att bryta systemets ramar genom annat än rena avståndstaganden och protester.

141. Avsaknaden av ett allmänt socialt och politiskt alternativ till det rådande systemet har emellertid varit det viktigaste hinder, som gjort det omöjligt för rörelsens förtrupper att komma vidare. Ett avgörande hinder, därför att deras kamp direkt satt systemet ifråga och inte kan fortsätta utan att den kommer in på statsmakten. Arbetare och studenter har inte lyckats dra in andra sektorer (Syditalien, jordbruket, de arbetslösa och utestängda) och andra problem (den sociala konsumtionen, distributionsapparaten, den offentliga administrationen) annat än i dess alltjämt elementära meningar, av en feber av krav genom hela samhällskroppen. Man har varken lyckats förändra den politiska ramen eller punktera ansträngningarna att ansluta vänsteroppositionen till regeringsmajoriteten. Detta är det stora olösta problemet för en alternativ politik.

142. Övertygelsen om att det är omöjligt att komma över begränsningarna och den sociala isoleringen hos proletariatets förtrupp och radikalt förändra den politiska struktur på vilken borgarklassens makt vilar är själva grunden för de traditionella arbetarpartiernas opportunism. Dessa söker på ett 'förnuftigt' och 'realistiskt' sätt reducera målen för arbetarnas och studenternas kamp och vill skapa ett alternativ på den blygsammare väg som en demokratisk utveckling innanför systemet erbjuder. De revolutionära krafterna är däremot förvissade om, att dessa begränsningar och denna isolering inte härrör från att tiden inte skulle vara mogen för en kamp mot kapitalismen, utan att den beror på avsaknaden av en total strategi och en politisk kraft som kan bära upp den, en subjektiv brist som det gäller att fylla. Det är inte endast möjligt att föra en kamp mot kapitalismen, utan även att i denna kamp samla en faktisk majoritet, en formering som kan segra.

143. Om man ansluter sig till den senare övertygelsen tvingas man till en fullständig och utförlig analys av hela den italienska verkligheten, av dess sociala beståndsdelar och kampens möjliga mål inom varje sektor. Denna analys återstår i huvudsak att göra. Den kan inte tänkas fram vid skrivbordet utan måste utgå från konkreta erfarenheter. På vissa viktiga punkter kan man emellertid redan urskilja basen för och huvudpunkterna i alternativet, de element varpå en kamp mot den kapitalistiska ordningen inom hela samhällsfältet kan bygga.

144. Den offentliga konsumtionen (bostäder, skolor, sjukvårdsservice, transporter) har varit en av huvudpunkterna i den ny-kapitalistiska mytologin om 'välfärdsstaten', i välståndets ideologi. De senare årens kapitalistiska utveckling i hela världen har grundligt stört denna vackra bild. Det har blivit uppenbart, att utvecklingen genom sina tekniska och ekonomiska följder (den våldsamma stadstillväxten, den ökade arbetstakten, föroreningarna, det ständiga flödet av nya kunskaper, den av teknologin framkallade arbetslösheten) åstadkommer nya och livsviktiga behov i en takt, som är långt snabbare än den som skapar de tjänster och strukturer som ska tillfredsställa dem. Det finns inte ett kapitalistiskt land där inte denna obalans antar dramatiska proportioner, därmed tillintetgörande det välstånd som uppnåtts genom produktivitetens tillväxt och inskränkande på utrymmet för individuell konsumtion. Denna konsumtion utgör samtidigt, tillsammans med sin materiella struktur och sina inneboende verkningar, ett nytt och fristående faktum, som noga bestämmer ramarna för varje förändring av produktionens mål, inkomstfördelningen och produktionsförhållandena. Inte minst i Italien får dessa fenomen en särskild betydelse, eftersom en snabb ökning av produktionen paras med en svår efterblivenhet ifråga om den offentliga konsumtionens nivå och organisation. En betydande del av befolkningen som stötts ut ur produktionsprocessen är idag offer för dessa fenomen och kan mobiliseras med utgångspunkt från dessa frågor. Redan har generalstrejker om pensioner och 'reformer' trots osäkerhet om kampens innehåll och former demonstrerat

massornas mottaglighet och rörelsens möjligheter.

145. Dessa ämnen har alltid varit föremål för de reformistiska krafternas stolthet och käraste omsorger. I inget land där de suttit vid makten har de emellertid lyckats lösa problemen eller åstadkomma något samlande program därför. I länder där de befinner sig i opposition har de inte kunnat bygga någon verklig rörelse kring dessa frågor. Sedan tjugo år har de italienska vänsterpartierna haft 'reformer' som kärnan i sin strategi, utan att någon enda masskamp naturligt utvecklats kring frågorna om den offentliga konsumtionen. Den enda rörelse som kullkastat en konkret struktur inom den samhällsoffentliga konsumtionen, den i skolan, har fötts utanför reformismens initiativ och inspiration. Detta är ingen tillfällighet.

146. På utvecklingens nuvarande ståndpunkt och med den rådande produktionsstrukturen och politiska makten är den enklaste saken i världen — den att överflytta resurser från den individuella till den kollektiva konsumtionen — i verkligheten något av det svåraste. Reformismens program och metoder kan inte ge någon lösning åt detta problem. Eller rättare: den lösning som bjuds är på en gång genomförbar och absurt kostsam.

a) Därför att reformismen, inklusive den kommunistiska, uppställer som sitt yttersta mål att tillförsäkra alla, till rimliga priser och i tillräckliga kvantiteter, de samhällseliga tillgångar och tjänster som traditionen och den kapitalistiska utvecklingen har tvingat fram (bostad i form av eget hem, hälsa i form av ingripande mot redan utbruten sjukdom, utbildning som mekanism för urval och privilegier). Därvid har man bortsett från de nya samhällseliga behovens djupgående karaktär.

b) Därför att reformismen glömmar att konsumtionens struktur avspeglar produktionens, och att även den 'improduktiva sektorn' inom kapitalismen har en konkret och för produktionen vital funktion. Den bortser från att vårt samhällssystem, som bärs upp av profiten och den monopolistiska maktstrukturen, i 'överflöds-konsumtionen' (motorismen, rustningarna, den så kallade lyxkonsumtionen) har en oundgänglig stimulans för sin utveckling. Den inser inte att en ökning av den offentliga konsumtionen med den utvecklingsmodell som råder inte kan bli verkligt produktiv utan riskerar att orsaka och orsakar redan farliga spänningar. Det tjänar ingenting till att bygga ut den högre utbildningen i en produktionsstruktur, som dömer flertalet till enformiga arbeten och en sysslös fritid. Det finns inte utrymme för en socialt förebyggande sjukvård i ett samhälle, som endast erkänner sektorsavgränsade och kvantitativa produktionskalkyler. En annan stadsstruktur är orealistisk i ett samhälle, som gör boende och stadsbyggnad till ett huvudinstrument för befästning av makt- och privilegiehierarkier.

c) Att påstå sig kunna angripa dessa problem på det institutionella planet, genom ett tryck från den allmänna opinionen och genom politiska ingripanden i lagstiftningen, utan att vare sig i teorin eller praktiken överträda de bärande principerna för den juridiska ordningen eller för vad som är förenligt med systemet, det är att underblåsa illusionen om att det finns reformåtgärder, som är till fördel för såväl massorna som systemet. Men innehållets svaghet förenas med metodens. Programmets motsägelsefullhet och verktygens impotens framstår så klart för massorna, att 'trycket från den allmänna opinionen' varken kan bli av allvarlig karaktär eller få större dimensioner.

147. Utanför den reformistiska ideologins förlamande scheman framträder den samhällseliga konsumtionens problem i helt nya former. Historien är mogen för deras lösande, och de öppnar nya möjligheter för masskamp.

a) Vissa sociala behov, exempelvis bostäder och transporter, kan redan nu lösas med de resurser som redan tas i anspråk och utan extra kostnader så snart man på ett organiskt sätt tillämpar planeringens och det offentliga ägandets principer inom produktionen samt jämlikhetens och socialiseringens inom distributionen.

b) Vissa sociala strukturer som utbildningen kan ställas till allas förfogande, förlora sin karaktär av urvalsmekanismer och samtidigt bli ytterst produktiva investeringar, förutsatt att de sätts in i en modell för utveckling av samhället som syftar till en omfattande allmänniggörande av det tekniska framåtskridandet, till nytt innehåll i och inbyggd växling mellan olika sysslor, samt till att utveckla en fri och skapande samhällelig aktivitet utanför den i egentlig mening produktiva sektorn.

c) Kampen kan finna sina huvudpersoner och anta en avgörande karaktär om den frigör sig från den juridisk-institutionella ordningens tabu och inriktas mot en direkt erövring av delmål, antar formen av massiv olydnad, mobiliserar de mest exploaterade grupperna och dem, för vilka revolten redan framstår som legitim. Former av direkt kamp och kamp förd av basen samverkar till att uppställa mål som föregriper en radikal lösning av problemen: ockupation av tomma hus, kollektiva aktioner för att hålla nere och för rätt att avtala om hyror, kombinerade krav på kortare arbetstid och rätt till studier, hård kamp mot de sociala orsakerna till sjukdom i arbetet och samhället i förening med egen styrning av motåtgärder och kampmedel.

148. Endast genom metoder som dessa kan man åstadkomma en verklig rörelse. Det är dumt att tro, att man kan mobilisera arbetarna i en kamp för en utbildningsreform, som garanterar de mest begåvade ett socialt avancemang och som inte blir ett verktyg för alla att komma ur det ghetto som deras arbeten stänger in dem i, och som krossar de privilegier som förtrycker dem. Det är fåfängt att tro, att man kan mobilisera massor som inte har något hem eller betalar outhärdliga hyror i en kamp för stadsplanereformer som är dömda att för sent och för lite påverka den faktiska boendekostnaden. Det är både dumt och fåfängt att tro, att man kan besegra de enorma förenade intressen som finns inom var och en av dessa sektorer genom övertalning på det politiskt-institutionella planet utan att man åstadkommer brytningar och med våld förändrar den rådande jämvikten.

149. Det saknas i det italienska samhället emellertid inte krafter som är beredda till hård kamp i dessa frågor. Det finns reella möjligheter att ta upp den och en objektiv grund, på vilken man kan bygga nya allianser och utvidga den revolutionära fronten. Under två förutsättningar: att den offentliga konsumtionen inte framställs som ett mål som kan uppnås inom det rådande systemet och den existerande utvecklingsmodellen, utan som en aspekt av ett allmännare alternativ, som en beståndsdel i den nuvarande modellens kris och en etapp i byggandet av en annorlunda ordning, som måste förverkligas i hela samhället på samma gång i och med att de bärande principerna i det gamla systemet krossas. För det andra: att man skapar en organisationsstruktur, som på massplanet kan ge kampen ny karaktär och nytt innehåll, vilket förutsätter att en revolutionär formering erövrar makten. Här har, i högre grad än i fabriken och skolan, de involverade gruppernas svaga homogenitet samt brist på koncentration och de konsoliderade strukturernas politiskt-ideologiska inflytande hindrat en spontan utveckling av kampen och nödvändiggör ett starkt instrument, som kan tillföra rörelsen medvetande och organisation.

150. Utan inspiration från ett sådant är det omöjligt att på allvar ta itu med ett annat av landets nyckelproblem, nämligen den ekonomiska och sociala obalansen mellan de utvecklade regionerna i norr och Syditalien. Denna obalans håller inte på att försvinna utan den fördjupas trots den nationella ekonomins snabba utveckling, ja som en följd av denna. Nu avslöjas på ett utmärkt sätt de båda traditionella sätten att angripa 'problemet Syditalien': det som betraktar södern som en zon i den nationella kapitalismens utkant, dömd av sitt stillastående, och det som förutser en kapitalistisk förening mellan dessa regioner och resten av landet. Denna förening har börjat och fortsätter, men skapar en klyfta i produktion och samhällsliv mellan de båda områdena.

151. Den mekanism som skapar sådana problem måste klargöras om man vill lägga fram nya

lösningar på Syditalienproblemet och fastställa karaktären hos den kamp som kan uppstå ur frågan. Samtidigt måste man ta med i beräkningen, att Syditalien under de senaste tjugo åren skakats av sociala omvandlingar lika djupgående som dem, vilka landet i sin helhet har undergått:

- a) Den genomgripande förvandlingen av jordbruksstrukturen, med stark produktionsutveckling i de konstbevattnade och flackare områdena utan någon väsentlig förändring av egendomsförhållandena, med investeringar bekostade av staten. överskottet har tagits om hand dels av förädlingsindustrin och distributionsapparaten, dels av de stora jordägarna, vilka använt det för spekulationer i städerna. De övriga jordbruksområdena undergår samtidigt en snabb upplösning, med åtföljande starka utflyttning av arbetskraft och allmänt socialt förfall.
- b) Utvecklingen av basindustrier, särskilt genom etableringar av stora företag utifrån, med kapital, ledare och maskiner härstammande från landets norra del och med sina marknader på annat håll. Parallellt därmed har försiggått en kris inom den traditionella småindustrin, vilken endast delvis ersatts av ny, offentligt subventionerad lokal industri. Detta förklarar den relativa stagnationen i industrisysselsättningen.
- c) Den snabba tillväxten av parasitära servicestäder närda av den byråkratiska apparaten, av spekulativa investeringar från jordägarkapitalet och genom utvecklandet av ny masskonsumtion efter mönster från norr och av pengar som sänts hem av emigranter.
- d) Den massiva utflyttningen till nordligare regioner av arbetare som tvingats att lämna jordbruket har varit ännu en upplösande faktor och ett hinder för en verklig utveckling.
- e) Den gamla korrumperade politiska apparatens kris och ersättande med en ny och mäktigare, som är starkt sammanflätad med statsapparaten, institutionerna och masspartierna.

152. Detta komplex av omvandlingar har i det syditalienska samhället resulterat i att det skapats två klart åtskilda sociala block: ett privilegierat och övervägande parasitskikt (stora jordägare, spekulanter, affärsmän, byråkrater, mellanhänder), som får del av 'utvecklingens' gåvor, och en folkets breda massa med tusentals olika yrken, utan säkert arbete, hårt utsugen, tvingad till utflyttning. Ur landets allmänna synpunkt är det viktigare att istället för att framhålla Syditalien som ett hinder för en allmän utveckling och tala om att 'Syditalien blir utsuget av Norditalien', framhålla att det rör sig om ett dubbelriktat flöde av resurser från söder till norr och från staten till Syditalien, vilket såväl i norr som i söder skärper skillnaderna i inkomst och makt och förstärker den kapitalistiska utvecklingens olika tendenser. Schematiskt sett: borgerligheten utnyttjar Syditaliens efterblivenhet ekonomiskt och politiskt och arbetarna får betala stödpolitiken.

153. Inför denna verklighet har de reformistiska försöken skändligen misslyckats. För det första har industrialiseringspolitiken misslyckats på grund av sin kvantitativa begränsning, sin kvalitet (mer än om industrier är det frågan om decentraliserade filialer till de stora koncernerna) och därför att den påskyndar i stället för att hejda upplösningen av den omgivande samhällsstrukturen och producerar nya parasitära strukturer istället för att eliminera dem. Det är möjligt att denna politik prövas i större skala nu, för att komma tillrätta med spänningarna i norr, men med begränsningar och särdrag som inte förändrar huvudinnehållet. På samma sätt har försöken att ympa in ett reformistiskt tillvägagångssätt i den 'demokratiska' förändringen av jordbruksstrukturen misslyckats. Moderniseringen av 'bondejordbruket' skänker inte massorna tillräcklig stimulans att kämpa mot de mäktiga nät av intressen som försvarar den rådande strukturen. Dessutom har tunga investeringar i jordbruket enligt den rådande utvecklingsmodellen i verkligheten visat sig vara kostsamma och improduktiva.

154. Mer än de ekonomiska motsättningarna förlamas varje tänkbar reformistisk handlingsväg

i Syditalien av upplösningen av de krafter och politiska institutioner, som skulle kunna vara dess huvudinstrument. Partier, representativa institutioner och offentliga organ är alltför intrasslade i apparaten för att kunna bekämpa den radikalt. Idag pågår en reorganisering av denna maktstruktur, men den går ut på att bygga en ny apparat, den regionala administrationen, i vilken socialisterna och så småningom kanske även kommunisterna blir ett förmedlande verktyg och det nödvändiga stödet åt den kapitalistiska politiken i Syditalien.

155. Från alla synpunkter sett, ekonomiska, sociala och politiska, kan Syditaliens problem angripas och lösas endast genom en radikal omvälvning av inte bara den regionala och sektoriella fördelningen av resurser, utan även av landets allmänna utvecklingsmodell, av dess makt- och institutionsstruktur, samt genom uppkomsten av en ny kollektiv huvudaktör på det lokala planet.

156. Att i Syditalien utveckla en verkligt alternativ och militant rörelse är däremot ytterst svårt, på grund av själva karaktären hos det förtryck som utövas där. De krafter som drabbats hårdast är samtidigt de, som finns inom de socialt sett mest fragmenterade och ekonomiskt sett mest marginella områdena och yrkesgrupperna. Den nya arbetarklassen utgör ännu ett mindre tal, som åtminstone åtnjuter privilegiet av arbete, och som därför står under tryck från de arbetslösa. Avantgardena topphuggs oavbrutet genom utflyttningen. Lösningen på Syditaliens problem är dessutom strängt beroende av en allmän omvälvning och ett brytande av den existerande maktens mekanismer, vilket gör utrymmet för en kamp om delmål ytterst begränsat. Kampen kan endast bli högst 'politisk', högst 'omstörtande', högst 'ideell'. Det är inte av en händelse som den reformistiska politikens och kommunistpartiets kris i Syditalien och det tomrum som uppstått därigenom har åstadkommit en utbredd och öppen kamp, men en som haft den tvivelaktiga karaktären av lokalpatriotiska och populistiska utbrott, som ständigt sugits upp av och ofta utnyttjats av högerkrafterna (händelserna i Battipaglia, Pescara och Reggio). Endast när det funnits en direkt förankring i en utsugen samhällsgrupp (Avola, Orgosolo, daglönarnas strider, kampen mot dyrortsgrupperingen) och någon politisk anknytning, har dessa revolter kunnat tjäna som exempel.

157. Syditaliens öde visar inte bara objektivt på att den kapitalistiska utvecklingens motsättningar inte kunnat lösas och att den reformistiska vägen är uppenbart oframkomlig. Den är även ett exempel på ett politiskt och mot systemet riktat motstånd som förkvävts och förvridits, därför att ingen kunnat organisera det och ge det det enda möjliga perspektivet: en allmän konfrontation med staten. 'Syditalienproblemet' är nu mindre än någonsin en 'ofullkomlighet hos den borgerliga revolutionen'. Det kräver en 'radikal' proletär revolution, som kan uppställa nya mål för produktionens och statens organisation. Den understryker samtidigt omöjligheten av att det sker en allmän revolutionär utveckling i landet utan att det finns en politisk kraft som arbetar med detta perspektiv för ögonen.

158. På samma sätt bör jordbruksproblemet ses. Också jämfört med för tio år sedan, när man började uppställa de statliga 'gröna planerna', har situationen på landsbygden radikalt förändrats. Den fullbordade kapitalistiska penetrationen av landsbygden, de nya relationerna mellan industrin och jordbruket, emigration och EEC, den avgörande betydelsen av förädlingen och kommersialiseringen av livsmedlen, den gamla prisstödspolitikens slutliga kris, allt detta har i grunden förändrat jordbruksproblemet utseende och gjort det mer mångfacetterat. Vi står nu vid en punkt där jordbrukspolitiken blivit omöjlig att skilja från den allmänna ekonomiska politiken, och där det är omöjligt att tala om bönderna som en homogen social grupp (eller en som inåt ger uttryck åt homogenitet). Det är omöjligt att tala om landsbygden som en social struktur som kan identifieras med jordbruket. Lönearbetarna på de stora kapitalistiska jordbruksföretagen har problem som inte särskilt mycket skiljer sig från industri- och byggnadsarbetarnas, bortsett från att de är mindre koncentrerade och har en osäkrare sysselsättning. Jordbruket i de områden som drabbats av upplösning och avflyttning

utgör en integrerad del av Syditaliens eller utflyttningsens problem mer än det kan ses som centrum för en särskild bondekamp.

159. Det finns en utbredd sektor, där bondefrågan bevarat sina klassiska kännetecken och ett specifikt inslag av social kamp. Det är de små och medelstora företag där ägaren själv brukar jorden, som är förhärskande i några av landets regioner (Venetien, Lombardiet, Piemonte, Emilien och några slättbygder i Syditalien). Denna typ av företag, som även i ett inte alltför avlägset förflutet haft en betydande utveckling, befinner sig idag i en kamp som djupt har förändrat dess traditionella problem. Under många år har den italienska kapitalismens jordbrukspolitik syftat till ett stärkande och en utspridning av det enskilda jordägandet, vilket haft uppenbara politiska, sociala och ekonomiska motiv. Politiska, därför att man med de nya instrumenten för kontroll och understöd ('Federconsorzi',⁵ jordbrukskrediter, kooperativer, de särskilda småbrukskrediterna och framförallt prissubventionerna) sökt behålla kontrollen över den konservativa massbas, som den traditionella klerikalismen inte längre förmått upprätthålla. Sociala och ekonomiska, därför att nätet av jordbruksföretag medgett en ackumulation av arbetskraft och samtidigt en permanent undersysselsättning (särskilt bland lantarbetarna). Båda dessa effekter har varit den absolut nödvändiga basen för den tillväxt av småindustrier med underbetald arbetskraft, på vilken industrins expansion under femtiotalet i hög grad har vilat. Den kapitalistiska staten har tagit med ena handen (med hjälp av handeln och konkurrensen från de moderna jordbruken) vad den gett med den andra (genom prissubventioner och förmånliga krediter). Småbruket har kunnat överleva och utvecklas endast med hjälp av dubbelarbete, hos andra eller hemma, och med användande av daglönare.

160. På så vis har det inom stora områden skapats en integrerad ekonomi, inom vilken det 'oberoende' bondejordbruket varit det nödvändiga elementet i en intensiv och utbredd utsugning av hela den disponibla arbetsstyrkan. En process av allmän proletarisering men med nya verktyg och med särskilt utnyttjande av efterblivna strukturer. Ur denna synpunkt skiljer sig den ekonomiska strukturen i 'röda' regioner som Emilien inte mycket från det 'svarta' Venedig.

161. Denna jämvikt rubbas emellertid idag av flera faktorer, av vilka den förnämsta är den västeuropeiska ekonomiska integrationen. EEC:s jordbrukspolitik avslöjar drastiskt hela mystifikationen hos en jordbrukspolitik, som på olika sätt — genom att vidmakthålla den långtgående jordstyckningen, accentuera skillnaden mellan den efterblivna jordbruksproduktionen och det rovaktiga förädlings- och distributionssystemet, samt ge det offentliga stödet en hjälpbetonad och understödsinriktad karaktär — ytterligare fördjupat den kapitalistiska differentieringen och bondejordbrukets olika svagheter. Härur har uppkommit en tillspetsad ekonomisk och social spänning, vilket krisen inom den kristligt demokratiska bonderörelsen nyligen avslöjat.

162. Inte heller i denna fråga finns det utrymme för någon reformistisk linje, en femtioelfte medelväg. En politik med än massivare prisstöd skulle betyda att man med ökade skatter finansierade stora jordbruksföretags profit och höll jordräntan uppe, att man vidmakthöll en struktur som också hämmade småindustrins rationalisering, att man behöll ett inflationsdrivande tryck på livsmedelspriser och arbetskostnader, alltsamman utan att man kunde erbjuda jordbruksföretagen något seriöst framtidsperspektiv. Även när de för ögonblicket är tvungna att slåss för åtgärder som kan hjälpa dem genom krisen, är bönderna själva medvetna om sina dåliga framtidsutsikter, och de ställer in sig på att i det långa loppet överge en verksamhet som förpassar dem till utvecklingens utkanter. Tanken att i Italien sent omsider skapa en jordbruksstruktur av fransk eller dansk typ, är i det rådande ekonomiska läget och

⁵ Halvstatlig, parasitär lantbruksorganisation för självägande småbönder. Fungerar som inköpsförening och kreditinstitut med starka bindningar till storfinansen (Fiat m. m.) och som valapparat för DC.

den givna historiska situationen vederlagd av de faktiska förhållandena. En sådan politik ifrågasätts för övrigt redan i länder som är mer utvecklade än vårt.

163. En lösning kan komma endast genom en radikal förvandling: genom en kollektiv förvaltning av jorden, som är resultatet av en kamp och ett fritt val, genom en kollektiv och direkt förvaltning av de offentliga krediterna och genom en integration av agrar verksamhet och förädlingsindustri. Med andra ord en 'socialistisk' lösning, med ett överskridande av bondeindividualismen och uppdelningen mellan land och stad, samt med en omvandling som inte bara kan begränsa sig till landsbygden utan radikalt måste ersätta den rådande modellen för ekonomisk utveckling. Också här är det enda reella alternativet till den kapitalistiska vägen och dess växande motsättningar att gå en radikalt annorlunda väg. De som utgjort den traditionella basen för den katolska konservatismen och den socialdemokratiska reformismen kan genom sitt objektiva läge bli möjliga bundsförvanter till det revolutionära proletariatet i stad och på land. På så vis uppstår en kris inom de existerande organisationerna som avslöjar en förvandling liknande den, som kommit till uttryck inom vissa sektorer av den katolska fackföreningsrörelsen.

164. En annan och inte mindre sammansatt fråga är den om de nya mellanskikten. I alla utvecklade kapitalistiska samhällen utbreder sig ett socialt fält, som är förbundet med systemets självreproduktion: en sjukligt förstörd administrativ och byråkratisk apparat, skolor och andra utbildningsinstitutioner, organ för masskultur. Tillväxten av detta fält absorberar parasitärt en stor del av produktivitetens ökning och den ökade mängden av mervärde. De samhällsskikt som ingår där innehar relativt privilegierade positioner i förhållande till den roll de spelar i systemet, med löner som ligger över de produktiva arbetarnas (på motsvarande kvalifikationsnivå), bättre trygghet i anställningen och mindre pressande arbetstakt. De utgör därför en avsevärd massbas som har intresse av att systemet vidmakthålles, som vill försvara sina egna relativa privilegier och behålla sin ställning i produktionen.

165. I det italienska samhället tar sig även detta fenomen före gripande och allvarliga former. Den numeriska och politiska kraften hos det gamla skiktet av byråkrater, butiksägare och intellektuella har under perioder av omvandling tvingat kapitalismen till eftergifter, vilket lett till en särskilt stor tillväxt av de nya mellanskikten. Italien är det land, där servicesektorn nått sin största ansvällning, och där olikheten är störst mellan levnadsstandarden och arbetet hos dem som sysslar med direkt produktiv verksamhet och dem som inte gör det.

166. De politiska vänsterkrafterna har i avsevärd grad gynnat denna tendens, eftersom de varit fångna i en traditionell föreställning av mellanskikten som drabbade av den kapitalistiska utvecklingen, samtidigt som man slagit vakt om dem av valstrategiska skäl. Detta synsätt har också gynnat av det faktum, att det är fråga om privilegier endast i förhållande till arbetarnas villkor, och att dess tillväxt svarar mot ett behov av sysselsättning som systemets produktiva sektorer inte kan tillfredsställa. Men varje steg som tas i denna riktning och varje röst som vänstern erövrar från denna bas måste betalas med en utbredning och konsolidering av en ständigt mera svårbegripbar social realitet. Detta fenomen avslöjar en än större betydelse när man besinnar, att det fungerar som ett instrument för oavbrutet uppsugande av arbetarklassens och teknikens mest aktiva element, ett som ersätter mekanismerna för social rörlighet nedifrån och upp, såväl när det gäller funktioner som makt, med en horisontell rörlighet mellan lika underordnade och alienerade men olika betalda yrken.

167. Att vända denna tendens är inte lätt. Alla önskemål om 'rationalisering' dränks av löje, därför att rationaliseringsprogrammen ynkligt krymper samman inför de parasitära intressena hos dem som blir drabbade och inför de politiska och ekonomiska intressena hos ett system, som inte låter dem drabbas. Alltså inför det faktum att den nya parasitismen, vilket måste

upprepas, inte representerar någon 'anomali' eller efterblivenhet hos den italienska kapitalismen, utan en egenskap hos den utvecklade kapitalismen som här framträder i förstorade former.

168. Den enda utvägen är att upplösa detta stora och mäktiga sociala skikt i dess beståndsdelar och kategorier samt undersöka vilka delar som kan erövrats utifrån icke-korporativa utgångspunkter. Detta är inte något omöjligt företag och inte heller ett som endast är brukbart ifråga om begränsade avantgardegrupper med abstrakta och idealistiska mål. Erfarenheterna från majhändelserna i Frankrike (kampen vid radion, bland filmarbetarna, inom vissa ministerier, inom lärarnas fackliga organisationer) har redan visat vilken potential som finns inom grupper som traditionellt, genom ideologi och levnadsstandard, varit förbundna med makten. Inte heller i Italien har det saknats exempel och antydningar i denna riktning: inom de vetenskapliga forskningsinstituten, vid radion, bland de lägre akademiska lärarna, inom kulturindustrin. Det rör sig inte om ett politiskt mode utan om något vida djupare. Inom privilegierade grupper som de fria yrkena (läkare, arkitekter, sociologer osv.) finns det exempelvis sådana som inser och lider av den kris som deras yrkesroll undergår, och som kan bli beredda att kämpa för en framtid som erbjuder dem nya sätt att studera, att arbeta, att leva. Inom andra kategorier (lärare, offentliga tjänstemän, intellektuella inom kulturindustrin) håller man på att bli medveten om den repressiva funktion som systemet anförtror en. Men alla problem och alla krav som 'vänstern' inom dessa grupper uttrycker kan inte få något svar annat än på ett högst avancerat plan, det där de i själva verket strålar samman, det där man ifrågasätter det kapitalistiska samhällets hela värdesystem. På så vis förklaras varför 'kampvägen' har kommit att påverka några av dessa kategorier, om än blott på ett förvärrat sätt, mer än vad de på lång tid påverkats av de traditionella 'demokratiska' plattformarna.

169. Den reformistiska linjen är dömd att antingen godta existensen av ett område av privilegier, ett område som förlamar den, eller att konfronteras med det kompakta motståndet hos en grupp vars ställning hotas utan att man erbjuder den något. I motsats därtill står den revolutionära linjen som utlovar en omvandling av samhällsförhållandena och rollerna och en icke sönderdelad organisation av samhället. Också här kan den bana sig väg och finna en bundsförvant. Detta under två förutsättningar: att arbetarnas och de andra utsugna skiktens kamp möts på en sådan nivå och får sådan varaktighet, att grunden för kompromisser mellan dessa skikt och systemet drabbas av kris, därför att en betydande del av dessa skikt kan överskrida den horisont som deras korporativa intressen utstakar endast under en akut social och politisk kris. Den andra förutsättningen är att det existerar en revolutionär kraft som kan omvända hela områden av produktionen, utstaka en alternativ utveckling på alla fält, göra det långsiktiga perspektivet konkret och tydligt, uppegga en stark idealistisk strävan inom varje liten del av samhällskroppen. I avsaknad av detta kommer de nya mellanskiktens väldiga flertal att pendla mellan korporativism och teknokrati.

170. Ifråga om andra viktiga problem — familjen, kvinnans frigörelse, rättsväsendet, ålderdomen, fritiden — kan man föra motsvarande resonemang och med deras hjälp ställa upp konkreta program för en utvecklad kamp, med den socialistiska omvandlingen och byggandet av kommunismen som sammanhållande perspektiv. Om den militanta rörelsen hittills inte tagit ställning eller haft en vacklande hållning till den uppsättning av problem som tynger de breda massornas dagliga liv — som fallet varit när det gällt den offentliga konsumtionen, Syditalienproblemet, landsbygdsproblemet och mellanskikten — så beror det inte på att problemen objektivt sett skulle vara omöjliga att lösa eller på den alltför avancerade karaktären hos arbetarnas och studenternas kamp, utan på motsatsen. Skälet är frånvaron av en kraft som kunnat klargöra den antikapitalistiska strävan inom de mest utvecklade sektorerna och överföra dess logik på hela samhällsfältet, som förmått samla de krafter, erfarenheter och behov som utvecklingen själv driver fram. Man har gett systemet andrum när

det gäller en stor del av de verkliga motsättningarna, och därmed lämnat en del av det historiskt möjliga revolutionära blocket ensamt i striden.

171. Denna första analys av de faktiska och potentiella antikapitalistiska krafter som är närvarande i det aktuella skedet omvärderar den negativa roll som vänsterkrafternas kulturella och organisatoriska efterblivenhet, bristen på en alternativ politik, har spelat. Att i likhet med många grupper inom den utomparlamentariska vänstern tänka och säga att problemet löser sig med ett nytt revolutionärt parti är riktigt men otillräckligt, och det är risk för att detta blir till en magisk och föga övertygande formel. De existerande politiska krafterna har i många länder gett prov på stor sammanhållning även sedan de blivit till förstelnade strukturer och rena valmaskiner. Den politiska organisationen är inte det enda fält man kan välja att arbeta inom, den är samtidigt ett givet, objektiva faktum i situationen. Följaktligen kan en ny politisk kraft inte improviseras fram. Den kan bara bildas genom ett förvärrande av jämvikten och klyftorna i landets politiska organisation i dess helhet.

172. Italien är det mest politiserade landet i västvärlden. Det tomrum som uppstod när partier och traditionella institutioner rasade samman under fascismen, fylldes under efterkrigstiden av två stora massrörelser, som uppstod ur den folkliga oppositionen (den katolska och den socialistiska rörelsen), samt av ett institutionellt system av borgerligt-parlamentarisk natur, modifierat av ett starkt folkligt deltagande och existensen av stora massorganisationer.

173. Det är absurt att i likhet med PCI inte inse, att systemet fortlöpande har angripit och undan för undan omvandlat denna politiska struktur, utan att hittills ha lyckats möta den på öppna fältet och likvidera den. Den första fasen i detta angrepp utgjordes av den intima alliansen mellan borgerskapet och den katolska världen år 1948, vilken skapade en politisk bas för hela den kapitalistiska motoffensiven, även om operationen blott delvis lyckades. Vänsterns och de stora massorganisationernas styrka begränsade dess spelrum och förhindrade att den italienska kapitalismen, liksom den tyska, fick en fast politisk struktur i ett katolskt-konservativt parti.

174. Attacken förnyades med större framgång under sextioalet och mynnade ut i center-vänster-koalitionen. Detta är den fas då nykapitalismen tog den ideologiska hegemonin och då de kristliga demokraterna förvandlades från ett katolskt parti till en maktapparat. Det är den period då PSI införlivades i regeringen, då man skapade centra för utominstitutionell makt, tömde den representativa demokratin på innehåll samt började med centrala överenskommelser mellan fackföreningarna och regeringen. Allt detta medförde djupgående förändringar i landets politiska struktur och införde många sidor av den byråkratiskt-korporativa urartning av det politiska systemet, som redan är fullbordad i andra kapitalistiska länder. Att bortse från dessa förändringar och fortsätta att betrakta förhållandet mellan politik och ekonomi eller masspartiernas natur likadant som man gjorde för tjugo år sedan är att utestänga sig från varje förståelse av systemet och varje möjlighet till praktisk handling. Det saknar mening att tala om DC som ett katolskt parti, om PSI som ett reformistiskt arbetar- och vänsterparti, om det statliga företaget som ett medel att begränsa monopolens makt eller om parlamentet som ett möjligt verktyg för verklig maktutövning, allt sådant saknar mening.

175. Inte heller denna operation har hittills helt kunnat genomföras av den italienska kapitalismen. Fler orsaker har bidragit till detta delvisa misslyckande: den nykapitalistiska ideologins kris på världsnivå, de radikala strömningarna på det katolska kyrkomötet, radikaliseringen av de skikt som har till uppgift att genomföra integrationsprocessen (intellektuella, tekniker, arbetararistokrati), den teknologiska optimismens förfall, den fortsatta existensen av ett starkt parti (PCI) och en stark fackföreningsrörelse (CGIL) med klasspräglad och internationalistisk tradition, mot vilka systemet varken velat eller kunnat göra någon verklig öppning.

176. De senaste årens militanta rörelse har därför förvärrat ett problem som redan förut var brännande, problemet med den faktiska motsättningen mellan de politiska krafterna i deras förhållande till systemet å ena sidan och till massorna å den andra. Det italienska samhället är idag det enda inom den kapitalistiska sfären, där de nya revolutionära avantgarderna är relativt starka samtidigt som det ännu fortlever sociala spänningar bland de socialistiska och katolska massorna.

177. Ansvaret faller tungt på PCI, som visserligen till en del fattat den politiska krisen, men som underskattat dess omfattning, reducerat dess betydelse och framför allt sökt utnyttja dess kraft inom den traditionella frontstrategins gränser. Man har dels stött återhämtningen inom de maktstrukturer (DC och PSI), vilkas kris ju är en nödvändig förutsättning för att situationen ska mogna inom de katolska och socialistiska lägren, dels med misstro betraktat de avantgardegrupper som uppstått i samband med krisen. Båda attityderna förklaras av den iver och intensitet med vilken man sökt en parlaments- och regeringspartner, men även av vägran att underkasta sig den process av självkritik, utan vilken en förskjutning av större katolska och socialdemokratiska massor mot revolutionära ställningstaganden inte kan tänkas.

178. Detta politiska misstag och denna blockering av initiativförmågan i det ögonblick som rörelsen gjort sin största expansion står idag partiet dyrt. Krisen i de katolska och socialistiska lägren visar idag tecken till att avstanna. Inte i den meningen att DC skulle återvinna sin fasthet eller att PSI skulle återhämta sig och på nytt bli ett regeringsparti (fenomen av det slaget är oftast skenbara och kan vara inledningen till nya splittringar), utan på det viset att även de upproriska krafter som avvisar en konservativ utveckling (ACLI, vänstern i CISL och den socialistiska vänstern) kommer att drivas till att inta illusoriska positioner som en långtgående reformism eller en 'tredje kraftens' opposition. Därmed skulle bildandet av en ny anti-kapitalistisk kraft hejdas och man skulle riskera att behöva underkasta sig DC och PCI, vilket skulle ge en suspekt mening åt den fackliga enheten.

179. Inte ens denna stagnation kan emellertid helt vända den radikaliserings av de katolska och socialistiska massorna med deras avvisande av konservativ utveckling, vilken rörelsen nu för första gången lyckats åstadkomma. Det är riktigt att definiera dessa krafter som 'reformistiska' för att markera deras politiska begränsningar. För att förstå deras rika dynamik, deras mångsidiga praktik och de krav, som redan förbundet dem vid revolutionens aktuella föreställningar, är det emellertid nödvändigt att analysera deras ideologiska och sociala drivkrafter. Den gruppering av politiska krafter som tidigare fungerat som systemets livboj, riskerar idag att vändas mot det. Den italienska kapitalismen är den enda i hela västvärlden som nu måste konfronteras med nya revolutionära avantgarden innan den lyckats oskadliggöra en politisk-ideologisk tradition och en institutionell apparat som ännu ligger utanför dess fullständiga hegemoni. Detta är en av de konkreta omständigheter, som i Italien starkt underlättar skapandet av ett revolutionärt alternativ av nytt slag.

180. Inte heller de fackliga organisationerna kan i det italienska samhället assimileras lika lätt som skett i de andra kapitalistiska länderna i västvärlden. Italien är det västeuropeiska landet, där den fackliga traditionen mest präglats av klassorienterad och revolutionär ideologi, där de antikommunistiska splittringsrörelserna haft minst och kortvarigast inflytande, och där den enade fackliga organisationen mest direkt har deltagit i den proletära kampens nya offensiv och hjälpt till att bestämma dess innehåll.

En god del av de krav kring vilka rörelsen utvecklats under senare år är produkten av en självkritisk verksamhet, och av en kamp som pågått inom den fackliga rörelsen sedan femtitalets slut. Den kamp som uppstått kring dessa krav har fått återverkningar på organisationen och åtminstone delvis nedbrutit dess ledarhierarki och dennas byråkratiska vanor. Fackföreningen har förlorat sin funktion av förtrupp och intagit den motsatta rollen av

tillbakahållande kraft när rörelsen radikaliserats dithän, att den satt fackföreningens styrande principer och strategiska utgångspunkter i fara. Denna har dock inte helt förlorat kontakten med de kämpande massorna och kommit i någon fundamental motsatsställning till rörelsen. Därför har den även i detta skede kunnat fortsätta att påverkas av rörelsen.

181. Det dialektiska spelet mellan massor och fackföreningsrörelse har, även när det gäller processen mot facklig enhet, lett till ett högst dubbeltydigt resultat. I och med att den proletära kampen har befriat klassen från dess gamla uppdelningar och ifrågasatt byråkratiska strukturer och partiformeringar har den gjort fackföreningsrörelsen till en mäktig kraft när det gäller underhandlingar såväl inom företagen som på det politiska planet. Därmed har i Italien skapats preliminära förutsättningar för bildandet av stora institutioner, avsedda att vara förmedlande organ inom systemet, av samma slag som de stora fackföreningsrörelserna i västvärlden. Men denna utveckling har samtidigt åtföljts av en omfattande och underifrån kontrollerad masskamp inom ramen för en allmän politisk kris, och därför är institutionaliseringen ännu långt från sin fullbordan. I långt högre grad än vänsterpartierna uppvisar de italienska fackföreningarna, särskilt inom vissa sektorer, en mer sammansatt bild. Även om de snabbt håller på att förfalla är deras roll ännu obestämmd. Mycket av deras utveckling beror därför på det tryck som de utsätts för och av den självständighet som arbetarklassen lyckas tillvinna sig.

182. Det avgörande är här de erfarenheter som gjorts av de fackliga delegaterna från banden, från produktionsavdelningar och arbetslag. Dessa erfarenheter kan utgöra grogrunden för en verklig uppblomstring av arbetarråden, förutsatt att de uppmuntras och hålles vid liv. Nu har de istället motarbetats och utnyttjats för att förnya och utveckla den fackliga organisationen på fabriker, vilket gjort att de mest lovande tendenserna inte kunnat fullföljas. Denna styrning och insnävning av utvecklingen har emellertid inte varit riskfri för den reformistiska fackliga ledningen, ty även om man för stunden lyckas eliminera arbetarrådets dialektiska utveckling (vilket är det enda bestående alternativet till fackföreningsrörelsens byråkratiska institutionalisering), så har man åstadkommit att gränsen mellan organisation och klass hållits flytande, vilket utsatt den förra för ett ständigt tryck från massorna. Fackföreningarna har inte i alltför uppenbar grad kunnat fungera som systemets upprätthållare utan att hamna i en allvarlig inre kris. Det vore ett allvarligt misstag att inte inse att detta lämnar ett stort utrymme för avantgardet att operera på. Att ta fackföreningarnas regelrätta infogande i systemet som något ofrånkomligt verkar lika förlamande som att inte erkänna, att det är mot denna integration som utvecklingen rör sig.

183. Sammanfattningsvis kan sägas, att den italienska situationen visar på mångsidiga möjligheter att åstadkomma en offensiv strategi, som genom en lång tidrymd av kriser och kamp, med skeden av angrepp och oundvikliga reträtter, med ständig risk för nederlag men med välgrundade möjligheter till framgång kan inriktas på övergången till en ny samhällsordning. Att PCI under senare år klart beslutat sig för att inte slå in på denna väg utan istället använda krisen och rörelsen till att konsolidera demokratin innanför systemet, beror inte på att det skulle finnas objektiva hinder för en sådan övergång, och att en kraft som representerar arbetarklassen i dess helhet skulle ha fattat sitt ansvar och vägrat att ge efter för trycket från små och äventyrliga grupper. Av de två möjliga vägar som klasskampen utpekat och utpekar, har partiet opportunistiskt valt reformismens.

184. Detta val, som ännu för ett år sedan kunde förefalla provisoriskt och framstå som resultatet av ofullkomligheter och taktisk kalkyl, har under loppet av år 1970 blivit definitivt och medvetet. Så mycket klarare har detta framstått allteftersom krisen tagit bort utrymmet för att i ord hålla båda vägarna öppna, allteftersom rörelsens svårigheter försvagat trycket från avantgarderna och man sett hur möjligheter att manövrera på institutionsplanet öppnat sig. Ett sådant val och en sådan vändning är emellertid tecknet på en djupgående och beständig utveckling, på ett uttömmande av klassinnehållet som svårligen kan vändas.

En ny politisk kraft

185. Denna PCI:s linje har förvisso inte varit följden av någon tillfällighet eller misstag utan har sina rötter i partiets historia, strategi och system av sociala och organisatoriska relationer. I denna mening är det riktigt att tala om kontinuitet. Det är emellertid också sant, att det i denna historia och verklighet existerat andra element och krafter, i förhållande till vilka den nuvarande linjen representerar en likvidation. I denna mening kan man med rätta tala om en kursförändring, särskilt då man står inför en rörelse som uppfordrar till en helt annorlunda politik.

186. Bland de kommunistiska partierna är PCI det enda, som från början ställt sig uppgiften om en revolution i västerlandet, som i grunden brutit med den reformistiska och maximalistiska socialismens tradition, och som sökt tillgodogöra sig lärdomarna från Lenin — inte genom en enkel upprepning, utan som grunden för en kartläggning av det italienska och europeiska samhället. *Ordine Nuovo*, arbetarråden, Lyonteserna och Gramscis fängelseanteckningar är de ursprungliga uttrycken för denna strävan. Den åstadkoms inte enbart av Gramscis genialitet och hängivelse eller av omständigheterna i ett visst historiskt ögonblick. Den var även resultatet av de objektiva förhållandena hos den italienska klasskampen, vilken lämnade föga utrymme för en reformistisk hegemoni samtidigt som den återspeglade sammansattheten i det västerländska samhället och dess politiska struktur.

187. Även när tjugotalets nederlag och den stalinska politikens påbud stängde varje utgång och uppsköt den europeiska revolutionen till en annan historisk fas, underkastade sig PCI inte mekaniskt dessa begränsningar. Folkfrontspolitiken upplevdes och tillämpades av de italienska kommunisterna, som var dess förelöpare som en mindre schematisk motsatsställning mellan dess demokratiska och socialistiska komponenter. Och även under efterkrigstiden, när PCI försatt det nya, historiska tillfället att åter aktualisera revolutionen, var Togliattis politik inte blott och bart den italienska varianten av de schan, som den tredje internationalens partier ställde upp. Inte enbart till metoden utan delvis även till innehållet: en stridbar massförankring och en strävan till anknytning med varje verklig rörelse inom alla samhällssektorer. Man avvisade ett radikalsocialistiskt vänsterblock, som motsats till ett konservativt katolskt block för att kunna slå vakt om den proletära ledningen över hela vänstern och dialogen med de katolska massorna. Man behöll en internationalistisk inställning, vilket gjorde det möjligt för partiet att inse värdet av de revolutionära befrielseörelserna samtidigt med begränsningarna i blockpolitiken. Man gick inte helt upp i den av Sovjetunionens statsintressen bestämda politiken.

188. Dessa sidor av partiets politik innebar inte att PCI under detta skede var en mer 'vänsterorienterad' och 'revolutionär' kraft än de andra kommunistpartierna. Just dessa sidor har frambringat en ideologi och objektiva processer av 'högerkaraktär', en fortsatt innästling i det borgerliga samhället och dess institutioner, utvecklingen mot ett politiskt och väljarmässigt, flerklassigt block, tendensen till neutralism och en 'nationell väg till socialismen'. Men detta var ändå bara en sida, om än en förhärskande, av den sammansatta verkligheten hos ett parti, som inte enbart sökte vidmakthålla sin klassmässiga position genom en dogmatisk inre struktur, utan ständigt utsattes för massornas behov och påverkan.

189. Denna dubbla karaktär blev uppenbar när den ekonomiska utvecklingen och Sovjetpolitikens kris under sextioalet försatte Togliattis kompromisser i kris och åter aktualiserade en dynamisk politik. Det var inte av en tillfällighet som PCI var det enda av de traditionella kommunistpartierna, i vilket den chrusjtjovska kursändringen och det kapitalistiska samhällets omvandlingar inte bara öppnade en tvist mellan stalinister och avstaliniserare utan även en analys av och en politisk kamp om strategin. Denna strid utlinjerade under åren 1960-65 en motsatsställning mellan en högerlinje, som blev alltmera beredd att ersätta frontskemat med

en mer eller mindre konsekvent reformism, och en vänsterlinje, som i allt högre grad syftade till ett alternativ till det rådande systemet.

190. I och med den elfte partikongressen tvekade inte längre majoriteten inom den ledande gruppen och funktionärerna på mellannivå att slå in på den förra vägen. Vänstern besegrades inte bara på grund av sin bristande mognad och otillräcklighet, utan också därför att partiet under de föregående åren hade förändrats grundligt. Nykapitalismens tryck mot integration, den ideologiska kris som orsakats av chrusjtjovismen, stagnationen i den sociala kampen, den långa tidrymden med partiet i konstitutionellt-demokratisk opposition, allt detta hade gjort partiapparaten objektivt oförmögen att våga slå in på en väg, som medförde risker och som krävde förmåga till förnyelse och en stark klasskänsla. Med detta förlorade PCI det sällsynta tillfälle som erbjöds partiet att föregripa utbrottet från de följande årens militanta rörelse, även om vissa erfarenheter och idéer som blommat fram under loppet av den interna konfrontationen inte varit utan värde.

191. Inför den militanta rörelsens utbrott intog PCI en position, vilken i hög grad skilde sig från den som diskvalificerade det franska kommunistpartiet under majhändelserna. Det har visat detta inte bara med gester utan även genom handlingar, vilka haft såväl positiva som negativa orsaker. Opportunismen har hindrat det från att gå mot strömmen. Man har velat rikta in rörelsen mot ur partiets synpunkt lämpliga mål och undvika en total konfrontation, men de nya stridernas teman och former har även funnit ett starkt gensvar inom partiet och fackföreningarna. Men när rörelsen efter att djupt ha engagerat arbetarklassen och försatt landet i kris tvingat till allt svårare val, experimenterat med makt från basen, aktualiserat bildandet av en alternativ politisk formering, kort sagt förskjutit den strategiska axeln, då har PCI skickligt men tveklöst slagit till reträtt.

192. Just den kraft och de egenskaper hos rörelsen, som till en början drev PCI åt vänster är också det som avhållit det från att fortsätta i denna riktning och som sedan tvingat partiet till reträtt. För kommunistpartiets ledande grupp har det klart framstått som omöjligt att ta upp det som mognat fram utanför partiet utan att detta skulle starta en debatt om partiet självt, om dess ledande funktionärer, dess typ av organisation, dess internationella bindningar, dess väljare, dess maktpositioner. För PCI liksom för landet skulle det vara frågan om en 'revolution', inte en 'reform'. Den påskyndade marschen åt höger blev ofrånkomlig, dels på grund av att krisens natur inte medgav en fortsatt jämvikt utan krävde en politisk lösning, dels därför att den våg av idéer och militans som kommit in i partiet visserligen inte förmått att omvandla det, men ändå satt den gamla stalinistiska och maximalistiska tryggheten i gungning och gjort den ledande kadern förvirrad och utmattad, inställd på att acceptera makten. Efter år av ovanligt intensiv kamp där partiet blivit direkt indraget, har PCI sålunda antagit än mer reformistisk riktning, paradoxalt nog utan att detta brutit enigheten inom partiets ledande grupp. Majoriteten av vänsterkadern, som velat åstadkomma en smärtfri omvandling av partiet genom tryck från rörelsen, var de första att ge upp, och demoraliseringen lämnade portarna vidöppna för opportunism och ideologisk drapering av den ställning, som partiet uppnått inom det borgerliga etablissemanget.

193. Denna process, om vilken förändringarna inspirerade till den isolerade oppositionen på den tolfte kongressen, gör det idag otänkbart att PCI skulle 'tillfriskna' och återvända till en revolutionär linje, samt gör tanken på en intern strid som skulle polarisera fram en vänsteropposition illusorisk. Partiets ideologiska och sociala förvandling och de processer som integrerar det i maktapparaten är ännu snabbare än dess högervändning, och avlägsnar utrymmet för den om än enbart abstrakta opposition som det vore logiskt att vänta sig. Att inte inse att ett förnyat upprättande av en revolutionär politik idag kommer att ske genom ett politiskt byggande och en kris för PCI, inte genom någon förskjutning av partiet — det betyder att man redan, på grund av övertygelse eller skepsis, tagit ställning för den rådande förfallsprocessen.

194. En kris för PCI är hur som helst ofrånkomlig, även om partiet genom bristen på alternativ länge kommer att kunna bevara sitt väljarstöd och sina maktpositioner. Det gäller att undvika att denna kris motsvaras av en korruption och upplösning av partiets historiska arv, och att göra denna kris till den jordmån ur vilken en ny kraft kan växa.

195. PCI:s tvetydighet som sammanfattande kraft och massrörelse har inte helt kantrat åt höger. De senaste årens erfarenheter har inte passerat obemärkta ens inom partiet. Mot den ledande kaderns homogenisering kring en reformistisk linje och partiapparaten byråkratiska och korporativa förvandling står nya fenomen på basplanet och inom olika sektorer av den verksamhet som partiet omsluter. Unga militanter har trätt in i partiet, det har bildats arbetar-avantgarden av nytt slag, det har uppstått en kris mellan partiet och betydande politiska och sociala sektorer, som av tradition varit förbundna med det (icke integrerade marxistiska studenter och intellektuella). Det utvecklas en djupgående kris, om än tvetydig, mellan partiet och dess bas i Syditalien. Inom några fackliga sektorer har krisen och frammognandet av nya krafter drabbat kadernna ända upp till organisationernas högsta ledning. Partiets innehållsrika historia och dess intrikata och föga fastlåsta relationer till rörelsen har blottställt partiet för motkrafter, riktade mot högervridningen, och denna kan ännu hämmas av de förhoppningar som frodas bland de vanliga partimedlemmarna och hos massorna. Detta betyder att det italienska samhället kanske är det enda i västvärlden, där arbetet på att skapa en ny revolutionär kraft direkt kan beröra arbetarklassens existerande organisationer.

196. Detta är en avgörande fråga, eftersom den ställning som PCI innehaft och innehar i den italienska historien och verkligheten gör det omöjligt att föreställa sig, hur man skulle kunna bygga en ny revolutionär kraft, som kunde leda rörelsen och arbeta fram en riktig strategi utan den bördiga jordmån, som en kris inom arbetarklassens största organisation skulle utgöra. Utan detta, med utgångspunkt endast från en verklighet utanför denna värld och denna tradition och ta för givet den sedan länge påbörjade, fullständiga uppgång i socialdemokratien, kommer man visserligen att kunna föra en exemplarisk praktik, utbilda nya kadrer och lämna ett rikt vittnesbörd åt framtiden, men man kommer inte att kunna lösa det historiskt givna problemet att återge den existerande rörelsen en politisk ledning, lika lite som man kan lösa den akuta krisen i samhället eller tillvarata de aktuella revolutionära möjligheterna.

197. Också den aktuella tidpunkten är i detta avseende av avgörande betydelse på grund av den väldiga effekt, som de senaste årens militanta rörelser fortfarande har på kommunistpartiet och dess medlemmar. Om PCI:s kris hittills endast haft negativa följder, så beror det på avsaknaden av en tillräckligt trovärdig, alternativt politiskt-organisatorisk referenspunkt. Denna brist kan inte fortgå i längden utan att ett tillfälle av stor betydelse går förlorat. Man kan inte vänta sig att den militanta rörelsen av sig själv kan skapa denna referenspunkt. Det har inte och kommer inte att kunna lyckas.

198. Det har till vänster om PCI utbildats en rik politisk verklighet av idéer, vilja, kadrer (och även väljarunderlag). Den är ännu oartikulerad och flytande, den saknar organisation och strategisk linje och den är själv mer ett symptom på krisen än en början på dess övervinnande. De smågrupper som försökt att ge en enhet och linje åt denna verklighet har misslyckats i denna föresats, har varit oförmögna att under kampens gång utsträcka sitt inflytande till de massor som kontrolleras av de traditionella organisationerna och har inte kunnat ena de avantgarden, som redan brutit med den opportunistiska politiken. Det dominerande draget är den ökande fragmentiseringen av grupperna och deras aktivistiska och dogmatiska reträtt, vilket beror på objektiva orsaker som i hela västvärlden får samma fenomen till följd, men även på den subjektiva otillräcklighet, som denna nya vänster sedan länge lider av och inte förmår att övervinna. Det avgörande i denna otillräcklighet är:

a) En politisk och ideologisk linje, som trots den skiftande karaktären och det varierande

värdet hos de olika grupperna förenar dem nästan alla i en påtaglig vägran att ta arbetarklassens aktuella ståndpunkt till sin, att där söka det program, de initiativ, den typ av organisation som fordras för att ett alternativ till den nutida italienska kapitalismen ska kunna utkristalliseras. Många av dessa grupper tenderar att inskränka sig till att uttrycka extrema protester i frågor som har avancerad karaktär eller berör marginella skikt. De riktar in sig på episoder av brytning, eller på förebildliga aktioner som skapar hinder för systemets funktion. De delar de reformistiska partiernas bedömning, enligt vilken de revolutionära aktionerna endast förmår att dra med sig utstötta minoriteter och bara har ett abstrakt avståndstagande som sitt innehåll. Denna linje täcks av en föreställning om det kapitalistiska samhället med förenklade konturer, ett samhälle i upplösning genomsvartat av revolt, för vilken det enda hindret är de traditionella partiernas opportunistiska. Dogmatism och spontanism, en skolastisk leninism eller en med stalinism förenad maoism, arbetarekonomism eller populistisk social praktik, är de skiftande men likvärdiga uttrycken för detta handlingsätt. Detta förkväver de stimulerande idéer och erfarenheter, som dessa grupper ändå har frambringat.

b) En politiskt bestämd begränsning, såtillvida som dessa grupper inte föresatt sig att från början ha det nödvändiga minimum av storlek och kvalitet — när det gäller förmåga till analys, kadrer, anknytning till massorna erfarenhet, politiskt anseende — som erfordras för att sätta igång en politisk praktik, som inte är enbart av minoritetskaraktär utan lämpad efter rörelsens och landets komplicerade verklighet. Detta har hindrat dessa grupper att växa även efter nederlag ur vilka man kunnat dra lärdomar, och har förvärrat dogmatismens, splittringens och voluntarismens oarter, vilka varit det enda skydd en ny generation av militanter haft mot trycket till integration och den utmanande komplexiteten hos ett system, som man velat bekämpa men inför vilket man känt sig alltför maktlös. Det vill säga att den utomparlamentariska vänstern inte själv är i stånd att ta sig ur det tillstånd som den hamnat i, men att den också har stor motståndskraft, att motståndarnas försök och egna begränsningar inte är nog för att tillintetgöra den, och att den sammantaget förblir en viktig beståndsdel vid bildandet av en ny politisk kraft.

199. Det är nödvändigt att komma ur den onda cirkel där den italienska vänstern är inestängd mellan ett kommunistparti, som inte är i stånd att inom sig ge uttryck åt en ny kraft, och nya militanter, som inte kan enas och därmed bli en yttre referenspunkt. Denna onda cirkel låter de enastående möjligheterna för vänstern rinna bort, och den kan endast brytas av en politisk rörelse som nogsamt tar dem till vara och som har den nödvändiga styrkan att vända utvecklingen.

200. Dagens uppgift är att bilda en sådan politisk rörelse. En rörelse som kring en noga fastlagd linje förmår att ena krafter som kan gå till politisk handling och ingripa i samhället, som genom den hegemoniska förmågan från sin egen politik och praktik kan få till stånd en mera allmän omstrukturering av den italienska vänstern, och som på detta sätt kan erbjuda den militanta rörelsen ett adekvat politiskt uttryck och på längre sikt uppställa ett verkligt alternativ för landet. Just sådan är den uppgift, som den faktiska situationen uppfordrar alla att ta itu med: militanter och kadrer från kommunistpartiet, militanter och kadrer från det socialistiska lägret, militanter och kadrer med katolsk bakgrund, militanter och kadrer som formats av de senaste årens kamp, hela den uppsättning av antikapitalistiska krafter som blivit medveten om krisen i vårt samhälle och vår tid. Att ta på sig detta ansvar är idag det enda sätt på vilket man kan bidra, med individuell blygsamhet men med starkt kollektivt engagemang, till något större, till en social pånyttfödelse. På denna inspiration stöder sig vårt förslag att under gemensamt sökande och gemensamt politiskt arbete öppna en grundläggande fas för förenandet av alla den revolutionära vänsterns krafter.

Not som ej kunnat lokaliseras i texten (bör in före den sista noten, nu nr 5):

Egentligen 'qualinquismo' — en rörelse som startades av journalisten Guglielmo Giannini i Rom 1944. Den uppstod som en reaktion mot den antifascistiska kampen. Strax efter krigsslutet fick rörelsen vissa väljarframgångar, men uppgick snart i den ordinarie högern.

Bokslut över två år

(Utdrag ur artikeln 'För en organiserad politisk rörelse' i tidskriften *Manifesto* nr 3-4 1971.)

Två år efter *Manifestos* födelse, ett år efter Teserna och igångsättandet av ett arbete i mera direkt förbindelse med kamprörelsen är det inte mer än rätt att vi gör ett bokslut och i synnerhet klargör våra avsikter för framtiden.

Det har varit två år lika fulla av nyheter som de föregående. Hur har våra analyser, våra förutsägelser, vårt politiska förslag bestått provet inför dessa nyheter?

1. Analyserna och förutsägelserna har bekräftats; vårt politiska förslag däremot har utvecklats långsamt och gett betydligt mindre resultat än vad som var nödvändigt. *Manifesto* har uppstått ur en brytning inom och med det kommunistiska partiet. Bakom denna brytning låg inte bara en strategisk oenighet som undan för undan förvärrades utan också en bedömning av dagens politiska situation och vilken tid som står till buds. Vi tänkte faktiskt att det hade öppnats en ny historisk fas som utmärktes av att systemets grundläggande balans rubbats och av att en antikapitalistisk massrörelse växt fram till en ny nivå och en ny kvalitet; att det kommunistiska partiet inte kunde erbjuda denna rörelse en riktig ledning och att det inte ens var möjligt att genom kamp inifrån och i etapper återbörda partiorganisationen till en annan linje; att rörelsen i sig emellertid inte besatt förmågan att växa, enas och förhärska, varken teoretiskt eller praktiskt, och att det alltså inte räckte med att garantera en framtid åt dess spontana utveckling och inte heller med att återupprätta teorier och organisatoriska former från det förflutna. På grund av allt detta föreföll det oss ofrånkomligt att inte bara bryta med PCI utan också att ta brytningen till utgångspunkt för att skapa en ny organisation och utveckla en ny strategi som frukten av ett historiskt och skapande möte mellan det som arbetarrörelsen frambringat och klasskampens nya erfarenheter.

Vi har också talat om detta arbete som en kamp mot tiden därför att om målet inte uppnås är det inte så att situationen lugnar ned sig utan den förvärras, det skulle skapas utrymme för en motoffensiv från höger. Vårt tal om samling har aldrig varit allmänt tal om enighet: det utgick från en exakt bedömning av vilken kvantitet och kvalitet som var nödvändiga i utgångsläget för en ny organisation som på allvar föresatte sig att förhindra och omkasta ett förutsebart nederlag.

Det som sedan hänt visar att denna förutsägelse och detta handlingsval var helt och hållet riktiga. Nämligen:

a) Den kris som öppnades i världen av det amerikanska nederlaget i Vietnam, invasionen av Tjeckoslovakien och masskampen i västvärlden har verkligen inte lösts genom något återupprättande av gamla jämvikter. Tvärtom har den markerat slutet på jämvikten mellan två stormakter, en intensifiering av motsättningarna mellan de imperialistiska staterna och upptakten till en kronisk instabilitet i det kapitalistiska herraväldet i väst som i öst. Idag mer än tidigare tycks alltså en total bankrutt ha drabbat den strategi som gick ut på fredlig tävlan, allians med de nationella borgerskapen och stegvis och reformistisk omvandling av kapitalismen; och ännu mer än tidigare verkar det vara en grundlös illusion att tro på ett långsamt återförande av den ledande gruppen i Sovjet till en annan strategi.

Å andra sidan har den revolutionära rörelsen i världen inte varit i stånd att inför denna kris

erbjuda en enhetlig strategi och organisation. Vi står alltså inför en lång period av hårda sammanstötningar och tilltagande kriser där var och en måste stå på egna ben och där närvaron av en revolutionär makt som Kina kommer att vara en betydelsefull referenspunkt och en oersättbar garanti mot en repressiv front av världens borgerskap. Men det blir nödvändigt att under stora mödor återskapa ett gemensamt revolutionärt handlande, teoretiskt och praktiskt, i det tomrum som den tredje internationalen efterlämnat.

b) I Italien har under dessa två år klarlagts karaktären och vidden av arbetarnas och studenternas kamp 1968 och 1969. Hur alltså denna kamp uttryckte och förvärrade en djupgående kris i det kapitalistiska samhället. Den ekonomiska stagnationen har åtföljts av politisk och institutionell förlamning: kampen stimulerade inte borgerskapet till någon ny och dynamisk ledning utan drev det mot en förvärrad politisk och social upplösning. Så väl planerna på en högerkoalition som på en ny majoritet,¹ har lidit upprepade nederlag och havererat redan innan de på allvar prövats. På så vis har den politiskt-sociala krisen undan för undan förvärrats. Men i avsaknad av ett trovärdigt alternativ och t.o.m. av en alternativ ledning av masskampen har politiska och sociala högerkrafter återfunnit spelrum och kamprörelsen förlorat sin enighet och politiska styrka, den har delats upp efter gruppintressen och i många fall sjunkit undan. Alla de ståndpunkter som vi oavbrutet har måst bekämpa under de här åren (den kommunistiska och vänstersocialistiska vänsterns illusioner om att kunna påverka sina partier inifrån; den fackliga vänsterns illusioner om att kunna konsolidera erövringarna under den heta hösten 1969 och öppna en ny väg för kampen utan att ställa sig frågan om politisk linje och politisk organisation; den spontanistiska illusionen om PCI:s och fackets sammanbrott som följd av rörelsen och dess radikaliserings; den marxist-leninistiska illusionen om att bygga en ny revolutionär ledning helt enkelt kring mekaniskt överflyttade kinesiska paroller): alla dessa ståndpunkter har på ett uppseendeväckande sätt gendrivits av fakta.

2. Om vi till skillnad från andra korrekt förutsett detta så har vi dock inte varit i stånd att förhindra det. Att göra anspråk på riktigheten hos en analys i det förflutna är inte bara legitimt utan nödvändigt: det tjänar till att uttolka det närvarande och orientera sig i framtiden och bekämpa tidigare misstag som fortlever. Men det bör absolut inte tjäna till att undanskymma det faktum att vi till denna analys för två eller ett år sen fogade ett politiskt förslag som skulle ändra händelsernas förutsebara gång. Och att detta förslag inte har fungerat så som vi ville. Det är sant att *Manifesto* som politisk grupp har tagit viktiga och även oväntade steg framåt under den här perioden. För ett år sen var vi en tidskrift som leddes av inte mer än trettio grupper ute i landet, mycket skiftande sinsemellan och inom var och en och i allmänhet utan förbindelse med verkliga kampsituationer. Idag är vi en politisk grupp med förgreningar i nästan alla italienska provinser, vi är närvarande i de flesta stora fabriker och har de bästa arbetarkadrerna av alla revolutionära vänstergrupper, vi har en daglig tidning med otvetydigt inflytande på en bred opinion. Och allt detta trots att vi måst försvara oss inte bara mot sekterismen hos redan existerande grupper utan också mot den våldsamma och fördomsfria kampanj som PCI har riktat just mot oss. Den försiktighet, ibland förtegenhet, med vilken vi har talat om denna vår tillväxt (och som symmetriskt motsvaras av alla de andra politiska krafternas triumfatoriska utläggningar) har ofta skymt ett objektiva faktum: det faktum att vi på ett år blivit den revolutionära vänsterns mest utbredda och inflytelserika politiska grupp.

Detta var emellertid inte det politiska huvudmål som våra teser angav. Det vi då föresatte oss att bygga, på kort tid och med en verklig samling av olika krafter, var en alternativ referenspunkt förmögen att vända den pågående upplösningen av den nya vänstern och att försätta de reformistiska organisationerna och deras förhållande till massorna i kris. Detta var faktiskt förutsättningen för att på allvar kunna påverka den politiska situationens utveckling

¹ Vilket skulle innebära en ny öppning mot vänster. övers. anm.

och erbjuda en verklig och enad ledning om inte omedelbart för proletariatet i dess helhet så åtminstone för de kämpande förtrupperna.

Och det är i den här meningen som målet ännu inte nåtts. Istället för att sätta igång en utveckling mot enighet har den utomparlamentariska vänsterns grupper ännu mer dragits in i en sektaristisk logik och tenderat att bli var och en uttryck för en flygel eller en sektor av rörelsen i motsats till de andra. Det viktiga här är att de under den här utvecklingen undan för undan isolerats från de verkliga förtrupperna i allmänhet och arbetarförtrupperna i synnerhet. Således har de måste överge den sociala kampen och dra sig tillbaka till att på egen hand genomföra sitt organisatoriska och ideologiska bygge eller också till att uppsöka ständigt nya och mer jungfruliga konfliktområden där de kan genomföra exemplariska erfarenheter. I både det ena och det andra fallet har de avstått från att föra en sammanhängande politisk kamp och möta den reformistiska ledningen från synpunkten av klassen i dess helhet och den konkreta politiska situationen. Ett analogt och omvänt fenomen har vi sett på den andra sidan, inom den reformistiska vänsterflygeln. Ett stegvis övergivande av kampen och t.o.m. av själva debatten inom det kommunistiska partiet. Och inom PSIUP hur den politiska kampen kört fast och vänsterfraktionen sönderfallit. Motoffensiv från höger inom det katolska lägret, varvid de krafter som drabbats, särskilt ACLI,² inte förmått bjuda annat än osäkert och uppgivet motstånd. Tillbakagång för den fackliga vänstern som inte längre är säker på vilka krav den skall gå fram med, som lyser med sin frånvaro i den sociala kampen, som låst sig i försvaret av det egna återföreningsprojektet, som allt mer undviker frågan om den allmänna politiska linjen och därför i praktiken underordnar sig en reformistisk ledning som numera godtar ett socialt stillestånd och en s. k. nödvändig produktionsökning.

För att summera: samlingen kring en alternativ politisk och organisatorisk pol, som verkligen skulle kunna påverka massorna och därmed hela situationens utveckling, har inte bara gjort små framsteg utan i vissa avseenden tagit steg tillbaka. Och därför har situationen utvecklats efter sin egen spontana logik och oberoende av effektiva subjektiva ingripanden som kunde rätta till den.

3. Om vårt politiska förslag om en sådan samling inte har gett resultat beror det framför allt på objektiva faktorer, hinder som vi utpekade redan i Teserna men som idag framstår mycket klarare. Å ena sidan — och detta är en punkt där också ibland oss missförstånd och oklarheter ofta uppstått — gränserna för massrörelsens spontanitet. Vi har många gånger, särskilt i Teserna, understrukt det nya hos denna rörelse, alltså dess omedelbart politiska och anti-kapitalistiska karaktär som hänger ihop med 'kommunismens aktualitet'. Just utifrån denna karaktär hos rörelsen har vi kommit fram till nödvändigheten och möjligheten av en ny typ av revolutionär strategi: etappmål som direkt föregriper slutmål, kamp mot den kapitalistiska organisationen av arbetet, ett nytt förhållande mellan förtrupp och massa, grundat på fabriksråden, nya sociala krafter som drivkrafter till revolutionen. Men vi har också eftertryckligt avvisat en spontanistisk uppfattning: vi har sagt att samma faktorer som gav upphov till kampens mest avancerade innehåll (vetenskapens och teknikens obefintliga neutralitet, arbetets alienation, proletariseringen, systemets förtryck i alla det sociala livets sektorer) också gav rörelsen dess karaktär av partiell och uppflammande revolt, gjorde den absolut oförmögen att bygga ett alternativ och dömde den därför till nederlag. Där såg man i praktiken i maj 1968 i Frankrike; samma erfarenhet har gjorts i Italien under dessa två år. Och i båda fallen har man gjort ytterligare en erfarenhet: nämligen att denna rörelse, lämnad åt sig själv, inte bara besegras för ögonblicket utan också tycks oförmögen att frambringa jäsammen

² ACLI, De italienska arbetarnas kristna föreningar, katolsk arbetarrörelse, grundad 1945, länge en stödorganisation åt de kristna demokraterna och språkrör på verkstadsgolvet för deras klassamarbetslinje, efter 1969 mera självständigt och på väg mot en klasständpunkt, därav reaktionen. Övers. anm

till en linje och en organisation, att lämna efter sig ett verkligt teoretiskt och politiskt arv och kadrer.

Å andra sidan har vårt förslag stött emot ett andra och ännu svårare hinder: den traditionella arbetarrörelsens framskridna kris, dess integration i samhället, ideologiska förkalkning och oemottaglighet för nya erfarenheter. Den klassmässiga och auktoritära tillbakagången hos de östeuropeiska regimerna har inte avstannat efter den tjeckoslovakiska krisen. Också det italienska kommunistpartiet, som dock har en mera sammansatt tradition och delvis bidragit till kampens uppsving på 60-talet, visade sig när det korn till kritan vara offer för samma kris och drogs tillbaka in i samma logik utan att det märktes något hårdare motstånd inom partiet. Den kinesiska kulturrevolutionen, slutligen, den enda alternativa referenspunkten i denna historiska fas, har inte varit i stånd att utanför sina gränser igångsätta någon omedelbar förnyelse av den revolutionära rörelsen.

Vi räknade med att dessa hinder skulle vara mindre svåra i Italien än på andra ställen efter kampvågen 1968 och 1969 och att det skulle vara möjligt att hitta framkomliga vägar och krafter på vilka man kunde bygga en ny politisk samlingspunkt. Istället har vi funnit att detta utrymme var mycket mindre än vad som behövdes.

Det skulle emellertid vara fel att förtiga subjektiva tillkortakommanden och misstag som begåtts. Det första misstaget var valet av tidpunkter: att vi dröjde med att öppna upp kampen inom PCI och framför allt att vi avbröt kampen efter den elfte partikongressen. Om initiativet *Manifesto*, om vårt politiska förslag ingripit i rörelsens uppåtgående fas, som frukten av en kamp mera vid basen, och således med större politisk verkan, så skulle vi ha uppnått betydligt större resultat. Ett andra misstag — som just kan förklaras med nödvändigheten att ta igen förseningen, driva upp takten — var att föra ut samlingslinjen med en överdriven eklekticism, att brådstörtat samla olika krafter omkring oss, att ta initiativet till lokala aktionsenheter utan nödvändigt sammanhang mellan vår politiska linje och vår praktik. Ett tredje misstag — som kan förklaras med fruktan för att ge upphov till en ny organisation 'skild' från rörelsen och sekteristisk och minoritetsbetonad — var att allt för länge skjuta upp problemet med vår organisatoriska och framför allt politiska definition som en grupp som föreslår samling men på grundval av en klar politisk linje och således rustar sig för att upprätthålla denna linje teoretiskt och praktiskt.

Dessa misstag kan och bör rättas till. Ja, sen någon tid håller vi på med det. Men det räcker inte för att övervinna de objektiva hindren för den nya samlingen, och för en snabb formering av en politisk styrka i stånd att uttrycka ett verkligt alternativ till de traditionella organisationerna. Dessa hinder inte bara kvarstår utan är svårare idag än för ett år sen. Kamprörelsen håller stånd och kommer att hålla stånd: men den är och kommer att vara mindre stark, enhetlig och politiskt rik än vad den varit. Det kommunistiska partiet kommer ännu mer att utsättas för den utpressning som den reaktionära faran innebär. Fackföreningsrörelsen kommer att utsättas för den ekonomiska konjunkturons villkor. De katolska massorna kommer i växande grad att utsättas för kyrkans repressiva ingripande. De utom-parlamentariska grupperna kommer ännu mera att fastna i valet mellan 'ideologism' och extremism.

Vägen kommer alltså att bli längre och svårare. Målet förblir detsamma: att samla en ny politisk kraft, brett förankrad hos massorna, som resultat av en kris hos de reformistiska organisationerna och en förening av de revolutionära förtrupperna. Men detta kräver vid det här laget en längre utvecklingsväg och förutsätter existensen av en grupp som allvarligt och tydligt arbetar på dess förverkligande. Samlingen är inte längre en utgångspunkt: den är målet för en första och inte så kort fas av vårt arbete.

Problemet som vi står inför är att definiera denna fas, dess utmärkande politiska drag, och vad som under denna fas en utpräglad minoritetsrörelse kan göra, för det är vi och kommer att

vara, men som avvisar minoritetsställningens logik och arbetar med omsorg om hela klassrörelsen.